



Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Jadranka Bagarić

POEZIJA ĐURA HIDŽE NA LATINSKOM JEZIKU

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2015.



University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Jadranka Bagarić

POETRY OF ĐURO HIDŽA IN LATIN
LANGUAGE

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2015.



Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Jadranka Bagarić

POEZIJA ĐURA HIDŽE NA LATINSKOM JEZIKU

DOKTORSKI RAD

Mentor: Darko Novaković

Zagreb, 2015.



University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Jadranka Bagarić

POETRY OF ĐURO HIDŽA IN LATIN
LANGUAGE

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Darko Novaković

Zagreb, 2015.

Informacije o mentoru

Darko Novaković rođen je u Zagrebu 14. I. 1953. Diplomirao je 1975. te doktorirao 1981. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je od 1990. redoviti profesor, a od 1992. predstojnik Katedre za latinski jezik i književnost. Bavi se antičkom književnom teorijom, retorikom, učenjima o stilu, antičkim romanom (osobito grčkim) te grotesknom komikom u antičkim tekstovima. Iz područja klasične filologije objavio više dvojezičnih izdanja grčkih i rimskih autora (romani Ksenofonta Efeškoga i Haritona, anonimni *Lukije ili magarac*, Senekina *Apokolokintoza*, Plautovi *Trgovac* i *Perzijanac*, anonimna *Pripovijest o Apoloniju, kralju tirskom*). Iz područja hrvatskoga latinizma upozorio na nepoznate rukopisne tekstove Filipa Zadrana, Jurja Šižgorića, Jerolima Bartučevića, Benedikta Kotruljevića, Didaka Pira, Ivana Gučetića, Antuna, Mihovila i Fausta Vrančića i dr. U Londonu otkrio Marulićev *Životopis sv. Jeronima (Vita diui Hieronymi)*, a u Glasgowu kodeks s nepoznatim Marulićevim latinskim pjesmama (*Epigrammata*) te priredio njihova prva izdanja. Sudjelovao na brojnim znanstvenim skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu (Rim, Udine, Assisi, Ferrara, Chianciano, Bonn i dr.). Suosnivač je časopisa "Latina et Graeca" (1973-), istoimene biblioteke dvojezičnih izdanja (1979-) i istoimenoga Instituta za klasične jezike i antičku civilizaciju (2006-). Urednik je zbirke *Grčki i rimski klasici Matice hrvatske* (1998-), urednik *Grade za povijest hrvatskoga latinizma* (2005-), član uredništva *Sabranih djela Marka Marulića* (2005-); bio je urednik za hrvatski latinizam i klasične književnosti u Hrvatskoj općoj enciklopediji (1999-2009). Bio je predsjednik Matičnoga povjerenstva za područje humanističkih znanosti, polje jezikoslovlja i znanosti o književnosti (1999-2005), predsjednik Upravnoga vijeća Nacionalne i sveučilišne knjižnice (2001-2005). Dobitnik je godišnje nagrade HAZU za filološke znanosti 2001; godišnje nagrade Filozofskoga fakulteta 2000, 2001, 2005; godišnje nagrade za prevodilaštvo »Iso Velikanović« 2006. Član je Society for the Promotion of Roman Studies u Londonu, Accademia Properziana del Subasio, Upravnog odbora HERE (Humanities in the European Research Area), član stručnog povjerenstva za klasične studije ERIH-a (European Reference Index for the Humanities, Expert Panel for Classical Studies), član međunarodnoga povjerenstva za *Thesaurus linguae Latinae* pri Bavarskoj akademiji znanosti (Internationale Thesaurus-Kommission). Akademikom je postao 29. svibnja 2008.

Zahvale

Neprocjenjiva je vrijednost pomoći kolega na koju sam mogla računati u svim fazama rada na ovom projektu. Najsrdačnije zahvaljujem svojem mentoru, Darku Novakoviću, na poticaju, podršci i neizmjernom višegodišnjem strpljenju; Ireni Bratičević bez čije nesebične pomoći u razrješavanju nebrojenih dvojbi nikada ne bih mogla završiti ovaj posao; Pavlu Knezoviću na pomoći u kolacioniranju pjesama, a osobito na izvornom podatku o fratru Aleksandru; Relji Seferoviću na brojnim savjetima i pomoći u atribuiranju neatribuiranih rukopisa. Tu su i suradnici iz Državnog arhiva u Dubrovniku: Vesna Rimac i Zoran Perović; iz Znanstvene knjižnice Dubrovnik: Marinka Ulaga, Paula Raguž, Silva Mladinić, Lucija Kukica Ćosić; fra Stipe Nosić iz samostana Male braće u Dubrovniku te fra Jozo Sopta iz Franjevačkog samostana u Rožatu.

Sažetak

Cilj je ovoga rada prikupljanje latinskih pjesama Dubrovčanina Đura Hidže (7. veljače 1752. - 27. listopada 1833.) pisanih latinskim jezikom te njihovo kritičko izdanje i književna interpretacija. Istraživanje smo temeljili na građi pronađenoj u rukopisnim zbirka Arhiva Male braće, Znanstvene knjižnice i Državnog arhiva u Dubrovniku. Pjesme iz mladenačke dobi, dok je studirao i usavršavao svoju liječničku praksu u Italiji, nisu obuhvaćene ovim radom. Nakon snimanja, opisivanja, prepisivanja u elektronski oblik, pjesme smo razvrstali prema žanrovskoj pripadnosti i numerirali ih. Dobili smo korpus od 3.140 stihova u rukopisu u ukupno 214 pjesama (PRILOG I). PRILOG II sadržava još 32 pjesme s 422 stiha koje smo pronašli tiskane uglavnom u raznim zbornicima. Među tiskanim pjesmama dvanaest pjesama nismo pronašli u rukopisima. Tiskane stihove koji se nalaze i u rukopisu nismo dvaput brojili pa potvrđeni korpus rukopisne i tiskane građe sadržava ukupno 3.562 stiha u 246 pjesama. Prilog III. sadržava pjesme za koje nismo sigurni da su Hidžine, a nemamo pouzdanu potvrdu autorstva. Radi se o devetnaest pjesama s ukupno 407 stihova. Pjesme smo podijelili u tri skupine: PRILOG I. *Rukopisi*; PRILOG II *Tiskane pjesme*; PRILOG III *Incerta*. U PRILOGU I pjesme su razvrstane prema žanrovskoj pripadnosti na epigrame (satirične, pohvalne, nabožne, žalobne i moralne), epistole, sermones, elegije, ode i hendekasilabe. U PRILOGU II tiskane pjesme su poredane kronološki prema godini izdanja u kojemu su objavljene i to onim redom kako se pojavljuju u tiskanom izdanju. U PRILOGU III. pjesme su razvrstane prema žanrovskoj pripadnosti, jednako kao u PRILOGU I. Nakon definiranja kritičkog aparata, opisa jezika i posebnosti Hidžine versifikacije, pristupili smo književnoj interpretaciji odabranih pjesama.

Makar estetski dometi Hidžine latinske poezije nisu zadivljujuće visoki, on u velikom broju slučajeva ipak nadmašuje prosjek prigodničarske poezije njegova vremena. Iako su njegove prosudbe često vrlo subjektivne, njegova je latinska poezija dragocjen izvor podataka za sagledavanje svih sastavnica života u Dubrovniku na razmeđu 18. i 19. stoljeća. I Đuro Hidža je, poput njegovih brojnih suvremenika, zlatno pero u perjanici onih koji potvrđuju kontinuiranu dvojezičnost hrvatske književnosti, hrvatskog i latinskog izraza, čime zaslužuje kritičko izdanje svojih pjesama.

Summary

Đuro Hidža (Georgius Higgia¹) was born on the 7th of February 1752 in Dubrovnik and died in Zaton on the 27th of September 1833. He is famous as the most productive translator of Roman poetry and Greek anthology into the Croatian language² but is less well known as an Italian and Latin poet. After he had, according to Franjo Appendini,³ "in the native schools of the Jesuits (Collegium Ragusinum) finished his studies of grammar and rhetoric with honours, his parents sent him to Bologna to study Philosophy and Medicine in 1771. Two years of study had passed when the news of the rapidness and excellence achieved in his chosen fields of study reached the Senate of the former republic. He was granted a sum from the state treasury large enough to enable him to complete his studies. He stayed in Bologna for seven years, five of which he spent on theory and two on acquiring experience as a doctor, a profession he dedicated himself to". On finalising his studies he worked as a medical practitioner in Florence, and then moved to Naples in 1781. On his return to Dubrovnik in 1783 he was elected to the position of city physician with an annual salary of 300 ducats. The following year the government of Dubrovnik appointed him as the personal physician of the Bosnian Pasha.

Rare are the scholars that have studied the poetry of Đuro Hidža in Latin. In the beginning of the twentieth century Ivan Kasumović⁴ in *Rad*, a collection by the Yugoslavian Academy of Science and Arts presents *The Poems of an Urban Appendini and the Anthology of the Latinists of Dubrovnik* in which two poems of Hidža can be found⁵. Approximately sixty years later Željko Puratić⁶ presents what is possibly the most systematic depiction of Hidža's Latin opus until then; therefore it is to his findings that we will pay most attention to.

¹ Hidža writes his own name as Georgius Higgia, while the copyists write it in different ways: Hidža, Higgia, Higgia, Hida. We will write Đuro Hidža. Given the fact that he was a physician, there is an interesting coincidence of the homonymy of his last name with the name of the Greek goddess of health (Hygia).

² Šimun Šonje. *Đuro Hidža Translator*, Časopis Dubrovnik, 1986.

³ Franjo Marija Appendini (Franciscus Maria Appendinius, Poirino, Italija, 1768. - Zadar, 1837) in the necrology for Hidža, "NECROLOGIA. Antonio Higgia raguseo" in *Gazette di Zara*, no. 97/98: 387-388; 390-391 from 3rd November 1833.

⁴ Ivan Kasumović. "Urban Appendini's poems and the Anthology of Dubrovnik's Latinists", *Rad*, YASA, Book 174, Zagreb 1908.: 1-116.

⁵ *In effigiem Benedicti Stay and Ad Urbanum Appendini*.

⁶ Željko Puratić. "Poetry of Đuro Hidža in Latin and national language", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, Book II, Sarajevo, 1964.: 215-235; – The same: "Đuro Hidža and Junije Resti", *Živa antika XV*, Skopje, 1965.: 211-213. - The same: "The Poetic epistles of Đura Hidže of Dubrovnik", *Živa antika XVIII*, Skopje, 1968.: 81-93.

Not long after this Vladimir Vratović⁷ presented Hidža's work in a two volume anthology of Croatian Latinism in the library *Five Centuries of Croatian literature*, book 3, Croatian Latinists II. Twenty years later, Šimun Šonje⁸ presented Hidža's translation of Roman poets. Branimir Glavičić⁹ also presented the poets verse in selected texts at the very beginning of the third millennium¹⁰.

Despite the fact that Hidža himself considered his translation to be of a greater significance and value, it is beyond doubt that his Latin poetry deserves to be thoroughly studied and objectively evaluated. This is the perspective that has been addressed. It is without doubt that the author's own evaluation of the significance and importance of a particular field of his work had greatly influenced scholars to choose this field as a subject of study. In addition, the social and historical circumstances in which the author lived and worked must have certainly piqued the interest of this circle of scholars. This is a period of a revival of national consciousness and Pan-Slavic ideas which influenced even our poet. He like many of his contemporaries had been raised on classical role models and was inspired by the Slavs and the Slavic language. It is in this manner that he translated the entire opus of Roman verse and a part of Greek anthology into the Croatian language. One must stress that Hidža did not translate directly from Greek but from Kunić's Latin translation.

A critical edition of all of Đuro Hidža's poems written in Latin would surely be a great contribution to the study and evaluation of his work which is in itself a representative part of Croatian Latin literature and an especially important segment of the Latinism of Dubrovnik in the late 18th and early 19th century. This work is an attempt in taking the initial step in the right direction. Therefore the aim of this study is collecting all the available manuscripts and printed Latin verse of Đuro Hidža, their literal interpretation and in the second part of the study, their critical edition. Together with a review of the previous knowledge of Hidža's Latin work, we have made a complete analysis both of his printed work and manuscript as well.

After having collected Hidža's literal heritage written in Latin from collections of manuscript from the Archive of the Friars Minor (AMB), the Research Library (ZKD) and

⁷ Vladimir Vratović. "Đuro Hidža", *Five Centuries of Croatian Literature, Book 3, Croatian Latinists II*, Matica hrvatska; Zora, Zagreb 1970.:751-769.

⁸ Šimun Šonje, *op. cit.*

⁹ Branimir Glavičić. *Croatian Latinists Versification*, Književni krug Split, 2001.: 196-199 and 305-306.

¹⁰ Display in texts of *Epistolae* I-IV 63 *Ad N. N. Umblae aestivantem* 1-70, *Ad amicum* 1-137, *Questus Ragusae* 1-22, *De bono carceris* 1-72, *De vera senatoris boni felicitate* 1-84, *Epigrammata* 1-92 i *Carmina varia*.

State Archives in Dubrovnik (HR-DADU), all the poems which were found there were copied. This study doesn't include his adolescent opus which may be found in Genoa, Florence and Naples, cities in which Hidža lived during his stay in Italy. The copied poems have been sorted according to genre. After a careful comparison of the poems that were found in multiple copies, whether in autographs or transcripts, the ones we considered metrically and semantically the best were chosen on the basis of an established chronology. Autographs of a younger version were considered most favourable.

It was not an easy task, considering the fact that there are only three whole manuscripts in which the poems are numbered, and only one of them represents the whole according to its genre. This one is an autographic collection which consists of four poetic epistles (Epistle) and is kept in the Scientific Library in Dubrovnik under the signature 433¹¹. The other, which is also autographic and consists mainly of epigrams, is being kept in the State Archives in Dubrovnik under the signature *HR-DADU 62 (21.2.) Memoriae, no. 103*.¹² The third one is a collection of transcriptions written by Don Luka Pavlović himself *HR-DADU 283 Personal fund of don Luka Pavlovića book no. 12 (old no. 397)*.¹³ Here the transcripts of Hidža's poems are categorized into three groups. The first one, carrying a title *Nonnulla epigrammata Georgii Antonii Higgię*,¹⁴ consists of transcripts of 92 of Hidža's epigrams. It is followed by a series of poems that somehow also are whole, even if they do not have a common title¹⁵. We talk about six elegies, the first of which are entitled *Questus Raguse*, the other one *De bono carceris* and the following four, under various titles, are addressed to the Prince of Konavle Mato Đurđević. The whole ends with two poems in hexameters. In front of the first one there is a title *Ad N. N. Umblę ęstivantem* and under that title there is *Carmen 1* followed by *Carmen 2*. All this is further followed by a collection of transcripts under one common title *Carmina varia doctoris Georgii Higgię*.¹⁶ Here, one can find different poems, epigrams of all kinds, elegies, odes, hendecasyllables and a longer poem in hexameters entitled *Ad amicum N. N. F. F. (B. A.) Sermo*. It is extremely difficult to establish a criterion according to which the scrivener arranged the poems in such a way. All other poems can be found either in various fascicules together with the poems of other poets or outside the fascicules, on separate sheets. After sorting and numbering the poems a corpus

¹¹ ZKD 433.

¹² Abbreviation: Mem. 103.

¹³ Abbreviation: LP 12.

¹⁴ Abbreviation: LP 12, Non.

¹⁵ Abbreviation: LP 12, f. 349-359v.

¹⁶ Abbreviation: LP 12, C. v., f. 361-389.

of 3.140 verses in 214 poems in the manuscript was created. All these poems can be found in ANNEX I. In ANNEX II there are another 422 verses in 32 random poems printed in different anthologies, which were not found in manuscripts. As far as the number of the printed verses is concerned, one should not forget a certain number of verses found in manuscript, which Puratić, Vratović and Glavičić cited in the works mentioned. When doing so, the whole poem or just a few verses are used. The reason for such a small number of printed poems compared to the number of written ones is partly because of the author himself. He was evidently not interested enough in this. In a way that he valued his Latin poetry less than his other poetic utterances, especially his translations of Roman lyric poetry into Croatian. Preparing a critical edition, based on the criteria of genre, we classified the collected poems into the following groups:

ANNEX I. MANUSCRIPTS

I.1. EPIGRAMS (178)

I.1.1. SATIRICAL AND HUMOROUS (116)

I.1.2. ENCOMIASTICS (28)

I.1.3. RELIGIOUS (1)

I.1.4. EPITAPHS AND MOURNINGS (19)

I.1.5. MORALS (14)

1.2. EPISTLES (4)

1.3. SERMONES (2)

1.4. ELEGIES (15)

1.5. ODES (8)

1.6. HENDECASYLLABLES (7)

ANNEX II. PRINTED POEMS (32)

ANNEX III. INCERTA (19)

In the fifth chapter we have described, contextualized and interpreted all of Hidža's epigrams, odes and hendecasyllables. We have described the epistles, sermons and elegies, but a detailed analysis will be left for later study. Even if we were to agree that the aesthetic achievements of Hidža's poetry in Latin are modest compared to the number of verses written in different genres, we surely cannot agree that his poetic achievements in most cases does not exceed the average of all occasional poetry of his time. As far as the value of his translation of Latin and Greek poets is concerned, other scholars have already expressed their positive

attitude¹⁷. It is insufficiently known mainly because of the lack of study of the Latin locution that many including Đuro Hidža and his numerous contemporaries, are the champions of the continuous bilingualism of Croatian literature, of Croatian and Latin expression.

Based on many years of "socializing" with Hidža in the garden of his Muse we may say that we have endeavoured in our acquaintance Hidža - the man, we are free to conclude that epigrams are his favourite means of expression. This is particularly true of the satirical ones in which irony, skilfully, like a snake, slithers from line to line often mingling with metaphors. In elegies we find a delicate, or as the people in Dubrovnik would say, *tenera*, a soul sensitive to the trouble of others and a true friend to whom it was addressed. In the epistles we occasionally meet the philosopher, who is always an expert in classical mythology and uses his knowledge to put forth brilliant allusions and metaphors. In the odes he confuses the reader by using a multitude of opposites so that he balances between the real ode in which he expresses his marvel for the Urban Appendini or for Dubrovnik, and a kind of parody full of obscene content in the final one which definitely cannot be, except for the poetic form, classified with the others. A group of his hendecasyllables contains eight poems, four of which are commendations (for Antun and Miho Sorkočević, Ivan Salatić and Urban Apendinij), one is satirical without being addressed to anyone, attacking a bad poet and a bad hunter, one is a funny song (for Marko Bruerević, about rabbits), one is an eulogy to the Bishop of Trebinje Nikola Ferić, and in another he addresses Franjo Ranjina who suffers from arthritis, expressing his sympathy and cursing this disease.

We present another nineteen unattributed poems in ANNEX III entitled INCERTA that were found in ZKD 393/3 and which could, with a fair level of certainty, belong to Hidža. As far as epigrams are concerned here we find a satirical poem, twelve religious epigrams, a moral one and an epitaph. These are followed by an elegy, two odes and finally an eclogue. Such a conclusion is based not only on the fact that the poems were found together with other poems by Hidža but also the almost identical frequency of elisions and censure in pentameter within the words themselves. If we take theme and motive into consideration, this poem could have easily come from the pen of Rudžer Bošković but it is the numerous elisions that do not allow it to be compared to Bošković's well-known poems. Among Hidža's well-known and verified epigrams, there is only one which is religious, and because this is hard to believe, we easily accepted that the epigrams we had found here may belong to him. In theme and motive

¹⁷ Puratić, Vratović, Šonje: *opp. citt.*

both the elegy and the odes are part of Hidža's expression. A more thorough examination of the author's identity of these poems has been left for another time.

If we take Hidža's work as a whole, considering all of his discrepancies and highlights in diction, verse, thematic, genre, paraphrasing, ancient models, polished language and style we must be honest and say that his poems do not leave the reader indifferent. On the contrary, his personal view which we can find in each line is particularly impressive. It doesn't matter whether he mourns, sympathizes with or praises something or somebody, Hidža does so from the bottom of his heart and this cannot leave the reader regardless of whether one likes the author's attitude or not. Unlike most of his contemporaries who wisely retreated to their properties during the French and Austrian occupation of Dubrovnik and under the slogan "every force for a time" waited for better times by writing the "neutral", sometimes even poltroon poetry in which they wheedled current government, Hidža remains in the City and writes very politically engaged poems. By this we don't mean just the elegy *De bono carceris*, the Croatian version which was published by Slavica Stojan¹⁸. In addition to several other poems, many of his epigrams deserve this epithet, especially those in which he attacks the French administration in Dubrovnik. Even though initially the Austrians were accepted as lesser evil to the French, neither of them managed to escape the sharp arrows of Hidža's epigrams. In his epigrams when he addresses the governor or speaks about him calling him *Dalmata*, we are not sure whether the blade is pointed at the French manager Garanjin or at the Austrian manager Lilienberg, because they both came from Dalmatia, Garanjin from Trogir and Lilemberg from Zadar, which was considered to be another state by Hidža. The saying *Inter arma silent Musae* meant nothing to this "gasbag", as he was being called by Luko Pavlović¹⁹. His satirical epigrams are full of an irony that sometimes sounds cruel. There are also obscene verses²⁰ and unnecessarily abusive words in the epistles²¹ in which he complains to his friend Džono Rastić about his writing in obscene language. Despite everything that has been mentioned, the power his messages have is not to be challenged nor the overall impression his poems have on the reader ignored, even if they might lack versification and stylistic refinement.

¹⁸ Slavica Stojan. "An unknown political poem of Đuro Hidža", *Analns of Institute for Historical Sciences CASA*, 37, Dubrovnik, 1999.: 237-250.

¹⁹ *Nonnulla epigrammata Geoigii Antonii Higgię* (DADU, LP 12, f 347v).

²⁰ I.5.8.

²¹ I.2.1-4.

Ključne riječi: Đuro Hidža, latinska poezija, hrvatski latinizam, prigodnice, epigram, elegija, oda, hendekasilab, epistola, sermo, kritičko izdanje.

Key words: Đuro Hidža (Georgius Higgia), Latin poetry, Croatian Latinism, occasionally poetry, epigrams, elegies, odes, hendecasyllables, epistles, sermones, critical edition.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. HRVATSKA POEZIJA NA LATINSKOM NA RAZMEĐU 18. I 19. STOLJEĆA.....	5
2. ĐURO HIDŽA, ŽIVOT I DJELO.....	10
2.1. Tiskane pjesme	19
3. RUKOPISNE ZBIRKE.....	25
3.1. Arhiv Male braće (AMB).....	26
3.1.1. Autograf	26
3.1.2. Prijepisi.....	28
3.2. Znanstvena knjižnica Dubrovnik (ZKD).....	34
3.2.1. Autograf	34
3.3. Državni arhiv u Dubrovniku (HR-DADU)	38
3.3.1. Autograf	38
3.3.2. Prijepisi.....	38
4. NAČELA USPOSTAVE LATINSKOGA TEKSTA	42
4.1. Sadržaj korpusa	42
4.2. Opaske o pravopisu, jeziku i versifikaciji Hidžinih latinskih pjesama	43
4.2.1. Pravopis	43
4.2.2. Jezik.....	52
4.2.2.1. Leksik	52
4.2.2.2. Morfologija.....	56
4.2.2.3. Sintaksa	59
4.2.2.4. Prozodija i metrika	60
4.3. Kritički aparat.....	65
5. INTERPRETACIJA	66
Žanrovski pregled.....	66
5.1. EPIGRAMI.....	70
5.1.1. Satirični i šaljivi epigrami	72
5.1.2. Pohvalni epigrami	108
5.1.3. Nabožni epigrami	122
5.1.4. Nadgrobni i žalobni epigrami.....	124
5.1.5. Moralni epigrami.....	136
5.2. EPISTOLE	141
5.3. SERMONES.....	142
5.4. ELEGIJE	151
5.5. ODE.....	165
5.6. HENDEKASILABI.....	176
6. POKUŠAJ VREDNOVANJA LATINSKE POEZIJE ĐURA HIDŽE	183
7. ZAKLJUČAK	186
8. FONTES.....	190
PRILOG I - RUKOPISI	197
I.1. EPIGRAMI	197
I.1.1. SATIRIČNI I ŠALJIVI EPIGRAMI	197
I.1.2. POHVALNI EPIGRAMI.....	230

I.1.3. NABOŽNI EPIGRAMI	241
I.1.4. NADGROBNI I ŽALOBNI EPIGRAMI	242
I.1.5. MORALNI EPIGRAMI.....	248
I.2. EPISTOLE	252
I.3. <i>SERMONES</i>	265
I.4. ELEGIJE	273
I.5. ODE	303
I.6. HENDECASYLLABI.....	317
PRILOG II - TISKANE PJESME.....	323
PRILOG III - INCERTA.....	342
III.1. EPIGRAMI.....	342
III.1.1. SATYRICA ATQUE LUDICRA.....	342
III.1.3. MORALIA	347
III.1.4. SEPULCRALIA ATQUE LUGUBRIA.....	347
III.2. ELEGIJE	348
III.3. ODE.....	352
III.4. EKLOGA	355
PRILOG IV - KAZALA	359
IV.1. Kazalo incipita	359
IV.2. Metričko kazalo.....	372
IV.3. Kratice.....	373
IV.4. Index nominum	374
IV.5. Ilustracije.....	387

UVOD

Cilj je ovog istraživanja prikupljanje svih dostupnih rukopisnih i već tiskanih latinskih stihova dubrovačkog pjesnika Đura Hidže (1752-1833), njihova književna interpretacija te, u drugom dijelu studije, njihovo kritičko izdanje.

Hidža je jedan u nizu naših nedovoljno proučenih književnika s kraja osamnaestog i početka devetnaestog stoljeća, koji je iza sebe ostavio zavidan pjesnički i prevoditeljski opus. Njegova se djela, pisana na hrvatskom, talijanskom i latinskom jeziku, danas čuvaju u rukopisu u Arhivu Male braće, Državnom arhivu i Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku, što u autografu, što u prijepisima raznih prepisivača. Tek je ponešto tiskano u ondašnjim prigodničarskim izdanjima ili u periodici, manji dio pjesama na latinskom¹ nego prijevoda na hrvatski te originalnih pjesama na hrvatskom i talijanskom jeziku². Nemamo nikakvih saznanja o dijelu Hidžine pjesničke ostavštine na latinskom jeziku iz razdoblja njegova studija i usavršavanja u Italiji, koji se možda čuva u nekoj tamošnjoj zbirci pa taj dio opusa, ako i postoji, nije uključen u ovaj rad.

Uz prikaz dosadašnjih spoznaja o Hidžinu latinskom opusu, analizirat ćemo njegove pjesme sačuvane u rukopisu kao i one objavljene tiskom. Građu pronađenu u rukopisu u različitim zbirkama prvo ćemo usporediti kako bismo ustanovili što su autografi, a što prijepisi, zatim ćemo nastojati opisati rukopise i njihov sadržaj, te na koncu, pojedine pjesme kontekstualizirati i komentirati s obzirom na njihove teme, žanrovsku pripadnost, te jezično-stilske i metričke osobitosti.

¹ *Urbani Appendini Carmina. Accedunt Selecta illustrium Ragusinorum poemata.* Ragusii: Typis Martecchinianis, 1811; Zbornici: 1) *Versi in morte di Giorgio Detorres, dottore in filosofia e medicina,* Ragusa: Ed. Simone Trosani, Presso Antonio Martecchini, 1802.; 2) *Per le nozze del signor cavaliere Gianluca Garagnin e della signora Francesca Borelli, Poesie,* Ragusa: Delle stampe di Antonio Martecchini, 1810.; 3) *Nave Ragusea col nome del celebre antico matematico Marino Ghetaldi, Componimenti latini, italiani ed ilirici,* Italia, 1819.; 4) *Pel solenne ingresso alla Chiesa Cattedrale di Lesina dell' illustrissimo e reverendissimo Monsignor Giovanni Scacoz Versi,* Ragusa, 1823.; 5) *In morte di Tommaso Chersa. Versi,* per Antonio Martecchini, Ragusa, 1826.; 6) *Per giorno natalizio di sua maesta Francesco I. imperatore d'Austria. Versi,* Ragusa: Dai torchi di Antonio Martecchini, 1829.; 7) *Per solenne ingresso nella sua chiesa dell' illustrissimo e reverendissimo monsignore Antonio Giuriceo vescovo di Ragusa. Versi.* Ragusa: Dalla tipografia Martecchini 1831.; 8) *Programma dell' I.R. Ginnasio superiore di stato in Ragusa alla fine dell' anno scolastico 1871-72., II.,* Ragusa: Tipografia di Carlo Pretner: 1872.

² Hidžin prijevod Horacijeve lirike, više od petnaest godina nakon njegove smrti, objavljuje preporoditelj Antun Rocci pod naslovom *Quinta Horacia Flaka Piesni liričke,* tipografia Martecchini 1849. Isp. Giorgio Hidja "Traduzione delle odi di Orazio in Illirico." Programma dell I.R. ginnasio completo di prima classe in Zara alla fine dell' anno scolastico 1855-56, Zadar, 1856.: 71-86. - Prema: Stojan, Slavica. "Jedna nepoznata politička pjesma Đura Hidže", *Anali Dubrovnik*, 37, 1999.: 237-250, bilj. 6.

Rukopisne zbirke u našim arhivima čuvaju neprocijenjeno, a možda i neprocjenjivo blago koje još nitko nije otkrio. Još uvijek su rijetki putnici koji se zaustave uz te nepresušne izvore. Kad je riječ o njegovoj latinskoj poeziji, treba reći da još nitko nije kritički priredio cijeli latinski opus niti sustavno istražio i usporedio prijepise i sačuvane autografe. Od svega toga tek je ponešto tiskano u raznim zbornicima, prigodničarskim izdanjima i općenitim prikazima.

Kad je pak riječ o njegovim hrvatskim stihovima, bilo da se radi o izvornim pjesmama na hrvatskom jeziku ili o njegovim prepjevima rimske i grčke lirike, situacija je nešto bolja, makar do danas nije izišlo nijedno izdanje njegovih djela. Rijetki su proučavali poeziju Đura Hidže na latinskom jeziku. Početkom dvadesetoga stoljeća Ivan Kasumović³ u *Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* prikazuje knjigu *Pjesme Urbana Appendinija i s njima izdana antologija dubrovačkih latinista* u kojoj se nalaze i dvije Hidžine pjesme⁴. Šezdesetak godina kasnije Željko Puratić⁵ daje možda najsvetlji prikaz Hidžina latinskoga opusa do sada, pa će se njegovim spoznajama ovdje pridati najveća pozornost. Nedugo zatim Vladimir Vratović⁶ Hidžina djela prikazuje u dvosveščanoj antologiji hrvatskoga latinizma unutar biblioteke *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 3, Hrvatski latinisti II. Dvadesetak godina kasnije Šimun Šonje⁷ prikazuje Hidžine prijevode rimskih pjesnika. Na samom početku trećeg tisućljeća Branimir Glavičić⁸ prikazuje pjesnikovu versifikaciju na izabranim tekstovima⁹.

Unatoč činjenici da je sam Hidža svoj prevoditeljski rad smatrao vrjednijim, njegova poezija na latinskom jeziku zaslužuje studiozan prikaz i objektivno vrjednovanje. To ćemo pokušati učiniti ovim radom, utoliko više što je moguće da su upravo zbog takvog njegovog stava znanstvenici koji su istraživali njegov rad svoju pažnju usmjerili na onaj dio koji je sam

³ Ivan Kasumović. "Pjesme Urbana Appendinija i s njima izdana antologija dubrovačkih latinskih pjesama", *Rad JAZU* 174, Zagreb, 1908.: 108-109.

⁴ *In effigiem Benedicti Stay* i *Ad Urbanum Appendini*.

⁵ Željko Puratić. "Poezija Đura Hidže na latinskom i narodnom jeziku", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, Knjiga II, 1964: 215-235; Isti: "Đuro Hidža i Džono Rastić", *Živa antika*, XV 1, Skopje, 1965.: 211-213; Isti: "Pjesničke poslanice Đura Hidže Dubrovčanina", *Živa antika*, 18, Skopje, 1968.: 81-93.

⁶ Vladimir Vratović. "Đuro Hidža", *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Knjiga 3, Hrvatski latinisti II, Matica hrvatska; Zora, Zagreb 1970: 751-769.

⁷ Šimun Šonje. *Đuro Hidža prevoditelj*, Časopis Dubrovnik, 1986.

⁸ Branimir Glavičić. *Versifikacija hrvatskih latinista*, Književni krug, Split, 2001: 196-199 i 305-306.

⁹ Prikaz na tekstovima *Epistolae* I-IV 63, *Ad N. N. Umblae aestivantem* 1-70, *Ad amicum* 1-137, *Questus Ragusae* 1-22, *De bono carceris* 1-72, *De vera senatoris boni felicitate* 1-84, *Epigrammata* 1-92 i *Carmina varia*.

autor smatrao vrjednijim i koji je, zbog društveno-povijesnih okolnosti u kojima je stvarao, istraživačima sigurno bio zanimljiviji. To je vrijeme buđenja nacionalne svijesti, vrijeme panslavenskih ideja, pa se i naš pjesnik, iako obrazovan na klasičnim uzorima poput brojnih njegovih suvremenika, zanosi slavenstvom i slavenskim jezikom. Na tom je tragu prepjevao cijelu rimsku liriku i dio Grčke antologije na hrvatski jezik. Treba napomenuti da Hidža nije prevodio izravno s grčkog, nego iz Kunićeva latinskog prepjeva. Kritičko izdanje svih pjesama Đura Hidže napisanih latinskim jezikom zasigurno bi bio veliki doprinos izučavanju i vrjednovanju djela hrvatske književnosti latinskoga izraza, osobito dubrovačkog latiniteta krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Ovim radom želimo napraviti prvi korak u tom pothvatu.

Nakon ovog uvoda u kojemu izlažemo cilj i metode istraživanja i strukturu rada, slijedi prvo poglavlje s kratkim prikazom hrvatskog pjesništva na latinskom jeziku na razmeđu 18. i 19. stoljeća. U drugom poglavlju dolazi prikaz života i djela Đura Hidže. U trećem poglavlju slijedi opis zbirki i rukopisa u kojima smo našli Hidžine pjesme s naznakama što su autografi a što prijepisi. Nakon toga slijede opaske o pravopisu, jeziku i versifikacijskim osobitostima Hidžinih pjesama, te načela ovog kritičkog izdanja s kraticama u označavanju izvora pjesama. Peto poglavlje je središnji dio rada u čijem se uvodnom dijelu nalazi opis žanrovskog inventara, nakon kojega slijedi naša interpretacija i kontekstualizacija pjesama podijeljenih prema književnim vrstama: 5.1. Epigrami; 5.2. Epistole; 5.3. Sermones; 5.4. Elegije; 5.5. Ode; 5.6. Hendekasilabi. Šesto poglavlje nosi naslov Pokušaj vrjednovanja poezije Đura Hidže na latinskom jeziku, a nakon toga slijedi završni dio rada: 7. Zaključak; 8. Fontes. Prilozi su raspoređeni na sljedeći način: PRILOG I: Rukopisi; PRILOG II: Tiskane pjesme; PRILOG III: Incerta; PRILOG IV. Kazala: IV.1. Kazalo incipita; IV.2. Metričko kazalo; IV.3. Kratice; IV.4. Index nominum i na kraju VI.5. Ilustracije.

Za svaku od zastupljenih pjesničkih vrsta donosimo opće napomene, nakon čega slijedi opis Hidžinih pjesama prema temama, motivima, adresatima i događajima, kontekstualizacija i interpretacija odabranih pjesama te reminiscencije iz rimskih pjesnika, ako smo za njih našli potvrdu. U okviru analize utvrđenog Hidžina opusa (PRILOG I: Rukopisi i II: Tiskane pjesme) donosimo i osnovne informacije o pjesmama iz PRILOGA III: Incerta koje, budući da Hidžino autorstvo nije pouzdano utvrđeno, ne prikazujemo u zasebnom poglavlju, nego ih samo opisujemo u okviru svake pjesničke vrste koja je tamo zastupljena. U tom je, naime, poglavlju građa raspoređena prema istom principu kao i u

utvrđenom korpusu rukopisa u PRILOGU I. Zasebnu cjelinu čine prilozi raspoređeni na sljedeći način:

PRILOG I. RUKOPISI

1. EPIGRAMI

1.1. SATIRIČNI I ŠALJIVI

1.2. POHVALNI

1.3. NABOŽNI

1.4. NADGROBNI I ŽALOBNI

1.5. MORALNI

2. EPISTOLE

3. *SERMONES*

4. ELEGIJE

5. ODE

6. HENDEKASILABI

U PRILOGU II. Tiskane pjesme raspoređene su kronološki. Ako te pjesme postoje u rukopisu, ispod rednog broja pjesme u korpusu naveden je i izvor u kojemu se ona čuva u rukopisu; ako nije pronađena u rukopisu, na tom mjestu ne piše ništa. Uz redni broj svake prve po redu pjesme iz pojedinog zbornika ili knjige nalazi se broj fusnote u kojoj na kraju stranice stoje podatci o tiskanom izdanju koji uključuju naziv publikacije, izdavača, mjesto i godinu izdanja. Ako je u nekom zborniku ili knjizi objavljeno više Hidžinih pjesama, broj fusnote stoji uz prvu po redu iz dotičnog zbornika, a u fusnoti su, osim navedenih podataka o tiskanom izdanju, citirani i redni brojevi ostalih pjesama iz tog zbornika u PRILOGU II.

U PRILOGU III. nalaze se pjesme za koje nemamo pouzdanu potvrdu Hidžina autorstva. Te su pjesme raspoređene prema kriteriju žanrovske pripadnosti kao i u PRILOGU I.

1. HRVATSKA POEZIJA NA LATINSKOM NA RAZMEĐU 18. I 19. STOLJEĆA

Stariji su povjesničari hrvatske književnosti osamnaesto stoljeće promatrali kao cjelovito kulturno i književno razdoblje pa su ga, povodeći se za europskim književnim procesima i uzorima, obilježavali kao razdoblje prosvjetiteljstva. To se književno razdoblje označava različitim neknjiževnim terminima: prosvjetiteljstvo, racionalizam, jozefinizam, dok se prva tri desetljeća 19. stoljeća, pred pojavu ilirskog pokreta opisuju nazivom: književnost uoči preporoda.¹⁰ "Mihovil Kombol, u dosad najboljoj sintezi hrvatske književnosti starijih razdoblja do preporoda",¹¹ svjestan činjenice da to razdoblje nije nimalo jednostavno etiketirati ni u stilskom ni u bilo kojem drugom smislu, u svojoj analizi 18. stoljeće naziva "stoljećem racionalizma i prosvjećenosti".¹² Nerazdvojjivost društveno-političkih i kulturno-književnih procesa osobito je izražena u hrvatskom narodnom korpusu tijekom 18. i početkom 19. stoljeća. Upravo tu činjenicu Šicel navodi kao uzrok kašnjenja za europskim kulturno-književnim procesima i nešto drukčijim tokovima uvjetovanim ne književnim, već povijesno-političkim razlozima.

Opće je poznata činjenica da je to vrijeme velike rascjepkanosti hrvatskih zemalja pa i književni i općenito kulturni rad ovisi o okolnostima u kojima su se nalazile pojedine pokrajine. O tome ovisi i recepcija novih strujanja prosvjetiteljstva i romantizma, a nije zanemariv ni utjecaj kulturno-književne tradicije. To je razdoblje visokog dometa latinske pisane riječi, kako u književnosti, tako i u znanosti. Od znanstvenih disciplina cvjetaju filologija i povijest, kako opća, tako i književna. U stopu ih prati astronomija, filozofija, geografija, matematika, medicina, a počinju se razvijati poljodjelstvo, arheologija i druge grane znanosti. Izrada višejezičnih rječnika postaje prioritet u svim primorskim akademijama. U Dubrovniku "Akademija ispraznijeh"¹³ tu zadaću povjerava I. S. Buniću, Đ. Matijaševiću i I. Nataliju Aletinu. U Splitu Ardelio della Bella priprema *Dizionario italiano, latino, ilirico* i tiska ga u Veneciji 1728. U Zadru se time bavi I. Tanzlinger Zanotti, a u drugim hrvatskim

¹⁰ Prema: Miroslav Šicel. "Problem periodizacije hrvatske književnosti na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće s osobitim obzirom na kajkavsko stvaralaštvo", *Dani hvarskog kazališta*, Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol. 19, HAZU i Književni krug Split, 1993.: 5.

¹¹ Miroslav Šicel, *op. cit.*: 5.

¹² Mihovil Kombol. *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, II. izdanje, Matica Hrvatska, Zagreb, 1961.: 335.

¹³ Akademija ispraznijeh (Accademia degli Oziosi Eruditi), rjeđe nazivana i Akademija dangubijeh, nastala je koncem 17. st. u Dubrovniku, na ranijim zasadama humanističkog zanosa antikom. Središte okupljanja bio je ljetnikovac Sorgo i perivoj Vicka Petrovića na Pločama, a nestala je pod naletom francuskih i rusko-crnogorskih osvajačkih hordi.

krajevima P. Ritter Vitezović, A. Patačić, M. Lanosović, J. S. Reljković, J. Habledić, I. Belostenec, A. Kanižlić, M. P. Katančić, J. Voltigi i J. Bajamonti. Bogate trojezične rječnike stvaraju J. Jurin, A. Jambrešić - F. Sušnik i J. Stulli.¹⁴

U to doba hrvatski narod živi u mletačkoj Dalmaciji, u turskoj Bosni i Hercegovini, u Dubrovačkoj Republici, u Istri, u civilnoj Hrvatskoj, u vojnoj Hrvatskoj, te u različitim upravama u Slavoniji, u Rijeci, u Međimurju. Ilirski pokret u okviru hrvatskog narodnog preporoda uspio je u ilirskom imenu objediniti sve hrvatske pokrajine: Dalmaciju, središnju Hrvatsku, Slavoniju, Dubrovnik i Istru, te Hrvate iz Bosne i Hercegovine.¹⁵ Iz te se perspektive spasonosnom činila politička ideja da žive zajedno, da govore istim jezikom i na njemu stvaraju zajedničku književnost. Hrvatski je jezik tek trebalo vratiti u društveni i politički život i u škole odakle je već odavno bio potisnut. Istodobno je trebalo biti iste one bitke koje su u renesansi vodili Šižgorić, Marulić i brojni drugi istaknuti hrvatski pisci i političari koji su njegovali hrvatski izraz, upravljajući istodobno na latinskom jeziku unisone vapaje dvoličnom Zapadu koji još nije bio svjestan osmanlijske opasnosti. Hrvati su imali snažne humanističke krugove u Budimu, Dubrovniku, Šibeniku, Trogiru i Splitu na čijem je čelu bio Marko Marulić. Osamnaesto stoljeće rađa novu generaciju latinista na čelu s Ignjatom Đurđevićem. I Đurđević je i na narodnom jeziku, baš kao i Marulić dva stoljeća prije njega, bio najistaknutiji pjesnik svoga doba. Kao što je Marulić, "naslonjen" na srednji vijek, "umarširao" u renesansu, tako je i Đurđević, "naslonjen" na gundulićevski dubrovački barok koji nije uspio nadmašiti, po svom latinskom opusu potpuno pripadao XVIII. stoljeću. "Kao povjesničar, teološki pisac, filolog, prevoditelj i naš prvi povjesničar književnosti, ovaj predsjednik *Akademije dokonijeh*, pokazao je onu tipičnu grozničavu intelektualnu aktivnost, svojstvenu stoljeću enciklopedista. Ali kao najizrazitiji predstavnik klasicizma predstavio se latinskim pjesmama koje je ostavio u rukopisu pod naslovom *Poetici lusus varii*."¹⁶

Tako latinski jezik živi u simbiozi s "ilirskim" ili "slovinskim" govorima, što hrvatsku književnost čini u najmanju ruku dvojezičnom. Na pragu XIX. stoljeća u igri su novi osvajači, Francuzi, koje u stopu prate Austrijanci. Uvjeti su idealni za buđenje nacionalne svijesti i rađanje otpora prema svemu što nije domaće. Opet će se neki "akomodavat s bremenom",¹⁷ a

¹⁴ Prema: Pavao Knezović. "Hrvatski latinisti 18. i 19. st.", *Introduzione allo studio della lingua, letteratura e cultura croata / Uvod u studij hrvatskog jezika, književnosti i kulture: Atti del Convegno Internazionale di Studi, Udine, 20-21 novembre 1997.*, Forum, Udine 1999.: 177-189. Više u Vladimir Horvat. *Postignuća isusovačkih leksikografa dopreporodnoga razdoblja*, Filologija 58, Zagreb, 2012.: 163-189.

¹⁵ Ivo Frangeš. *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod MH - Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana, 1987.: 29-51.

¹⁶ Vladimir Koščak. Vidi u: Josip Horvat. *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, sv. 2., Globus - ČGP DELO, Zagreb - Ljubljana, 1980.: 428.

¹⁷ U II. činu Držićeva *Dunda Maroja* Pomet objašnjava svoj makijavelizam: *treba se prilagoditi vremenu*.

neki se izravno suprotstavljati tuđinima. "Polazna točka za književnost 18. st. u Dubrovačkoj Republici može se uzeti veliki potres 1667., u ostalim dijelovima Hrvatske - poraz Turaka pod Bečom 1683. i oslobađanje hrvatskih krajeva od otomanskog jarma. To razdoblje obiluje književnim stvaralaštvom na latinskom koje cvjeta sve do polovice 19. st., pa se s više aspekata može uzeti da je 1848. godina njegov kraj, iako su i nakon te godine nastajala književna djela visokog dometa na latinskom jeziku."¹⁸

Kad su Francuzi 1806. godine ulazeći u Grad svojom čizmom zgazili zadnje simbole slobode Dubrovačke Republike, počeo je tamniti i višestoljetni sjaj dubrovačke književnosti. To se već odavno bilo dogodilo Slavoniji nakon turskog poraza 1699. i Dalmaciji 1797., godinu dana poslije pada Venecije. Sve ih je progutala austrijska monarhija "u kojoj prosvijećeni apsolutizam (jozefinizam) s kraja stoljeća sve narode carevine, polagano, ali sigurno vodi k pokušajima potpune germanizacije."¹⁹ Pred naletom nove ideologije u odjecima francuske revolucije feudalni društveni sustav pada na koljena. U Hidžino doba mali Dubrovnik u jeku svoje političke i ekonomske propasti još uvijek ima obilježje kulturnog središta s velikim brojem ljudi od pera, što u samom gradu, što u talijanskim i drugim europskim kulturnim središtima. On je imao sreću živjeti u tom kulturnom okružju, ali i nesreću gledati skidanje zastave sv. Vlaha s Orlanda i s dubrovačkih brodova, što je primio s gorčinom koja je dala snažan pečat njegovu latinskom pjesništvu. Pripadnost tom naraštaju značila je biti rođen i odgojen još u doba republike i više idealizirati znamenitost pradjedovskih predaja nego sanjati o svijetloj budućnosti u kojoj će sljedeći naraštaj živjeti u preporođenoj hrvatskoj zajednici. Upravo ta svijest o znamenitosti pradjedovskih predaja iznjedrila je ideju skupljanja, sređivanja i popularizacije, a djelomično i izdavanja književne ostavštine prošlih vremena, u čemu su u svim našim kulturnim središtima najznačajnije mjesto zauzimali neki redovnici.

Politički rascjepkana Hrvatska 18. stoljeća, čiji pojedinačni politički segmenti, međusobno odvojeni, žive svaki za sebe, dijeli zajedničku književnu povijest s književnošću pisanom na tri književna jezika. Sredina 18. stoljeća vrijeme je odumiranja najsajnijeg razdoblja dubrovačke književnosti, vrijeme kad se odjeci Gundulićeva i Bunićeva baroka kao i ostalih pjesnika s kraja 17. i početka 18. stoljeća tek naziru, ali bez snage svojih prethodnika. Ti su odjeci ipak vidljivi gotovo do kraja 18. stoljeća. Kao najbolji primjer za to, Šicel osobito

¹⁸ P. Knezović, *op. cit.*: 178-179.

¹⁹ M. Šicel, *op. cit.*: 6.

ističe poeziju Đura Hidže, "pjesnika koji se odgojio na poetskoj tradiciji dubrovačkih pjesnika, kontinuirajući direktno u svojim stihovima ljubavnu čak pomalo senzualnu motiviku i predbaroknih, i renesansnih pjesnika."²⁰

Đuro Hidža je sigurno dobro poznao djela svojih dubrovačkih suvremenika, koji su u to doba "glas o Dubrovniku raznosili po Italiji i koji su nov život podarili već zamrlim riječima Vergilija, Katula, Horacija i drugih prvaka rimskoga pjesništva,"²¹ bez obzira na to jesu li živjeli i radili u Dubrovniku ili u Rimu, Genovi, Padovi, Napulju, Firenci, Parizu i ostalim onovremenim kulturnim središtima, a s nekima je od njih održavao i prijateljske veze. Spomenimo samo najslavnija imena kao što su Baro i Ruđer Bošković, Benedikt Stay, Rajmund Kunić, Brno Džamanjić, Đuro Ferić, Džono Rastić, Marko Faustin Galjuf, Franjo Marija Appendini, Urban Appendini i mnogi drugi. O svakome od njih ima dosta podataka u već citiranim djelima Šicela, Kombola, Frangeša, Knezovića i drugih, te u radovima Veljka Gortana i Vladimira Vratovića.²²

Dubrovniku izraslom na tvrdoj stijeni, obilno zalijevanom božanskim nektarom zvanim sloboda, nakon niza slavnih stoljeća, *Fortuna* okreće leđa upravo početkom devetnaestoga. "Galska" čizma gazi sve svetinje slobodne republike utirući put svome poretku i svojim običajima. Uvijek se nađu oni koji "u svakoj vodi dobro plivaju, jer niz vodu plivaju,"²³ koji su se i u Dubrovniku vrlo brzo prilagodili novim uvjetima prihvaćajući gospodare kao da su uvijek bili sluge. Iako ti likovi igraju glavne uloge na pozornici njegova života u tim teškim godinama francuske okupacije, Đuro Hidža nikako im ne pripada. On jednakim žarom napada francuskog namjesnika Garagnina i ruga se svojoj sugrađanki Margareti Vlajki rođenoj Bošković koja se, po novom običaju, prva provozala u karoci s nekim Francuzom. Nije podnosio frankofile, pa su mu satirične strijele osobito oštre kad se njima obraća. Spomenimo samo njegovog kolegu dr. Luka Stullija, inače uglednog znanstvenika i pjesnika, kojemu Hidža ne oprašta oportunitizam,²⁴ te senatora i diplomata Antuna Sorkočevića kojemu prvo izražava divljenje,²⁵ kad kao velika nada svoje obitelji i

²⁰ M. Šicel, *op. cit.*: 34.

²¹ Đuro Koerbler. "Dubrovčanin Marko Faustin Galjuf (Gagliuffi), posljednji naš znatniji latinist", *Rad JAZU*, 194, Zagreb 1912.: 182.

²² *Pet stoljeća Hrvatske književnosti, Hrvatski latinisti II*. Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1970.

²³ Hercegovačka narodna poslovice.

²⁴ I.1.1.113.

²⁵ I.6.1.

rodnoga grada odlazi na studij u Rim, a onda ga napada kratkim, ali ubojitim epigramom,²⁶ jer se oportunistički priklonio Francuzima. Pjesništvo toga razdoblja mahom je prigodničarsko i manje se piše na narodnom nego na latinskom i talijanskom jeziku. Unatoč tome što gotovo svi naši latinski pjesnici istodobno pišu, ili makar izražavaju simpatije za narodnu riječ, kao da latinskim izrazom, koji je tada imao status međunarodnog jezika, žele poslati posljednje vapaje za slobodom onoj Europi kojoj je do Dubrovnika bilo stalo samo onoliko koliko se njime mogla okoristiti. Unatoč onoj poznatoj "sve prolazi, sve se mijenja", neke se stvari do danas nisu promijenile.

Mnogi su se naši pjesnici bavili prevođenjem klasika na narodni jezik, u tome ih je sve nadmašio Đuro Hidža prevodeći gotovo svu rimsku liriku i dio Grčke antologije, što nikako ne smijemo zaboraviti, makar taj dio njegovog opusa nije tema ovoga rada.

²⁶ I.1.1.111.

2. ĐURO HIDŽA, ŽIVOT I DJELO

Poznatiji kao najplodniji prevoditelj rimske poezije i velikog dijela Grčke antologije na hrvatski jezik,²⁷ nego kao talijanski i latinski pjesnik, Đuro Hidža (Georgius Higgia) rođen je 7. veljače 1752. u Dubrovniku, a umro u Zatonu 27. listopada 1833. godine. Hidža sam svoje ime i prezime piše Georgius Higgia, dok ga prepisivači i znanstvenici bilježe različito: Hiđa, Higgia, Higia, Hidža. Mi ćemo pisati Đuro Hidža. S obzirom na njegovo zvanje, zanimljiva je podudarnost homonimija njegova prezimena s imenom grčke božice zdravlja (Hygia). U rukopisu Arhiva Male braće br. 1298 nalazimo neatribuirane²⁸ stihove upućene Đuru Hidži:

Ad praestantissimum medicum

Georgium Higiam

epigramma

Num te paeonia quisquam de gente negabit,

Dia suum quum det nomen Hygia tibi?

Quid ni? etiam dabit usque, mihi velut ipse fuisti,

Ut sis et factis alma manuque salus.

Njegovom smrću ugasila se dubrovačka loza Hidža. Pretražujući dostupne podatke o konavoskoj obitelji Hidža,²⁹ saznajemo da se njegov otac Antun, sin Đura Hidže i Stane Drobac iz Komaja, kmet Saba Ranjine, preselio 1748. godine u Dubrovnik (Grad), te da je godine 1751. postao članom bratstva sv. Lazara, a 1751/2. spominje se kao dubrovački poslanik u Travniku. Njegov sin Đuro (1752-1833), liječnik, pjesnik i prevoditelj, nakon što je i sam primljen u lazare, polazi na studij filozofije i medicine koji završava 1777. u Bologni. Godine 1776. dobiva državnu stipendiju od 50 cekina godišnje pod uvjetom da je mora vratiti ne bude li, po svršetku studija, kao liječnik služio u Dubrovniku. Nakon studija slijedila je liječnička praksa koju prvo radi u Firenci, potom godine 1781. prelazi u Napulj. Po povratku u Dubrovnik, godine 1783. izabran je za gradskog liječnika s plaćom od 300 dukata godišnje,

²⁷ Š. Šonje, *op. cit.*: 5-10.

²⁸ Na lijevoj margini pored epigrama netko je napisao: "I. Auktor je anonymus!".

²⁹ Niko Kapetanić i Nenad Vekarić. *Konavoski rodovi*, sv. 2, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU 2002: 13-14.

a godinu dana kasnije dubrovačka ga je vlada privremeno poslala za liječnika bosanskom paši. Za vrijeme boravka u Bosni obavještavao je vladu o tamošnjim prilikama i neraspoloženju pučanstva prema paši, odnosno otomanskoj vlasti.

I iz ostalih izvora saznajemo da je Đuro Hidža, po svršetku srednje škole, godine 1771. otišao na studij medicine u Bolognu, te da je u Italiji (Bologna, Firenza, Rim, Napulj) ostao deset godina nakon čega se vratio u Dubrovnik. Prema nekim izvorima više je volio muze nego svoju liječničku praksu a govorilo se da je dnevno pisao više latinskih stihova nego liječničkih recepata godišnje³⁰. Osim natuknica o postojanju i opisa rukopisa na koje su nailazili razni istraživači³¹, najdragocjenije podatke o tom dijelu Hidžina stvaralaštva nalazimo kod Željka Puratića.

Svoje oduševljenje materinskim jezikom, nemalo pretjerujući, Hidža izražava i latinskim stihovima³²:

*Multae etiam gentes Asiae Taurique rapaces
Voces elliciunt fontibus Illyricis.
Naso Tomitanas quondam compulsus in oras
(Vates Romana clarus in historia)
Hic pariter nostro scripsit sermone libellum
Virtutesque Gotis Caesaris evoluit.*

Tu ideju Hidža preuzima od Sebastijana Slade, još svjež u njegovo vrijeme i obnovljenu u Appendinijevim i Katančićevim radovima. Slika koju donosi Mihovil Kombol³³ govoreći o Franju Mariji Appendiniju³⁴ ublažava to Hidžino pretjerivanje: "Appendini je ipak sve do smrti ostao vjeran svojim nazorima o starini ilirskog jezika i o ilirskom jeziku kao praocu svih europskih jezika, premda se njegov brat Urban, također profesor u Dubrovniku, nije u duši sasvim slagao s njim. Sve je to pseudofilološko raspravljanje okrenuo u smiješno duhoviti Đuro Hidža svojim stihovima:

'Škakljiva je to zabava,

³⁰ Dr. Muzarelli, vidi u: Josip Bersa. *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*, Matica Hrvatska, Dubrovnik, 2002.: 185.

³¹ Ž. Puratić. "Poezija Đura Hidže Dubrovčanina na latinskom i narodnom jeziku", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, Knjiga II, Sarajevo, 1964: 415-435; Isti, "Đuro Hidža i Džono Rastić", *Živa antika*, XV 1, Skopje, 1965:211-213; Isti, "Pjesničke poslanice Đura Hidže Dubrovčanina", *Živa antika* XVIII 1, Skopje, 1968.: 81-93; Vratović, Vladimir. "Đuro Hidža" u *Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj.3. Hrvatski latinisti II*. Matica Hrvatska i Zora, Zagreb, 1970: 751-769; Glavičić, Branimir. *Versifikacija hrvatskih latinista*, Književni krug, Split, 2001.: 196-199 i 305-306.

³² *Elegia Ad Ant. Liepopilli latinus versus scribentem*, stihovi: 86-91.

³³ Kombol, Mihovil. *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, II. izdanje, MH, Zagreb, 1961.: 334.

³⁴ Appendini, Franjo Marija (Franciscus Maria Appendinius, Poirino, Italija, 1768. - Zadar, 1837). Bit će više govora o braći Appendini u sljedećim poglavljima.

nje se odreci što znaš prije,
er ako se tvoja glava
jošter veće njom razgrije,
u zahoda strahoviti
jaz će tebe uvaliti.

Rijet ćeš tada. jezikome
da se našim vrag služio,
kad u raj u zemaljskome
majku je Evu privario,
cijec prevare koje sade
mi kušamo smrt i jade'."

Na samom početku istraživanja okolnosti u kojima je živio i djelovao Đuro Hidža, pozornost nam je privukao nekrolog koji u spomen na njega u nastavcima u dva broja *Gazzetta di Zara*³⁵ na talijanskom jeziku potpisuje njegov suvremenik Franjo Marija Appendini. Osim toplih riječi i iskrenog žaljenja zbog njegove smrti, Appendini donosi i neke pojedinosti koje osporavaju gore navedene činjenice koje se obično navode u Hidžinim životopisima. Prvo ističe činjenicu da su ga roditelji poslali na studij u Bolognu, a nakon dvije godine uspješnog studiranja dobiva potporu od republike, nadalje Appendini hvali njegovo liječničko umijeće i ističe njegov ugled kod suvremenika pa među ostalim kaže: "Grad Dubrovnik je dana 27. prošlog listopada doživio jako velik i bolan gubitak iz više razloga. Smrt mu je otela gospodina Đura Antunova Hidžu, znamenitog pjesnika i književnika. Rodio se dana 7. veljače 1752. godine u Dubrovniku, od majke Marije Arboscelli i oca Antuna Hidže, oboje iz uglednih obitelji. Nakon što je u domaćim školama kod jezuita s velikim pohvalama završio poučavanje gramatike i retorike, roditelji su ga 1771. godine poslali u Bolognu na studij filozofije i medicine. Vijest o njegovu brzom i odličnom napredovanju na tom području, nakon dvije godine, potakla je Senat bivše republike da mu dodijeli iznos iz državne blagajne koji mu je bio dovoljan za završetak studija. U Bologni je boravio sedam godina, od toga je pet godina potrošio na teoriju, a dvije na stjecanje iskustva u profesiji kojoj se posvetio"³⁶.

³⁵ Francesco Maria Appendini delle Scuole Pie. "Necrologia Antonio Higgia raguseo", *Gazzetta di Zara* N^o, 3. decembre 1833.: 387/388; (Fine) N^o 98, 6. decembre 1833: 391/392.

³⁶ Prema prijevodu Ivane Ivanišin.

Appendini iscrpno opisuje Hidžino liječničko usavršavanje u drugim talijanskim gradovima, donoseći podatke o uglednim ljudima i znanstvenicima s kojima se družio i radio, što u Italiji, što kasnije u rodnom gradu, ističući njegove vrline liječnika i dobrog, poštenog čovjeka, punog vrlina i suosjećanja za druge. Kaže da je zadnjih tridesetak godina svoga života postao bogat, ali ističe da se nije obogatio liječničkom praksom nego nasljedstvom koje mu je pripalo po majci kao i svojim osobito ekonomičnim načinom života, pa kaže da nije nimalo lako nabrojati mnoge i doista iznimne zasluge koje je tijekom 50 godina liječničke prakse stekao kod svojih sugrađana preko brojnih liječenja koja je obavljao s tolikim zadovoljstvom i mudrošću da nisu samo bogati osjetili ljekovito djelovanje njegove iznimne medicinske vještine, nego da su i oni manje bogati pa i oni siromašni uvijek mogli računati na njegovu pomoć. Appendini donosi i podatak da je Hidža svoja medicinska znanja usavršavao u Italiji kod tada glasovitih profesora medicinskih znanosti kao što su Nannoni,³⁷ Cirillo³⁸ i Cotugno,³⁹ naglašavajući prednost njegova dugog boravka u Italiji, gdje je imao priliku i zadovoljstvo iskoristiti slobodno vrijeme za bavljenje zabavnom književnošću prema kojoj je od rane mladosti osjećao veliku naklonost. Pa osim što je u Bolonji upoznao slavna imena kao što su Orsi, Manfredi i Ghedini, te imena ostalih obnovitelja pravoga ukusa u svakoj vrsti književnosti, Hidža je imao sreću, u društvu doktora Palcanija, Del-Montea i drugih uglednika, slušati učena predavanja velikog Francesca Marie Zanottija.⁴⁰

Iz svega navedenoga nije teško zaključiti da se, stekavši najvišu naobrazbu, po povratku u domovinu mogao prepustiti darovima muza proučavajući ugledne primjere svojih sugrađana Brna Džamanjića, Đura Ferića, Junija Restića, s kojima je prijateljevao. Slijedeći njihove primjere, posvetio se čitanju grčkih i latinskih pisaca, te talijanskih i francuskih klasika. Appendini napominje da mu je upravo to pružilo onaj bogati temelj odabrane doktrine i erudicije, zbog kojeg je u krugovima učenih osoba briljirao i na temelju kojega je izradio onaj istančani ukus koji zrači iz njegovih djela, osobito u stihovima na hrvatskom

³⁷ Nannoni, Lorenzo, kirurg (Firenca, 1749.-1812.), sin Angela; prof. anatomije i fiziologije u Firenci. <http://www.treccani.it/enciclopedia/ricerca/Nannoni,-Lorenzo,-chirurgo/> (pristupljeno: 23. 9. 2014.).

³⁸ Cirillo, Domenico Maria Leone (Napulj, 1739.-1799.) (*Dizionario Biografico degli Italiani* - Volume 25, 1981).

³⁹ Cotugno, Domenico, anatom (Ruvo di Puglia 1736.-Napoli 1822.)

<http://www.treccani.it/enciclopedia/ricerca/Cotugno,-Domenico,-anatomista/> (pristupljeno 23. 9. 2014.).

⁴⁰ Francesco Maria Zanotti (Bologna, 6. siječnja 1692. – 25. prosinca 1777.), učenik Eustachia Manfredia, poznati znanstvenik koji je u Bologni širio Descartesovo učenje u drugoj deceniji 18. st., potom ga napustio kako bi slijedio Newtona. Godine 1718. postaje profesorom filozofije na sveučilištu u Bologni. Osim što je bio pisac, bio je i poznat kritičar, prijatelj s Voltaireom i Fontenelleom. Prema: http://en.wikipedia.org/wiki/Francesco_Maria_Zanotti (pristupljeno: 23. 9. 2014.).

jeziku. Naime, nakon povratka iz Italije, Hidža je otkrio da "slovinski" jezik i pjesništvo još uživaju veliko poštovanje kod njegovih sugrađana. Bila su vrlo popularna djela Ignjata Đurđevića, Đura Ferića, Josipa Betondića, Miha Sorga i Luka Bunića, koji su na tragu Gundulića i Palmotića već nakon polovice prošloga stoljeća s istančanim ukusom razvijali njegov izraz.

Appendini na kraju nekrologa citira nadahnuti epigram uglednog dubrovačkog odvjetnika i erudita Antuna Kaznačića⁴¹, ljubitelja klasične književnosti, osobito lirskoga pjesništva, čije riječi svjedoče o Hižinu pjesničkom ugledu u oba jezična izraza, hrvatskom i latinskom:

Flere decet; nostrae periit spes maxima linguae

Higiades gentis gloria magna suae:

Ad tumulum lacrymas magni pia musa Maronis,

Atque Erato Calabri vatis amica dedit;

Illius amplectens urnam percussa dolore

5

Effudit querulos tristis Hygaea sonos.

Flere decet, juvenes, queis Illyris ora superbit;

Sacra quidem vestri causa doloris erit,

Donec vos inter patrio quis carmine praestans

Jacturam tanti vindicet ingenii.

10

U rukopisu ZKD 281, pod naslovom *Miscellanea ossia raccolta di varij articoli*⁴² nalaze se razni talijanski nekrolozi nekih dubrovačkih pjesnika među kojima i onaj Đura Hidže. Rukopis je u dobrom stanju, vrlo čitak. Tvrde kartonske korice /Iz biblioteke Serragli/ formata 25,8x18,6 cm. Na stranici 67 pod naslovom: *Estratto dalla Gazzetta di Zara de 3 nov. 1833 No 97* stoji prijepis nekrologa Đuru Hidži koji je tiskan u Gazzetta di Zara i koji tamo završava već spomenutim Kaznačićevim epigramom. Međutim, na ovome mjestu, nakon Kaznačićeva epigrama slijedi *Versione Illirica* koju potpisuje Marko Marinović. U tiskanoj

⁴¹ Kaznačić, Antun (Dubrovnik, 28. rujna 1784. - Dubrovnik, 1. travnja 1874.), pjesnik, prvi ilirac, hrvatski preporoditelj i kulturni djelatnik. Završivši u Dubrovniku licej, službovao kao konzularni činovnik u Genovi, gdje je sturidao pravo. Nije ga tada završio, nego tek 1812., nakon što je neko vrijeme u rodnome gradu bio u političkoj službi nakon pada Republike. Do kraja života radio je kao odvjetnik. Djela: *Pjesni razlike*, Dubrovnik, 1897. Više: Ivan Pederin. "Dubrovački ilirac Antun Kaznačić". *Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog cetra JAZU*, sv. 24/25, Dubrovnik(1987.): 161-170.

⁴² Stjepan Kastropil i Matija Bete. *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik*, Knjiga II: *Rukopisi na stranim jezicima*. 2. promijenjeno i dopunjeno izdanje, Dubrovačke knjižnice, Priredio Davor Ljubimir, Dubrovnik, 1997.: 63.

verziji *Gazzetta di Zara*, tog prepjeva nema. To je više vrlo slobodna parafraza nego prepjev, štoviše, izgleda kao posve nova pjesma.

Čitajući Hidžine stihove, vrlo brzo postajemo svjesni činjenice da je on svojim karakterom izazivao vrlo oprečna mišljenja svojih suvremenika. Naime, naš pjesnik nipošto nije bio nepristran promatrač svoga vremena. Iz svakog njegovog stiha izbijaju snažne emocije, bilo da se nekome divi, bilo da se nekome ruga. Zanimljiv je glede toga sljedeći komentar prepisivača na talijanskom jeziku u rukopisu AMB 1590 koji donosimo u hrvatskom prijevodu: "1809. (13.prosinca) dogodi se to da dok su sluge gospodina Sebastijana Marinovića Dubrovčanina čistile kućnu biblioteku nekoliko starih polica je palo. U tom trenutku sve knjige su pale bez da su ozlijedile ikoga. Navedeni gospodin Marinović napisao je o tom događaju epigram kojeg sluga nikad nije mogao dobiti. Protiv tog epigrama gospodin dr. Hidža je sastavio drugi koji se nije mogao dobiti" (možda: koji se ne može naći a mi smo ga pronašli u prijepisu Luka Pavlovića u Državnom arhivu u Dubrovniku⁴³). Protiv tog Hidžina epigrama, gospodin Stijepo Marinović, brat gore navedenog sastavio je sljedeći epigram protiv gospodina Dr. Higgie. Budući da se taj epigram nije svidio Grgureviću, rođaku gospodina Hidže i dobročinitelju Stijepa Marinovića, ovaj (Grgurević) sastavi umjesto toga sljedeći epigram."⁴⁴ Iz naslova ovog epigrama saznajemo tko je adresat Hidžinog spornog epigrama (I.1.1.44). O istom događaju piše i Josip Bersa⁴⁵ navodeći hrvatske prijevode spomenutih epigrama: "... Nato se ohrabri nanovo Hidža i uperi latinski epigram protiv upravitelja ne znam koje biblioteke, koji da je prosto prazna glava. Nego ovaj put stiže u samostan na naslov našeg liječnika odgovor u obliku latinskog distiha:

'Prazno pod nebom ništa nije; da je što prazno,
to će ispunit sve brbljavi jezik tvoj';
pa kao da autor nije tim zadovoljan, dodade sutradan ovaj novi distih:
'Ko će da gadnu naslika kugu, nek naslika tebe;
njegovo će djelo tad sasvim potpuno bit'."

To su samo dva (prvi i četvrti) od četiri distiha latinskog epigrama Stijepa Marinovića koji smo našli u dva prijepisa (AMB 1590, 4r. i HR-DADU LP 14), a o kojima će kasnije biti govora.

Nil vacuum sub sole manet, tua garrula lingua

Impleret vacuum, si quid in orbe foret.

⁴³ I.1.1.44.

⁴⁴ AMB 1590. O tim će epigramima biti govora kasnije u interpretaciji Hidžina epigrama protiv Sebastijana Marinovića.

⁴⁵ Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*, Matica Hrvatska, Dubrovnik, 2002.: 88.

.....
Perniciem, diramque luem qui pingere vellet

Te pingens plenum composuisset opus.

Luko Pavlović na kraju prijepisa Hidžinih epigrama pod naslovom *Nonnulla epigrammata Georgii Antonii Higgię* koji se nalaze u HR-DADU 283, Osobni fond don Luka Pavlovića, knj. br. 12 (stari broj 397), piše na talijanskom jeziku zabilješku:

"Ovo blebetalo napisalo je još oko stotinu drugih epigrama, sličnih onima koje sam prethodno prepisao; ali nije ih se moglo čitati. Neka se na dnu pjesama gospodina Marinija⁴⁶ vidi što je o njegovu jeziku rekao gospar dr. Miho Grgurević, njegov rođak. - A evo što je nepoznat netko ostavio o njemu zapisano:

Higgia, nec tantum Venusini carmina Vatis

Sed mores sphię et dogmata fęda refers.

Pinguem sese ait ille, Epicuri de grege porcum,

Vitę hęc forma tua est, Higgia, et interitus."

Josip Bersa, koji u svojoj knjizi na više mjesta spominje našeg pjesnika,⁴⁷ među ostalim pojedinostima prenosi nam tvrdnju fra Inocenta Čulića (fratar Gluhi), da je Hidža zlikovac kojega treba poslati na galiju. Naime, osim što ga optužuje za ateizam, držao je da je Hidžino loše liječenje skrivilo njegovu gluhoću. On Hidžin karakter oslikava epitetima "pakostan i uskosit, nezadovoljnik i brbljivac"⁴⁸. Na potpuno suprotan zaključak navode nas stihovi nekih njegovih suvremenika, među kojima ima i anonimnih, a osobito su u tom smislu dojmjivi stihovi Đura Ferića i Jakova Betondića. O pjesnikovoj tankoćutnosti i humanosti svjedoče njegovi vlastiti stihovi iz elegije o liječničkom zvanju (II.22.) koju A. Kaznačić donosi uz sljedeći komentar: "... Mnoga nam svjedočanstva ostaju o Higjinu znanju; a sljedeći latinski stihovi što nađoh među rukopisima, koji iza njega ostaše, dokazuju milostivost njegova srca." Kaznačić dalje kaže: "Uhvam da će se vještiji od mene, poslužujući se obilnim gradivom što još ostaje nerazabrano u ovdešnjoj franciskanskoj biblioteci, zabaviti historijom latinske književnosti u Dubrovniku, njegovanjem koje ovaj mali gradić usporedi se s

⁴⁶ LP 14.

⁴⁷ Josip Bersa, *op. cit.*: 17, 69, 86-88, 104, 117, 165, 169, 167, 170, 176, 184, 185, 187, 259, 260, 283.

⁴⁸ Isti, *op. cit.*: 86 i 88.

najobrazovanijem mjestima zapadne Europe, te će u njoj ime Hidžino pristojnu zadobiti slavu."⁴⁹

Nažalost, i danas, gotovo stoljeće i pol nakon Kaznačića, u franjevačkoj biblioteci je još uvijek mnogo toga "nerazabrano". Iz "nekatalogiziranog" dijela zbirke koji spominju istraživači koji su se bavili Hidžinim djelom prije više od pola stoljeća, danas je nemoguće vidjeti bilo što od onoga za što Puratić, Vratović i Šonje kažu da su vidjeli. Kaznačić navodi i činjenicu da je Hidža od dunda, majčina brata Didaka Dubravice (Arboscelli) osim imanja u Zatonu na kojemu je i umro, naslijedio i ljubav prema latinskom pjesništvu, osobito epigramima i satirama.

Spomenute Bersine *Dubrovačke slike i prilike*, bez obzira na njegov, kako ga sam naziva, anegdottični pristup, donose nam uz ostalo nekoliko crtica iz Hidžina života. Stjepan Ćosić u predgovoru II. izdanju citirane knjige kaže: "Bersa nam ne zaboravlja predstaviti nikoga iz galerije ondašnjih Dubrovčana. Vlastelu frančeze, predvode Antun Sorgo i Tomo Bassegli, a tudeškima su na čelu Kaboge."⁵⁰ Samo te dvije rečenice snažno nam osvjetljavaju teme i motive nekih Hidžinih satiričnih epigrama, a pobunu protiv Francuza na čelu kojoj su stajali Kaboge i Dživo Natali Hidža spominje i u pjesmi *Ad N. N. Umblae aestivantem* (II.27). Bersa te odnose još bolje rasvjetljava iz poglavlja u poglavlje. Tako na raznim mjestima saznajemo tko se s kim družio, tko je komu bio odan a tko lažni prijatelj i brojne druge zanimljivosti. Pronaći će Hidžine satirične strjelice i Vlaha Kabogu koji je zajedno s braćom Natali i Bona organiziranom pobunom pokušao skinuti jaram francuske vlasti i obnoviti Republiku. Pokušaj nije uspio, ali Kaboga se dobro okoristio stekavši simpatije Austrije. "Tragika njihova neuspjeha", kako kaže Ćosić, "izbija iz svakog Bersina retka"⁵¹. I Đuro Hidža se našao u Bersinoj galeriji likova kao jedan od posljednjih latinista i pisaca na talijanskom i hrvatskom jeziku, prevoditelja i preteča ilirizma, koje Bersa prikazuje u svojoj kronici s elementima romana. Tako saznajemo imena ljudi u čijem se krugu Hidža kretao, a među njima prepoznavamo većinu adresata njegovih pjesama. To su Miho Sorgo, Bernard Zamanja, Džono Rastić, Miho Grgurević, Baro Bettera, Inocent Čulić (fratar Gluhi), Joakim Stulli, Đuro Ferić, Ivan Salatić, Jakov Betondić, Luko Didak Sorgo, Beninj Albertini, Franjo

⁴⁹ *Programma dell' I. R. Ginnasio Superiore di Stato in Ragusa alla fine dell' anno scolastico 1871-72*, II. Ragusa, Tipografia di Carlo Pretner, 1872.: 55-61.

⁵⁰ Stjepan Ćosić. "Književnik i znanstvenik Josip Bersa (1862.-1932.)" u Josip Bersa. *Dubrovačke slike i prilike*. Matica hrvatska, Dubrovnik, 2002.: 17.

⁵¹ Isti, op.cit.: 17

Marija i Urban Appendini, Antun Krša, Luko Stulli i njegova braća Vlaho i Petar, Marko Bruerević, Antun Agić, Anđeo Maslač, Antun Martecchini te Antun i Ivan August Kaznačić.

Za bolje razumijevanje i kontekstualizaciju Hidžine poezije i na hrvatskom i na latinskom jeziku, osim već opisanih kulturno-političkih okolnosti koje je zatekao po povratku iz Italije, a koje su se nedvojbeno odrazile ponajviše na tematiku njegovih pjesama, svakako treba imati u vidu činjenicu da je on bio suvremenik velikih imena hrvatskog latinizma koji su svojim djelovanjem obilježili 18. i 19. stoljeće, ne samo u Dubrovniku nego i u europskim razmjerima, a nedvojbeno su ostavili trag u njegovim djelima. Spomenimo samo one koje sam pjesnik spominje, bilo da o njima piše ili im se izravno obraća u svojim pjesmama, bilo da se oni obraćaju njemu. Svom bliskom prijatelju Džonu Rastiću (Junius Restius) obraća se u četiri autografske epistole (I.2.1.-4.), kritizirajući ga zbog pisanja opscenih stihova, a povodom njegove prerane smrti piše žalobni epigram na latinskom (I.1.4.17.) s prijevodom na hrvatski⁵². Rajmunda Kunića slavi u šest epigrama upućenih Mihi Sorkočeviću povodom njegova izdanja *Elogio dell' abate Raimondo Cunich*, Dubrovnik, 1795. (I.1.2.1.-5.; I.6.7.). Rajmunda Kunića, Džamanjića (Bernardus Zamagna) i Rastića spominje u pjesmi upućenoj Antunu Liepopilliju (Antonius Liepopilli) (I.4.12.55-60). Hidža Džamanjićevu radu odaje priznanje sljedećim stihovima⁵³:

Si pereunt leto tantum mortalia membra

Inque alia immitunt corpora mox se animae,

Bernarde, in te insunt tres certe: Maeonidae⁵⁴ una,

Altera Theocriti tertiaque Hesiodi.

Antunu Ljepopilliju obraća se u tri pjesme (I.1.2.28; I.4.11. i 12.). Marku Bruereviću (Marcus Desriveaus) (I.1.1.112.) piše šaljivi epigram o bijegu njegova papagaja i hendekasilabe o njegovim kunićima. Nika Pucića, Medova brata (Nico Pozza) epigramom opominje da mu roditelji željno čekaju unuke. U raznim prigodama se obraća i Urbanu i Franju Appendiniju, Urbanu Lamprediju, Luku Stulliju i drugim pjesnicima.

⁵² Tomačenje: "Ah umiresc, o Rasticju, | Nauka ù kom blagosiva, | Koga ustasu, pravo ritcju, | Elikonskiah slava Divâ. | Ah umiresc na po tika, | Kad obilne josc pameti, | Kâ cjas bitcje svieh Pjesnikâ, | Niesi mnogo ploda isnieti. | Al koliko ugrabjeno | Tvojuh ljetâ bjesca nami, | Toliko tebi povracjeno | Bi nebeskiem nad svjesdama. (LP 12 C.v. f 369v).

⁵³ II.32.

⁵⁴ Maeonides, -ae, m. Verg. Homerov pridjevak; Ov. Maeonius vates *meonski prorok, pjesnik* (tj. Homer).

Za potpuniju sliku vremena u kojem Hidža živi i piše nisu manje važna imena njegovih adresata različitih društvenih položaja i zanimanja. Tako se on među ostalima obraća poznatom dubrovačkom senatoru i diplomatu Franu Ranjini (*Franciscus Ragnina*) (I.6.3). Pohvalne stihove piše Antunu Sorokočeviću, Lukovu sinu, povodom njegova odlaska na studij u Rim (I.6.1), dok protiv njega piše epigram (I.1.1.111.) zbog prodaje portreta učenih ljudi. Kroz njegove pjesme defiliraju manje ili više slavni akteri dubrovačke i europske povijesti s konca 18. te iz prvih tridesetak godina 19. stoljeća. Osim omraženih Francuza, osobito Garanjina, manje omraženih Austrijanaca, uključujući i cara Franju I., tu su i brojni dubrovački i strani diplomati koji zajedno, manje ili više svjesni te činjenice, kidaju zadnje sjajne niti zastave *Libertas* koja je Dubrovnik činila Dubrovnikom.

Ne samo da je dobro poznao djela svojih dubrovačkih suvremenika, bez obzira na to jesu li živjeli i radili u Dubrovniku ili u Rimu, Genovi, Padovi, Napulju, Firenci, Parizu i ostalim kulturnim središtima onoga vremena, nego je s nekima od njih bio i u prijateljskim vezama. Na poticaj Ferića, Džamanjića i Rastića Hidža je preveo sva Vergilijeva djela, a ti su se prijevodi sačuvali što u autografu, što u prijepisu Pacifika Radeljevića koji ih je sve "pregledao i ponapravio", izdajući samo ulomke *Eneide* u Zadru 1856.

2.1. Tiskane pjesme

Dvadeset i jedna Hidžina pjesma s ukupno 275 stihova objavljena je u raznim prigodničarskim izdanjima još za njegova života. Elegiju o liječničkom zvanju Kaznačić je objavio nakon Hidžine smrti.⁵⁵ Osim toga u XX. stoljeću deset pjesama s ukupno 124 stiha u svojim su radovima objavili Željko Putatić (četiri)⁵⁶ i Vladimir Vratović (šest)⁵⁷, od kojih su jednu objavili i jedan i drugi (*Ad N. N. Umblae aestivantem, Carmen I.* - 70 stihova) pa te stihove računamo samo jedanput. Tako naš PRILOG II. sadržava 32 Hidžine pjesme s ukupno 422 stiha.

⁵⁵ Antun Kaznačić. "Nešto o Dru. Gjurju Higji (Hidži)", *Programma dell' I. R. Ginnasio Superiore di Stato in Ragusa alla fine dell' anno scolastico 1871-72*, II. Ragusa: Tipografia di Carlo Pretner, 1872: 56.

⁵⁶ Ž. Puratić, "Poezija Đura Hidže na latinskom i narodnom jeziku", *op. cit.*: 215-235; Isti: "Đuro Hidža i Džono Rastić", *op.cit.*: 211-213; Isti: "Pjesničke poslanice Đura Hidže", *op. cit.*: 81-93.

⁵⁷ V. Vratović. "Đuro Hidža", *op. cit.*: 751-769.

Najstarije tiskano izanje u kojemu se nalaze Hidžine pjesme jest zbornik *Versi in morte di Giorgio Detorres, Dottore in Filosofia e Medicina*, Ed. Simone Trosani, Ragusa 1802., Presso Antonio Martecchini. U prijepisu istoga zbornika pod signaturom AMB 301 pod naslovom *Mescolanze di varie Prose e Rime composte e pubblicate in diversi tempi, tanto in Ragusa, che al Estero e raccolte da Marco R. Marinovich*, na poleđini naslovnice Marinovićevo prijepisa spomenutoga zbornika stoji: *A Lorenzo Giromella insigne benefattore di Giorgio Detorres l'amicizia di Simone Trosani*. Na stranici 22 prijepisa spomenutoga zbornika u AMB 301 nalazimo jedan epigram kojega nema u tiskanoj verziji zbornika, pa ga svrstavamo među epigrame pronađene u rukopisu (I.1.4.9.). Ostale pjesme su tiskane, pa ih donosimo u II.1.-5. Na kraju sveska AMB 301 nalazimo tiskanu zbirku prigodnica raznih autora pod naslovom *Per le nozze del signor cavaliere Gianluca Garagnin e della signora Francesca Borelli, Poesie*, Ragusa MDCCCX. Delle stampe di Antonio Martecchini con licenza de' Superiori. Tu su četiri Hidžine pjesme: *Epitalamio Illirico* pod naslovom "Pirna pjesan", p. XIV.; *Epigramma Illirico e Latino*, (dvije različite pjesme pod naslovima "Vecernoj svjesdi vjernik" i *Epigramma*) p. XXIII i *Anacreontica Italiana*, p. XXX. Nama je zanimljiv latinski epigram na stranici XXIII., koji smo u rukopisu pronašli samo u Marinovićevo prijepisu spomenutoga zbornika, a donosimo ga kao II.6.

U prvoj antologiji dubrovačkih pjesnika iz 1811. koja se, kao zaseban dodatak, nalazi u knjizi latinskih pjesama Urbana Appendinija,⁵⁸ nalazimo dvije Hidžine pjesme, *Ad effigiem Benedicti Stay* (II.7.), epigram od dvanaest stihova koji nismo pronašli u rukopisu, i šesnaest hendekasilaba pod naslovom *Ad Urbanum Appendini* koje smo u rukopisu pronašli bez naslova⁵⁹ (II.8.).

U zborniku *Inscrizioni e poesie allusive alla venuta e al soggiorno in Ragusa delle LL. MM. II. RR. d'Austria Francesco I. e Carolina Augusta*, Ragusa MDCCCXVIII., Dalla stamperia di Antonio Martecchini, nalazimo dva epigrama koja nismo pronašli u rukopisima (II.9. i II.10.).

U zborniku *Nave Ragusea distinta col nome del celebre antico matematico Marino Ghetaldi, Componimenti latini, italiani ed illirici*, Italia 1819. objavljena su tri latinska epigrama koja nismo pronašli u rukopisu (II.11.,12. i 13.).

⁵⁸ *Urbani Appendini cler. reg. Scholarum piarum et in Lyceo Ragusino philosophiae ac mateseos professoris Carmina. Accedunt selecta illustrium Ragusinorum poemata*. Ragusii, 1811. Typis Martecchinianis.

⁵⁹ LP 12, Non. 4 P.

U zborniku *Pel solenne ingresso alla Chiesa Cattedrale di Lesina dell' illustrissimo e reverendissimo Monsignor Giovanni Scacoz. Versi*. Ragusa. 1823., p. 10 nalazimo epigram od šest stihova pod naslovom *Epigramma incerti auctoris* koji je u Marinovićeve rukopisu istoga zbornika na stranici 225 u AMB 301 atribuiran Hidži (II.14.).

Elegiju *Ad Antonium Chersam immatura fratris optima morte dolentem* (II.15.) i dva epigrama (II.16. i II.17.) nalazimo u zborniku *In morte di Tommaso Chersa. Versi*. Ragusa, per Antonio Martecchini, 1826., pp. 40-42. Iste pjesme nalazimo i u rukopisu, u prijepisu Antuna Krše u ZKD 393/7 zajedno s još tri epigrama koji nisu tiskani (I.1.4.10.-12.).

U zborniku *Pel giorno natalizio di sua maestà Francesco I. imperatore d'Austria, Versi*, Dai torchj. di Antonio Martecchini, Ragusa 1829., pp. 8-10, tiskana je jedna elegija s prijevodom na hrvatski jezik (II.18.). Mi donosimo samo latinski tekst.

U zborniku *Per solenne ingresso nella sua chiesa dell' illustrissimo e reverendissimo monsignore Antonio Giuriceo vescovo di Ragusa, Versi*. Ragusa, Dalla tipografia Martecchini, 1831. pp. 11-13 nalazi se jedna Hidžina pjesma na hrvatskom jeziku s prijevodom na latinski, pp. 13-14. (II.19.).

Jedan pohvalni epigram od šesnaest stihova (II.20.), koji nalazimo u jednom autografu i u dva prijepisa,⁶⁰ objavljen je u zborniku *Per la fausta elezione a ministro provinciale de' minori osservanti di Ragusa del P. M. R. Benigno Albertini lettore giub.º in Sacra teologia e chiarissimo predicatore Versi publicati nell' occasione, che il medesimo con universale applauso compiva per la terza volta nella Chiesa Cattedrale di Cattaro le prediche Quadregesimali*, Ragusa, co' tipi di Antonio Martecchini, 1832. p. 11. Drugi epigram od dvadeset stihova nalazi se na str. 31. istoga zbornika (II.21.).

Antun Kaznačić je prvi objavio Hidžinu nedovršenu elegiju o liječničkom zvanju nakon pjesnikove smrti u *Programu dubrovačke gimnazije za 1871./72. godinu* (II.22.). Sto dvadeset i četiri godine nakon pjesnikove smrti Đuro Karminski iste stihove objavljuje u *Liječničkom vjesniku* za godinu 1957. u članku pod naslovom "Posljednji dubrovački latinisti

⁶⁰ AMB 1635 f. 68 A; LP 12 C. v., f. 362v; LP 12 C. v., f. 365r; ZKD 393/5 P.

o liječnicima i liječničkom zvanju". Na stranici 277 prvo donosi Hidžinu pjesmu *Ad Urbanum Appendinium* s prijevodom na hrvatski jezik, potom na stranici 279 elegiju o liječničkom zvanju uz tvrdnju da je pjesma (on je naziva sad odom, sad elegijom), po sadržaju zaokružena, iako očito nedovršena, te da je, budući da završava točkicama, opravdano možemo smatrati fragmentom. Karminski interpretira i prevodi pjesmu "znajući", kako sam kaže, "za slabo poznavanje latinštine kod mnogih kolega". U tom članku autor sa žaljenjem donosi podatke o "izdisaju latinskoga pjesnikovanja, ne samo u Dubrovniku, nego i u Europi" pohvalno se izražavajući o očuvanju tradicije klasične humanističke naobrazbe u Dubrovniku, osobito o njegovanju kulta latinskoga jezika i latinske versifikacije, dugo vremena nakon pada Republike. Mihovil Kombol objavljuje nekoliko stihova iste pjesme u *Povijesti hrvatske književnosti*, II. izdanje godine 1961., str. 387-388. Nitko od njih ne navodi izvor u kojemu je pjesmu pronašao, a ni mi je nismo pronašli u rukopisu.

U novije vrijeme nalazimo bilo cijele pjesme, bilo pojedinačne stihove ili strofe iz Hidžinih latinskih pjesama u radovima Željka Puratića i Vladimira Vratovića, koji se, svaki na svoj način, bave Hidžinim opusom, uglavnom s naglaskom na njegovim prepjevima rimske lirike na hrvatski jezik. U spomenutoj studiji "Poezija Đura Hidže Dubrovčanina na latinskom i narodnom jeziku" Željko Puratić, osim tri epigrama (II.24.; II.25.; II.26.) od kojih dva imaju po jedan distih, a treći dva distiha (II.23.), ne donosi nijednu cjelovitu pjesmu, ali citira stihove iz brojnih Hidžinih pjesama.⁶¹ Ovu zadnju prenosi iz nekog autografa pronađenog, kako sam kaže, u nekatalogiziranom dijelu zbirke AMB u koju mi nismo imali pristupa⁶². Drugi distih je nerazumljiv, pa pretpostavljamo da je ili krivo prepisan ili napisan s brojnim pogreškama. U svome prikazu Hidžinih latinskih poslanica (*Sermones* i *Epistolę*), osim što na kraju prikaza iz autografa u cijelosti donosi *Ad N. N. Umblę ęstivantem carmen 1*,⁶³ iz iste pjesme tijekom prikaza pojedinačno citira 19 od ukupno 70 stihova⁶⁴. Puratić piše da je to druga pjesma pod naslovom *sermo 1* (u prijepisu Luka Pavlovića u državnom arhivu *Ad N. N. Umblę ęstivantem carmen 1*) te da je u autografu sačuvana u Arhivu Male braće među nezavedenim rukopisima, što mi nismo uspjeli provjeriti jer nam je tadašnji gvardijan, fra Stipe Nosić, rekao da je nemoguće pregledavati nekatalogizirani dio zbirke. Iz pjesme *Ad*

⁶¹ I.2.2.39-41.; I.4.1.1-4.; I.4.2.37-38; 41-42; I.4.4.51-54.; I.4.5.21-22.; I.4.9.35.; I.4.11.1-6.; I.4.12.71-74.; I.5.5.9-12.; I.5.6.1-4.; I.6.1.1-2 =22-23; I.6.2.5-6.; I.6.4.1-3.; I.6.3.1-2=26-27; I.1.1.2.3-4.; I.1.1.9.3-4.; I.1.1.11.12.; I.1.1.15.5-6.; I.1.1.22.5-6; I.1.1.24.3-4.; I.1.1.25.3-4.; I.1.1.46.1-2.; I.1.1.57.5-6.; I.1.1.70.1-2.; I.1.1.71.5-6; I.1.1.97.3-4.; I.1.1.98.5-6.; I.1.1.103.3-4.; I.1.1.108.1-2.; I.1.2.9.5-6.; I.1.2.17.9-10.; I.1.5.3.1-8; II.27.33-39.; II.30.7-8.; II.24.1-2.; II.25.; II.26.

⁶² II.23.1-4.

⁶³ II.27.

⁶⁴ II.27. 26-30, 33-41, 59-62.

amicum N. N. F. F. (B. A.) sermo, Puratić citira 29 od ukupno 137 stihova.⁶⁵ Kao treću pjesmu pod naslovom *sermo* Puratić navodi pjesmu koju nalazimo u prijepisu Luka Pavlovića kao *Carmen 2*,⁶⁶ nakon naprijed navedene *carmen I*, što nas upućuje na zaključak da je adresat isti. Iz te pjesme, od ukupno 93, Puratić citira 29 stihova. Iz Hidžinih autografskih *Epistola* (ZKD 433, *Epistola -164*, *Epistola II - 114*, *Tertia - 54* i *Quarta 63*) od ukupno 395 stihova, Puratić u svojoj interpretaciji citira tek 43 stiha,⁶⁷ što čini ukupno 120 citiranih stihova iz Hidžinih pjesničkih poslanica.

U ciklusu *Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 3 (Hrvatski latinisti II)* Vladimir Vratović govori o životu i djelu Đura Hidže i donosi izbor iz Hidžine poezije na latinskom jeziku s prijevodom Radoslava Katičića (ukupno 124 stiha). Tu nalazimo cjelovite pjesme: poslanicu *Ad N. N. Umblę ęstivantem* (II.27), elegiju *Questus Raguseę* (II.28.), tri satirična epigrama s incipitima: [*Vespula de populo...*] (II.29.), [*Tragurio assuetus...*] (II.30.), [*Dalmata gens animis ...*](II.31.) te jedan pohvalni posvećen Brnu Džamanjiću, [*Si pereunt letho...*] (II.32.).

Branimir Glavičić⁶⁸ također citira pojedine Hidžine stihove (ukupno 90 stihova) prikazujući njegovu versifikaciju, kako sam kaže, na primjerima sljedećih pjesmama: *Epistolę I-IV 63*; *Ad N. N. Umblę ęstivantem 1-70* (II.27.); *Ad amicum 1-137* (I.3.2.); *Questus Ragusae* (II.28.) 1-22; *De bono carceris 1-72* (I.4.15.); *De vera senatoris boni felicitate 1-84* (I.4.2.) te u zbirkama prijepisa *Epigrammata 1-92* i *Carmina varia*. Osim toga, u dodatku *Odabrani tekstovi* u istoj knjizi,⁶⁹ str. 305-306, donosi prvih četrnaest stihova pjesama *Ad N. N. Umblę ęstivantem* i *Questus Raguseę*. Po osam prvih stihova donosi iz sljedećih pjesama: a) ode *In discessu Urb. Appendini*⁷⁰ i jedne pjesme u jedanaestercima pod naslovom *Ad Urbanum Appendini*⁷¹; b) jedne ode posvećene njegovu bratu Franju pod naslovom *Ad patrem Franciscum Appendini*⁷²) i c) iz ode bez naslova⁷³. Te stihove, budući da se ne radi o cjelovitim pjesmama, ne pribrajamo tiskanim pjesmama u PRILOGU II. U tome prilogu pjesme nisu razvrstane prema književnim vrstama, nego su zbornici u kojima su one tiskane

⁶⁵ I.3.2.1-4, 25-30, 55-59, 77-82, 111-113, 127 i 134-137.

⁶⁶ I.3.1. (LP 12, f. 358-359v P), stihovi: 1-4, 9-13., 34-35, 70-74 i 90-93.

⁶⁷ I.2.1. (*Epistola*), stihovi: 25-27, 73-78, 109-114, 130-132 i 160-164; I.2.2. (*Epistola II*), stihovi: 1-4, 39-42, 43, 49-50. 68-70; I.2.3. (*Tertia*), stihovi: 11-13 i 47-48; I.2.4. (*Quarta*), stihovi: 62-63.

⁶⁸ Glavičić, Branimir. *Versifikacija hrvatskih latinista*, Književni krug, Split, 2001.: 196 -199.

⁶⁹ Isti: 305-306.

⁷⁰ I.5.5.

⁷¹ II.8.

⁷² I.5.4.

⁷³ I.5.1.

poredani kronološki, a pjesme onim redom kojim se javljaju u zbornicima. Puratić, Vratović i Glavičić u svojim prikazima Hidžina stvaralaštva citiraju zajedno još stotinjak pojedinačnih stihova, koji se nalaze i u rukopisima, pa ih ne pribrajamo ukupnom broju tiskanih stihova.

3. RUKOPISNE ZBIRKE

Kao zaokružene autografske cjeline nalazimo zbirku od 57 pjesama pod naslovom *Liber secundus* koji se čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku pod signaturom HR-DADU 62 (21.2) Memoriae 103⁷⁴ i četiri pjesničke poslanice, *Epistola*, *Epistola II*, *Tertia* i *Quarta*, koje se čuvaju u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku pod signaturom 433. Pored naslova prve ispisano je olovkom *altera manu "Higgia ad Jun. Resti"*.⁷⁵ U AMB 1217 nailazimo na autografsku cjelinu koja donosi elegije upućene konavoskom knezu, pjesnikovu prijatelju, Matu Đurđeviću. Autograf u AMB 1261 donosi samo pjesmu *De vera senatoris boni felicitate*; u AMB 1262 nalazimo također samo jednu od tih pjesama u autografu pod izmijenjenim naslovom *Multa fiunt impossibilia hominis segnitie, elegia ad M. G.* To je ujedno jedino mjesto na kojemu se ta pjesma izravno atribuirala. U ZKD 393/4 nalazimo tri od pet pjesama koje Luko Pavlović u svome prijepisu grupira pod zajedničkim nazivom *Carmina ad dominum Mattheum Giorgium, patritium*. To su ovdje pjesme pod naslovima *De vera senatoris boni felicitate*, *Multa fiunt impossibilia hominum inertia* i *Felix non est qui precipua caret voluptate*. U autografu AMB 1217 Hidža prijateljevo ime piše *Matheum*. U tom rukopisu bilježimo nedosljednu numeraciju, broj 2. stoji ispod naslova *De vera senatoris boni felicitate* i ispod naslova *Multa fiunt impossibilia hominum inertia*. Numeracija je nedosljedna i u Pavlovićevu prijepisu. Naime, broj 4 stoji ispod naslova *Purgandus est animus cupidinibus qui patrię vult esse utilis* i ispod naslova *Ad eundem ex Prętura Canalensi domum redeuntem cum duobus pellibus ursinis quos venatores sui occiderant*.

Unutar signature HR-DADU 283, Osobni fond don Luka Pavlovića, knj. br. 12 (stari broj 397), koju ćemo nadalje citirati kao LP 12, sve su pjesme u prijepisu Luka Pavlovića, koji ih je, prema kriterijima koje samo djelomično možemo naslutiti, uveo u jedan svezak, podijelivši ih u tri cjeline. Prvu čine 92 pjesme, pod naslovom *Nonnulla epigrammata Antonii Georgii Higgię*, numerirane od 1 do 92. Samo tri pjesme u toj cjelini imaju i naslov, 20. *Bernardi Zamagne*; 21. *Responsio* (Hidžin odgovor Zamanji) i 22. *Aliud* (također Zamanji od Hidže). Nakon toga slijedi "poglavlje" elegija pod naslovima: *Questus Raguse*, *De bono carceris*, niz od pet gore spomenutih elegija pod zajedničkim naslovom *Carmina ad Mattheum Giorgium, patritium*, što nas navodi na zaključak da su sve te elegije posvećene pjesnikovu prijatelju, konavoskom knezu Matu Đurđeviću. Poglavlje završavaju dvije elegije

⁷⁴ *Altera manu* na omotu olovkom dopisano: Razne pjesme, knj. II. autograf Hidžin (lista 8).

⁷⁵ *Katalog rukopisa Znanstvene knjižnice u Dubrovniku, knjiga II.*, Dubrovačke knjižnice, Dubrovnik 1997.: 95.

pod naslovom *Ad N. N. Umble estivantem*⁷⁶, 1. i 2. Treću cjelinu čine pjesme pod naslovom *Carmina varia Georgii Antonii Higgię*. Sve ostale pjesme, bilo da se radi o autografima, bilo da se radi o prijepisima, nalazimo "razbacane" pod različitim signaturama, bilo u Arhivu Male braće, bilo u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku.

3.1. Arhiv Male braće (AMB)

Ove će se godine obilježiti 780. obljetnica nazočnosti Male braće u Dubrovniku. Samostan je na sadašnjem mjestu utemeljen 1317. godine pa je osim duhovnog, već sedam stoljeća kulturno središte Dubrovnika. Knjižnica Male braće zasigurno čuva najbogatiju zbirku rukopisa u Dubrovniku, a možda i šire. Vrijedni fratri stoljećima su sakupljali, prepisivali, čuvali i sačuvali neizmjereno kulturno blago.⁷⁷ Stoljećima su njihova pomoć i njihovi savjeti bili od neprocjenjive vrijednosti za sve istraživače koji su bilo što radili u njihovoj knjižnici.⁷⁸

Ne računajući ponavljanja, u zbirci rukopisa AMB pronašli smo ukupno 936 stihova, u različitim metrima, a najčešći su elegijski distisi.

3.1.1. Autograf

AMB 1154 - autograf, 1 list ; 23x17,5, cm 25 stihova pod naslovom *Hendecasillabon* (f. 1r-v) sa zanimljivim ispravcima koji su prezentirani u interpretaciji te pjesme u poglavlju 5.6. te u kritičkom aparatu priloga I.6.1. Nakon te pjesme slijedi pet distiha bez naslova s incipitom *Scribs versiculos avesque captas* (I.6.2.).

⁷⁶ estivantem] estivanti.

⁷⁷ Opširan prikaz - Mijo I. Brlek, "Knjižnica Male braće u Dubrovniku", postumno pretisak magistarskog rada (uz nadopune podacima u razdoblju od 1952. kad je rad objavljen, do 1985. kad se obilježava obljetnica) u monografiji *Samostan Male braće u Dubrovniku*, U spomen 750. godišnjice prisutnosti Male braće u Dubrovniku, 1235-1985, Kršćanska sadašnjost, Zagreb i Samostan male braće, Dubrovnik, 1985.:587-614.

⁷⁸ Međutim, problem na koji smo mi naišli jest "nekatalogizirani" dio zbirke rukopisa. I Puratić i Vratović spominju da su neke pjesme vidjeli u "nekatalogiziranom" dijelu zbirke rukopisa Male braće, a oni su to radili prije pola stoljeća. Danas se ne može dobiti pristup nekatalogiziranim rukopisima. Može se samo nagađati što je tomu razlog, možda činjenica da nedostaje i ljudskih i materijalnih resursa za dovršavanje tog važnog posla. To ne znamo, ali znam da neizmjereno kulturno blago još negdje leži daleko od očiju znanstvenika, a preko njih i šire javnosti, dok istodobno svakodnevno slušamo priče o europskim fondovima i beskrajnim mogućnostima koji nam se, kao zemlji članici, nude upravo za vrjednovanje i očuvanje kulturne baštine. *Qui vixerit, videbit!* U svakom slučaju, dugujem zahvalnost fra Stipi Nosiću za beskrajno strpljenje i pomoć u pronalaženju dostupne građe.

AMB 1217 - Autograf⁷⁹ s 14 nenumeriranih stranica dimenzija 24,5x17,5 cm, sadržava ove elegije: *Felix non est qui praecipua caret voluptate*, deset stihova, odnosno pet elegijskih distiha; *De vera senatoris boni felicitate* (cf. AMB 1261), 74 stiha; *Multa fiunt impossibilia hominum inertia*, 92 stiha; *Purgandus est animus qui patriae vult esse utilis*, 68 stihova; *Ad Dominum Matheum Georgi ex praetura Canalensi domum redeuntem cum duobus pellibus ursinis quos venatores sui occiderant*, 54 stiha, što čini ukupno 298 stihova, odnosno 149 elegijskih distiha.⁸⁰

AMB 1261 - To je autograf, ako je vjerovati tekstu u katalogu, nastao oko 1780. Sastoji se od 4 stranice veličine 24x18 cm, 74 stiha i donosi elegiju *De vera Senatoris boni felicitate*. Usporedbom s autografom 393/4 u ZKD nalazimo da je također autograf, ali stariji od onoga u ZKD 393/4.⁸¹ Čistija verzija, također autograf, istih stihova nalazi se u AMB 1217.

AMB 1262 - Autograf, prema katalogu rukopisa nastao oko 1780. Radi se o 4 stranice dimenzija 24x18 cm, 92 stiha pod naslovom *Multa fiunt impossibilia hominum segnitie*, to je elegija koja se u AMB 1217 pojavljuje pod nešto izmijenjenim naslovom *Multa fiunt impossibilia hominum inertia*.

AMB 1263 - Ovdje nalazimo 60 stihova u alkejskoj strofi, na tri stranice dimenzija 24,5x18, u autografu pod naslovom *Ode*.

⁷⁹ Željko Puratić u radu "Poezija Đura Hidže Dubrovčanina na latinskom i narodnom jeziku", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, Knjiga II, 1964, str. 419, tvrdi da je to prijepis, međutim, pažljivom usporedbom duktusa s autografom AMB 1261 usudujemo se ustvrditi da se ovdje ipak radi o autografu.

⁸⁰ U katalogu rukopisa AMB pod tim kataloškim brojem piše ovako: "Hidža, Georg. *Elegiae ad varios* (jedna je i Mateju de Giorgi)". Na naslovnoj strani sveska vrlo teško čitljivo:

"*Cic: Carnibus pingue quem sonantiis ad peregrinum vetabit*"

Komentar Odorika Badurine ubačen u svezak, napisan je na zasebnom, već upotrijebljenom presavijenom listiću, s čije se druge strane nalazi neki strojem pisani tekst sadržaja vezanog za neku narudžbu lijekova u ljekarni. Taj komentar donosimo u cijelosti. Kad se otvori listić, na desnoj strani piše:

Ad notam

"1) Među ovim pjesmama Dr Hidže, ova koju pjeva prijatelju plemiću Mateju Đorđiću onom prigodom, kada se je vratio iz Konavla, gdje je bio knezom, barem je vrijedna za jednu historijsku notu!

Tu on kaže da u naslovu *Ad Dr. D. Mat. Georgi ex praetura Canalensi domum redeuntem cum duobus pellibus ursinis, quos venatores sui occiderant*."

2) Znači, oko 1800., još je bilo po Sniježnici ..., okolo Konavla medvjeda! Zanimivo je da se ispita da li i sada ...
→ • Pak 15/V. 1960. ispitao sam Sreća Zlovečeru od 67., Konavljanina ... Reče: Nijesam to ni doživio, a nijesam ni čuo nigda da bi zimi dolazili medvjedi...."

Na lijevoj strani pri vrhu:

"3) Neznam kada je točno živio Matej Georgi. Dr. Ante Juraj Higja je umro u 80. godini, 27/10.1833."

⁸¹ Odgovara mu rkp. 393/4 ZKD i rkp. 1217. AMB, ali ne 393/1 i prijepis L. Pavlovića u HR-DADU, *Memoriae*, XXIb 103.

AMB 1264 - *Altera manu* upisana je i oznaka B|VI., te autorovo ime Higgia Dr. J., kao da je arhivist htio da to bude jasnije. Ovaj autograf iz XIX. st., jedan list, 24x18 cm, donosi šest Hidžinih epigrama različite dužine (6+4+4+4+8 stihova u elegijskim distisima + jedna pjesma od 7 hendekasilaba), nastalih povodom izdanja Miha Sorkočevića: *Elogio dell' abate Raimondo Cunich*, Dubrovnik, 1795. Prvi od njih je pod talijanskim naslovom *Sull'istesso sogetto al Sig Michele Sargo* (tri elegijska distiha), potom slijedi još pet pjesmica, svaka zasebno pod naslovom *Sull'istesso sogetto*, od kojih su prve tri epigrami od po dva elegijska distiha, jedan od četiri distiha i na kraju se nalaze hendekasilabi, sedam stihova.

AMB 1265 - To je također Hidžin autograf na četiri stranice dimenzija 25x19cm datiran u XVIII. st. Sadržava elegiju *Ad Junium Resti* u 116 stihova. Unutar sveska je i bilješka Odorika Badurine na papiriću: "Ad notam 1265 - Na temelju egzegeze po slovima i inicijalima, i ovo je djelo rad liječnika Dr. J. Hidže! *Vedo* brojeve 261-1264."

3.1.2. Prijepisi

AMB 162 - Svezak nosi naslov Zbirka dubrovačkih latinskih, talijanskih i hrvatskih pjesama XIX. stoljeća. Vrlo čist prijepis, paginirano, dimenzije 21,3x14,7 cm. Uvezano u nešto izgrizenom kartonskom omotu, inače lijepo pisano.⁸² Na str. 10 nalazimo dvanaest stihova, tj. 6 elegijskih distiha pod naslovom *Ad Urbanum Lampredum Georgius Higgia*, potom osam stihova u četiri elegijska distiha na str. 10/11 pod naslovom *Ad Georgium Higgiam Urbanus Lampredus*, nakon čega na str. 11 slijedi 6 distiha istog autora pod naslovom *Ad Lucam Stullium*, te na str. 16 *Urbanus Lampredus Antonio Cersae* dva distiha datirana *Gravosa, pridie 20 Nov. 1825*. Na istoj stranici slijedi jedanaest hendekasilaba pod naslovom *Antonio Chersa Urbano Lampredi*, datiranih istim datumom, a onda, na str. 17 Hidžin sonet od četrnaest stihova pod naslovom *Ad Urbano Lampredi Sonetto del sign. dr. Higgia*, datirano *li 20. Maggio 1826*. Na str. 58 započinje Hidžina elegija pod naslovom *Ad Urbanum Lampredis melanconico morbo detentum Georgii Higgia medic. physic.* Ta elegija završava na str. 61 i broji ukupno 52 stiha.

AMB 180 - Uvezan u materijal sličan koži, dimenzija 22,5x16 cm, čist prijepis, paginirano, pod naslovom Zbornik dubrovačkih latinskih pjesama XVIII. i XIX. stoljeća. Na str. 13 nalazimo naslov *Georgii Higia doctoris medici physici epigramma* - tri distiha bez naslova s incipitom: *Vespula de populo primores rodit, et idem*. Slijede tri latinska distiha pod

⁸² Brlek. Mijo. *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku*, Zagreb 1952.: 152.

naslovom *De morte immatura claris viri Junii de Resti Antoniii Filii*, a onda *Versione in Illirico istih stihova*.

AMB 301 - Od fra Josipa Sopte jednom smo prigodom dobili opis rukopisa Male braće broj 301, na papiru formata A4. Iz tog se opisa dalo zaključiti da su rukopisi koje je prikupio Marko Marinović, a koji su zavedeni pod brojem 301, tiskani u razna vremena. To je doista jedna impozantna zbirka uvezana u kartonske korice. Na prvoj stranici nakon korica piše: *Mescolanze di varie Prose e Rime composte e pubblicate in diversi tempi, tanto in Ragusa, che al Estero e raccolte da Marco R. Marinovich*, a ispod amblema sa pčelom unutar poluovalne karike natpis *utile cum dulci*, unutar lovorova vijenca, stoji citat iz Lukrecija⁸³. Kako na listu koji smo dobili od fra Josipa Sopte piše da je Šimun Trosani, između ostalog, tiskom objavio i neke latinske stihove Đura Hidže, listajući svezak slijedili smo taj trag. Tako nailazimo na naslovnici sveščića na kojoj piše: *Versi in morte di Giorgio Detorres, Dottore in Filosofia e Medicina*, a na sredini stranice stoji citat iz Horacijeve pjesme u kojoj se on obraća Vergiliju u povodu smrti prijatelja Kvintilija Vara (Lib. 1. Od. 24). Pri dnu stranice piše: Ragusa 1802. Presso Antonio Martecchini. S druge strane istog lista, po sredini stranice piše: "A Lorenzo Giromella, insigne benefattore di Giorgio Detorres, l'amicizia di Simone Trosani". Već na sljedećoj, podijeljenoj uzdužnom linijom, dolaze prijepisi, u lijevoj koloni *Endecasillabi* potpisani sa *B. Zamagna*, na vrhu stranice *Epitaphium* - jedan distih, potpisan inicijalima G. H. (PRILOG II.1), potom slijedi po jedan distih Luka Stullija i Antuna Krše, nakon čega dolazi elegija potpisana inicijalima U. A. S. P. (Urbanus Appendini Scholarum piarum), a onda opet nailazimo na Hidžine inicijale ispod dijaloškog epigrama pod naslovom *Viator et sepulcrum* (PRILOG II.2.). Nakon epigrama Luka Stullija slijedi Gradićeva, pa Ferićeva elegija, pa opet jedan Hidžin epigram od dva distiha (PRILOG II.3.). Na stranici 11 nailazimo na elegiju bez naslova od 32 stiha, potpisanu Hidžinim imenom (PRILOG II.4.). Na stranici 12 opet nailazimo na Hidžin epigram od 8 stihova, bez naslova (PRILOG II.5). Na stranici 22 nalazimo epigram od 12 stihova bez naslova koje ne nalazimo u tiskanoj verziji zbornika, pa ga svrstavamo među rukopise (I.1.4.9.). To je ujedno zadnja pjesma posvećena Detorresu. Dalje se izmjenjuju razne pjesme raznih autora, u raznim prigodama, ali tek na str. 225 ponovno nalazimo Hidžin epigram od 6 stihova pod naslovom *Epigramma del Dottor Giorgio Higgia* (PRILOG II.14.). To su stihovi napisani *Pel solenne ingresso alla chiesa Cattedrale di Lesina dell' illustrissimo e reverendissimo Monsignor Giovanni Scacoz, Ragusa*

⁸³ *Floriferis ut apes in saltibus omnia libant | Omnia nos ilidem* (Lucr. lib. 3. v. 11).

1823. presso lo stamp. Martecchini. Na kraju te zbirke raznih rukopisa, u istom kartonskom uvezu nalazimo, katkada izmiješano s rukopisima, nekoliko tiskanih priloga, uglavnom knjižica izdanih u prigodi vjenčanja uglednih građana, među kojima je jedna privukla našu pozornost. To je knjižica pjesama dubrovačkih pjesnika na latinskom, hrvatskom i talijanskom jeziku, tiskana u tiskari Martecchini 1810. pod naslovom *Per le nozze del signor cavaliere Gianluca Garagnin e la signora Francesca Borelli*. Tu nalazimo četiri Hidžine pjesme, *Epitalamio Illirico*, p. XIV pod naslovom "Pirna pjesan", *Epigramma Illirico e Latino* (dvije različite pjesme pod naslovima "Vecernoj svjesdi vjernik" i *Epigramma*), p. XXIII i *Anacreontica Italiana*, p. XXX, kako je navedeno u Kazalu autora pjesama na kraju knjižice. Mi smo preuzeli samo latinski epigram (II.6.). Zanimljivost je to što je Gianluca brat Domenika Garanjina kojega Hidža oštro napada u svojim epigramima. Franjo Marija Appendini piše uvodno pismo Domeniku Garanjinu zahvaljujući mu na pozivu na rečeno vjenčanje. Ostali autori pjesama su, kako je u kazalu navedeno, Sig. N.N. *Endecasillabi Latini*, p. VII; Sig. Dottore Stulli, *Elegia Latina*, p. XVII i *Ode Italiana*, p. VIII; Sig. Canonico D. Giorgio Ferrich, *Elegia Latina*, p. X; Sig. Tommaso Chersa, *Sonetto*, p. XII; Sig. Antonio Chersa, *Epigramma Latino*, p. XIII; Sig. Dottor Gargurevich, *Sonetti*, pp. XVI i XXIV; Sig. N. N., *Canzonetta Illirica*, p. XVIII; Padre Gio. Battista Rosani delle Scuole Pie, *Professore di Eloquenza al Liceo-Convitto di Ragusa, Anacreontica Italiana*; Padre Urbano Appendini delle Scuole Pie, *Professore di Filosofia e Matematica nel suddetto Liceo, Elegia Latina*, p. XXV.; Sig. Giacomo Bettondi, *Canzone Illirica*, p. XXXII; Sig. Antonio Casnacich, *Elegia Latina*, p. XXXIV. Padre Francesco Maria Appendini delle Scuole Pie Rettore del sudd. Liceo-Convitto, *Endecasillabi Italiani*, p. XXXVI.

AMB 1158 - Vrlo čist prijepis, paginirano, 12 neuvezanih listova dimenzija 23,5x20 cm, stariji broj 592. Na omotu stoji naslov *In funere D. Helenae Comit. Bosdari March. Bona filiae Carmina*. Prva po redu je Zamanjina elegija na latinskom pod naslovom *Ad Comit. et Patr. Joanem Bosdarium Annae sororis filium*, potom Hidžina pjesma na hrvatskom od šesnaest stihova pod naslovom *Uzdah musgiu na smrati recenne gospogie* pa sedam Zamanjinih pjesama na latinskom (*In morte Helenae Comit. Bosdariae feminae lectissimae, De Helena conjuge amatissima loquitur Joanes Bl. F. Bosdarius cum gemitu et lacrymis, Filii paulo ante in lucem emissi ac demortuii pro matre ad superos vota, Eiusdem Helenae suavissimae proneptis maestissimus B. Z., De eadem, De eiusdem effigie ad pictorem, De eadem morti proxima filiolum amplectente atque deosculante*), a onda (f. 11v) Hidžina elegija na latinskom jeziku pod naslovom *In obitum dominae Helenae Comt. Bosdariae*, 38 stihova u

19 elegijskih distiha. Slijedi Hidžina pjesma na hrvatskom (f. 12r) pod naslovom *Uspomena smarti plemenite gospogje Jele Bozdari* te jedan latinski epigram od dva elegijska distiha (f. 12v) bez naslova s incipitom: *Vixit Hiella parum, tantum qui tempora vitae*, također posvećen Jeleni Boždari. Isti se stihovi nalaze i u AMB 1423.

AMB 1346 - To su četiri stranice dimenzija 26x19,5 cm, vrlo gusto pisanog teksta, u dva stupca, na prvoj stranici nalazimo prijepis Ljepopilijeve elegije Trombi u 100 stihova, odnosno 50 elegijskih distiha, napisanih u Dubrovniku u kolovozu 1825. pod naslovom: *Ad Clarissimum virum Dominum Joannem Tromba Caesareum Regium Circuli Rhacusini Commissarium. Acceptus est regi minister intelligens. Proverb. Cap. XIV, 83. Elegia D. Antoni Liepopilli*. Na drugoj stranici, pisano istim rukopisom, nalazi se Hidžina elegija Antunu Ljepopiliju u 36 elegijskih distiha pod naslovom *Ad D. Antonium Liepopilli Elegia D. Doctoris Georgii Higgia praestantissimi Medici*. Nakon toga slijede pjesme drugih autora.

AMB 1369 - U prijepisu Inocenta Čulića ovdje nalazimo Hidžin epigram od 16 stihova, odnosno 8 elegijskih distiha, pod naslovom: *Recurrente die Natalis Francisci I. Imp. Austriae celebrato Rhacusii Anno 1826.*, napisan u prigodi proslave careva rođendana u Dubrovniku 1826. godine - 1 f. dimenzija 27x19,5 cm.

AMB 1423 - U ovom se sveščiću nalazi prijepis Hidžinih pjesama posvećenih Jeleni Boždari koje se, također u prijepisu, nalaze u rkp. 1158, 1 fol. dimenzija 28x19,5 cm među Zamanjinim pjesmama na istu temu. Ovdje su pjesme pod naslovima: *In obitum Dom. Helene Comit. Bosdarię* (19 elegijskih distiha). Slijedi također Hidžina pjesma na hrvatskom jeziku u 4 elegijska distiha pod naslovom *Uspomena smarti plementie gospogje Jele Bosdari*, pa opet dva elegijska distiha u Jeleninu slavu na latinskom jeziku, iza koje slijedi 16 stihova u 3 strofe na hrvatskom pod naslovom *Usdah musgiu na smarti recene gospodie*, pa opet tri distiha na latinskom pod naslovom *Filiolę ad patrem*, i napokon, opet na hrvatskom jeziku 16 stihova pod naslovom *Kreposne hvale recene gospogje*.

AMB 1431 - Pod tom signaturom nalazimo samo jedan listić dimenzija 9x7 cm, vrlo čitak Radeljin prijepis Hidžina epigrama od 6 stihova kojima prethodi komentar prepisivača: *"Nella permanenza del sign. Protomedico, e Consigliere Governiale Mosestich a Ragusa nel 1823. il Dr. Stulli gli dedicò un' allocuzione Latina in sua lode; e questa dède motivo al seguente epigramma"* u kojemu se pjesnik ruga dvoličnim pohvalama koje njegov kolega

liječnik, Luko Stulli, upućuje glavnom liječniku i vladinom savjetniku Mosetiću u Dubrovniku 1823.

AMB 1487 - U prijepisu fra Inocenta Čulića, na petnaest stranica formata 29,5x20 cm, među ostalim, nalazimo Hidžinu elegiju pod naslovom *Ad Urbanum Lampredi melancolico morte correptum*, 25 elegijskih distiha potpisanu inicijalima G. H. Slijedi deset soneta Urbanu Lamprediju na talijanskom, a onda epigram od 6 elegijskih distiha pod naslovom *Ad Rhacusam*. Ostalo nije Hidžino. *Altera manu* na omotu sveščića, dodana je bilješka *Georgii Higgię et Antonii Agići Carmina*.

AMB 1492 - Pod ovom signaturom nalazimo prijepis fra Inocenta Čulića, XIX. st., na sedam stranica dimenzija 29x19 cm. Na omotu stoji: *In discessu e Rhacusio Jaderam versus Patris Urbani Appendinii E Scholis Piis Variorum carmina /rectius unius G. Higgię. P. Urbanus discessit die 3. Mensis Junii 1824*. Nakon toga slijede tri Hidžine ode pod naslovima:

- *In discessu P. Urbani Appendini Georgii Higgię Ode I.* (56 stihova)
- *Ad Rhacusam in discessu P. Urbani App. ejusd. Georgii Higgię Ode II.* (55 stihova)
- *Ejusdem Georgii Higgię Ode III.* (44 stiha).

Potom slijede epigrami pod naslovom:

- *Ejusdem Georgii Higgię Epigrammata I.* (4 elegijska distiha); *II.* (3 elegijska distiha)
- *Ad Franciscum Appendini Urbani Fratrem III.* (2 elegijska distiha)

AMB 1504 - To je također prijepis fra Inocenta Čulića, sveščić dimenzija 28,5x19,5 cm u kojem se na desetoj stranici, nakon Čulićevih epigrama, nalazi sedam Hidžinih elegijskih distiha pod naslovom: *In funere Pii VII. Pont. Maximi habito in Ecclesia S. Francisci Rhacusii die XIV. Octobris MDCCCXXIII. Georgii Higgię Medici Rhacusini Epigramma*, pa opet *Eiusdem G. Higgię Epigramma* (3 elegijska distiha) iza kojih slijedi jedan epigram Mata Sorkočevića (3 elegijska distiha), a onda Hidžin sonet pod naslovom: *Per la morte di Pio Papa VII. di Giorgio Higgia Sonetto* na talijanskom, pa onda na hrvatskom: *U smart Pape Pia Sedmoga Giura Higgię Pjesan*, dvije pjesme istoga naslova na istoj stranici, nastavak na sljedećoj i završetak na trećoj po redu.

AMB 1570 - Ova signatura u sveščiću dimenzija 28,5x19,5 cm, među ostalim, na 28. stranici sadržava prijepis Hidžine elegije *In obitum ejusdem Dominae Helenę Comitissę*

Bosdariae nakon koje slijede dva njegova epigrama s istim motivom pod naslovima *De eadem Helena Bosdaria Georgii Higgia epigramma* i *Filiolę ad patrem Georgii Higgia epigramma* koji se nalaze i u rkp. 1423 i u rkp. 1158.

AMB 1590 - U Katalogu AMB ne nalazimo ove podatke,⁸⁴ ali ovdje se nalaze dva Hidžina satirična epigrama pod naslovom *Binis fratribus e Senensi Collegio ad patriam redeuntibus* posvećena braći Giorgi, sinovima Sebastiana Giorgia, koji su se vratili sa studija iz Siene. U svakom epigramu je po jedan distih, koji su zapravo samo dvije varijante na istu temu. Slijedi također Hidžin satirični epigram od dva elegijska distiha upućen Margeriti Bošković Vlajki koja se prva od Dubrovkinja provozala u karoci s nekim Francuzom.⁸⁵ Na trećoj stranici slijedi epigram Stijepa Marinovića, brata Sebastijanova, protiv Đura Hidže, kao odgovor na neki epigram koji je Hidža napisao protiv epigrama koji je Stijepo Marinović napisao o jednom događaju u svojoj kući, kad se za vrijeme čišćenja njegove kućne biblioteke srušila neka polica s knjigama, kojom prigodom nitko nije bio ozlijeđen. Taj se pak epigram nije svidio gospodar Dr. Mihi Grgureviću,⁸⁶ Hidžinu rođaku i dobročinitelju autora Stijepa Marinovića, koji je onda napisao novi, nešto blaži epigram pod naslovom *Auctori Epigrammatis, quod dessint cecidit in vacuum Bibliotheca caput*. Na šestoj stranici slijedi Hidžin epigram o Hrvatici koja je ošamarila suca Andriju Miletića na javnoj tržnici (ili u mesnici), a onda satirični dijalog u distisima pod naslovom *Verna et iudex*, opet na račun istoga suca Miletića.

AMB 1635 - Ovo je svezak od 100 listova s tekstovima razne dužine i različitih dimenzija i rukopisa. Kao četvrti autor po redu javlja se Đuro Hidža sa stihovima pod naslovom: *Ad Patrem Lectorem Benignum Albertinum Fratris Ordinis Minorum Jaderam versus proficiscentem ad divinum ibi verbum annunciandum esurialibus Quadragesimę diebus Anno Domini 1829. doctoris Georgii Higgiae Epigramma*, deset stihova, str. 1., 18x22 cm. Isti stihovi, u prijepisu Rafa Radelje, nalaze se u rkp. 393/2 ZKD pod naslovom *Ad P. Benignum Albertinum M. O. Georgiis Higgiae Epigramma*. Na f. 21v (28,5x19 cm) nalazimo

⁸⁴ Naslov je *Carmina varia*, a među navedenim autorima nema Hidžina imena.

⁸⁵ Epigramu prethodi komentari prepisivača: "Alorche nel 1806. i Francesi occuparono la città di Ragusa, essi portarono seco delle carrozze. La Signora Margherita nata Boscovich maritata in Vlajchi fù la prima delle Ragusee ad andare in carrozza con un Francese; per che gli fù fatto dal Sign. Dr. Higgia il seguente Eprigrama."

⁸⁶ Na taj se epigram poziva Luko Pavlović na kraju svoga prijepisa Hidžinih epigrama koji se čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku pod signaturom 397/I vol. f. 4-12.

dvanaest stihova, šest elegijskih distiha pod naslovom *Ad Urbanum Lampredi*⁸⁷ *Georgii Higgiae Epigramma*. Iza njega slijedi Lampredijev odgovor, također epigramom u četiri elegijska distiha. Na f. 66. slijedi deset stihova bez naslova s incipitom *Discessu, Albertine, tuo tristantur amici*; na f. 68. pod naslovom *Georgii Doctoris Higgiae Epigramma* osam elegijskih distiha na zasebnom papiru formata 29x19,5 cm. Sitnijim slovima pri vrhu stranice piše *Ad Benignum Albertinum*. I napokon, na f. 90, također na zasebnom papiriću (19,5x14 cm), bez naslova, Hidžin autograf s incipitom *Iam senior, Lamprede, tuos invisus alumnos*.

3.2. Znanstvena knjižnica Dubrovnik (ZKD)

Čitav rukopisni fond pohranjen u trezorima Znanstvene knjižnice u Dubrovniku popisao je u dva kataloga; prvi je djelo Stjepana Kastropila pod naslovom *Rukopisi Naučne biblioteke u Dubrovniku, Knjiga I. - Rukopisi na hrvatskom ili srpskom jeziku*, JAZU (1954.), drugi je "rezultat sukcesivnog rada na zajedničkom poslu više djelatnika Znanstvene knjižnice, te vanjskih suradnika u zadnjih pet desetljeća", objavljen pod naslovom *Rukopisi znanstvene knjižnice Dubrovnik, Knjiga II. - Rukopisi na stranim jezicima*, drugo promijenjeno i dopunjeno izdanje, Dubrovačke knjižnice Dubrovnik (1997).⁸⁸

3.2.1. Autograf

Ovdje je teško odvojiti autografe od prijepisa jer se često nalaze u istom sveščiću. Budući da u katalogu piše da se rukopisu pod brojem 433 nalaze četiri Hidžine autografske epistole, taj sveščić opisujemo kao prvi u ovoj zbirci. Iza njega slijede rukopisi u kojima se, uz prijepise Hidžinih pjesama, odnosno autografe i prijepise drugih pjesnika nalaze i Hidžine autografske pjesme; potom slijede opisi rukopisa u kojima se nalaze samo prijepisi njegovih pjesama.

⁸⁷ Na lijevoj margini u razini naslova drugim rukopisom i drugom olovkom dodan datum *die: 15. Octobris*.

⁸⁸ Urban, Mirjana. "Umjesto pogovora" u *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik*, knjiga II, Dubrovačke knjižnice Dubrovnik (1997.): IX : "Njihov zajednički predložak bile su dvije rukom prof. Kastropila pisane knjige inventara svih rukopisa ove knjižnice, povezanih u sveske i složeni po brojevima Rkp. 1-928. Knjiga I. sadržava popis i cjelovit opis rukopisa Rkp. 1-570, a Knjiga II. potpuno obrađene rukopise Rkp. 571-628, te najnovije podatke o rukopisima Rkp. 629-913. Prof. Matija Bete dopunio je Knjigu II. vlastoručnim ispisom cjelovite obrade rukopisa Rkp. 914-928.....Kao neposredan predložak za izradu ovog kataloga poslužio je preslik pisaćim strojem ispisanog rukopisa na stranim jezicima M. Bete. Na temelju tog sustavno izrađenog, no često vrlo nejasnog predloška, publikaciju je za objavljivanje priredio dr. Davor Ljubimir, konačno je uobličivši tekstualno i grafički, te dopunivši kazalom imena i naziva. Već prigrotovljen rad detaljno je pregledao prof. dr. Darko Novković i uputio na sporna mjesta (označena uskličnikom u vitičastim zagradama), uz niz korisnih sugestija. Prigodnim stručnim savjetima pomogla je i prof. Tinka Katić, voditeljica trezora NSK".

ZKD 433 - Sveščić od devetnaest stranica od kojih su tri prazne, osim pjesme *De laudibus Ragusae Marulli* humanističkog pjesnika Mihovila Marulla, pored čijeg naslova stoji: "stampato dal Sorgo", nalazimo i četiri Hidžine epistole upućene Juniju Restiju, nastale vjerojatno između 1773. i 1775. godine. Pod naslovima *Epistola* (164 stiha), *Epistola II* (114 stihova), *Tertia* (54 stiha) i *Quarta* (63 stiha). Sadrže ukupno 395 stihova. Listovi su prošiveni, rukopis je u dobrom stanju, čitak.

ZKD 360/1-22 - To je omot s dvadeset i dva odvojena rukopisa, pisana na listovima različitog formata i papirima različitih kvaliteta, raznim rukama, datirana u XVIII/XIX stoljeće.⁸⁹ Pod brojem 8 (360/VIII) nalazimo četiri stranice formata 29,3x19,7 cm s prijepisom Hidžine pjesme upućene Antunu Ljepopiliju pod naslovom *Georgius Higgia Ad Antonium Petri Liepopilli* s incipitom: *Amphion sonitu lapides animare solebat* (I.4.13.). Rukopis je vrlo čitak i dobro očuvan. Pod brojem 10 (360/X) nalazimo dvije neatribuirane pjesme pod naslovom *Ode* s incipitima: *Cum te fata adamantina* (I.5.2.) i *Intaminatam nulla dies fidem* (I.5.3.), zbog autorskih ispravaka na nekim mjestima teže razumljive. Pažljivom usporedbom duktusa ustanovili smo da su to Hidžini autografi.

3.2.2. Prijepisi

ZKD 220 - To su prijepisi s početka XIX. stoljeća - 20 prošivenih nenumeriranih stranica formata 29x19,2 cm, u dobrom stanju, pisanih gotovo kaligrafskim rukopisom s prijepisima prijevoda latinskih stihova Staya, Hidže, Gradića, Rastića i Bruerevića na talijanski jezik. Na stranici 6. nalazimo prijepis pjesme *In fuga psittaci ad Marcum Bruerium Georgii Higgiae epigramma*, 18 stihova (I.1.1.112.)

ZKD 393/2-5,7 - Iz onoga što piše u katalogu,⁹⁰ dalo bi se zaključiti da se radi samo o prijepisima i da su sve pjesme Hidžine. Međutim, uspoređujući Hidžine duktuse iz potvrđenih autografa, usuđujemo se tvrditi da je rkp. 393/4 njegov autograf. Radi se o cjelini od 8 stranica formata 24x17,6 cm na čijem kraju stoje inicijali pjesnika "G. H." i nadnevak: *anno 1795. ottobre*. Tu nalazimo sljedeće elegije: 1. *De vera senatoris boni felicitate*, 74 stiha

⁸⁹ *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik* - knjiga II, Dubrovačke knjižnice Dubrovnik 1997.; natuknica 197.: 78-80.

⁹⁰ *Op. cit.*: 90. "HIDA, Đuro: RAZNE LATINSKE, TALIJANSKE I HRVATSKE PJESME, prva pol. XIX stoljeća."

(I.4.2.). Tu pjesmu nalazimo još dvaput u autografu (AMB 1217 i 1261) i jedanput u prijepisu (LP 12, f. 351-352v). Pjesmu br. 2. pod naslovom *Multa fiunt impossibilia hominum inertia*, 92 stiha (I.4.3.), jednako kao i pjesmu br. 3. *Felix non est qui praecipua caret voluptate*, 10 stihova (I.4.1.), također nalazimo u navedenim autografima i u prijepisu Luka Pavlovića (I.4.1.-5.). Pod signaturom 393/2 nalazimo samo jedan list formata 19,4x14,4 cm, na kojemu je vrlo čist prijepis Hidžina epigrama od deset stihova pod naslovom *Ad patrem Benignum Albertinum* (I.1.2.6), s pogreškom u dataciji na dnu pjesme, gdje piše godina 1729. umjesto 1829. Pod brojem 393/3, formata 19,4x12,8 cm (42 stranice + 6 praznih) doneseni su prijepisi dvadeset latinskih pjesama, zatim 3 pjesme na hrvatskom. Većina pjesama je bez neposredne atribucije što nas je, s obzirom na naslov na početku opisa tih rukopisa u spomenutom katalogu,⁹¹ navelo na zaključak da su sve te pjesme Hidžine. Međutim, nakon niza pjesama kojima se ne spominje autor, na str. 33-36 nailazimo na latinsku pjesmu bez naslova, koja je u uvodnom tekstu na talijanskom,⁹² atribuirana Marku Faustinu Galjufu. Istu pjesmu nalazimo tiskanu u "*Faustini Gagliuffi specimen De fortuna Latinitatis accedunt poemata varia meditata et extemporalia*," *Augustae Taurinorum ex officina favale MDCCCXXXIII*, str. 74. koju slijedi prijevod na talijanski jezik iste pjesme koji potp

isuje signor *Felice Romani*. Tu se pjesma javlja pod naslovom *Felix Adventus*, a u komentaru prevoditelja piše da je napisana u povodu svečanog ulaska cara Franje I. u Milano. U ovom rukopisu iza te pjesme slijede tri neatribuirana epigrama na latinskom pod naslovima *Nascitur Christus*, *In Christi Natali ad ventos, et paleas* i *Risoluzione di mutar vita*. Koliko god se činilo da su ta tri epigrama također Galjufova, jer dolaze neposredno nakon atribuirane pjesme, nismo uspjeli doći do pouzdane potvrde za tu pretpostavku pa ih stavljamo u POGLAVLJE III. INCERTA, *Epigrammata sacra* (III.1.2.10.-12). Zadnja u slijedu jest narodna pjesma na hrvatskom pod naslovom: *Canzone Illirica: Silla je Momma kraj morra*, potom njezin neatribuiran prijevod na talijanski *Pastorella gentil pensosa un giorno...* i na kraju, prijevod iste pjesme na latinski jezik, atribuiran Faustinu Galjufu (*Sola sedens tacito formosa in litore Virgo*). Pod brojem 393/5 nalazimo jedan list formata 22,2x16,5 cm na čijoj se jednoj stranici nalazi epigram od šesnaest stihova pod naslovom *Dr. Higgia ad amicum suum Benignum Albertini* (II.20.). Autograf iste pjesme nalazi se u AMB 1635, a prijepisi još i u LP 12, C. v., f. 362v i 365. U sveščiću ne postoji 393/6, ali svakako valja napomenuti da u

⁹¹ *Op. cit.*: 90.

⁹² *Nella fausta occasione dell'ingresso solenne fra noi di S. M. L'augustissimo nostro sovrano la musa di Oracio, e di Pindaro dettava, al chiarissimo professore Gagliuffi i versi seguenti.*

opisu rukopisa u spomenutom katalogu⁹³ pod 6. stoji opis onoga što se nalazi u 393/7, a opisa za tu signaturu nema. Broj 393/7 donosi pet Hidžinih epigrama *Ad Antonium Chersam epigrammata* I. (II.16.), II. (I.1.4.11) III. (I.1.4.12.), IV. (I.1.4.13.), V (II.17.) i elegiju *Ad Antonium Chersam immatura fratris optima morte dolentem* (II.15.).⁹⁴ Preko prvog folija pod tom signaturom *altera manu* je preko trećeg epigrama dodan uzdužno položeni komentar: *Non stampati II., III, IV.* Nakon toga dolaze talijanske pjesme Urbana Lampredija, Beninja Albertinija i drugih u počast umrlog Toma Krše. To je prijepis rukom Antuna Krše, 4 stranice formata 35,8x11,6 cm. Iako na prvom foliju pri dnu malo oštećen, rukopis je u dobrom stanju i čitak.

ZKD 400 - Pod naslovom "Latinske pjesme nekih dubrovačkih pjesnika" nalazimo dva sveščića prijepisa s 46 numeriranih listova formata 18,7x13,3 cm, vjerojatno s početka XIX. stoljeća, među kojima na 7v nalazimo tri elegijska distiha pod naslovom *Domini Georgii Higgia*, bez adresata, koje nalazimo i u prijepisu Luka Pavlovića u HR-DADU LP 12, C. v., f. 361, pa opet, f. 370. pod naslovom *Ad Franciscum Stay*. Iza tih Hidžinih stihova slijedi neatribuirana elegija *Somnium*.

ZKD 407 - Pod ovim se brojem čuvaju Galjufove pjesme pod naslovom *Marci Faustini Gagliuffi /Ragusini Scholarum Piarum/Carmina/Libellus I.* (36 numeriranih stranica) i *II.* (20 numeriranih stranica + 8 praznih). Međutim, u I. sveščiću zajedno s po jednom pjesmom Antuna Krše, Đura Ferića i Miha Sorga, nalazimo i jednu Hidžinu pjesmu pod naslovom *Ad Franciscum Stay Georgii Higgia (1791) epigramma*, 6 stihova (I.1.2.18.). Isti stihovi bez naslova i godine nalaze se i u ZKD 400 7v te bez godine u LP 12, C. v., f. 361, pa opet f. 370.

ZKD 408/1-3 - Naslov sveščića glasi: *Ljepopilli, Antun Petra: Carmina*, ispod čega piše: *Antonii Ljepopilli/Civis et Notarii Rhacusini/Carmina*, a u katalogu⁹⁵ piše da su to prijepisi iz prve polovice XIX. stoljeća. Na str. 6. prvog sveščića nalazimo *Ad Antonium Ljepopilli Georgii Higgiae epigramma*, deset stihova (I.1.2.28.), a na str. 11. *Ad Antonium Petri Ljepopilli Georgii Higgia medici elegia*, 72 stiha (I.4.11.) čiji čistiji prijepis nalazimo u AMB 1346 i u HR-DADU LP 12, C. v., f. 375v-377. Sveščić br. 1. formata 28,4x19,4 cm ima

⁹³ *Op. cit.:* 91.

⁹⁴ U Zborniku *In morte di Tommaseo Chersa... Versi*, Ragusa 1826., tiskana je elegija *Ad Antonium Chersam immatura fratris optima morte dolentem* (II.15.) i dva epigrama (II.16 i II.1717.).

⁹⁵ *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik - knjiga II*, Dubrovačke knjižnice Dubrovnik 1997.: 94.

16 nenumeriranih stranica, od kojih su tri prazne i, osim navedenih Hidžinih stihova, sadržava još sedam raznih sastavaka većinom prigodnoga karaktera posvećenih raznim dubrovačkim pjesnicima.

ZKD 696/2 - Nakon dvadeset stihova na hrvatskom pod naslovom *Na karsni dan Francescka I, Zessarra Njemskoga* iza kojih stoje inicijali *G. H.*, a iza *H.*, je *altera manu* grafitnom olovkom dodano *igja*, slijedi epigram od četiri distiha potpisan istim inicijalima, gdje je na isti način, grafitnom olovkom dodana ista dopuna.

3.3. Državni arhiv u Dubrovniku (HR-DADU)

3.3.1. Autograf

HR-DADU 62 (21.2) *Memoriae*, br. 103⁹⁶ donosi Hidžin autograf pod naslovom *Liber secundus*, 8 listova dimenzija 19,2x13,8 cm, pisano dvostrano, mjestimično teško čitljivo, spremljeno u kuvertu, a sve zajedno u arhivsku kartonsku fasciklu. Sveščić sadržava ukupno pedeset i četiri numerirana i tri nenumerirana epigrama od kojih smo četrdeset i četiri epigrama svrstali među satirične, jedan je nabožni, osam je žalobnih, četiri su moralna.

3.3.2. Prijepisi

HR-DADU 283 Osobni fond don Luka Pavlovića, Knjiga br. 12 (stari broj 397),⁹⁷ sadržava više sveščića uvezanih u tvrdim koricama. Listovi su dimenzija 14,7x21cm. Prvi dio pod naslovom *Nonnulla epigrammata Georgii Antonii Higgię*⁹⁸ donosi devedeset i dva numerirana epigrama u čistom prijepisu s jednom lakunom u 7. stihu epigrama pod rednim brojem 92. Međutim, 20. epigram nije Hidžin nego Džamanjićev, a 21. i 22. su Hidžini odgovori na taj epigram Brna Džamanjića (Bernardus Zamagna). Na kraju, nakon komentara na talijanskom jeziku u kojem prepisivač kaže kako je taj brbljivac, misleći na Hidžu, napisao još stotinjak epigrama sličnih gore prepisanima ali da se ne mogu čitati. Uzrok tome vjerojatno su oštećenja papira ili nekvalitetna tinta. Tu prepisivač donosi jedan epigram nepoznatog pjesnika o Hidži.⁹⁹

⁹⁶ U daljnjem tekstu: Mem. 103.

⁹⁷ U daljnjem tekstu: LP 12.

⁹⁸ U daljnjem tekstu: LP 12, Non.

⁹⁹ Stihovi su citirani u poglavlju 2. Đuro Hidža, život i djelo.

Od devedeset i jednog Hidžina epigrama pod naslovom *Nonnulla epigrammata Georgii Antonii Higgię* s ukupno petsto trideset stihova, šezdeset i šest je satiričnih, dvanaest pohvalnih, jedanaest moralnih epigrama te jedna elegija i jedna pohvalna pjesma u hendekasilabima. Nakon dvaju praznih listova, u istom svesku, bez posebnog naslova poglavlja, dolaze sljedeće elegije: *Questus Raguseę* (f. 349r), 22 stiha; *De bono carceris* (f. 349v-350v) 72 stiha te ciklus pjesama upućenih pjesnikovu prijatelju Matu Đorđiću,¹⁰⁰ konavoskom knezu. To su pjesme *Felix non est qui praecipua caret voluptata* (f. 350v-351), 10 stihova; *De vera senatoris boni felicitate* (f. 351-352v), 74 stiha; *Multa fiunt impossibilia hominum inertia* (f. 352v-354), 92 stiha; *Purgandus est animus cupidinibus, qui patrię vult esse utilis* (354r-355v), 68 stihova; *Ad eundem ex Praefectura Canalensi domum redeuntem cum duabus pellibus ursinis, quas venatores sui (sic) occiderant* (f. 355v-356v), 54 stiha. Potom slijede sermone *Ad N. N. Umblae ęstivantem Carmen 1.* (f. 356v-358r), 70 stihova; *Carmen 2.* (f. 358r-359v), 93 stiha. U zbirci *Carmina varia Doctoris Georgii Higgię*¹⁰¹ ima ukupno tisuću dvjesto pedeset i devet stihova u različitim metrima. Ima tu epigrama, elegija, oda, hendekasilaba. Neke se pjesme ponavljaju:

<i>Naslov</i>	<i>Folium</i>	<i>Broj stihova</i>
<i>Ad Franciscum Stay</i>	361r i 370r-v	6
<i>Pel giorno natalizio di Francesco I</i>	361r	8
<i>In die natalitio Francisci I Imp.</i>	361v	16
<i>Venceslao comiti de Lilienberg</i>		
<i>Dalmatiae gubernatori</i>	362r	4
<i>Dno Jozepho Papi</i>	362r	8
<i>Ad P. Benignum Albertinum M. O.</i>	362r-v i 364v	10
<i>Ad eundem</i>	362v i 365r	16
<i>Ad Rhacusam 13/3 1833.</i>	363r	12
<i>Ad Urbanum Lampredi melancolico morbo correptum</i>	363r	50
<i>In funere Nicolai Ferić</i>	364r-v	11
<i>Epigramma (bez naslova) Ductores belli...</i>	364v	6
<i>Ad P. Urbanum Lampredi</i>	365r-v	12
<i>In funere Pii VII Epigramma</i>	365v	14
<i>Aliud</i>	366r	6
<i>Ad Marcum de Desriveaux</i>		

¹⁰⁰ *Carmina ad Mattheum Giorgi Patritium*, itd.

¹⁰¹ U daljnjem tekstu: LP 12, C. v.

<i>Hendecasyllabon</i>	366r	37
<i>Distichon binis fratribus</i>	367r	2
<i>Margheritae Boscovich Vljachi Epigramma</i>	367r	4
[Sucu Miletícu]	367v-368r	
<i>Ep. I</i>		4
<i>Ep. II</i>		6
Verna et Judex		8
<i>Ad Antonium Ljepopilli</i>	368r	10
<i>Wenceslao Comiti de Lilienberg</i>	368r-v	20
<i>Ad Antonium Petri Ljepopilli</i>	368v-369v	42
<i>De morte immatura</i>		
<i>Cl. viri Junii Antonii de Resti (i Tomačenje)</i>	369v	6
<i>In fuga psittaci</i>	370r	18
<i>Epigramma [Vespula de populo]</i>	370v	6
<i>In Antonium Sorgium Lucae filium P. R.</i>	370v	2
<i>In Lucam Stulli Medicum</i>	370v-371r	6
<i>Carmina</i>		
<i>In discessu P. Urbani Appendini</i>		
<i>Ode I</i>	371r -372r	56
<i>Ode II Ad Rhacusam</i>	372 r-373r	56
<i>Ode III Viri sapientes et virtuosi...</i>	373r-374r	44
<i>Epigrammata I</i>	374r	8
<i>II</i>	374v	6
<i>III Ad P. Franciscum Appendini Urbani fratrem</i>	374v	4
<i>Ad P. Franciscum Appendini Jadera revertentem</i>	374v	6
<i>Ad P. Franciscum Appendini Ode</i>	375r	24
<i>Ad D. Joannem Tromba</i>	375v	12
<i>Ad D. Antonium Ljepopilli</i>	375v-377r	72
<i>Ad eundem Latinos versus scribentem</i>	377r-378v	90
<i>Ad Niconem Pozzam Sorgium L. F.</i>	378v-379r	10
<i>Ad Iulium Bajamontium</i>	379r	12
<i>Consilium medicum ad L.</i>	379 r-v	20
<i>Ad Amicum N. N. F. F. (B. A.) Sermo</i>	379v-382r	137
<i>Ad Joannem Salatich Hendecasillabon</i>	382v-383r	27

<i>Ad Junium Resti</i>	383r-385r	106
<i>Ad Michaelem Sorgium Patricium</i>		
1,2,3	385r	14
4,5,6	385v	19
<i>Ode</i>	385v-387r	60
<i>Ode ... 1785</i>	397r-398r	52
<i>Ad Comitem Franciscum Ragnina podagra laborantem</i>	388r-v	27
<i>Ad Antonium Sorgum Hendecasyllabon</i>	388v-389r	25
<i>Ad Antonium Ljepopilli Epigramma</i>	389r	10

Hidžini se autografi nalaze pod sljedećim signaturama:

- a) Arhiv Male braće u Dubrovniku: 1154, 1217, 1261, 1262, 1263, 1264, 1265;
- b) Državni arhiv u Dubrovniku: HR-DADU Memoriae br. 103;
- c) Znanstvena knjižnica u Dubrovniku: 433, čemu smo mi dodali 393/4 i 360/X.

U nekim slučajevima imamo po tri autografa iste pjesme¹⁰², a u nekima imamo po tri prijepisa bez autografa.¹⁰³ Među tiskanim pjesmama imamo onih koje nismo pronašli ni u autografu ni u prijepisu,¹⁰⁴ a ima i onih koje među rukopisima nalazimo i u autografu i prijepisu. Pjesme koje donosimo u Prilogu III. kao INCERTA, sve se nalaze pod signaturom 393/3.

¹⁰² Tri autografa: AMB 1217, 1261; ZKD 393/4 i prijepis LP 12 C.v., f. 350v-351 (I.4.1).

¹⁰³ LP 12, C. v., f. 363-364; AMB 162 i 1487 (I.4.12).

¹⁰⁴ II.7.; II.21.

4. NAČELA USPOSTAVE LATINSKOGA TEKSTA

4.1. Sadržaj korpusa

Latinski dio opusa, u rukopisu i u tiskanim izdanjima, prema izvorima koji su nam bili dostupni, broji 247 pjesama s 3.460 stihova, najčešće elegijskih distiha, od čega je tek mali dio tiskom izdan. PRILOG I sadržava rukopise, što u autografu, što u prijepisu i broji ukupno 215 pjesama s ukupno 3.040 stihova. PRILOG II donosi 32 tiskane pjesme s ukupno 422 stiha. Veći broj tih pjesama (devetnaest od 32) tiskan je uglavnom u raznim prigodničarskim izdanjima još za pjesnikova života. Elegiju o liječničkom umijeću Antun Kaznačić objavljuje nakon Hidžine smrti, dok je manji dio tiskan u prikazima njegove latinske poezije u već spomenutim radovima Željka Puratića i Vladimira Vratovića. PRILOG III. sadržava devetnaest pjesama s ukupno 407 stihova za koje nismo sigurni da su Hidžine. Te se pjesme nalaze među ostalim Hidžinim pjesmama u rukopisu ZKD 393/3, a nisu mu izravno atribuirane.

Svu pronađenu građu prvo smo snimili i prepisali. Vidjeli smo da se neke pjesme javljaju u nekoliko autografa i u prijepisu, neke samo u autografu, a neke samo u prijepisu jednog ili više prepisivača. Usporedili smo autografe, ustanovili koja je verzija najmlađa i metrički najbolja, bilježeći razlike u ostalim primjercima u kritičkom aparatu. Prema kriteriju žanrovske pripadnosti u PRILOGU I. pjesme smo razvrstali na *epigrame* (ukupno 179 pjesama, 1063 stiha), *epistole* (ukupno četiri, 395 stihova), *sermones* (dvije, 230 stihova), *elegije* (petnaest pjesama, 826 stihova), *ode* (osam pjesama, 380 stihova) i *hendekasilabe* (sedam pjesama, 144 stiha). Epigrame smo potom razvrstali prema sadržaju na *satirica atque ludicra* (116 pjesama, 631 stih), *encomiastica* (28 pjesama, 228 stihova) *moralia* (četnaest pjesama, 186 stihova), *sacra* (jedna atribuirana pjesma, 12 stihova) i *sepulcralia atque lugubria* (devetnaest pjesama, 108 stihova u rukopisu). Budući da je u većini slučajeva bilo teško odrediti kronološki redosljed pjesama, odlučili smo unutar svake književne vrste dati prednost autografima, a pjesme koje nismo pronašli u autografu dolaze onim redosljedom kojim su ih prepisivači prepisivali. Kad su u pitanju Epistole, nema dvojbe, sve četiri su u autografu i donosimo ih onim redom kojim ih je sam Hidža pisao. U dvije neatribuirane ode u ZKD 380/X identificirali smo autograf prema prepoznatljivim duktusima i te pjesme uvrstili u pjesnikov opus (I.5.2. i 3.). U PRILOGU II tiskane pjesme nisu razvrstane prema kriteriju

žanrovske pripadnosti, nego dolaze kronološki prema godini objavljivanja, uvažavajući redoslijed u svakom pojedinom zborniku ili knjizi. Među tim pjesmama nalazimo 25 epigrama s ukupno 148 stihova, šest elegija s ukupno 194 stiha i jedan *sermo*, 70 stihova. Među epigramima nalazimo satirčne i šaljive (sedam pjesama s ukupno 28 stihova); *pohvalne* (dvanaest pjesama s ukupno 98 stihova, među kojima je jedna pjesma u hendekasilabima i jedan epitalamij); nadgrobne i žalobne (šest tiskanih pjesama s ukupno 32 stiha).

Stil svakog pjesnika, osim stilskih sredstava kojima se služi, u velikoj mjeri određuju i njegove pravopisne, jezične, prozodijske i metričke posebnosti. O stilu Hidžinih pjesama bit će još riječi u petom poglavlju u okviru interpretacije svake pojedine pjesničke vrste u kojoj se pjesnik okušao. Na ovome mjestu naš osvrt na Hidžin pravopis, jezik, prozodiju i metriku sadržava primjere o pravopisnim, jezičnim, prozodijskim i metričkim značajkama njegovih latinskih pjesama, uglavnom ukazujući na odstupanja od klasične norme, ne želeći ni na koji način umanjiti vrijednosti pjesnikova opusa. PRILOG I. predstavlja zaokruženu cjelinu Hidžinih pjesama pronađenih u rukopisu koje će biti predložak za analizu i interpretaciju pa napominjemo da je u ovoj analizi ispred stiha koji se navodi kao primjer za neku pojavu otisnut broj pod kojim se taj stih nalazi u PRILOGU I. U zagradi stoji broj signature pod kojom smo pronašli rukopis uz naznaku radi li se o autografu (A) ili o prijepisu (P). Ovom su analizom obuhvaćene pjesme iz PRILOGA I., II. i III. PRILOG II. sadržava tiskane pjesme i u ovoj se analizi uz brojeve pjesama citiraju i rukopisni izvori, ako smo pjesme pronašli i u rukopisu. U PRILOGU III. su "incerta", pjesme za koje nismo sigurni da su Hidžine, a nemamo ni potvrde da nisu. Sve pjesme koje donosimo u tome prilogu nalaze se u ZKD 393/3. Pravopis smo istraživali prvo na autografskim stihovima jer smo primijetili da prepisivači, u slučajevima kad neku pjesmu nalazimo i u autografu i u prijepisu, uglavnom prenose pravopisnu praksu iz autografa. Usporedbe radi, nakon toga smo istražili i pravopis u prijepisima. Sve ostale osobitosti također smo istražili na cijelom korpusu.

4.2. Opaske o pravopisu, jeziku i versifikaciji Hidžinih latinskih pjesama

4.2.1. Pravopis

U autografskim pjesmama poštovali smo pravopis izvornika. U pjesmama koje smo našli samo u prijepisima prenijeli smo prevladavajuću praksu iz autografa, a ako je to bilo teško pouzdano utvrditi, preuzeli smo klasičnu grafiju, i to bez bilježenja u kritičkom aparatu. Interpunkciju te pisanje velikog i malog slova prilagodili smo aktualnom pravopisu također bez bilježenja u kritičkom aparatu. Očite pogreške smo, tamo gdje to nije narušavalo metar stiha, emendirali i zabilježili u kritičkom aparatu, npr. ZKD 433 - I. 2.1.9 tonitra] tonitua; I.2.1.116 pectora] pectora; AMB 1265 *scepta*, prema prijepisu LP 12, f. 384 emendiramo u *sceptra* (I.4.6.51). Tiskane smo pjesme tretirali kao autografe i ispravljali samo očite pogreške bilježeći te ispravke u kritičkom aparatu. Događa se da u istom stihu pronademo po dvije nedosljednosti.¹⁰⁵ Ispred samoglasnika uvijek piše *J/j* (Junius; sejungere; major), u ostalim pozicijama *i*, makar i tu ima iznimaka¹⁰⁶. U nekim prijepisima umjesto *i/y* stoji *j*¹⁰⁷ što ipak nismo mijenjali. Kao što smo već rekli, ima očitih pogrešaka koje smo emendirali i zabilježili u kritičkom aparatu, ima nepravilnosti kojima pjesnik pribjegava radi metričkih postulata, a ima i primjera pravilnog pisanja i u autografu i u prijepisu.¹⁰⁸ Niže navodimo najčešća odstupanja od klasične norme na razini pravopisa. U poglavlju o pravopisu pojave zabilježene u autografima i tiskanim pjesmama prikazujemo odvojeno od onih zabilježenih u prijepisima.

- Umjesto dvoglasnika *ae* i *oe*, prevladava *ę*. Rijetko umjesto toga nalazimo *e*, pa te slučajeve navodimo:

A. Autografi i tiskane pjesme

I.1.1.1.7 (Mem. 103.2. A): *Hec lingua ęternos victura meretur honores*,

I.1.1.1.8 (Mem. 103.2.): *Illius ęque tua gloria crescet acu*.

I.1.1.3. *lemm.* (Mem. 103.5. A): *De Eleonora, que domum suam aufugerat*

I.1.1.11.8 (Mem. 103.13. A): *Patrasti ęternos nil, puer, in superos*.

I.1.1.13.3 (Mem. 103.15. A): *Non ego te reputo presenti laude merentem*,

I.1.1.21.1 (Mem. 103.25. A): *Sepe, puer, tacita frustra dum mente revolvi*,

I.1.1.22. *lemm.* (Mem. 103.27. A): *In Marinum frenesia laborantem incipiente estate sancti Dominici vestem sumpserat*

I.1.1.24.4 (Mem. 103.28b. A): *Sed mechos numeras, tu, Paulina, tuos*.

I.1.1.25. *lemm.* (Mem. 103.33. A): *Ad Geliam que multos filios peperit et virgo apellata*

¹⁰⁵ AMB 1217: *Fecit inauditam cedem cum milite sevo*, u prijepisu LP 12, f. 355r *Fecit (I.4.4.47)*

¹⁰⁶ I.3.2.53. (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Hęc sunt tota equidem, sed tenuia incomoda fratrum*.

¹⁰⁷ I.4.12.58. (LP 12, C.v. f. 377-378v P) *Stajadem*; 63. Lojolidum, ali u naslovu pjesme tiskane za Hidžina života II.7. *Ad effigiem Benedicti Stay*; I.2.1.68.(ZKD 433): *imejere (immeiere, c.f. Pers. 6,73)*.

¹⁰⁸ I.4.6.40. (AMB 1265 A i u prijepisu LP 12, C. v., f. 383v): *lacrimulis*.

- I.1.1.26.3 (Mem. 103.34. A): *Flacce, nihil preter vestram laudem obtinuisti?*
- I.1.1.30.5 (Mem. 103.43. A): *Mecenas solio stabat sublatus eburno*
- I.1.1.30.13 (Mem. 103.43. A): *Mecenas quando vidit rubuitque videndo*
- I.1.1.30.19 (Mem. 103.43. A): *Hec finis fandi fuerat turbante corona.*
- I.1.1.31. *lemm.* (Mem. 103.44.): *In Marinum quemdam animo multa scire presumentem*
- I.1.1.31.3 (Mem. 103.44. A): *Si possem, quantum presumit scire Marinus:*
- I.1.1.33.1 (Mem. 103.46. A): *Pellit ab ede tuus genitor te, Marce, maritum*
- I.1.1.43. *lemm.* (Mem. 103, f 8 A): *Ad Genuinam Greculi quęstus*
- I.1.1.43.2 (Mem. 103, f 8 A): *Greculus, Hesperio ne sis amica viro.*
- I.1.1.43.6 (Mem. 103, f 8 A): *Greculus ast cunnum querit amatque tuum.*
- I.1.1.43.7 (Mem. 103, f 8 A): *Grecole, ne doleas, quod non potuere querele,*
- I.1.2.5.8 (AMB 1264 A; LP 12, C. v., f. 385v P): *Museumque lepos Simonidumque melos.*
- I.2.1.27 (ZKD 433, Epistola A): *Est tibi? Nutrices vane hec narrare pusillis*
- I.2.1.40 (ZKD 433, Epistola A): *Nec cęlo demissa ruunt nec ab ethere lapsa*
- I.2.1.105 (ZKD 433, Epistola A): *Umbra hec Romanum lusit temeraria Gallum.*
- I.2.1.129 (ZKD 433, Epistola A): *Post hec fallaci poteris tu credere somno.*
- I.2.1.156 (ZKD 433, Epistola A): *Et manus exuviis Nemei ornata leonis, umjesto: Nemeęi*
- I.2.2.24 (ZKD 433, Epistola II A): *Concede hec aliis, quos insanabilis urget*
- I.2.2.30 (ZKD 433, Epistola II A): *Hec precepta tuę semper presentia menti*
- I.2.2.37 (ZKD 433, Epistola II A): *Utile preceptum, quod constantissima servat*
- I.2.2.89 (ZKD 433, Epistola II A): *Atque triumphales preparat tibi splendida lauros*
- I.2.2.106 (ZKD 433, Epistola II A): *Vertitur in species mentes que eludere gaudent.*
- I.2.2.109 (ZKD 433, Epistola II A): *Victori atque alium preparat post munera munus*
- I.2.3.29 (ZKD 433, Tertia A): *Non tales egro media sub nocte jacenti*
- I.2.3.42 (ZKD 433, Tertia A): *Syreneque latent, que mulcent pectora cantu*
- I.2.4.60 (ZKD 433, Quarta A): *Hec bona non tibi ego invideo, tua que sors*
- I.4.3.34 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354r P):
Artes et Greę surripuere apineę.
- I.4.4.47 (AMB 1217 A; LP 12, f. 354-355v P): *Fęcit inauditam cedem cum milite sevo*
- I.5.3.4 (ZKD 360/10): *Ethere non moritura fertur.*
- II.32.4 (LP 12, Non. 21.) *Altera Theocriti tertiaque Hesiodi.* U Pavlovićevom prijepisu:
Hęsiodi.
- II.24. *lemm.* (Mem. 103.30. A): *Ad Junium sepius mentulam dicentem*

B. Prijepisi

I.1.1.47.1 (LP, 12, Non. 15. P): *Urbe diu hac nostra vixit citharedus et audax*

I.1.1.52.6 (LP 12, Non. 23. P): *Briseis, seŕvus riserit Eacides.*

I.1.1.83.6 (LP 12, Non. 66. P): *Quę specus Eolium, et flamina dira movent.*

I.1.1.114.3 (AMB1590 f. 6v; LP 12, C. v., f. 367v P):

Pensus! Ad hanc pene sutoris quęre tabernam.

I.1.1.115.11 (LP 12, C. v., f. 375v P): *Hęc sunt eximie virtutis p̄mia namque*

I.1.2.10.2 (LP 12, Non. 6. P): *Pulchra magis visu Dedala terra nitet.*

I.1.2.12.6 (LP 12, Non. 9. P): *Et Phedri sermonem aureo in elloquio.*

I.1.4.9.1 (AMB 301, p. 22 P): *Excipit exanimem natum Lacedemona mater*

I.3.2.7 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Sicut hiperboreę gelideque Erimanthidos Urse*

I.3.2.74 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Perturbare solet. Parve propugnacula sedis*

I.3.2.81 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Sideribus, similis Saliorum, carmina leta*

I.3.2.112 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Et Lestrigonias sedes et regna Gigantum*

I.3.2.126 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Dicite "io Pean" et "io" bis dicite "Pean"!*

I.3.2.128 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *O si tanta mihi concedere premia vellent,*

I.5.2.10 (ZKD 360/X A): *Ventis ut caneret pretereuntibus*

I.5.4.6 (LP 12, C. v., f. 375 P): *Ede lucenti pluteusque vitro*

I.5.4.12 (LP 12, C. v., f. 375 P): *Dona Liei*

I.5.6.34 (AMB 1492; LP 12, C. v., f. 372-373 P): *Cęlum Phlegreis impetit ausibus,*

I.5.8.40 (LP 12, C. v., f. 387-388 P): *Fulminea Ganimedidis anum.*

III.1.2.6.1 (ZKD 393/3 f. 3 P): *Currite festino Bethlea ad menia gressu!*

III.1.2.10.9 (ZKD 393/3 f. 37): *Haud vos imites, puerum mea crimina ledunt,*

- Jedna od Hidžinih pravopisnih posebnosti svakako je i nedosljednost u pisanju *geminata*. Na primjer, u I.1.1.5. (Mem. 103.7. A) u naslovu *mollem* piše pravilno, a onda u pjesmi šest puta isti pridjev piše *molia*. U autografima smo ostavljali zatečeno stanje, u prijepisima smo preuzimali klasičnu grafiju.

A. Autografi i tiskane pjesme

I.1.1.1.3 (Mem. 103.2. A): *Quod scelus agrederis, quid, demens femina, tentas?*

I.1.1.6.4 (Mem. 103.8. A): *Palidus? Extingui pectore cepit amor.*

I.1.1.10.4 (Mem. 103.12. A): *Afirmas serio quod tibi sola placet.*

I.1.1.17 (Mem. 103.19. A): U naslovu: *Geliam*; u 4. stihu: *Gellia!*

- I.1.1.21 (Mem. 103.25. A): *Ad puerum Amori asociatum*
- I.1.1.25 (Mem. 103.33. A): *Ad Geliam que multos filios peperit et virgo apellata*
- I.1.1.26.4 (Mem. 103.34. A): *Nil, sed non parum est, Flace, placere sibi.*
- I.1.1.30.9 (Mem. 103.43. A): *Frater Alexander, verus non asecla sancti*
- I.1.1.30.15 (Mem. 103.43. A): *Efugit e solio plateamque petit sociosque salutat.*
- I.1.1.30.18 (Mem. 103.43.): *Sufusus multo facie vultuque rubore*
- I.1.1.32.3 (Mem.103.45.): *Insontem, inocuam quid prodest urere frontem?*
- I.1.1.34 (Mem. 103.47. A): *In Gaurum efeminatum*
- I.2.1.11 (ZKD 433, Epistola A): *Litore et inflanti dat turgida carbasa vento.*
- I.2.1.37 (ZKD 433, Epistola A): *Doctus et atentus rebusque moraberis istis?*
- I.2.1.58 (ZKD 433, Epistola A): *Efuso aspiciet campos mortemque furentem:*
- I.2.1.67 (ZKD 433, Epistola A): *Hicque cucullatas submittere Mesalinas.*
- I.2.1.95 (ZKD 433, Epistola A): *Decipiant ultra, sed de tanta faragine rerum*
- I.2.1.112 (ZKD 433, Epistola A): *Ilius ad nomen subito surexerat et jam*
- I.2.1.114 (ZKD 433, Epistola A): *Atento loca lustrat sopitumque minaci*
- I.2.1.150 (ZKD 433, Epistola A): *Victus et ocise sensit fera vulnera forme.*
- I.2.1.163 (ZKD 433, Epistola A): *Dumodo ne querat Phrigio sub iudice malum.*
- I.2.2.72 (ZKD 433, Epistola II A): *Non capite errecto carnalem acendere Martem.*
- I.2.3.20 (ZKD 433, Tertia A): *Solumodo et feda versaris imagine constans,*
- I.2.3.45 (ZKD 433, Tertia A): *Protinus imundi vives sub tergore porci*
- I.4.3.66 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354r P):
Tiphis ut ignoto se abderet Oceano
- I.5.2.3 (ZKD 360/X, f. 1r-v, A): *Comisere mari et notis,*
- I.5.2.8 (ZKD 360/X A): *Et sistit pelago squammigerum genus*
- II.18.10 *Per juga inacessis et loca septa rubis*
- II.19.10 *Neve cadat sanctae religionis honos*
- II.28.7 (LP 12, f. 349r P): *Mox fero et ammissa jam libertate sub armis*

B. Prijepisi

- I.1.1.87.3 (LP 2, Non.70): *Occeano in medio tutissima degit et hostem*
- I.1.1.108.2 (AMB 1590 f. 4r; LP 12, C. v., f. 367r P): *Prima Ragusino in litore visa fuit.*
- I.1.2.15.6 (LP 12, Non. 12.) : *Captus cum brutis fatur et arboribus.*
- I.1.2.24.8 (AMB 1492 f 5; LP 12, C. v., f. 374 r I. P): *Ultra Paladiis posse nitere bonis.*
- I.1.4.98 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383r P): *Vultibus aridet suaviter atque oculis.*

I.3.1.51 (LP 12, f. 356v-358 P): *Et torquere in colegas obprobria multa*

I.3.2.9 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Jura tenax venerat vel quo comercia pacto*

I.3.2.25 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Fortuna Illyrica raptum sejunserat urbe*

I.3.2.49 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Inter seraficas legiones anumeratum*

I.3.2.53 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Hęc sunt tota equidem, sed tenuia incomoda fratrum.*

I.3.2.54 (LP 12, C. v., f. 379v-382rP): *Gaudia quis poterit complecti comoda versu*

I.3.2.72 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Comune exitium poterit. Procul ite dolores,*

I.3.2.93 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Hic filandrei passim narantur amores,*

I.3.2.98 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Efuso Robison circumdatus undique ponto*

I.3.2.135 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Jam vocat Hipocrates subitoque excedere jussit*

I.4.4.66 (AMB 1217 A; LP 12, f. 354-355v P): *Nequitie efreñam nexibus elluuiem,*

I.4.8.8 (LP 12, C. v., f. 368r-v P): *Equoris et terre solicitare vias.*

I.4.10.48 (AMB 1487; AMB 162; LP 12, C. v., f. 363-364; P):
Atque ad Paladias strenua surgit opes.

I.4.11.30 (AMB 1346; ZKD 408, f 6; LP 12, C. v., f. 375v-377 P):
Omnes erectis auribus excipiunt

III.1.1.1.1 (ZKD 393/3 f. 6 P): *Iupiter ut parva signari vidit Olimpum*

III.1.2.4.1 (ZKD 393/3 f. 2 P): *Ecce interfusus totus colucet in astris*

III.1.2.10.9 (ZKD 393/3 f. 37): *Haud vos imites, puerum mea crimina ledunt,*

III.2.1.33 (ZKD 393/3 f. 16 P): *Spectabam atonitus juvenem dubiusque trementes*

III.3.1.7 (ZKD 393/3 f. 20.): *Audis et iusas per undas*

III.3.1.27 (ZKD 393/3 f. 21): *Audiret Alecto cruentam*

III.3.1.34 (ZKD 393/3 f. 22): *Gemmasque Eritreo oculuit freto:*

III.4.1.20 (ZKD 393/3 f. 7): *Me quoties leporesque sequi vel figere damas*

III.4.1.27 (ZKD 393/3 f. 8); *Imersurus equos in cęrula ponere nassas.*

- Bilježenje glasova *i* i *y*

Nismo ispravljali ni nedosljednost u bilježenju glasova *i* i *y*, jer u autografima gotovo redovito piše arhaično *sylva*, *lacryma*. Na drugom mjestu *Raimundus*, *piropo*, itd.; katkada u dva autografa iste pjesme susrećemo različitu grafiju *i/y*¹⁰⁹ pa smo *i* u prijepisima ostavljali onako kako su prepisivači napisali, budući da ne možemo biti sigurni je li prepisivač nešto svojevolumeno ispravio ili je možda imao drugi Hidžin autograf kao predložak. Događa se da

¹⁰⁹ I.4.2.42. AMB 1217: *Cura patrum, limphę destituere suę*; AMB 1261: *Cura patrum, lymphę destituere suę*:

Hidža u autografu piše npr. *illacrimabilis*, a prepisivač iste pjesme na tome mjestu piše *illacrymabilis*.¹¹⁰ Za ilustraciju donosimo nekoliko primjera.

A. Autografi i tiskane pjesme

I.1.2.2.1 *Raimundus*; I.1.2.3.1.; I.2.4.1. (AMB 1264 A): *Raimunde*, što prenosi i prepisivač u LP 12 C. v., f. 385;

I.2.2.5 (ZKD 433, Epistola II, A): *Eburnamque chelin, cum eburno pectine dextra*

I.2.4.4 (ZKD 433 Quarta A): *Carmina digna loqui sunt quę incidenda piropo*

I.4.3.66 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P):

Tiphis ut ignoto se abderet Oceano

I.4.5.15 (AMB 1217 A; LP 12, f 355v-356v P):

Nymphę sylvestres et villica numina plaudunt

I.4.6.35 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383 P):

Improbat et nimbos et quas habet Affrica Sirtes,

I.4.6.50 (AMB 1217 A); LP 12, f 355v-356v P): *Altera purpureis Endimiona genis.*

I.4.6.74 (AMB 1217 A); *Frustrari et Libici regis avaritiem,*

u prijepisu (LP 12, f 355v-356v P): *Lybici*

I.5.2.31 (ZKD 360/10 A): *Erectis Satiri auribus*

I.5.3.20 (ZKD 360/10 A): *Atque Boristenidum pruinas.*

I.5.3.21 (ZKD 360/10 A): *Manes nisi ultos Euriali Stige*

I.6.1.1 i 22 (AMB 1154 A; LP 12, C. v. f. 388v-389 P): *Quot sunt Illirię juvenculorum,*

II.1.2 *A lacrymis divę noscite qualis erat.*

B. Prijepisi

I.1.1.58.1 (LP 12, Non. 32 P): *Dum vixit Gallos mores imitata Licoris*

I.3.2.7 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Sicut hiperboreę gelideque Erimanthidos Urse*

I.1.2.12.5 (LP 12, Non. 9. P): *Pandit in inventis Phrigii nunc vatis acumen*

I.3.2.60 (LP 12, C. v., f. 379v-382r P): *Arma Boristenides moveant, moveatque tyrannus*

I.3.2.112 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Et Lestrigonias sedes et regna Gigantum*

I.4.9.21 (AMB 1158, 1423 i 1570 P):

III.1.1.1.1 (ZKD 393/3 P): *Iupiter ut parva signari vidit Olimpum*

III.3.1.34 (ZKD 393/3 f 22 P): *Gemmasque Eritreō oculuit freto:*

¹¹⁰ I.5.1.50 (AMB 1263 *illacrimabilis*; LP 12, C. v., f. 386v: *illacrymabilis*).

III.3.1.36 (ZKD 393/3 f 22 P): *Vorticibusque avidam Charibdim.*

III.4.1.15 (ZKD 393/3 f 6 P): *Ante pererrato discedet vesper Olimpo,*

III.1.2.8.7 (ZKD 393/3 f 4 P): *Divinas igne divino jungito limphas,*

- Hidža je nedosljedan i u bilježenju skupina **ch, ph, th**, pa ćemo u prijepisima preuzeti klasičnu grafiju.

A. Autografi

I.1.1.22. *lemm.* (Mem. 103.27. A): *In Marinum frenesia laborantem incipiente estate sancti Dominici vestem sumpserat;*

I.1.2.23.7 (AMB 1635 A; AMB 1635 P; LP 12, C. v., f. 365r-v; AMB 162 P):
Sed mox Partenope formosa dolentibus aufert,

I.1.2.23.8 (AMB 1635 A; AMB 1635 P; LP 12, C. v., f. 365r-v; AMB 162 P):
Partenope nostris invidiosa bonis.

I.1.2.23.9 (AMB 1635 A; AMB 1635 P; LP 12, C. v., f. 365r-v; AMB 162 P):
Illa fuit Siren quondam et Thyrena puella

I.1.2.23.10 (AMB 1635 A; AMB 1635 P; LP 12, C. v., f. 365r-v; AMB 162 P):
Thyrenumque trahit voce canora hominem.

I.2.2.55 (ZKD 433 A): *Absinti succis et toxica livida fundet*

I.2.2.77 (ZKD 433 A): *Materiem et sponte ancipiti inclusus labyrintho*

I.1.4.1. *lemm.* (Mem. 103.3. A): *Epitafium Eve;*

I.1.4.2. *lemm.* (Mem.103.23. A): *Epitafium Dolei;*

I.1.4.4. *lemm.*(Mem. 103.29. A): *Epitafion Bucche;*

I.1.4.5. *lemm.* (Mem. 103.31. A): *Epitafion Caini;*

I.1.4.6. *lemm.* (Mem.103.32. A): *Epitafion Abel;*

I.1.4.8. *lemm.* (Mem. 103.39. A): *Epitaphium M.[arie] Virginis;*

B. Prijepisi

I.3.2.60 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Arma Boristenides moveant, moveatque tyrannus*

I.3.2.93 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Hic filandrei passim narantur amores,*

III.3.1.34 (ZKD 393/3 f 22): *Gemmasque Eritreo oculuit freto:*

- Zabilježili smo i neke hiperkorektne grafije koje u autografima ostavljamo, a u prijepisima preuzimamo klasičnu grafiju.

A. Autografi i tiskane pjesme

I.2.2.62 (ZKD 433, Epistola II, A): *Sentiret stimulos Veneris Neleius heros,*

I.4.3.35 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD 393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P):

Ut genus herbarum quoddam, quod sugit ab arvis,

I.4.4.41 (AMB 1217 A; LP 12, f. 354-355v P):

Thybris inops summe tetigit fastigia laudis,

I.4.6.20 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383 P): *Arida quas sterili vix alit herba soli,*

I.1.4.96 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f.383 P): *Mollia et ad teneras cerea corda preces,*

U nekim slučajevima nemamo autograf kao uporište, ali prepisivači očito prenose praksu iz autografa.

I.1.2.28.2 (LP C. v., f. 368 i 389; ZKD 408 P) *Abdita in erosis aurea codicibus;*

U oba prijepisa nalazimo identične grafije, što navodi na zaključak da su prepisivači vjerno prenijeli stanje iz autografa.

I.2.2.41 (ZKD 433 A): *Mentula, quidquid et in toto est obscenius orbe*

I.2.2.70 (ZKD 433 A): *Languida penderet primo in luctamine penis*

I.4.3.65 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354r P):

Ni Ligur Hesperia funem solvisset arena

I.4.3.70 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354r P):

Hercoleus nautis ultima meta sinus.

I.4.4.33 (AMB 1217 A; LP 12, f. 354-355v P):

Femineoque choro placitus qui stabat amator,

I.4.4.34 (AMB 1217 A; LP 12, f. 354-355v P): *Hic modo femineum nauseat alloquium.*

I.4.4.47 (AMB 1217 A): *Fecit inauditam cedem cum milite sevo*

I.4.5.12 (AMB 1217 A; LP 12, f. 355v-356v P): *Heret femineo blandiloquus lateri."*

I.4.5.42 (AMB 1217 A; LP 12, f. 355v-356v P): *Non amat ulla viros femina multivolos.*

II.15.51 (ZKD 393/7, p. 3 P): *Marmora tum Rhodopes, Hebri et sinuosa fluenta,*

II.32.4 (LP 12, Non. 21. P): *Altera Theocriti tertiaeque Hesiodi.*

B. Prijepisi

III.3.1.38 (ZKD 393/3 f. 22): *Fecunda gemmis arva dehiscere,*

- Piše s umjesto x, što u autografima ostavljamo, a u prijepisima prilagođavamo klasičnoj grafiji:

A. Autografi

I.2.2.13 (ZKD 433, Epistola II A): *Tristitia, ansietas, timor et seditiones*

I.4.3.38 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P):

Aut morbo aut dira sepius esurie

B. Prijepisi

I.1.1.93.2 (LP 12, Non. 79): *Occupat esternas sanguine posthabito,*

I.3.2.25 (LP 12, f. 379v-382 P): *Fortuna Ilyrica raptum sejunserat urbe*

4.2.2. Jezik

Posebnosti Hidžina jezika bilježili smo poštujući redosljed pjesama i stihova u PRILOZIMA I., II. i III. unutar svake pojedine pojave, bez obzira na to radi li se o autografu ili o prijepisu. U zagradama pored broja pjesme stoji izvor u kojemu A označava autograf, a P prijepis.

4.2.2.1. Leksik

- Deminutivi

I.1.1.16.3 (Mem.18. A): *Pol male! Laudarem vestrum, Joachime, **libellum***

I.2.2.58 (ZKD 433, Epistola II, A): *Excitat ille tuus languentia membra **libellus**,*

I.2.4.9 (ZKD 433, Quarta, A): ***Angululosque** suis omnes implere Camenis*

I.3.1.6 (LP 12, f. 358-359v P): *Noctes atque dies ut iniquę mentis **asellus**",*

I.4.12.89 (LP 12, C. v., f. 377-378v P): *Hic pariter nostro scripsit sermone **libellum***

I.6.1.6 (AMB 1154 A; LP 12, C. v., f. 388v-389r P): *Adis nobilis hospes. Hic **tenellum***

I.6.5.2 (LP 12, C. v., f. 366-v P): *Habes, Marce, cuniculos **tenellos**,*

I.6.5.11 (LP 12, C. v., f. 366-v P): *Hoc solatiolum **puellulorum***

I.6.5.17 (LP 12, C.v. f 366-v P): *Tres hę bestiolę (licet **tenelle***

I.6.5.24 (LP 12, C.v. f 366-v P): *Vastabitque tuum **hortulum** virentem*

II.8.2 (LP 12. Non. 4. P): *Cur, Urbane, times novum **libellum***

II.8.9 (LP 12. Non. 4. P): *Haud mora hic tuus exeat **libellus**,*

II.8.14 (LP 12. Non. 4. P): *Jugiterque leget tuum **libellum***

- Semantičke inovacije:

Teško je vjerovati da bi Hidža mogao pomiješati Nerona i Tiberija, vjerojatnije je da je u stihu upotrijebio treće Tiberijevo ime (*Tiberius Claudius Nero Caesar*), budući da mu prvo metrički nije odgovaralo. Taj bi se slučaj možda mogao ubrojiti među semantičke inovacije.

I.4.6.51 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383 P):

Romam sponte Nero et Mavortia sceptrā relinquens

- Neologizmi:

Nerijetko rabi imena ili nadimke kojima prema značenju katkada možemo nagađati utemeljenje u imenima i nadimcima. Takvi su: *Monoculus* (I.3.1.27.), *Janides* (I.3.1.46.), *Redanus* (I.1.1.6.), *Gaurus* (I.1.1.8; I.1.1.9; I.1.1.13. i I.1.1.34.), *Ferri* (I.1.1.20.), *Fastidius* (I.1.1.41.), *Rullus* (I.1.1.44.). Tu je još čitav niz slučajeva za koje nam ne pružaju utemeljenje rječnici u koje smo imali uvid: *Amathuntidis* (I.2.1.138); *Chariteus* (I.2.2.15); *Costonides* (I.1.1.67.2); *Durliadana* (*Durlindana*) (I.3.2.97); *Enchelius* (I.4.1.1; I.4.4.7; I.4.5.1; I.4.5.21); *Enchelides* (I.4.6.78); *Felsineus* (I.3.2.26); *Garainus* (I.1.1.91.4); *Garanides* (II.6.3); *Georgiades* (I.1.1.53.2); *Illyrium* umjesto *Illyricum* (I.1.2.1.1); *Lojolides* (*Loyolides*) (I.4.12.63); *maleprovida* (I.5.2.41); *Moschua* (I.1.1.91.2); *Ragusius* (I.5.5.44); *Senchicides* (II.12.2); *Staeus* (*Steus*) (I.1.1.18.1); *Tindalidus* (I.2.1.100.) umjesto *Tyndaridus*; *Tromboidanus* (I.1.1.115.2).

- Asimilacija po mjestu izgovora: **m** ispred **qu** pretvara se u **n**:

I.2.1.135. (ZKD 433, Epistola, A): *Spreta fuere mihi, nunquam mea colla nefando*

I.2.1.136. (ZKD 433, Epistola, A): *Submisi imperio muliebri, pulvere nunquam*

I.2.2.19. (ZKD 433, Epistola II, A): *Nunquam concubitus divum nymphasque salaces*

I.2.3.17. (ZKD 433, Tertia, A): *Serpere gobiolumque levem anguillanque palustrem*

I.3.2.78. (LP 12, f 379v-382r P): *Quas sub rege suo nunquam Trinacria vidit.*

- Ime grada Dubrovnika i pridjevi izvedeni iz tog imena

Imamo samo jedan autograf (AMB 1154) u kojemu Hidža piše *Ragusę* (I.6.1.2 i 23). Nedosljednost u prijepisima kad se radi o imenu grada Dubrovnika i pridjevima izvedenim iz tog imena navodi nas na zaključak da su prepisivali iz različitih predložaka ili da su pisali prema vlastitom nađenju: *Ragusa, Ragusium, Ragusinus/Rhacusium, Rhacusinus.*

I.1.2.20. *lemm.* (AMB 1369; LP12, C. v., f. 361v P): *Recurrente die natalis Francisci I. imperatoris Austrię celebrato **Rhacussii** anno 1826.* (AMB 1369)

I.1.2.25 (AMB 1492 f 5; LP 12, C. v., f. 374v II. P):

*Omne, **Rhacusa**, tibi studiorum Jadera fulcrum*

I.1.4.14. *lemm.* (AMB 1487 f. 5; LP 12, C. v., f. 363 P): *Ad **Rhacusam***

I.1.4.14.1. (AMB 1487 f. 5; LP 12, C. v., f. 363r P):

*Sors inimica tibi rapuit bona cuncta, **Ragusa**,*

I.1.4.18. *lemm.* (AMB 1504 P):

*In funere Pii VII. pontificis maximi habito in ecclesia Sancti Francisci **Rhacusii** die XIV. Octobris MDCCCXXIII. Georgii Higgię medici **Rhacusini** epigramma*

I.4.8. *lemm.* (LP 12, C. v., f. 368 P): *Wenceslao comiti de Lilienberg Dalmatię gubernatori, etc. etc. **Ragusam** adeunti*

I.4.8.14 (LP 12, C. v., f. 368 P): *Excipiet placido leta **Ragusa** sinu.*

I.4.9. *lemm.* (AMB 1570; 1423; 1158 P):

In obitum ejusdem dominę Helenę comitissę Bosdarię

*Georgii Higgię, **Rhacusini** medici, elegia*

I.4.9.35 (AMB 1570; 1158; 1423 P): *Omnia jam perdat **Rhacusa**, at scripta suorum* (AMB 1570: **Rhacusa**; AMB 1158 i AMB 1423: **Ragusa**)

I.5.5.44 (AMB 1492; LP 12, C. v., f. 371-374 P): ***Ragusias** decorare oras.*

I.5.6. *lemm.* (AMB 1492; LP 12, C. v., f. 372-373 P): *Ad **Rhacusam** ode II.*

I.5.6.1 (AMB 1492; LP 12, C. v., f. 372-373 P): ***Rhacusa**, quod nam diffugientibus*

I.6.1.2 i 23 (AMB 1154 A; LP 12, C. v., f. 388v-389 P):

*Antoni optume, magna spes **Raguse**,*

I.6.6.1 (LP 12, C. v., f. 364 P): *Vidit Ferrichium suum **Rhacusa***

II.2.2: *S. Paupere, honesto. V. Quę patria? S. **Ragusium***

II.28. *lemm.* (LP 12, f. 349 P): *Questus **Ragusae** elegia*

II.28.2 (LP 12, f. 349 P): *Intra urbis muros parva **Ragusa** tuli*

- Hapaks

Lukrecijev hapaks *pallacia* susrećemo dvaput, doduše u neatribuiranim pjesmama (III.2.1.1. - elegija i III.4.1.57 ekloga)

- Arhaizmi
- Imenski oblici: *basium*; *carina* (u značenju: lađa, brod)

I.1.5.3.6 (Mem. 103.40. A): *Nil preter tumido **basia** pressa sinu.*

I.2.1.71 (ZKD 433, Epistola, A): *Bis centum repetita infigere **basia**, nullas*

I.4.3.73 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P):

Quis nostrum cęli nantem in sublime carinam

I.5.4.23 (LP 12, C. v., f. 375 P): *Spectat abreptas pelago carinas*

II.18.13 *Tutaturque suas avido a pędone carinas*

- Često umjesto klasičnoga **quibus** stoji arhaično **queis**.

I.1.2.27.6 (LP 12, C. v., f.379 P): **Queis** *mage nil cultum est, nil mage nectareum*

I.1.4.14.2 (AMB 1487 f 5; LP 12, C. v., f. 363 P): **Queis** *olim cives enituere tui.*

I.4.3.6 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P):

Queis *fuerat summum patria sola bonum.*

I.4.3.47 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354rP):

Incensasque faces manibus, queis omnia perdunt,

I.4.3.60 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P):

Queis *cordi magis est et patria et populus.*

I.4.3.76 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f 352v-354r P):

Aereę primum queis patuere vię;

I.4.6.42 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383r P): **Queis** *possit sensus allicere illa tuos.*

I.4.6.95 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383r P):

Queis *natura dedit, confert quod plurimum amanti,*

I.4.12.53 (LP 12, C. v., f. 377-378v P): **Queis** *sine non licuit Musas tentare Latinas,*

I.4.15.5 (LP 12, f. 349v-350v P): *Sacra cano vates queis culto in pectore virtus*

I.5.8.27 (LP 12, C. v., f. 387-388 P): **Queis** *Socratis divina virtus*

I.6.4.3 (LP 12, C. v., f. 382v-383 P): **Queis** *nil suavius elegantiusque*

I.6.4.17 (LP 12, C. v., f. 382v-383 P): **Queis** *letari animus solet potenter.*

II.22.19 **Queis** *matres dira puerorum morte dolentes*

III.4.1.13 **Queis** *pecus equoreum, mutos et fallere pisces*

- Pokazna zamjenica **olli** umjesto **illi**:

I.1.1.112.16 (LP 12, C. v., f. 370; ZKD 220 P): **Olli** *pacatę protinus eripuit.*

I.1.2.2.3 (AMB 1264 A ; LP 12, C. v., f. 385 P):

Aurea mens olli, laudator et aureus equę

I.2.1.74 (ZKD 433, Epistola, A): *Defessosque artus somno lasaverat, olli*

I.3.1.13 (LP 12, f 358r-359v P): *Scriba uxorius indigeo magis omnibus". Olli*

I.4.3.85 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P):

Olli, *credo equidem, tota est sublata potestas*

I.4.15.21 (LP 12, f. 349v-350v P): **Olli** *juncta comes Pietasque Fidesque Pudorque,*

II.15.43 (ZKD 393/7, f. 1-3 P): *Sappho (olli infausto flagrat dum pectus amore)*

- Superlativ **optumus** umjesto **optimus**; **lubenter** umjesto **libenter**:

I.4.1.1 (AMB 1217 i 1261 f 4 A; ZKD 393/4 A; LP 12, f. 350v-351 P):

Mirror in Encheliis quod collibus, optume pretor,

I.6.1.2 i 23 (AMB 1154 A; LP 12, C. v., f. 388v-389 P):

Antoni optume, magna spes Raguse,

I.6.3.14 (LP 12, C. v., f. 388 P): *Meus ferre animus potest lubenter.*

- Arhaični pasivni infinitivi prezenta na **-ier** te izraz **potis est**:

I.3.2.24 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Nec potis est nido raras extendere plumas.*

I.3.2.108 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Sic potis est toti miracula cernere mundi,*

I.4.3.48 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354r P):

Haud ullis potis est artibus erripere.

I.6.1.10 (AMB 1154 A; LP 12, C. v., f. 388v-389r P): *Cura, que potis est, beatiorem*

II.2.6 *Ibat, divino et jungier Hippocrati;*

II.22.17 *Hoc propter domina nequeo sejungier urbe;*

- Veznici: **ast**; **ceu**:

I.1.1.11.11 (Mem. 103.13.): *Parvus es, ast nulli tanta est permissa potestas:*

I.2.3.5 (ZKD 433, Tertia, A): *Ast inconcussum tua te sententia, Juni,*

I.3.1.87 (LP 12, f. 358r-359v P): *Offert ille sui quartam. Ast obolum dare nolunt*

I.4.3.81 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P):

Ast quicumque animo nimium concedit avaro

I.4.6.47 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383 P): *Ast tunc egroto sub pectore vulnus alebant,*

II.2.7: *Prima ast mors rapuit tectum lanugine et ingens*

II.4.26: *Ast nil vicino funere sollicitus,*

II.18.24: *Ceu nautis noctu sidus hyperboreum.*

III.4.1.43: *Ast ego cum vacuos lustravi cursibus agros*

III.4.1.75: *Ast ego, si quererer que magna pericula sylvis*

- Iz srednjovjekovnog latiniteta:

I.1.5.6.2 (LP 12, Non.16.): *Sim licet, hec inter grandia buxta, lapis. - buxtum umjesto bustum*

I.1.5.10.1 (LP 12, Non.54.): *Quo solii fastus? Quo mulctę? Edictaque crebra*

4.2.2.2. Morfologija

- Opisna komparacija:

I.1.1.19.3 (Mem. 103.21.): *Es **fecunda magis** promissa a numine terra*

I.1.2.27.6 (LP 12, C. v., f. 379 P): *Queis **mage** nil **cultum** est, nil **mage** **nectareum***

I.4.5.38 (AMB 1217 A; LP 12, f. 355v-356v P);

*Quotque **magis dulces** nectare suaviolos.*

II.15.44 (ZKD 393/7, p. 3 P): *Quis **magis infelix** et **mage tristis** erat?*

II.27.25 (LP 12, f. 356v-358 P): *Lympharumque **magis** potu natura **salubris**,*

- Zanemaruje se deponentnost glagola:

I.4.12.23 (LP 12, C. v., f. 377-378v): *Nec passer gemitum solet unquam **imitare** columbe -*

Slična pojava i u naslovu pjesme:

III.3.1. *lemm.* (ZKD 393/3 f. 20-22): *Ad nymphas Adriatici maris ut **pre**dones **furant***

- U istoj riječi zanemaruje se rod imenice i geminate:

I.4.12.70 (LP 12, C.v. f. 377-378v P): *Furcilas metuo flagraque Pieridum. -*

- Zanemaruje se rod imenice:

I.2.2.70 (ZKD 433, Epistola II, A): ***Languida** penderet primo in luctamine **penis***

U istom stihu gore spomenuta hiperkorektna grafija *pēnis* umjesto *penis*.

I.4.5.37 (AMB 1217 A; LP 12, f. 355v-356v P)

Quot tibi delicias, quot gaudia leta parabit

*Quotque **magis dulces** nectare suaviolos?*

- Kraći oblik genitiva množine o-deklinacije:

II.27.59 (LP 12, f. 356v-358 P): *Patronus quid, quem urbs **Venetum** et Germania vidit*

- Imenicu o- deklinacije uzima kao da pripada 3. deklinaciji:

I.4.5.21 (AMB 1217 A; LP 12, f. 355v-356v P): *Ursibus Enchelios **pre**tor purgaverat agros*

- Genitiv jednine *toti* umjesto *totius*.

I.3.2.108 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Sic potis est **toti** miracula cernere mundi,*

- Uz uobičajeno *ut*, na jednom mjestu susrećemo i oblik *uti*:

II.15.23 (ZKD 393/7, f. 1-3 P): *Si mors extinctis, **uti** somniat impius, aufert*

- Umjesto *-erunt* rabi i perfekte na *-ere*:

I.1.1.19.2 (Mem. 103.21.): *Et Nonę eiusdem te, Anna, **videre** matrem.*

I.1.1.22.6 (Mem. 103.27.): *In picam corvum te **mutavere** nigrum.*

I.1.1.30.1 (Mem.43.): *Consedere viri magnoque sedilia gyro*

I.1.1.43.6 (Mem. 103, f. 8): *Grecole, ne doleas, quod non potuere querele,*

I.1.1.61.3 (LP 12, Non. 35.): *Hactenus immundam porci metuere securim,*

I.1.1.71.1 (LP 12, Non. 48.): *Galle olim genti leges et jura dedere*

- I.1.1.104.6 (LP 12 Non. 90.): *Illis namque ipsas prostituere animas.*
- I.1.2.1.5 (AMB 1264 A; LP 12, C. v., f. 385 P): *Secretę laudes miti placuere sodali,*
- I.1.2.11.1 (LP 12, Non. 7.): *Illyricę dudum cum me rapuere Camenę*
- I.1.2.24.3 (AMB 1492 f. 5; LP 12, C. v., f. 374 I. P):
Et lepor et latię omnes secum abiere Camenę
- I.1.4.14.2 (AMB 1487 f. 5; LP 12, C. v., f. 363 P) : *Queis olim cives enituere tui.*
- I.1.5.4.2 (Mem. 103.42): *Eripuere meum fata sinistra virum.*
- I.2.1.44 (ZKD 433, Epistola, A): *Postquam sopitos pressere oblivia sensus*
- I.2.1.135 (ZKD 433, Epistola, A): *Spreta fuere mihi, nunquam mea colla nefando*
- I.2.2.48 (ZKD 433, Epistola II, A): *Si nocuere tibi? (Multis nocuere poetis.)*
- I.2.3.49 (ZKD 433, Tertia, A): *Nil valuere preces, monitus nil profuit et nil*
- I.3.1.49 (LP 12, f. 358-359v P) : *Occultoque dolo. Hinc cepere fidelibus ambo*
- I.3.1.61 (LP 12, f. 358-359v P): *Decocto renuere novum. Prius ille probato*
- I.3.2.127 (LP 12, f. 379v-382 P): *Quod sors suripuit, nunc donavere cuculli*
- I.4.1.3 (AMB 1217 i 1261 f. 4; ZKD 393/4 A; LP 12, f. 350v-351 P):
Nonne tibi cultę semper placuere puellę,
- I.4.3.76 (AMB 1217 i 1262; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P):
Aereę primum queis patuere vię;
- I.4.4.54 (AMB 1217 A; LP 12, f. 354-355v P): *Duxere extremum turpia ad interitum.*
- I.4.6.54 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383 P): *Gaudia lascivum detinuere senem.*
- I.4.7.10 (LP 12, Non. 29 P): *Que nunquam a domino visa fuere suo?*
- I.4.9.6 (AMB 1570; 1423; 1158 P): *Vatibus in vita quod caruere sacris.*
- I.4.11.66 (AMB 1346; ZKD 408, f 6; LP 12, C. v., f. 375v-377 P):
Et tua membra senili obriguere gelu,
- I.4.12.50 (LP 12, C. v., f. 377-378v P): *Inter qui vates emicuere Remi.*
- I.5.2.3 (ZKD 360/X, f. 1, A): *Comisere mari et notis,*
- I.5.6.8 (AMB 1492; LP 12, C. v., f. 372-373 P): *Civibus innumeris dedere.*
- II.15.14 (ZKD 393/7, f. 1-3 P): *Atque animi vires sustinuere tui.*
- II.15.56 (ZKD 393/7, f. 1-3 P): *Nam toties miris obstupuere modis.*
- II.28.4 (LP 12, f. 349 P): *Quos misere Nigri Montis et Ascrivium*
- III.3.2.7 (ZKD 393/3 f. 23): *Queę caput celsum tenuere nuper*
- Kraći perfekt:
- I.1.1.11.8 (Mem. 103.13.): *Patrastī eternos nil, puer, in superos.*
- II.15.15 (ZKD 393/7, f. 1-3 P): *Plura quidem scripstī non inferiora lepore*

- U 2. l. jednine konj. prezenta **-re** umjesto **-ris**:

III.1.2.12.4 (ZKD 393/3 f. 38): *Ni dius auxilio mea **tueare** tuo.*

4.2.2.3. Sintaksa

- Nedosljednost na razini glagolskih načina:

I.2.2.62-65 (ZKD 433, Epistola II, A) konjunktiv - indikativ - konjunktiv:

***Sentiret** stimulos Veneris Neleius heros,*

Cujus canities velabat plurima mentum

*Et **sustentabat** trepidantia membra bacillo,*

*Unum si **audisset** tua carmina plena calore.*

I.4.3.66-67 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P)

Indikativ nakon konjunktiva:

*Tiphis ut ignoto se **abderet** Oceano*

***Contempsit**que novos immenso in gurgite fluctus*

- Indikativ prezenta umjesto konjunktiv imperfekta:

II.15.12 (ZKD 393/7 P):

*Abditus **ut** tecto, curarum et fluctibus actus*

*Dulcia vix **sentis** dona Heliconiadum.*

Metri causa nismo emendirali, ali smo pojavu zabilježili u kritičkom aparatu.

- Umjesto akuzativa dvaput stoji nominativ:

I.2.3.1 i 3 (ZKD 433, Tertia, A):

*Ultima credideram nostrę **querimonia** Musę*

Emollire tuam sectantia somnia mentem,

*Ultima credideram nostrę **reprehensio** chartę*

Extirpare tuo nocturnas pectore formas:

- Nedostaje veznik:

I.4.3.72 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12, f. 352v-354 P):

Nunc etiam tu grande nefas, Europa, putares

Esse [si] quis adversos diceret antipodas.

- Uz isti subjekt jedan predikat stoji u množini, drugi u jednini:

II.28.17 (LP 12, f. 349 P): *Aurum corde **inhiant** turpique hac **occupat** arte*

- Umjesto futura, ili greškom ili *metri causa*, upotrebljava imperfekt:

I.2.2.95 (ZKD 433, Epistola II): *Corde requiescent nec tu ulterius lutulentis*

Versabaris imaginibus languore solutus.

4.2.2.4. Prozodija i metrika

Sustavniju analizu odstupanja od klasičnog uzusa u Hidžinim latinskim pjesmama donosi Branimir Glavičić,¹¹¹ ističući da "nije svagdje riječ o Hidžinim omaškama ili licencijama, nego o uvriježenim prozodijama od kojih neke vuku podrijetlo iz srednjega vijeka (npr. *jūnior, muliēribus*"). Svoju analizu, kako sam kaže, temelji na uzorku tekstova: "*Epistolę I-IV 63; Ad N.N. Umblę ęstivantem 1-70, Ad amicum 1-137, Questus Raguse 1-22, De bono carceris 1-72, De vera senatoris boni felicitate 1-84, Epigrammata 1-92 i Carmina varia.*"

Niže donosimo primjere nepravilnosti na koje smo naišli tijekom istraživanja utvrđenog korpusa.

A. Prozodija

- Krive skanzije

I.1.1.16.4 (Mem. 103.18): *Tārdipēdem velles si decorare deum.*

I.1.1.18.2 (Mem. 103.20.): *Ut Stea pontifici detur habena tibi.* Ne bilježi dvoglasnik i zanemaruje dužinu na *e*.

I.1.1.31.4 (Mem. 103.44, 4): *Sic major Socrāte, major Aristotele.*

I.1.1.46.5 (LP 12, Non.14): *Dum preparas sponsalia leta torumque jugale* - Bilježi *ę*, ali ga uzima kao *ę̄*

I.1.1.51.1 (LP 12, Non. 23.): *Fulgebas titulo patris dum curia stetit*, - *ę̄* uzima kao *ē*

I.1.1.101.1 (LP 12, Non. 87): <...> *tibi junior jam scriba – medullas* - *ū* uzima kao *ū̄*

I.1.3.1.7 (Mem. 103.1.7.): *Pone iras, Neptune, et ventōs cōmpesce furentes!*

I.2.1.20 (ZKD 433, Epistola, A): *Quod pater ipse Deus nobis revēlaverat olim*

I.1.2.24.4 (AMB 1492 f. 5; LP 12, C. v., f. 374 I. P):

Morum et Suavitas et Sōphia et Māthēsis. Metrički neodrživ pentametar.

I.2.1.31 (ZKD 433, Epistola, A): *Noxiaque utilibus nec non prōfēctura molestis,*

I.2.1.108 (ZKD 433, Epistola, A): *Compellat: "Propera et celeres huc com(m)ovę gressus*

I.2.1.145 (ZKD 433, Epistola, A): *Traxit in imperium. Postquam Pelides Achilles*

I.2.1.154 (ZKD 433, Epistola, A): *Omphālem vidit Gygeō in fonte lavantem,*

I.2.2.5 (ZKD 433, Epistola II, A): *Ēburnamque chelin, cum ēburno pectine dextra*

¹¹¹ B. Glavičić, *op. cit.*: 196-199.

- I.2.2.13 (ZKD 433, Epistola II, A): *Tristitia, ansietas, t̄mor et seditiones*
- I.2.2.32 (ZKD 433, Epistola II, A): *Adm̄overis digitos cytharę quotiesque placebit*
- I.2.2.51 (ZKD 433, Epistola II, A): *Ardua res nimium est et vix cred̄bilis ulli*
- I.2.2.89 (ZKD 433, Epistola II, A): *Atque triumphales preparat tibi splendida lauros* - Ne bilježi diftong i to *e* uzima kao *ě*, jednako kao i *u*:
- I.2.2.109 (ZKD 433, Epistola II, A): *Victori atque alium preparat post munera munus*
- I.2.3.20 (ZKD 433 Tertia, A): *Solūmodo et fęda versaris imagine constans*, - izostavlja geminatu i mijenja dužinu sloga.
- I.3.1.5 (LP 12, f. 358r): *"Cur mihi non datur merces condigna, laboro* - *ā* uzima kao *ā*
- I.3.1.22 (LP 12, f. 358v) *Omnes Gallorum motus Batavosque tumultus* - *ā* uzima kao *ā*
- I.3.1.27 (LP 12, f. 358r-359v P):
M̄n̄ocūlus scribarum, quem fanaticius error - *ō* uzima kao *ō*
- I.3.1.28 (LP 12, f. 358v) *Vexat et exędit bilis jecur acriter ardens*, - umjesto *ě* (prezent!) piše *ę* iako to nikako ne može biti diftong
- I.3.1.65 (LP 12, f. 358r-359v P): *Non Themis e cerebro secreta fraude potitus* - *metri causa* ispušta slog u genitivu jednine.
- I.3.1.79 (LP 12, f. 359v): *At cum alienigenis mulieribus ancillatur* - *ě* uzima kao *ē*
- I.3.1.80 (LP 12, f. 359v): *Bellus homo. Tam est res ridicula atque jocosa*, - *ī* uzima kao *ī*
- I.3.2.74 (LP 12, f. 381 P): *Perturbare solet. Parve propugnacula sedis* - *ō* i *ū* uzima kao *ō* i *ū*
- I.3.2.80 (LP 12, f. 381): *Cornibus aspicias, quę circum devota juventus* - *u* koje je *positione ū*, uzima kao *ū*, e koje je *natura ē* uzima kao *ě*.
- I.4.3.27 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12 f. 352v-354 P):
Hīc civis malus est, illum socordia vincit - *ī* uzima kao *ī*
- I.4.3.50 (AMB 1217 A; AMB 1262 A; ZKD393/4 A; LP 12 f. 353v)
Sātius et rabidas composuisse tigres. - *ā* uzima kao *ā*
- I.4.6.41 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383 P) - Zadnja riječ trosložna, *u* tretira kao samoglasnik: *Nil habet hinc pulchrum nec amabile nilque suave*
- I.4.6.55 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383 P): *Te Venus amplexu aloquisque suaviolisque* - *alloquiisque* uzima kao da je *alloquiisque*.
- I.4.12.50 (LP 12, C. v., f. 377-378v P): *Inter qui vates emicuerē Remi* - *Inter = Interea*
- I.4.12.88 (LP 12, C. v., f. 377-378v P): *Virtutesque Gotis Cęsarıs evoluit*. - uzima *u* umjesto *v* jer mu *metri causa* treba četverosložna riječ.
- I.6.7.1 (LP 12, C. v., f. 385v, 6. P): *Ūbicumque in honore litterati*, - Prva stopa metrički neodržiiva.

III.1.2.8.7 (ZKD 393/3 f. 4): *Divinas igne divino jungitō limphas, - ō uzima kao ō.*

B. Metrika

- Siniceza

I.1.1.11.12 (Mem. 103, 13): *Quo nudus magis est, eo magis ardet amor.*

I.1.4.2.1 (Mem. 103, 23,1) *Quis jacet hic, Dole, clausum latro cui abstulit aurum*

I.2.2.27 (ZKD 433, Epistola II, A): *Nil dubitaverunt, illi graveolentis ubique*

- Sinkopa

I.5.4.2 (LP 12, C. v., f. 375 P): *Affluens trino recipit cubiculo*

- Ne provodi eliziju

I.2.3.41 (ZKD 433, Tertia, A): *Nam tibi sub fēdo abscondita carmine Circes.*

I.3.1.53 (LP 12, f. 359 P): *Jurgia nobilium injusto et iudice penas*

III.2.1.94 (ZKD 393/3 p.14): *Discat, sic illi vivere atque sibi.*

- Zanimaruje kvantitetu samoglasnika

I.1.1.16.4 (Mem. 103.18): *Tārdīpēdem velles si decorare deum.*

I.1.1.31.4 (Mem. 103, 44, 4): *Sic major Socrāte, major Aristotele.*

I.1.2.24.4 (AMB 1492 f. 5; LP 12, C. v., f. 374 I. P):

Morum et Suavitas et Sōphia et Māthēsis. Metrički neodrživ pentametar.

I.3.1.65 (LP 12, f. 358-359v P): *Non Themis e cerebro secreta fraude potitus - Metri causa*
ispušta slog u genitivu jednine.

I.4.6.55 (AMB 1265 A; LP 12, C. v., f. 383 P): *Te Venus amplexu aloquisque suaviolisque -*
alloquiisquē uzima kao da je *alloquiisquē*.

I.6.7.1 (LP 12, C. v., f. 385v, 6.):

Ūbicumque in honore litterati, - Prva stopa metrički neodrživa.

- Cezura unutar riječi

I.5.1.37 (AMB 1263 A; LP 12, C. v., f. 385v-387 P): *Custos vanil(oquentis) sapientię*

I.5.7.5 (AMB 1492) *Et mendacio ab om(ni) retines procul*

- Dijereza unutar riječi ili zajedno s elizijom:

I.1.1.100.6 (LP 12, Non. 86.): *Et cera et mel et ex(amina) apum peremit.*

I.1.2.8.10 (LP, Non. 2. P): *Ne pateat, dum ex ill(a) unus erit sobole.*

- Hipermetri

I.1.1.30.15 (Mem. 103.43): *Efugit e solio plateamque petit sociosque salutat.*

I.1.1.84.1 (LP 12, Non. 67. P): *Privatas, mercede (haud) ulla, dare castra per ēdes*

I.1.1.112.3 (LP 12, C. v., f. 370; ZKD 220 P):

Marce, fugit, mehercle rudis atque ingrata volucris,

I.2.1.95 (ZKD 433, Epistola, A): *Decipiant ultra, sed (de) tanta (fa)ragine rerum*

I.2.1.121 (ZKD 433, Epistola, A): *Inventoque auro solantur tēdia, pauper(tatem)*

I.2.2.11 (ZKD 433, Epistola II, A): *Sollicitudinibus trist(em)que arcet de corde dolorem*

I.2.3.7 (ZKD 433, Tertia, A): *Sensa animi ipsumque (animum) nigra (fu)ligrine spargit*

II.27.1 (LP 12 f. 356v): *Aestivus calor atque fori strepitus cunctisque molesta*

- (Epi)sinalefa

I.2.1.6 (ZKD 433, Epistola, A): *Qui non sunt fracti, turrim teretemque rotundamque
Intueris, formam quadratam turris habebit.*

I.2.1.35 (ZKD 433, Epistola, A): *Quidque parentibus et quid germanoque sororique
Hospitioque tibi ipso concedere quartum.*

I.3.2.22 (LP 12, f. 380r P): *Remigio alarum, non alta petit nubesque volatu
Exuperat, tremulis ramos diverberat alis*

I.4.2.73 (AMB 1217 A; AMB 1261 A; ZKD 393/4 A; LP 12, f. 352v P):

Nam vere felix est, patrię qui subvenit egrę,

Et miseris medicas applicat arte manus.

I.5.4.15 (LP 12, C. v., f. 375 P):

Ponit Urbanum numero beator(um)

Anxius noctu atque diu potiri.

II.27.1 (LP 12 f. 356v) *Ēstivus calor atque fori strepitus cunctisque molesta*

Indago scelerum, demas si e patribus unum

- Hipometri

I.1.1.81.5. (LP 12, Non. 60. P): *Hoc monumentum odii probat omnibus ut sis*

I.2.1.3 (ZKD 433, Epistola, A): *Nasus odoratum, auriculi sonitum sepe humane*

I.2.1.22 (ZKD 433, Epistola, A): *Certa et vera mihi sunt et erunt mihi semper.*

I.2.1.88 (ZKD 433, Epistola, A): *Pectora tunsam manu fędatque unguibus ora*

I.2.4.60 (ZKD 433, Quarta, A): *Hec bona non tibi ego invideo, tua que sors*

I.3.1.4 (LP 12, f. 358 P): *Acriter antiqui dempto Fęcenda recusant.* Drugi dio stiha metrički neodrživ.

I.3.2.18 (LP 12, C. v., f. 380 P): *Non datum adire nec equora findere classe*

I.3.2.95 (LP 12, C. v., f. 381 P): *Quę tulit Hesperius tēc(um) hęc panditur, heros - Ako se i zanemari kvantiteta e u tēcum, nedodstaje cijela stopa.*

I.3.2.104 (LP 12, C. v., f. 379v-382 P): *Pars hec exigua est nec (hǎ)bent gaudia metam.*
Nedostaje jedan slog.

I.5.6.47 (AMB 1492; LP 12, C. v., f. 372-373 P): *Ut divo amore imbuta* - Nedostaju dva sloga u devetercu alkejske strofe.

II.27.44 (LP 12, f. 357v): *Judex namque malas iligna compede linguas*

- Elizije:

Vrsta:	Ukupno stihova:	1 elizija	2 elizije	3 elizije
Potvrđeni korpus				
Epigrami	1.165	222	30	2
Epistule	395	109	19	6
Sermones	230	56	11	0
Elegije	826	176	83	1
Ode	380	72	12	/
Hendekasilabi	144	47	5	/
Tiskane pjesme	422	119	35	7
Ukupno:	3.562	798	195	22
Incerta				
Epigrami	220	20	3	0
Elegije	128	27	0	0
Ode	80	10	1	0
Ekloga	107	21	4	0
Ukupno:	407	78	8	0

Gledano u cjelini, u potvrđenom korpusu od 3.562 stiha elizije se javljaju u nešto manje od 30%¹¹², preciznije, u nešto više od 23% stihova Hidža ima po jednu, u 5,6% po dvije i u 0,6% stihova po tri elizije. Među *Incerta* nalazimo 19% stihova s po jednom elizijom, 0,2% s dvije i nijedan stih s tri elizije. Iz toga bi se dalo zaključiti da su u *Incerta* tehnički kvalitetniji stihovi. Ako se doista radi o Hidžinim stihovima, pretpostavljamo da su oni nastali u kasnijoj fazi pjesničkog djelovanja.

¹¹² Usporedi: Glavičić, *op. cit.*: 199.

4.3. Kritički aparat

U PRILOGU I. pjesme su razvrstane prema žanrovskom kriteriju i unutar svake žanrovske skupine numerirane arapskim brojkama. Ispod naslova svake pjesme u zagradama su navedeni izvori u kojima se pjesma nalazi: signatura sa svim poznatim pojedinostima, npr. AMB 1217 (ako je sveščić paginiran, navodili smo broj stranice); ZKD 393/3, f. 1; HR-DADU *Memoriae* 103, 1 (Mem. 103, pa broj epigrama u sveščiću); HR-DADU LP 12, *Nonnulla epigrammata Georgii Higgiæ* (kratica: LP 12 Non., pa broj epigrama u sveščiću); pjesme bez zajedničkog naslova: HR-DADU LP 12 f. 349-359v (kratica: LP 12 f., pa broj folija). *Folium* 360 je paginiran, ali prazan. Slijede pjesme pod zajedničkim naslovom *Carmina varia doctoris Georgii Higgiæ*: HR-DADU LP 12, *Carmina varia*, f. 384 (kratica: LP 12 C. v., f. 384). Kritički aparat donosi podatke o drukčijim lekcijama, ako se radi o više varijanti rukopisa, uz broj fusnote dolazi prihvaćena lekcija iza koje slijedi zagrada], a iza te zagrade odbačene lekcije: solutus] solutos (I.2.2.95). Obično je u zagradi ispod naslova, odnosno broja svake pjesme prvo naveden izvor koji smo uzeli za osnovni: ako smo imali autograf, onda je to autograf, a ako ne, onda smo uzimali kao osnovni onaj prijepis koji je davao najviše podataka i bio metrički i semantički najkorektniji. Pored svake signature navedena je oznaka A za autograf, P za prijepis. Ako su svi rukopisi prijepisi, oznaka P stoji na kraju, tj. ne navodi se uz svaku pojedinu signaturu. Isto vrijedi i za autografe. Ako smo imali više autografa, kao osnovni smo uzeli onaj koji smo ocijenili kao zadnju verziju. Tada je taj prijepis naveden u zagradi kao prvi po redu. U kritičkom aparatu zabilježene su eventualne varijante iz ostalih izvora. Kratice smo razrješavali bez bilježenja u kritičkom aparatu: npr. *rev. dom. - reverendissimus dominus* i sl. Ako smo u predlošku naišli na lakunu, u svojem smo je prijepisu označili znakom <...>. Za jednu lakunu u jedinom dostupnom prijepisu (I.4.12.83) pronašli smo rješenje u već spomenutom radu Željka Puratića¹¹³.

¹¹³ Ž. Puratić. "Poezija Đura Hidže": 436. Puratić donosi ovaj stih potpun, a kako sam kaže, pročitao ga je u autografu u nekatalogiziranom dijelu zbirke AMB u Dubrovniku: *Multae etiam gentes Asiae taurique rapaces*.

5. INTERPRETACIJA

Žanrovski pregled

U Hidžinu opusu na latinskom jeziku najbrojniji su i njegovu temperamentu najbliži epigrami, iako je njegov najraniji rad obilježen poslasticama. Četiri autografske u ZKD, nastale vjerojatno između 1772. i 1775., naziva *Epistule*, a u njima prigovara prijatelju Džonu Rastiću što piše lascivne pjesme. U prijepisu Luka Pavlovića u Državnom arhivu u Dubrovniku nalazimo pjesme koje se tu nazivaju *Sermones* (razgovori, ćaskanja), Puratić ih također naziva poslasticama. U tim se pjesmama prepoznaje Horacijev ton i tematika iz svakodnevnog života. Puratić tvrdi da je iste te pjesme vidio u autografu u nezavedenim rukopisima Male braće¹¹⁴. Nama nisu bile dostupne, pa smo se poslužili Pavlovićevim prijepisom. U pjesmi *Ad N. N. Umblę ęstivantem carmen 1*, nakon slikovitog prikaza prelijepih pejzaža rijeke Omble, pjesnik piše prijatelju o prilikama u Gradu i prigovara mu što on njemu ništa ne govori o pobuni župskoga kneza protiv Francuza.¹¹⁵ Uz rijeku Omblu ljetnikovce su imali Hidžini prijatelji Džono Rastić i Mato Đorđić, pa se ne može sa sigurnošću ustvrditi tko je adresat. Pretpostavljamo da je *Carmen 2* upućena istom adresatu.¹¹⁶ To je vrlo duhovit satirični prikaz sukoba među pisarima u Dubrovniku, koji je izbio zbog podjele honorara. Sudeći prema inicijalima u zagradi moglo bi se pretpostaviti da treću pjesmu, *Ad amicum N. N. F. F. (B. A.) Sermo*,¹¹⁷ upućuje prijatelju, franjevcu, Beninju Albertiniju, što se ne usuđujemo ustvrditi budući da nismo uspjeli razriješiti ostale kratice. U toj pjesmi Hidža, uz ostalo, izražava i žaljenje što, prema svojoj dječjačkoj želji, nije postao redovnikom jer mu se liječničko zvanje čini odviše teškim i mučnim s obzirom na nevolje ljudi koje je prisiljen svakodnevno gledati.

U zbirci prijepisa Luka Pavlovića u Državnom arhivu u Dubrovniku¹¹⁸ pod naslovom *Carmina varia* nalazimo razne Hidžine pjesme. Naslov zbirci najvjerojatnije je dao prepisivač budući da sam Hidža i pjesme koje toj zbirci u prijepisu prethode, a o kojima je već bilo govora, pojedinačno naziva *Carmen 1* i *Carmen 2*. Pod naslovom *Carmina varia doctoris Georgii Higgię* nalazimo 57 duljih i kraćih, tematski raznovrsnih pjesama, od kojih poneka,

¹¹⁴ Ž. Puratić. "Poezija Đura Hidže": 415–435 (421); Isti, "Pjesničke poslanice Đura Hidže" : 81–93 (82).

¹¹⁵ II.27.

¹¹⁶ I.3.1.

¹¹⁷ I.3.2.

¹¹⁸ HR-DADU 283 Osobni fond don Luka Pavlović, knjiga br. 12 (stari broj 397).

najčešće one u alkejskoj strofi, tonom podsjećajući na Horacija, čijih tragova i inače ima u njegovim latinskim i hrvatskim pjesmama, možda čak i premalo u odnosu na pročitane lektire i njegov angažman u prepjevima Horacijevih pjesama na hrvatski jezik. To nas navodi na zaključak da su te pjesme nastale prije nego njegovi prijevodi Horacija. Četiri se pjesme u prijepisu ponavljaju. Jedna je upućena Benignu Albertiniju, jedna Džonu Rastiću i dvije Antoniju Ljepopiliju.

Među Hidžinim *Elegijama* (Elegije) snagom poruke prvo mjesto zasigurno zauzima *Questus Raguse* (Tužaljka Dubrovnika). Ta pjesma, što zgusnutom i mračnom dikcijom, što općim tonom jadikovke, izražava duboku lamentaciju Grada i samog pjesnika nad gubitkom slobode.¹¹⁹ Pronašli smo ukupno sedamnaest elegija, uglavnom prigodnica, od kojih je osobito zanimljiva politički angažirana pjesma pod naslovom *De bono carceris*.¹²⁰

Hidža se ogledao i u odama. Pronašli smo ih osam, od kojih dvije nisu bile atribuirane. Usporedbom duktusa usudili smo se uvrstiti ih među Hidžine autografe (I.5.2. i I.5.3. - ZKD 360/X). Pisane su u različitim strofama.¹²¹ Prema našim saznanjima, nijedna Hidžina oda nije tiskana. Prve su tri ode bez naslova,¹²² a ni iz sadržaja ne možemo zaključiti da su izravno upućene nekoj određenoj osobi. Četvrta oda upućena je Franju Appendiniju povodom odlaska njegova brata Urbana u Zadar.¹²³ Peta je upućena Urbanu Appendiniju povodom njegova odlaska iz Dubrovnika u Zadar.¹²⁴ Izražava divljenje tom iznimnom čovjeku i učitelju i žal zbog njegova odlaska. Šesta je upućena Dubrovniku, također u povodu odlaska Urbana Appendinija iz Dubrovnika u Zadar.¹²⁵ U sedmoj odi,¹²⁶ pod naslovom *Viri sapientes et virtuosus sunt urbis potissimum ornamentum ode III* pjesnik se obraća Kaliopi, također žaleći zbog Urbanova odlaska iz Dubrovnika. Ta pjesma čini cjelinu s prethodne dvije i na razini teme i na razini motiva, osobito stoga što te tri pjesme sam pjesnik numerira kao *Ode I., II. i III.* Osmu je iznenađujuće opscenog sadržaja i od svih prethodnih odudara i temom i

¹¹⁹ II.28.

¹²⁰ I.4.15.

¹²¹ Alkejska: I.5.3., 5., 6. i 8.; III.3.1.; Asklepijadaska od dva stiha: I.5.2.; Druga asklepijadaska (asklepijadsko-glikonejska): I.5.1. i 7.; Sapfička: I.5.4.; III.2.

¹²² I.5.1.-3.

¹²³ I.5.4.

¹²⁴ I.5.5.

¹²⁵ I.5.6.

¹²⁶ I.4.7.

motivima.¹²⁷ U svim Hidžinim odama uočavamo red riječi i slijed misli drukčiji od uobičajenog takav da ih je katkada teško povezati.

Njegov opus sadržava i osam pjesama u hendekasilabima od kojih je jedna tiskana¹²⁸. Tematikom i tonom raznolike, te pjesme, osim jedne satirične upućene nekom lošem pjesniku,¹²⁹ upućuje poznatim Dubrovčanima. Po jednu pohvalnu pjesmu upućuje Antunu¹³⁰ i Mihi¹³¹ Sorkočeviću, Ivanu Salatiću¹³² i Urbanu Appendiniju.¹³³ Franju Ranjini¹³⁴ kojega muči podagra jednu u kojoj proklinje tu nezgodnu bolest koja muči mnoge. Jednu žalobnu piše povodom smrti trebinjskog biskupa Nikole Ferića,¹³⁵ a jednu šaljivu upućuje Marku Bruereviću.¹³⁶

Epigrame je Hidža pisao tijekom cijeloga života. Što u autografima, što u prijepisima, pronašli smo ih ukupno 179, od kojih je najviše satiričnih, 116,¹³⁷ potom 28 pohvalnih,¹³⁸ jedan nabožni,¹³⁹ devetnaest žalobnih¹⁴⁰ i petnaest moralnih.¹⁴¹ Tom broju treba dodati i 32 tiskane pjesme, od kojih se većina nalazi i u rukopisu. U cjelini gledano, uglavnom su to prigodnice u kojima prevladavaju teme iz svakodnevnog života. Nerijetko isti epigram ima višestruku poruku, moralnu, pohvalnu ili političku. Nismo radili tako finu diferencijaciju, nego smo među satirične svrstali sve one epigrame koji imaju oštru poantu. Katkada ime adresata znamo iz naslova, katkada ga prepoznamo iz sadržaja, a nerijetko nemamo ni jednu ni drugu mogućnost.

U rukopisima (PRILOG I.) po broju stihova prednjače epigrami (1063), slijede elegije (826), epistule (395), ode (380), sermones (230), hendekasilabi (144). Tiskane (PRILOG II.) su 32 pjesme s ukupno 422 stiha; osim elegije o liječničkom zvanju, sve su prigodnice. Među prigodnicama nalazimo osam satiričnih epigrama, jedanaest pohvalnih, pet žalobnih, jedan

¹²⁷ I.5.8.

¹²⁸ I.6.1.-7., a tiskana je II.8. upućena Urbanu Appendiniju

¹²⁹ I.6.2.

¹³⁰ I.6.1.

¹³¹ I.6.8.

¹³² I.6.4.

¹³³ II.8.

¹³⁴ I.6.3.

¹³⁵ I.6.6.

¹³⁶ I.6.5.

¹³⁷ I.1.1.1.-116.

¹³⁸ I.1.2.1.-28.

¹³⁹ I.1.3.1.

¹⁴⁰ I.1.4.1.-21.

¹⁴¹ I.1.5.1.-15.

epitaf, jedan epitalamij, jedan sermo i šest elegija. Dvanaest pjesama iz PRILOGA II. ne nalazimo u rukopisu.¹⁴²

PRILOG III. INCERTA sadržava devetnaest pjesama s ukupno 407 stihova. U tom su prilogu pjesme razvrstane prema žanrovskom kriteriju pa među njima nalazimo petnaest epigrama s ukupno 92 stiha, od kojih jedan satirični, jedan moralni, jedan žalobni i dvanaest nabožnih. Tu je i jedna elegija od 128 stihova, dvije ode s ukupno 80 stihova i jedna ekloga od 107 stihova.

U ovom, središnjem dijelu rada, naša pažnja usmjerena je na tekst rukopisa kao cjelinu, uključujući i sve ono što možemo nazvati paratekstom. Za svaku pojedinu književnu vrstu u bilješkama smo komentirali varijante rukopisa, tamo gdje ih ima više i obrazložili razloge zbog kojih smo se odlučili za jednu od njih. "Naime, kao što filolozi predobro znaju, ne postoji apsolutno fiksiran tekst. Nijedan tekst nije bez varijanti; svaki je - barem na rubovima, barem na mikrorazini, na granici 'nebitnosti' - nestabilan, promjenjiv, fluidan. Stoga je svako opredjeljivanje za određenu vrstu (nauštrb svim ostalima) čin interpretacije i interpretativnog fiksiranja."¹⁴³ Preostaje nam nada da nećemo previše iznevjeriti autora. To se, naravno, odnosi i na žanrovsko razvrstavanje pjesama, što nikako nije bio lagan zadatak. Trudili smo se voditi računa o skupu toposa karakterističnih za svaku pojedinu vrstu iako se neki od njih javljaju u više književnih vrsta, pa je dodatni kriterij bio pjesnički oblik. Toposi kao što su *luctus*, *maestitia* i sl. pojavljuju se u žalobnim epigramima, ali i u elegijama i odama; toposi *laus*, *laudes*, *laudatio*, *virtus*, *ingenium* i sl. pojavljuju se u odama, elegijama, pohvalnim epigramima, ali i u nadgrobnicama, odnosno žalobnim epigramima. U više pjesničkih vrsta susrećemo i pjesničke motive poput suza, svjetla, snijega, lovora, žubora bistre vode, oluja, vjetrova i sl. Tu su i želje za sretan put ili završetak nekog posla.

Nakon brojnih dvojbi, korpus smo, prema žanrovskom kriteriju, podijelili na sljedeći način: PRILOG I - Rukopisi sadržava pjesme pronađene samo u rukopisu. Cjelinu I.1. čine epigrami razvrstani po vrstama: I.1.1. *Satyrica atque ludicra* - sto šesnaest pjesama; I.1.2. *Encomiastica* - dvadeset osam pjesama; I.1.3. *Sacra* - jednu pjesmu; I.1.4. *Sepulcralia atque lugubria* - devetnaest pjesama; I.1.5. *Moralia* - petnaest pjesama. Cjelina I.2. *Epistole*

¹⁴² II.6.; II.7; II.9.; II.10.; II.11.; II.12.; II.13.; II.18.; II.19.; II.21.; II.22.; II.23.;

¹⁴³ Neven Jovanović. "Paratekst i loci biblici kao put od stila do tumačenja Marulićeva evanđelistara", *Colloquia Maruliana XII*, Split, 2003.: 23-46. ?

sadržava četiri pjesničke poslanice; I.3. *Sermones* - dvije pjesme; I.4. *Elegije* - petnaest elegija; I.5. *Ode* - sedam oda; I.6. *Hendecasyllabi* - sedam pjesama u jedanaestercu.

PRILOG II. - TISKANE PJESME sadržava 32 poredane kronološki prema godini objavljivanja. PRILOG III. - INCERTA sadržava 19 pjesama, razvrstanih po istom principu kao i u PRILOGU I.: III.1. (Epigrami) sadržava jedan satirični epigram (III.1.1.); III.1.2.1-III.1.2.12. dvanaest nabožnih epigrama; III.1.3.1. jedan moralni epigram; III.1.4.1. jedan žalobni epigram; III.2.1. jednu elegiju; III.3.1.-2. dvije ode i III.4.1. jednu eklogu. U interpretaciji ćemo najviše pozornosti obratiti pjesmama iz PRILOGA I. koje su nam sačuvane samo u rukopisu, potom na tiskane pjesme iz PRILOGA II., dok ćemo pjesme iz PRILOGA III. *Incerta* samo opisati, budući da nismo posve sigurni da su Hidžine.

5.1. EPIGRAMI

Epigram u najstarijem obliku nastaje tijekom VII. st. pr. Kr. u Grčkoj kao svečani natpis na poklonu ili na nadgrobnom spomeniku. Cilj natpisa na poklonu bio je što ljepše izraziti svoje najbolje želje ili pohvalu onome kome je poklon namijenjen, a cilj nadgrobnog natpisa bio je stvoriti što ljepšu sliku o pokojniku sa što manje riječi. Upravo ta prvotna namjena nametnula je epigramu kratkoću forme jer je prostor za natpise uvijek bio ograničen. Ton mu je od početka bio svečan, a tijekom vremena riječi poruke počinju poprimiti formu stiha. Lirski karakter dobiva izvođenjem uz glazbenu pratnju. Kasnije postaje književni oblik, napušta svoju prvobitnu ulogu i poprima značajke elegije. Katkada je doista teško sa sigurnošću ustvrditi je li neka pjesma epigram ili elegija. Albin Lesky kaže da se rani grčki epigrami odnose prema visokoj književnosti slično kao crteži na keramičkim posudama prema slikama jednog Polignota.¹⁴⁴ Kao najstariji pisani spomenik atičkog dijalekta Lesky navodi najstariji arhajski natpis u stihu na Dipilonskoj vazi.¹⁴⁵ Taj natpis u heksametrima rečenu vazu obećava kao nagradu najboljem plesaču. Kao zanimljiv i izuzetan slučaj spominje i nešto mlađi pehar s Ishije s natpisom u kojem je jampski trimetar nepravilna početka združen s dva heksametra.¹⁴⁶ Epigrami iz najranijeg razdoblja svi su anonimni; stoga ne čudi što se oni najuspjeliji

¹⁴⁴ Polignot je starogrčki slikar iz 5. st. pr. Kr., rodом s Tasa, koji je u Ateni dobio građansko pravo. Slike mu nisu sačuvane, ali o njihovoj ljepoti doznajemo iz Pausanijinih opisa.

¹⁴⁵ Dipilonske vaze su vrsta grčkih glinenih posuda tzv. kasnog geometrijskog stila (1000.-700. pr. Kr.) nazvanih po Dipilonu (dvostruka vrata, prva iskapanja 1871). To su sjeverozapadna gradska vrata antičke Atene kroz koja su prolazile svečane povorke prema Eleuzini.

¹⁴⁶ Lesky, Albin. *Povijest grčke književnosti*, Golden marketing, Zagreb, 2001. preveo Zdeslav Dukat; 21; 177-178.

pripisuju afirmiranim pjesničkim imenima. Začetnicima epigrama u Grčkoj smatraju se Leonida iz Tarenta, Asklepijad i Kalimah. Najslavniji rimski epigramatičari su Katul i Marcijal. Marcijal je ovoj književnoj vrsti dao nove značajke koje su općeprihvaćene i u novovjekovnoj europskoj književnosti. Marcijalovi epigrami sadržavali su od dva do preko dvadeset stihova. Marcijal prednost daje satiričnom epigramu, u Grčkoj poznatom pod nazivom "skoptički" (*scopticus = cavillatorius* < *cavillari* šaliti se, rugati se, ismijavati). Isprva namijenjen kamenu, tijekom vremena "seli" u knjige pa je zreli antički epigram obilježen raznolikošću motiva, tema i oblika. Tako osim odavanja počasti pokojniku ili iskazivanja naklonosti u svečanim natpisima na poklonima, počinje služiti i uveseljavanju uzvanika na gozbama pri čemu može dosegnuti razinu vrhunske poezije.¹⁴⁷

U srednjem vijeku epigram je bio prva pjesnička vrsta koja se uvježbavala u školama, a koristila se u različitim prigodama, bilo da se radilo o javnim natpisima, kratkim poslanicama, čestitkama, izrazima sućuti, zamolbama za pomoć. U stvaralaštvu mnogih naših latinista, od humanizma, pa sve do kasnog XIX. stoljeća, važno mjesto zauzimaju satirični epigrami u kojima se ismijavaju sjevremenski poroci pojedinca ili društva. Kad se radi o humanizmu, nezaobilazna su imena Jana Panonija i Marka Marulića čije su "oštre strjelice" pogadale svakoga, bez obzira na imovno stanje i društveni status. Osamnaestim i prvom polovicom devetnaestog stoljeća na planu svih književnih vrsta latinskoga izraza dominiraju imena Dubrovčana Bara i Ruđera Boškovića, Benedikta Staya, Rajmunda Kunića, Bernarda Zamanje, Đura Ferića, Džona Rastića, Marka Faustina Galjufa, a među njima i Đura Hidže.

Hidža je epigrame pisao tijekom cijeloga života, pa bi se moglo reći da su oni opće mjesto njegova pjesničkog stvaralaštva na latinskom jeziku. Do sada najopsežniji prikaz tog dijela njegova stvaralaštva na latinskom jeziku dao je Željko Puratić,¹⁴⁸ citirajući brojne Hidžine stihove pojedinačno, ali i neke pjesme u cjelini, koje prenosimo u PRILOGU II¹⁴⁹. O Hidžinu epigramatskom opusu govori i Vladimir Vratović,¹⁵⁰ objavljujući tiskom u tome prikazu tri Hidžina satirična¹⁵¹ i jedan pohvalni epigram,¹⁵² koje također prenosimo u PRILOGU II. U rukopisu, što u autografu, što u prijepisu, sačuvano ih je 179, a tiskom su

¹⁴⁷ O epigramu općenito i osobito kod Marcijala, vidi više: Marina Brčko. "Epigram i njegov klasik" u: Marko Valerije Marcijal, *Epigrami*, Prevela i priredila Marina Brčko, Matica hrvatska Zagreb, MCMXCVIII.: 5-42.

¹⁴⁸ Ž. Puratić. "Poezija Đura Hidže": 415-435.

¹⁴⁹ II.23.; II.24.; II.25.; II.26.

¹⁵⁰ V. Vratović. "Đuro Hidža": 751-769.

¹⁵¹ II.29.; II.30.; II.31.

¹⁵² II.32.

objavljena 24 koje nismo pronašli u rukopisu, što čini ukupan broj od 203 epigrama. Hidžini epigrami, kao i ostale njegove pjesme, ako i nemaju dojmljivih izravnih utjecaja grčkih i rimskih pjesnika, jasno zrcale njegovo izvrsno poznavanje grčke i rimske književnosti i mitologije. Kao što je već rečeno, neke adresate nalazimo u naslovu, neke u sadržaju, a za neke nemamo ni jednu ni drugu mogućnost, pa je adresat čitatelj ili je jednostavno nepoznat. Što se broja stihova tiče, samo ih je šesnaest u popularnoj formi od jednog distiha.

5.1.1. Satirični i šaljivi epigrami

Epigrame smo stavili na sam početak korpusa stoga što i brojem pjesama i brojem stihova daleko nadmašuju ostale pjesničke vrste. Toj je odluci doprinijela i činjenica što su epigrami, kako smo već rekli, najbliži Hidžinu pjesničkom temperamentu. Na prvom su mjestu, naravno, oni autografni iza kojih slijede pjesme koje smo pronašli samo u prijepisu, bilo jedanput, bilo više puta. Među satiričnim epigramima prvih stotinjak (I.1.1.1.-I.1.1.106.) nalazimo samo po jedanput, i to I.1.1.1.-I.1.1.43. u autografu (Mem. 103), ostale (I.1.1.44.-I.1.1.106.) u prijepisu Luka Pavlovića LP 12 među *Carmina varia*. Među preostalim satiričnim epigramima njih sedam nalazimo u dvije varijante od kojih je jedna uvijek u prijepisu Luka Pavlovića u LP 12, C.v.,¹⁵³ a druga u nekom od prijepisa u AMB ili ZKD.

¹⁵³ I.1.1.107. - (LP 12, C. v., f. 367 P i AMB 1590 f. 4)

Autograf nismo pronašli, prijepisi nisu načinjeni istom rukom, pa je teško zaključiti jesu li prepisivači imali isti ili različite autografske predloške. Radi se o dva rastavnim veznikom *sive* odvojena distiha kojima u rukopisu prethodi komentar na talijanskom jeziku. Reklo bi se da se radi o dvije varijante iste pjesme. Mi smo ih tretirali kao jednu pjesmu i u korpus uvrstili onako kako smo ih pronašli u rukopisu. U prijepisu Luka Pavlovića (LP 12, C. v., f. 367) na kraju heksametra prvog distiha nema zarez koji nalazimo u AMB 1590. Heksametri nose gotovo identičnu poruku, ali drugim riječima, dok u pentametru bilježimo razliku na razini jedne riječi: *gemino/duplici*:

AMB 1590: *Cerne, precor, binos quos reddīt Thuscia fratres,*
Non est in gemino corpore mica salis.

LP 12, C. v., f. 367: *En geminos fratres nobis Etruria reddīt,*
Non est in duplici corpore mica salis.

I.1.1.108. - AMB 1590 f. 4 i LP 12, C. v. f. 367 P

U uvodnom tekstu na talijanskom ispred ovog epigrama postoje formalne razlike između dvije varijante rukopisa, međutim, poruka je identična: Neka Dubrovkinja prva se provozala u karoci s nekim Francuzom, što je Hidžu potaklo da napiše epigram. U latinskom tekstu bilježimo dvije razlike. Prva je to što prepisivač u AMB 1590 bilježi dvoglasnike *ae/oe*, a ne *ē*. I jedan i drugi očito prenose Hidžinu hiperkorektnu grafiju imenice *femina*, jedan kao *foemina* (LP 12, C. v., f. 367), drugi kao *fēmīna* (AMB 1590), pa je to druga razlika između ova dva prijepisa.

I.1.1.109. - AMB 1590 f. 4 i LP 12, C. v., f. 367, ep. I. P

Jednako kao i u prethodnom slučaju, iako govore o istom događaju i prethode istim epigramima, uvodi na talijanskom formalno nisu isti u oba prijepisa, makar se sadržajno bitno ne razlikuju. I jedan i drugi pouzdano datiraju događaje na koje se epigrami odnose. U latinskom tekstu u epigramu I. bilježimo sljedeću razliku: AMB 1590: *faeda* umjesto *foeda*; LP 12, C. v., f. 367v: *fēda*.

I.1.1.110. - AMB 1590 f. 4 i LP 12, C. v., f. 367, ep. II. P

U ovom epigramu u 6. stihu u obje varijante susrećemo izravni objekt u akuzativu uz glagol *parcēre*. Na razini pravopisa u istom stihu bilježimo razliku *ae/ē*: AMB 1590: *Praesidis* ; LP 12, C.v. 367r: *Prēsidis*.

U interpretaciji satiričnih epigrama nismo slijedili redosljed pjesama u korpusu, nego smo ih pokušali svrstati u skupine prema temama i adresatima. Tako su na prvom mjestu dva epigrama s antičkim temama i motivima. Nakon njih dolaze oni upućeni raznim ženama pa oni u kojima Hidža izvrgava ruglu netalentirane pjesnike. Nakon njih slijede oni u kojima na razne načine ismijava crkvene poglavare. Središnji dio zauzimaju epigrami čija je oštrica uperena protiv francuske uprave, prije svega protiv upravitelja Garanjina osobno. Potom dolazi na red galerija likova poznatih Dubrovčana Hidžina vremena i na kraju ismijavanje općih ljudskih mana kao što su nesposobnost, mekoputnost, sklonost igrama na sreću, sklonost ogovaranju, brbljivost i spletkarenje, glupost i nesposobnost političkih agitatora, neskromnost, brakolomstvo, poltronstvo, koristoljublje, neplodnost i požuda. Nije poštedito ni feminizirane muškarce. Preko Hidžine pozornice prodefilirat će razni pokvarenjaci, lopovi i prevaranti, dužnici i jamci te "tatini sinovi".

Iako se ne drži slijepo "marcijalovske strukture" epigrama i vrlo često ne poštuje *brevitas*, ne može se reći da mu nedostaje *argutia*. Među satiričnim epigramima najfrekventniji su oni od dva distiha (53), slijede ih oni od tri distiha (32), pa oni od četiri distiha (17). Jedan je epigram od pet, tri od šest, jedan od devet elegijskih distiha te jedan od devetnaest heksametara. Po strukturi ih najčešće možemo podijeliti na jednodijelne, dvodijelne i trodijelne¹⁵⁴.

Odmah na početku interpretacije izdvajamo jedan epigram, koji je slučajno prvi po redu u ovoj skupini, a temom i motivima je drukčiji od ostalih (I.1.1.1.). Nalazimo ga u autografu i autor mu je dao naslov: *Fulvia Marci Tullii Ciceronis linguam acu pungit*. U

I.1.1.112. - LP 12, C. v., f. 370 i ZKD 220 P

U prijepisu u ZKD 220 u naslovu piše *Georgii Higgiae epigramma*, a prijepisu Luka Pavlovića C. v., f. 370 Hidžino ime (*Georgii Higgie*), kao da je bilo zaboravljeno piše *in margine*. Od ostalih razlika bilježimo samo *ε* u prijepisu Luka Pavlovića tamo gdje u drugom prijepisu stoji *ae* (stihovi: 1-11 i 16). Ako se slažemo s navodima Nevena Jovanovića s početka ovog poglavlja, a slažemo se, važno je napomenuti da u ZKD 220 nakon ovog epigrama slijedi nešto što se može smatrati paratekstom, a to je Bruerevičev prepjev, ili možda bolje rečeno, parafraza istoga u nešto drugačijoj, opširnijoj formi pod naslovom: *Il sudetto epigrama fù tradotto così dal sig. Marco Bruere. Per la fuga d'un papagallo, a Marco Bruere il Dottor Giorgio Higgia Anacreontica*.

I.1.1.113. - LP 12, C. v., f. 370 i AMB 1431 P

U LP 12, C. v., f. 370v stoji naslov *Ad Lucam Stulli medicum*, dok u AMB 1341 ta pjesma dolazi bez naslova, ali joj prethodi uvodno objašnjenje na talijanskom koje nam, uz ostalo, daje dragocjen podatak o dataciji. Uspoređujući latinski tekst epigrama u ova dva izvora, nalazimo sljedeće razlike: prvi stih u LP 12, C. v., f. 370v počinje sa *Quod*, a u AMB 1341 sa *Dum*. U 3. stihu u LP 12, C. v., f. 370v *calida*, u AMB 1341 pravilno; *callida*; zadnji, 6. stih u LP 12, C. v., f. 370v: *Ista movet bitem jugiter et stomachum*, u AMB 1431: *Nam bitem, aut stomachum jugiter illa movet*. Mi smo se odlučili za prvu varijantu.

I.1.1.114. - AMB 1590 f. 6v i LP 12, C.v. f. 367v P

I ovom epigramu prethodi paratekst na talijanskom koji nije identičan u dvije varijante rukopisa, makar donosi istu poruku. U latinskom tekstu osim *ae* u AMB 1590, *e* u LP 12, C. v., f. 367 i uskličnika u 3. stihu iza *Pensus* koji stoji samo u AMB 1590, drugih razlika nema.

¹⁵⁴ Prema: Bricko, Marina. "Epigram i njegov klasik" u: *Marko Valerije Marcijal. Epigrami*. Prevela i priredila Marina Bricko, urednik Darko Novaković, Matica Hrvatska, Zagreb, MCMXCVIII.: 20-21.

naslovu je ujedno sadržana i tvrdnja koju pjesnik dopunjuje i proširuje u prvom distihu (1,2). slijede dva pitanja, pa odgovor na njih, što predstavlja dramatizaciju (3-6), nakon koje u zadnjem distihu dolazi poanta:

Hęc lingua ęternos victura meretur honores,

Illius ęque tua gloria crescet acu. (7-8)

Bez značajnih reminiscencija rimskih pjesnika, ovaj epigram¹⁵⁵ upućen je Fulviji, ženi Marka Antonija, koja je iglama izbola Ciceronov jezik jer je održao 14 govora protiv njezinoga muža¹⁵⁶. Tema epigrama je događaj iz klasične starine, motivi osveta i opomena. Heksametar započinje s dva spondeja, kao da pjesnik sporim ritmom izražava zaprepaštenje činjenicom koju iznosi, a pentametar svojim brzim ritmom te asonancom i aliteracijom dočarava sam čin bodenja iglom. Iz brižno izabраниh epiteta *sęva* i *demens femina* za Fulviju i *claram* za Ciceronov jezik već u prva dva stiha naziremo smjer pjesnikove satirične strjelice. Taj će jezik zauvijek živjeti, on zasluđuje vječne počasti. Jezik je simbol govornika koji će mu donijeti vječnu slavu i kojega će slaviti sva pokoljenja: *Laudabunt omnes Ciceronis scripta nepotes*. Fulvijina igla oruđe je njezina zločina koji nikada neće biti zaboravljen ni oprošten: *Damnabuntque tuum sęcula cuncta scelus*. Naime, Cicerona će potomstvo pamtiti po sjajnim i odvažnim govorima, a Fulviju po njezinoj sramotno sitnoj duši i opakom oruđu. Osim satirične, prisutna je i snažna moralna poruka. Nema dojmljivijih klauzula i reminiscencija rimskih pjesnika.¹⁵⁷

Manil., Astr. 2,592: *At quanta est scelerum moles per saecula cuncta*, - Hidža, I.1.1.1.6

Manil., Ast. 5, 474: *Quis in cuncta suam produxit saecula uitam*

Izdvajamo dva kršćanska pisca (*G. Vettius Aquilinus Juvencus* iz IV. i *Eugenius Toletanus* iz VII. stoljeća):

Iuuenc., Euang. 1,61: *Natum, quem regnare Deus per saecula cuncta*

Iuuenc., Euang. 1,464: *Visibilis Deus his per saecula cuncta patebit*.

Eug. Tolet., Carm. 76,12: *Texis in aeternum saecula cuncta deus*.

Eug. Tolet., Satisf. 4: *Auctorem, dominum saecula cuncta probant*.

Još je jedan duži epigram od 6 elegijskih distiha na temu osjećaja manje vrijednosti u kojemu su pjesničke slike sastavljene od mitoloških motiva u obliku razgovora između Venere i Kupidona *Cupido in gremio matris loquitur* (I.1.1.11.). Prepoznatljivi su topisi

¹⁵⁵ Epigram je prozodijski i metrički korektan, s jednom elizijom u sedmom stihu.

¹⁵⁶ Ciceron je te govore sam nazvao *Orationes Philippicae*, po uzoru na Demostenove govore protiv Filipa Makedonskog.

¹⁵⁷ Izvor za reminiscencije u svim pjesmama: <http://www.mqdg.it/> (pristupljeno: veljača/ožujak 2015.).

relativnosti pravde i nepravde koji se obično međusobno suprotstavljaju s ciljem prenošenja moralne poruke. Veneru jednom spominje pridjevkom *Cipris*, drugi put imenom *Venus*; u naslovu *Cupido*, u 1. sihu *Amor*. Struktura tog epigrama također je trodjelna: Prvi dio - tvrdnja (1,2): umorni *Amor* igra se u naručju svoje majke, odloživši luk i strijelu. Drugi dio - dramatizacija, u dijaloškoj formi (3-10): nakon igre, *Amor* svoju dvojbu i tjeskobu je li možda čime uvrijedio nebesnike ili, današnjim rječnikom, kompleks manje vrijednosti zbog sljepoće, golotinje i malog rasta izražava pitanjem:

"Quid feci æternis, dic mihi, cęlicolis,

Cur mea perpetua privarunt lumina luce,

Cur parvo et nudus corpore semper ero." (4-6),

majčinu ljubav poredbom:

"O puer, o oculis mihi carior ipsis" ..., (7)

a utjehu retoričkim pitanjem na koji odmah slijedi odgovor: kako misli da su ga bogovi lišili vida kad strjelicama pogađa srca. Istina, malen je, ali povlašten, nikome, naime, nije dopuštena tolika moć. Treći dio - zaključak i poanta:

Parvus es, ast nulli tanta est permissa potestas:

*Quo nudus magis est, eo magis ardet amor*¹⁵⁸. (11-12)

Fulvija nije jedina žena adresat Hidžinih satiričnih epigrama. Osim Djevice Marije i Helene Boždari, nijedna nije zaslužila pohvalu, sve ostale su tema njegove poruge. Tako odmah iza Fulvije dolazi Eva, pramajka ljudskoga roda; poruka je sažeta u dva distiha¹⁵⁹ (I.1.1.2.). Tema je biblijska: izvorni grijeh. Četiri stiha bez naslova, Hidžina je omiljena forma epigrama. Za razliku od prva dva, struktura ovog epigrama je dvodijelna: tvrdnja i poanta u obliku retoričkog pitanja. Pjesnik se ruga Evi, pramajci ljudskoga roda, ne u izravnom obraćanju, nego u trećem licu, i izražava uvjerenje da bi Eva još brže uvrijedila Boga da je bila svjesna buduće sudbine. Zašto zna otvoriti zatvoreno svjetlo, zašto zna da je muškarcu draža kad je gola? Nalazimo nekoliko klauzula i reminiscencija kod rimskih i kasnoantičkih pisaca:

Verg. Aen. 4,519: *Testatur moritura deos et conscia fati* - Hidža, I.1.1.2.1

Manil. Astr. 1,1: *Carmine diuinas artes et conscia fati*

Stat. Theb. 1,466: *Ille refert contra, sed mens sibi conscia fati*

¹⁵⁸ U poanti uočavamo sinicezu *eo* (jo) i arhaične komparative *magis nudus* i *magis ardet* (12); u pet stihova uočavamo po jednu eliziju (1, 4, 6, 8, 11).

¹⁵⁹ Sintaktička devijacija: u irealnom hipotetičkom periodu protaza u indikativu pluskvamperfekta, apodoza u konjunktivu imperfekta (2-3).

Claud. De rapt. Pros. 2,7: *Praesagum cecinere fores; ter conscia fati*

Stat. Theb. 8, 206: *Iamque erit ille dies quo te quoque conscia fatis*

Auson. Parent. 4,17: *Tu caeli numeros et conscia sidera fati*

Nakon Eve dolazi Eleonora: *De Eleonora, que domum suam aufugerat* (I.1.1.3.) - tri elegijska distiha¹⁶⁰. Adresat je vidljiv već iz naslova.¹⁶¹ Tema je odbjegla žena, toposi, nevjera, ljubomora i zavist. Pjesnik se obraća Eleonori koja bijaše pobjegla od kuće pa joj u prvom distihu priopćava kako njezin suprug želi da se vrati, i to ne zato da bi uživao s njom, kako je navikao, niti zato što kući nedostaje domaćica i pomoć, nego zato da ne bi drugi s njom uživao. Ta poanta dolazi u zadnjem stihu: *Neve alius tecum gaudeat in coitu* (6). Struktura je trodijelna: uvod (1); dramatizacija (2-4) i poanta (5-6). Eleonori je upućen i epigram od dva distiha pod naslovom *In Eleonoram de discessu Redani amantis sui* (I.1.1.6.). Tema: dvoličnost, aluzija na lažne suze. Pjesnik joj se obraća nakon smrti njezinog zaručnika, prvo neizravnim pitanjem (*Eleonora dic..*) zašto joj blijedilo pokriva lice i što joj očiice muti (1-2), a onda izravnim pitanjem (3-4), što bi trebalo doprinijeti dramatizaciji: "zar Redana oči oplakuju, a blijedilo pokriva lice", nakon čega sam odgovara, a u odgovoru je sadržana poanta: u srcu se počela gasiti ljubav:

..... *Extingui pectore cepit amor.* (4)

Hidžine su satirične strijele pogodile i ružnu i zavidnu Geliju u pjesmi pod naslovom *In Geliam deformem et invidiosam* (I.1.1.7.). Tema: zavist i zloća. Gospodarica, ljubomorna na ljepotu svoje sluškinje, jasnici noktima grebe lice da je unakazi. U uvodu pjesnik iznosi tvrdnju (1-2), potom dolazi dramatizacija u obliku pojašnjenja:

Illius laceras vultus, tua tu linis ora. (3)

U poanti u zadnjem stihu¹⁶² pjesnik postavlja ključno pitanje iz kojega sijeva oštrica:

Non esse invidiam hoc quis dubitare potest? (4)

Odgovor nije potreban. Osim zloće i zavisti, Gelija utjelovljuje i druge mane. Tako u pjesmi pod naslovom *Ad Geliam* (I.1.1.17.) utjelovljuje dvoličnost; u pjesmi pod naslovom *Ad Geliam que multos filios peperit et virgo appellata* (I.1.1.25.) od dva distiha¹⁶³ pjesnik ismijava njezinu lažnu čednost. U prva dva stiha iznosi konstataciju da Kristovu majku mnogi

¹⁶⁰ Uočavamo po jednom elizijom u prvom i u zadnjem pentametu (2 i 6).

¹⁶¹ Osim adresata, naslov nam pokazuje i jednu Hidžinu pravopisnu osobitost, *que* umjesto *quę*, koju ne ispravljamo jer se radi o autorafu.

¹⁶² Dvije elizije (4).

¹⁶³ U naslovu bilježimo Hidžinu nedosljednost u pisanju geminata i diftonga koju ne ispravljamo jer se radi o autografu.

smatraju sretnom što je kao djevica rodila sina, a u sljedeća dva stiha tvrdi da je Gelija sretnija od nje jer je rodila mnogo djece, a opet ostala djevica. Usporedba sadržava veliku dozu ironije, a *Gelia virgo* uz *plures natos* u poanti doista izgleda groteskno:

Pol nimium felicior est Christi genitricis,

Nam plures natos Gelia virgo dedit. (3-4)

Zanimljiva je epifora *genetricem, dedit, genetricis, dedit*.

U pjesmi pod naslovom *Ad Annam*¹⁶⁴ (I.1.1.19.) napisanoj također u Hidžinoj omiljenoj formi od dva distiha, pjesnik nekoj Ani prigovara lažnu čednost, vješto se posluživši terminima iz rimskoga kalendara:

Te sponso Augusti junxerunt, Anna, Calendę

Et Nonę eiusdem te, Anna, videre matrem. (1-2)

Dakle, sa zaručnikom se spojila 1. kolovoza, a već je 5. kolovoza postala majka. Potom vrlo slikovitom usporedbom izražava poantu "Zar si plodnija od zemlje koju je Bog obećao Mojsiju (*Israelitano duci*)?":

Es fecunda magis promissa a numine terra

Israelitano quę fuit, Anna, duci? (3-4)

Paulina i Claudia su bludnice. U pjesmi pod naslovom *Ad Paulinam meretricem* (I.1.1.24.) u dva distiha napada Paulinu koja skrušeno klečeći, lijepo počešljana, miče usnama držeći kronicu među prstima. Ne vjeruje joj da moli Očenaše i Zdrave Marije nego misli da zbraja svoje ljubavnike. U pjesmi bez naslova (I.1.1.27.) adresat je razvidan već u prvom stihu. To je Claudia kojoj se pjesnik izravno obraća govoreći kako njezinu ljepotu mnogi hvale, a čuje da hvale i njezino ponašanje. Mladiće "mota oko malog prsta", a i starci hvale njezinu darežljivost. To su osobine kojih bi se žena, u najmanju ruku, trebala sramiti. Poanta je sadržana u pitanju: *Hi te dum laudant, nonne rubere velis?*(6)

Galla je kradljivica - *In Gallam furem* (I.1.1.32.) i simbol požude u pjesmi od četiri distiha bez naslova (I.1.1.40.). U prvoj pjesmi Galla je kažnjena vatrenim pečatom na čelu zbog krađe skrivenoga zlata. Pjesnik se pita koja je korist od toga što se kažnjava nedužno bezazleno čelo i smatra da treba kazniti kradljive i štetne ruke. U drugoj pjesmi lagano obučena Galla stoji pred otvorenim prozorom, ne škodi joj ni studen ni bura, a pjesnik,

¹⁶⁴ U prvom pentametru nalazimo arhaični perfekt *vidēre* umjesto *vidērunt*, anastrofu u oba stiha zadnjeg distiha, a uočavamo arhaičnu opisnu komparaciju *fecunda magis* u heksametru drugog distiha.

drhteći, u njoj prepoznaje vatru kakvu još ni na jednom ognjištu nije vidio. Metafora *talis fax focis* skriva požudu koju Galla izaziva svojom pojavom. Takvu vatru nije dovoljno samo gledati, tražit će da je dodirne jer ni na jednom ognjištu nije dodirnuo takvu vatru. Ponovljeni stih pojačava metaforu:

"O talis nullis fax mihi visa focis!

Non satis est spectare facem, da tangere", dicam,

"O talis nullis fax mihi tacta focis!"(6-8)

Elipsa pomoćnog glagola uz *visa (est)* i *tacta (est)* doprinosi dramatičnosti.

U pjesmi od dva distiha *In Pontiam* (I.1.1.35.) Poncija je razvratnica. Pjesnik joj prigovara da je previše veseli galski jezik, ali ne i Gal. Gal je Francuz, ali Gal je i svećenik božice Kibe. Njezini su svećenici kastrirani pa su simbol čednosti i takav Gal Ponciju ne veseli, nju veseli onaj razvratni lampaški, *Gallus Lapsacidis*:

Non te delectat Cybelis, mea Pontia, Gallus.

Gallus delectat, Pontia, Lapsacidis. (3-4)

Satirični ton pjesnik postiže igrom riječi i simbolima.

Pjesma *Ad Genuinam Greculi*¹⁶⁵ *questus* (I.1.1.43.) obiluje opscenim vokabularom a ismijava požudu i ljubomoru. *Hesperius vir* ovdje je metafora za Rimljanina. Hidža se obraća izravno djevojci i govori joj da Grk pati i žalosti se i tuguje u strahu da će ona postati ljubavnica Rimljaninu. Tri predikata *dolet, queritur, fatigat* povezuje sličnost u značenju što doprinosi naglašavanju opisanog osjećaja subjekta *Greculus*. Opscenim riječima Hidža opisuje što voli Grk, a što Rimljanin. U zadnjem distihu slijedi poanta u obliku utjehe Grku da se ne žalosti jer će ljubav postići ono što nije postiglo kukanje, iz čega se može zaključiti da je u ljubavi sve dopušteno:

Grecule, ne doleas, quod non potuere querele,

Potius id tantum conciliabit amor. (7-8)

U ovu skupinu pjesama pripada i jedan epigram od dva distiha žestoke poante na račun debele majke i mršave kćeri pod naslovom *De matre pinguissima et filia macra* (I.1.1.14.) Majku Hidža predstavlja živopisnom usporedbom sa svinjom u heksametru prvog distiha, potom slijedi prikaz kćeri usporedbom sa suhim starcem u pentametru. U trećem stihu pjesnik

¹⁶⁵ Nedosljednost u bilježenju diftonga.

se obraća majci u imperativu savjetom ili sugestijom da kćeri daruje pola debljine, onda u četvrtom stihu dolazi poanta: *Tunc qualis mater, filia talis erit.*¹⁶⁶

Hidžin satirični žalac ne šteti ni netalentirane pisce. Obraća im se u pet epigrama, i to u četiri u elegijskom distihu (I.1.1.5.; I.1.1.16.; I.1.1.26. i I.1.1.28.) i u jednome u hendekasilabima (I.6.2.), o kojemu će biti govora kasnije. Svaka od tih pjesama javlja se samo po jedanput u autografu; u prijepisima ih ne nalazimo. Osobito su mu na meti oni koji sami sebe hvale (I.1.1.26. i I.6.2.). U prvome (I.1.1.5.)¹⁶⁷ već iz naslova iščitavamo i adresata i temu: *Ad Junium mollem scribentem epigrammata mollia*. Epigram ima šest stihova u tri elegijska distiha, uočavamo anaforu *moliam (=mollia)* koja pojačava dramatičnost.¹⁶⁸ Adresat je mekoputni Junije koji piše mekoputne epigrame; što su mekoputniji to su više njemu slični. Teme su poruge loš pjesnik i karakter čovjeka slabića. Hidža njegove epigrame naziva mekoputnima, bez umjetničke težine, bez sadržaja, ali ne i bez oštrice. Pa kad mu je već mekoputno sve što napiše ili kaže, pjesnik sumnja da Junije može učiniti išta što nije mekoputno. Privlače pozornost karakteristični topisi: *sine pondere et arte, inopes rerum, non sine dente*.

U drugome po redu među satiričnim epigramima, pod naslovom *Ad Joachimum, illepidum scriptorem* (I.1.1.16.), Hidža se svome adresatu obraća u 1. licu i pita ga zar svojom neuglednom knjižicom želi počastiti austrijskog upravitelja. Ne znamo o kojem se piscu radi, ali slutimo da je pjesma iz vremena kad je pjesnik shvatio da je austrijska uprava još okrutnija od francuske pa ne možemo biti sigurni u objektivnost pjesnikova suda:

Incultum librum cui deficit omnis gratia.(1)

"Pohvalio bih", kaže Hidža, "tvoju knjigu, kad bi njome htio počastiti Vulkanu".

Ali, da poanta bude ubojitija, pjesnik se umjesto Vulkanovim imenom služi metaforom *tardipedem deum* koja otkriva njegov tjelesni nedostatak čime želi još više umanjiti vrijednost pjesnika i njegovih pjesama.

Treći po redu epigram na temu lošeg pjesnika, koji se uz to i sam hvali (I.1.1.26.), nosi naslov *In malum poetam se ipsum laudantem*. Kad pjesnika kojega ne cijeni i kojemu se ruga što sam hvali svoje pjesme naziva imenom velikog rimskog pjesnika Kvinta Horacija Flaka,

¹⁶⁶ Cf.: *Qualis pater, talis filius*.

¹⁶⁷ Bilježimo tek po jednu eliziju u prvom i trećem stihu.

¹⁶⁸ Nedosljednost u pisanju *geminata* koja je svojstvena Hidži, što u autografima ne ispravljamo.

to može biti samo ironija. Njegov Flak je postigao samo pohvalu samoga sebe. Ironija i u zadnjem stihu oštricu čini britkijom:

Flacce, nil preter vestram laudem obtinuisti?

Nil, sed non parum est, Flacce, placere sibi. (3-4)

Osrednji liječnik i loš pjesnik tema je epigrama pod naslovom *In medicum mediocrem pessimumque vatem* (I.1.1.28.). Svome adresatu Hidža daje ime *Gratianus*. Ne nalazimo pouzdane podatke o tome tko bi to mogao biti. Možda Luko Stulli, koji je inače meta njegove poruge zbog političkog opredjeljenja i prevrtljivosti ili možda njegov rođak, također liječnik, Miho Grgurević, koji je protiv Hidže napisao epigram u obranu Stijepa Marinovića, pod naslovom: *Auctori epigrammatis, quod desint "Cecidit in vacuum bibliotheca caput" epigramma*. O tome će Grgurevićevom epigramu biti govora malo kasnije.

Hidžine satirične strijele ne zaobilaze ni crkvene poglavare. Osobito je dojmljiva jedna pjesma koja i pjesničkom formom sugerira ozbiljnost. Taj jedini Hidžin epigram u heksametrima od devetnaest stihova pod naslovom *Disputatio Alexandrina* (I.1.1.30). Nakon dugog istraživanja tko je *Frater Alexander*, sretnim smo slučajem taj podatak dobili od prof. dr. Pavla Knezovića kojemu na ovome mjestu najtoplije zahvaljujemo, a koji ga je pronašao u nedavno izdanoj knjizi Hijacinta Tvrtkovića¹⁶⁹ u bilj. 10 uvodnika pod naslovom "Franjevac i stonski biskup Hijacint Tvrtković (1.X.1641.-5.12.1693.)". To je *Lector generalis Alexander Ferrarius de Cremona* koji je svojim ponašanjem sablaznio franjevačku zajednicu, a i cijeli Dubrovnik, družeći se s lakim ženama i pijancima po krčmama u društvu svoga kolege Petra Vodopića. Zbog krađe tristo zlatnih cekina, a i zbog drugih grijeha, jer, kako kaže Andrijašević, *Zizanas multas in Provincia seminavit*, osuđen je na desetogodišnji zatvor iz kojega je pobjegao 10. veljače 1676., nakon čega mu se gubi svaki trag. Ova Hidžina pjesma

¹⁶⁹ Hijacint Tvrtković. *Postanak i razvitak Franjevačke provincije u Dubrovniku* (Priredio i uvodnik napisao fra Josip Sopta), Franjevačka provincija u Dalmaciji i Istri - Zadar, Dubrovnik, 2014.: 6-7, bilj. 10: AMB, 3015, Andrijašević, *Acta et decreta* f. 14v. "Etsi optima intentione Rmus P. Franciscus Maria Rini de Politio Min. Gnalis, olim in hac Provia Comiss. Visitor renovaverit Studium Generale Sacrae Theologiae in Contu Rausino in Terremotu colapsum attamen intentio sua pessimum sortita est effectum. Nam ante visitationem Civit. inter lectores et Studentes aliarum Provinciarum expoliatum fuit altare Sanctissimae Conceptionis gemmis et lapidibus pretiosis ex votorum numero collectis cum maxima Fratrum Provinciae erubescencia et scandalo populi propter gravissimum furti sacrilegium. Iterum Provinc. passa est maximum honoris detrimentum quoniam P. Alexaner Ferrarius de Cremona Lector Generalis non solum vitam agebat Etnicorum more, cum scortis et potatoribus imo et D. Petro Vodopich trecentis sustulit aureos Zechinos fraudulentem, Veneficia multa confecerat quae in cella ejus inventa sunt. Zizanas multas in Provia seminavit. Carceribus mancipatus sub iudice ex Orde. Rmi. Pris Gnalis existens fugam ignominiosam vir dolosus et maleficus cepit die X mensis Xbris 1676. Virtutis ignominia et oprobrium sempiternum omnium lectorum et Religiosorum pro cuius infami memoria haec adnotavi."

dramatičan je prikaz nekog skupa na kojemu je *Frater Alexander* nešto pokušavao objasniti okupljenom auditoriju. Ne znamo pouzdano radi li se o vremenu kad je bio u Dubrovniku ili o nekom ranijem događaju. U uvodu (1-7) pjesnik opisuje okupljanje auditorija i dolazak nekog velikodostojnika, punog vrlina, kojega on simbolično naziva *Mecenas* opisujući njegovu odjeću i držanje:

Mecenas solio stabat sublatus eburno

Sidonioque premens medicatas murice vestes

Sub pedibus totoque tamen spectabilis ore. (5-7)

Teško je reći radi li se o crkvenom velikodostojniku ili o nekom crkvenom ili svjetovnom sucu. Potom pjesnik uvodi glavnog junaka koji, promatrajući mnoštvo okupljeno neposredno ispred njega (*haud procul* - litota), slabim argumentima pokušava dokazati da je ogromni prostor (vjerojatno svemir) prazan:

Haud procul aspiciens astantes ordine gentes

Frater Alexander, verus non asecla sancti

Francisci, imensum spatium vacuumque probare

Invalidis nimium tunc ceperat argumentis

Et confutanda atque refellenda ratione. (8-12)

Vidjevši to, Mecenas pocrveni i digne se s prijestolja i s pratnjom krene prema dvorištu pozdravljajući prijatelje. Aleksandar ostade crveneći se, dok su zvona zvonila i dok se iz mase prolamao smijeh. I tako je završio govor dok se okupljena publika razilazila.

Još jedan epigram sadržava aluziju na razvratnost među "svetim ljudima". Tako se na udaru Hidžine satire našao neki *vir sacer a sacris devius officiis*, koji doručkuje po tuđim kućama i krčmama, a onda od poglavara traži da mu da novac za obroke koje nije pojeo kod kuće. To je epigram od tri distiha bez naslova (I.1.1.57.). S obzirom na njegove aktivnosti, moguće je da je i u ovoj pjesmi glavni junak spomenuti frater Alexander. Hidža mu kaže da su prijatelji složni da mu plate doručke, ali ne i društvo lakih žena. Što je previše, previše je:

Cętus pro scortis vis det ut ęra tuis?

Vrlo je britka oštrica u epigramu od dva distiha pod naslovom *De fratrum patientia* (I.1.1.29.). To je, blago rečeno, opet aluzija na navodnu razvratnost među franjevcima. Kaže da im kosmata strpljivost seže samo do trbuha, dok se za ostale dijelove tijela to ne može reći pa im Hidža šalje podrugljivu poruku u poanti:

Pol melius bis terque foret patientia eosdem,

Si male chiatis stringeret inguinibus. (3-4)

U epigramu od tri distiha pod naslovom *Ad antistitem clerum multiplicantem* (I.1.1.15.) satira nije tako britka, a ni predmet satire nije tako sablažnjiv kao u prethodna tri. Mnogi se žale što se crkveni poglavar trudi uvećati broj svećenika. Pjesnik vještom usporedbom objašnjava razlog, svaki se pastir po stadu procjenjuje, pastir po stadu, vojskovođa po vojsci, a to nikako ne može biti bez neke koristi:

Quo magis in stabulis hircorum, pastor habebit

Stercoris, eo magis et velleris excipiet. (5-6)

U epigramu od četiri distiha pod naslovom *In Maronem inconstantem* (I.1.1.10.) ruga se nekom Maronu ili Maru koji mijenja redovničke halje kako mu odgovara. Već u naslovu izriče sud o karakteru svoga adresata koji mu je ujutro rekao da ide u dominikance, u podne da postaje franjevac, a uvečer da mu se sviđa samo isusovačka halja. Paradoks je u tome što noću u zvijezde uzdiže svjetovni život, a čim svane želi biti svećenik. Poantom mu pjesnik proriče budućnost:

Multus homo fieri, Maro, vis, non fis tamen ullus.

Multus homo fieri vis? Cito nullus eris. (7-8)

Moguće je da je ovo aluzija na Ignjata Đurđevića koji je iz isusovaca prešao u dominikance.

Sličnom se temom bavi i u pjesmi pod naslovom *In Marinum frenesia laborantem incipiente estate Sancti Dominici vestem sumpserat* (I.1.1.22.). Na pitanje zašto je napustio zvanje svjetovnog svećenika i postao redovnik dominikanac, Marin odgovara da mu je to naložila božanska ljubav. Pjesnika ne zadovoljava taj odgovor i on mu bez uvijanja odgovara:

Mentiris, neminem per jurgia perque querelas

Perque dolos ducit ad sua sacra Deus. (3-4)

pa slikovitim simbolom sarkastično ističe uzaludnost Marinove preobrazbe:

Non odium mundi, urgens non in rebus egestas

In picam corvum te mutavere nigrum. (5-6)

U poanti svoj sud o toj promjeni izražava retoričkim pitanjem:

Cur igitur? Properat contingere Cancer habenas.

Idcirco rasum queris habere caput? (7-8)

Šali se na račun biskupa u pjesmi pod naslovom *Ad Franciscum* (I.1.1.18.). Adresat je najvjerojatnije Frano Marija Sorgo-Bobaljević,¹⁷⁰ koji je bio stonski biskup od rujna 1772. To nije satira, nego tek šaljiva aluzija na biskupovu neodlučnost:

Cum tibi eam donaverunt, "Nolo sumere" dicis,

Sed sumis. Mihi dic cui dare verba putas. (3-4)

Među satiričnim epigramima najveću pozornost privlače, a i najbrojniji su, Hidžini satirični epigrami čija je oštrica uperena protiv francuske uprave¹⁷¹ koju on iz dna duše prezire i taj je prezir pretočio u više pjesničkih izraza. Osim što Francuze napada u satiričnim epigramima, on u elegijama oplakuje *Libertas* koju su oni zatrlili, što im nikako ne može oprostiti niti se može pomiriti s tim gubitkom. Njegova kasnija naklonost prema austrijskoj upravi nije prava iskrena naklonost prema toj vlasti; to je više nada u bolje sutra jer je mislio da nakon francuske uprave ne može doći gora. O toj nadi svjedoče njegova dva pohvalna epigrama objavljena u zborniku povodom dolaska austrijskog kraljevskog para, Franje I. i Karoline Auguste, u Dubrovnik 1818.¹⁷²:

"Credo equidem, divino afflatus numine Caesar

Ingreditur muros, aegra Ragusa, tuos". (II.9.1-2)

Od istaknutih osoba iz francuske uprave najoštrije napada Garanjina,¹⁷³ dapače, njemu je posvećen cijeli ciklus pjesama, a strjelice uperene protiv Garanjina izlijeću iz njih kao golubovi iz čarobnjakova klobuka. Budući da u autografskoj zbirci *Memoriae 103* u Državnom arhivu u Dubrovniku nema nijednog epigrama na tu temu, oni su vjerojatno nastali u ranijoj fazi, prije francuske uprave. U prijepisu Luka Pavlovića, također u Državnom arhivu u Dubrovniku (LP 12, *Nonnulla epigrammata Georgii Antonii Higgię*), ima ih jako puno. Ispod broja 47. epigrama u toj zbirci u zagradi piše (*De Garagnino epigramma*), a onda slijedi serija od osam epigrama jedan iza drugoga,¹⁷⁴ od kojih su dva tiskom objavljena.¹⁷⁵ Oštrica je uperena izravno protiv Dominika Garanjina, kojega, prema službi koju je obavljao, ironično i prijezirno nazva *Pretor*. Serija započinje sljedećim epigramom od tri distiha bez naslova, u kojemu kritizira način njegove uprave govoreći o njemu u trećem licu (I.1.1.70.):

¹⁷⁰ Više: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, LZ Miroslav Krleža, Zagreb, 2010.: 500, natuknica: Sorkočević Bobaljević, Franjo (Sorgo-Bobali), provincijal i biskup (Dubrovnik, 1721.-Ston, 29.VI.1800.).

¹⁷¹ Više: Vojnović, Luj. *Pad Dubrovnika, Knjiga prva (1797.-1806.), Knjiga druga (1807.-1815.)*, piščevo izdanje, Dionička tiskara u Zagrebu 1906.

¹⁷² II.9. i II.10.

¹⁷³ Domenico Garagnino, rođen u Trogiru 1761., umro 1848., Marmontov guverner Dubrovnika.

¹⁷⁴ I.1.1.70.-82.; pa opet: I.1.1.84.-85.; I.1.1.90.-91.

¹⁷⁵ II.30. i II.31.: V. Vratović: "Đuro Hidža": 767 i 769.

Ambitione tumet fastuque superbit agresti

Prætor Dalmaticis proditus e latebris; (1-2).

Hidža u prvom distihu, bez uvijanja, snažnim riječima oslikava karakter čovjeka punog častohleplja koji se, prema Hidži, diči prostačkom ohološću. U drugom pak nabraja njegove prve poteze, zatvaranje nevinih, nagrađivanje krivaca i okrutno postupanje s poštenim senatorima.

Carcerat insontes, dat præmia sontibus, ira

Exardens patres sævit in innocuos. (3-4).

U poanti u zadnjem distihu otkriva njegove prave motive i namjere. Sve radi bezumno, ali neotesani se razbojnik zna obogatiti dubrovačkim plijenom:

Cuncta agit insipide, sapit at ditescere prædo

Nunc Ragusinis barbarus exuviis. (5-6)

Prozopopeju prepoznajemo u epigramu od četiri distiha bez naslova (I.1.1.72.), u kojem se Dubrovnik žali na svoju tužnu sudbinu. "Ja, mali Dubrovnik," kaže, "teško podnosim rane prognanih iz sigurnoga skuta, bez krova nad glavom, a istodobno pružam utočište nesretnicima i blago ih grijem sveudilj svojim gostoprimstvom. Među njima je i jedan iz vaše krvi potekao, što uz Marsov blagoslov sjedi na mome prijestolu". Izraz *Marte favente* simbolično označava vojnu silu kojom je nametnuta vlast. U poanti pjesnik metaforično izlijeva svu žuč svoga ogorčenja: "Ranjen sam, Jupitra mi, smrtonosnom ranom, a taj drznik moju ranu grebe noktima." U sljedećoj pjesmi bez naslova (I.1.1.73.) opet napada upravitelja koji u gradu najavljuje mir koji obilježava raskošnim slavljem; istodobno naronski glasnik u smrtnom strahu javlja da se naoružani neprijatelji približavaju. Sinonimija *metu exanimis* osjetno doprinosi dramatičnosti događaja.

U epigramu od dva distiha bez naslova (I.1.1.75.) pjesnik se ponižavajućim tonom, pun gorčine, obraća izravno Garanjinu, uobičajeno pretjerujući, govori mu da je seljak i imperativno naređuje neka sije sjeme u brazde i iznikle klice dalje presađuje, a neka se okani pisanja zakona, jer mu na putu stoji njegov pokvaren život i mane njegove ćudi. Povijesni izvori ne prikazuju Garanjina u tome svjetlu¹⁷⁶. U sljedećem po redu epigramu od dva distiha

¹⁷⁶ Plemićka obitelj Garanjin, podrijetlom iz Mletaka, u društvenom je, kulturnom i gospodarskom životu ne samo Splita i Trogira, nego i Dalmacije u cjelini, imala u XVIII. stoljeću i u prvoj polovici XIX. stoljeća iznimno zapaženu ulogu. Dominik je, zajedno sa svojim bratom, upravljao obiteljskim imanjem i sudjelovao u njegovu znanstvenom radu, osobito u promicanju poljodjelstva i sabiranju arheoloških predmeta iz Salone za obiteljski muzej. U doba francuske uprave u Dalmaciji bio je delegat u Makarskoj i Splitu, a od 1808. do 1811. godine

bez naslova (I.1.1.76.) Hidža se opet obrušava na Garagnina, spominje da je rođen u Trogiru, prikazuje ga kao razvratnika, kockara i pijanicu koji je ta umijeća naučio u mletačkim bordelima. Kaže da on sada, oslonivši se samo na te vrline, pod Francuzima sramotnom vlašću upravlja Dubrovnikom. U sličnom tonu, sumnjajući na srdžbu Božju (*Ira Dei, vitiosa cohors et vota scelestum*) i srdžbu svih svetaca, u sljedećem epigramu od dva distiha, također bez naslova (I.1.1.77.), ne imenujući svoga adresata, Hidža opet napada Garanjina:

*Tu mala mens animusque malus, te turpia multa
Sustentant nostro, furcifer, in solio. (3-4)*

Nižu se napadi na Garanjina, bez osobite pjesničke svježine, Hidža stalno kombinira iste ili slične riječi. U tom tonu napisan je i sljedeći epigram bez naslova (I.1.1.78.), a u tri distiha stalo je toliko prijezira prema Garanjinu da slutimo da je Garanjin samo simbol, a da Hidža kroz njega prezire cijelu Francusku i sve Francuze, jer im ne može oprostiti gubitak slobode. On prvo vrijeđa Garanjinova brata i majku, potom se obrušava na njega samoga optužujući ga za pohlepu i mržnju, nepoznavanje zakona i okrutnost u upravljanju, a u poanti naziva ga lažljivcem i lopovom¹⁷⁷:

*Ignarus legum et populos rudis arte regendi
Mentiri noscit turpiter et rapere. (5-6)*

Slijedi još jedan epigram od dva distiha bez naslova (I.1.1.79.). Pjesnik se obraća Dubrovniku govoreći mu da prosti Dalmatinac, misleći na Garanjina, dok pod francuskim mačem drži vlast nad Gradom, pljačka njegova bogatstva. U drugom distihu pribjegava antičkim simbolima da bi naglasio nepravdu koja se Gradu nanosi: Mars šuti i uživa, Pluton se podsmjehuje, a Temida, božica pravde i zakona, lije suze nad tom nepravdom:

*Mars tacet et fruitur, subridet Pluto Themisque
Ingemit et multis ora rigat lacrimis. (3-4)*

Anastrofa *multis ora rigat lacrimis* doprinosi intenzitetu pjesničke slike.

administrator dubrovačkoga i kotorskoga područja. Radio je na unapređenju školstva i zdravstva, poticao cestogradnju i trgovinu, držeći ih osnovama gospodarskoga prosperiteta Dalmacije te ga je za savjesno obavljanje brojnih odgovornih državnih dužnosti Napoleon odlikovao Legijom časti i naslovom baruna. Opširnije u: Ljerka Šimunković, Nataša Bajić-Žarko. "Iz korespondencije Dominika i Ivana Luke Garanjina", *Grada i prilozi za povijest Dalmacije*, sv. 20 (tematski broj), Državni arhiv u Splitu, Split, 2005. 359 stranica; Ljerka Šimunković, Nataša Bajić-Žarko, Miroslav Rožman. "Pisma Ivana Luke Garagnina bratu Dominiku 1806.-1814.", *Grada i prilozi za povijest Dalmacije*, sv. 22 (tematski broj). Urednica Nataša Bajić-Žarko, Državni arhiv u Splitu, Split, 2008.-2009. 360 stranica: Uvod: 9-29.

¹⁷⁷ Bilježimo tri elizije u četvrtom stihu, dok u prvom i petom ima samo po jednu.

U sljedećem epigramu od tri distiha bez naslova (I.1.1.80.) dominira pridjev *primus*. Hidža se Garanjinu obraća izravno prigovarajući mu da su i u kazalištu i u crkvi i kod kuće za njega rezervirana prva mjesta, pohode ga građani i crkveni odličnici. Hidža kaže da tako i treba jer je prvi u gradu uništio običaje i svetinje zajedno sa zakonima i bogatstvom:

Hęc bene conveniunt, primus nam evertis in urbe

Mores et sacra cum legibus atque opibus. (5-6)

U sljedećih nekoliko epigrama bez naslova (I.1.1.81.; 84.-85.) u istom tonu, ali s malo više svježine u leksičkom repertoaru, Hidža neumorno udara na Garanjina. U epigramu od tri distiha (I.1.1.81.) pjesnik se svome adresatu obraća izravno govoreći mu da ga mrzi dalmatinska rodna gruda koja ga je kao majka sina grijala u skutu. Nesretni Dubrovnik već mnogo zla želi njemu kojemu je dao dvogodišnju vlast, a taj spomenik mržnje svima dokazuje da se radi o nevaljalom i najgorem i sinu i gospodaru:

Hoc monumentum odii probat omnibus ut sis

Filius et nequam, pessimus et dominus.(5-6)

Prema devizi *Inter arma silent leges*¹⁷⁸ (među oružjem šute zakoni), odnosno u slobodnijoj interpretaciji kod Hidže *Martis jus grave semper erat* u epigramu od četiri distiha bez naslova (I.1.1.84.)¹⁷⁹ za male pare su se vojnicima davale privatne palače za boravišta. Izbjeglice stižu u Dubrovnik, a dalmatinski poglavar građane bez naknade tjera u svratište. Ta bezočna gomila besposličara naviknuta na život u poročnoj lijenosti voli bludnice i vino, pa je upravitelj i u gradu ustanovio novo pravo neotesane vlasti i Veneri i Bakhu i opačini. Snažnom metaforom pjesnik protestira jer gradom vladaju blud, pijanstvo i opačina:

Quippe novum rudis imperii jus pretor in urbe

Et Veneri et Baccho et flagitio instituit. (7-8)

Priča se nastavlja u epigramu od dva distiha (I.1.1.85.). Pretor, kako ga Hidža voli zvati, napravio je od Grada Sodomu i Gomoru, sad bezbrižno kreće na selo nadajući se da će tamo očistiti sve zlo iz tijela. Slijedi ubojiti žalac poruge: Hidža kaže da će seoski zrak očistiti tjelesne nečistoće i pita se tko će očistiti poroke iz duše:

Corpoream labem ruris purissimus aer

Elluet, ast turpi quis vitia ex animo?(3-4)

¹⁷⁸ Cic. Pro Mil. 4,10.

¹⁷⁹ Bilježimo po jednu eliziju u prvom, trećem i šestom, dvije u petom i tri u osmom stihu.

Hidža je osobito oštro udario na uvođenje francuskog jezika u škole. Epigram od četiri distiha (I.1.1.62.) započinje zbunjujućom pohvalom francuskoga jezika. Zbunjujućom, jer do sada Hidža nije hvalio ništa što je francusko, a ovdje kaže da je jezik francuskoga naroda naljepši od svih jezika starih i novih naroda. Međutim, već u drugom distihu shvaćamo da se ne radi o pohvali nego o sarkazmu:

Id Gallo sermone refert crassaque Minerva

Edocet imberbes Dalmata discipulos. (3-4)

Nastavlja u istom tonu: "Neka su ugledni grčki i latinski pisci, neka su ugledne i italske knjige", to nije važno, važno je što vas Francuz oskudnim riječima brbljavim jezikom uništava sudom suca neznalice:

Gallus inops vocum pleno vos ore loquentis

Obruit ignari judicis arbitrio. (7-8)

Francuska se boji voljeti, a izgara od želje da bude voljena, voli govoriti laskave riječi, ali ne i i činiti ugodu; u ljubavi je nevješta, tašta lovi naklonost i ispraznosti, različite od pravoga užitka. (I.1.1.63)

"Mnogi se vojskovođe potajno sastaju s francuskim vojnikom na ovoj stjenovitoj obali. Što se toliko trudi odvažna Galija? Ne tresu se ovdje ni Kapitol ni delfski hramovi. Samo glad za zlatom i lažni glas o mome bogatstvu privlače na moju štetu pohlepne muževе", progovara opet užasnuti Dubrovnik kroz Hidžine stihove. Pjesnik vješto provlači metaforu moći i bogatstva u obliku Tarpejske utvrde koja simbolizira rimski Kapitol i Delfskih hramova u četvrtom od šest stihova ovoga epigrama (I.1.1.64.):

.....? Non hic

Tarpejum, non hic Delphica templis micant. (3-4)

Ruganje francuskom mentalitetu nastavlja se u šest stihova prepunih metafora (I.1.1.65). Bježi Francuz s ilirskih obala i vraća se na očinsko ognjište na Marsov poziv. Uzalud to groznim ratom pokušava Austrija. Venera se podsmjehuje i odmah to postiže.

U epigramu od dva distiha bez naslova¹⁸⁰ (I.1.1.91.), nakon nekoliko satiričnih i podrugljivih epigrama protiv Francuza općenito, Hidža se vraća svom omiljenom adresatu

¹⁸⁰ Po jedna elizija u prvom, trećem i četvrtom stihu.

Garanjinu: dalmatinska zemlja je siromašna rijetkim životinjama, pa nema tigrove kao Afrika ni goleme morske nemani (kitove) kao Amerika ni slonove kao Indija ni dabrove kao Rusija. Ali zato ima Garanjina, kršitelja (zatornika) zakona:

Dalmatica at tellus raris animantibus orba

Legum eversorem, te Garaine, tulit. (3-4)

U epigramu od tri distiha bez naslova¹⁸¹ (I.1.1.92.) pjesnik aludira na nekoga tko je izgubio vlast: možda na Francuze na kraju okupacije, možda čak i na dubrovačke senatore nakon pada Republike. Gubitak vlasti zgodno uspoređuje s gašenjem vatre, a ono što je od negdašnjih privilegija ostalo s dimom koji dolazi sa zgarišta i uvijek ima neugodan miris. A usporedbom s tim mirisom izražava raspoloženje naroda prema onima koji su izgubili vlast:

Sic proceres sceptro ammisso et virtute relicta

Difficiles fiunt civibus et populo. (5-6)

Zadnji epigram bez naslova u zbirci prijepisa Luka Pavlovića pod naslovom *Nonnulla epigrammata Georgii Antonii Higgię* (I.1.1.105.) svojom oštricom također pogađa Garanjina. Prigovara mu da potječe od plemena pijanica kojima je vino draže od života i očiju, a on, prijezira vrijedan, daleko od očinskih vrlina, žalosnom narodu daje smrznuti limunov sok i kolače pa ovaj jadni grad truje mamcima proždrljivosti. To je aluzija na nove prehrabene navike koje Francuzi donose u Grad:

Degener a patriis <longe> virtutibus, urbem

Hanc miseram gulę polluis illecebris. (7-8)

Dva Hidžina epigrama (II.30. i II.31.) upućena Garanjinu tiskom je objavio Vratović u prikazu Hidžina opusa u već citiranom djelu.¹⁸² U prvom se slučaju radi o epigramu od četiri distiha bez naslova. Ignorirajući plemićko podrijetlo i izvrsno imovinsko stanje Garanjina, Hidža u prvom distihu za njega kaže da je u Trogiru sjedio na goljoj stijeni i kupao se u kaci, a onda se njemu svojstvenom klauzulom *parva Ragusa* obraća Dubrovniku, a o Garanjinu govori jednako prepoznatljivim sintagmama *Gallo favente* i *sedet in solio tuo*. Slijede uobičajeni navodi o Garanjinovu nepoznavanju zakona i prava te o tome kako je vješt samo u otimanju bogatstva, pri čemu pjesnik u poanti daje slikovitu poredbu Garanjinove vještine u cijedenju bogatstva iz građana s vinogradarevom vještinom u cijedenju soka iz grožđa:

¹⁸¹ Po jedna elizija u drugom i dvije u petom stihu.

¹⁸² V. Vratović, *op. cit.*: 767 i 769.

Ille tuas leges et civica jura ministrat

Ignarus, quid lex, quid sacra jura petunt.

Elicit at sapiens mulcta omnem civibus aurum

Ut succum ex uva vinitor elliceret. (5-8)

U drugom se slučaju (II.31.) radi o epigramu od dva distiha bez naslova u kojemu pjesnik u prvom distihu hvali odvažan ratoboran dalmatinski rod koji ne želi spustiti vrat pod francuski jaram, a u drugom distihu mu suprotstavlja namjesnika Dalmatinca, nazivajući ga izrodom koji je pod francuskim mačem još bezvredniji jer je pod taj jaram podvrgnuo i dušu i tijelo:

Dalmata sed praetor, sub Gallo degener ense

Vilior et corpus subdit et ipsam animam. (3-4)

Među epigramima protiv Garanjina našao se i ovaj koji ničim ne upućuje na njega osobno, ali moguće je da aluzijom upućuje na francusku okupaciju. To je epigram od dva distiha (I.1.1.82.)¹⁸³ u kojoj Hidža kaže da se svi Dalmatinci koje je nekoć strah protjerao s rodne grude vraćaju kući svojim poslovima. U poanti ih uspoređuje s komarcima koji bježe, ali se brzo vraćaju željni krvavih gutljaja:

Sic fugiunt strepitu culices exterriti, ad haustus

At cito sanguineos percupidi redeunt. (3-4)

Sljedeći se epigram od tri distiha (I.1.1.83.), čini se, tematski nadovezuje na prethodni Prozopopejom Hidža brodu udahnuje duh i brod pripovijeda svoje iskustvo: on, mali brod, bez straha je izbrazdao Jadransko more noseći vino i gnoj po grubom zimskom vremenu.

Sada mu strah zaustavlja dah dok na dalmatinske obale prevozi bjegunce, nečasne i srcem i dušom; straši ga srdžba bogova, straše ga i želje plemenitih koji pokreću eolske pećine i strašno puhanje vjetrova:

Ira deum terret, terrent quoque vota bonorum

Quę specus Eolium et flamina dira movent. (5-6)

Možda je ovo aluzija na one koji su bježali pred okupatorom umjesto da mu se suprotstave, a možda na unovačene Dalmatince koji su bježali iz Napoleonove vojske.¹⁸⁴

¹⁸³ Jedna elizija (3); siniceza **eo** (4).

¹⁸⁴ Vidi više u: Ivan Pederin. "Otpor francuskoj vlasti u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama poslije 1806.", *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45/2003.: 291-308.

Epigram od tri distiha bez naslova (I.1.1.54.) upućen je nekom prijatelju, najvjerojatnije Matu Đurđeviću, ali uperen protiv Francuza. Pjesnik prigovara prijatelju što bezbrižno šeće po konavoskim vinogradima dok Francuz podiže tabor pod njegovim krovom. Odmah brojna gomila unučadi božanske krvi nastoji od tebe maknuti ovo zlo: nastoji ali uzalud, ipak te je bliska Palada jedva zaštitila plebejskim štitom, siguran odlaziš.

Nekoć su galskom rodu zakone i prava dali šumski Druidi, kaže Hidža u prvom stihu epigrama od tri distiha bez naslova (I.1.1.71.), a jadranske mljetske zelene šume od guste cerovine ratnička Francuska daje pohlepnim skolopima da obrazuju mladost i da upravljaju svetinjama. Slikovitom metaforom Hidža skolope uspoređuje s Druidima:

Excitat extinctos Gallia nunc Druides (6)

Evo i osude izbjeglica, ili preciznije, onih koji su napustili svoju rodnu grudu od straha pred Francuzima i potražili utočište u drugim zemljama (I.1.1.74.). Dok oni traže tuđe gostoprimstvo, zbog rata rasrđena dalmatinska mladež istjeruje mrske Francuze s njihovih ognjišta. Pokušava nadvladati neprijatelje ratnom silom i mačem, a starosjedioce već strahom tjera u bijeg:

Externos superare hostes vi bellica et ense

Tentat, at indigenas jam fugat illa metu. (5-6)

Napoleonova lukavost tema je jednog Hidžina epigrama od tri distiha (I.1.1.86.). Dok Francuska oružjem prži germansku vojsku, podloženi narod ostavlja na cjedilu Francusku. Francuz klicanjem svijetu najavljuje mir i o miru kroz novine širi vijest. Napoleonovu prepredenost izvrsno oslikava usporedba s liječnikom koji užasne nervne bolesti liječi makom:

His animorum estus mulcet vafer ille, medentes

Ut mala nervorum dira papaveribus. (5-6)

Povijesni događaj europskih razmjera tema je jednog epigrama od četiri distiha (I.1.1.87.). Vjerojatno se radi o dvadesetogodišnjem ratu između Velike Britanije i Francuske,¹⁸⁵ koji je rezultirao konačnim porazom Francuza, a Hidžu veseli o njima pisati u

¹⁸⁵ Velika Britanija je od početka 1793. koristila savezništvo raznih europskih država sklapajući sedam koalicija protiv Francuske do konačne pobjede. U međuvremenu je u Francuskoj svrgnuta Republika i obnovljena monarhija, Napoleon je došao na vlast, pobijeđen abdicirao, otjeran u progonstvo u kojemu je ostao manje od godinu dana. Njegov povratak iz progonstva dovodi do nove koalicije protiv Francuske, u koju su ušle Velika Britanija, Rusija, Pruska i Austrija.

negativnom kontekstu. Sintagma *valido subnixta tridenti* vjerojatno je metafora za jaku britansku mornaricu ako uzmemo u obzir da je *tridens* Neptunovo oružje. Tako nam Hidža pripovijeda kako bogata Engleska poduprta čvrstim trozubom ustrajno vodi strašne ratove protiv Francuza, kako vrlo sigurna stoji usred oceana, ali nije u stanju neprijatelja pobijediti vlastitom snagom. Zato snažnim duhom pokreće savezničko oružje i vihor rata neprekidno oštroumno odugovlači. Težak je to posao, ali razbivši Francuze u dugom nadmetanju oslobađa Europu pogubne vlasti:

Durum opus, at fractis longo certamine Gallis,

Europen <...>eximet imperio. (7-8)

Lakuna u zadnjem stihu ne priječi razumijevanje smisla.

Epigram od dva distiha upućen Franju Mariji Appendiniju (I.1.1.88.) koji je dugi niz godina radio kao profesor retorike u pijarističkom učilištu *Collegium Ragusinum*. Godine 1808. Francuzi utemeljuju novi *Liceum-convictum* i imenuju Appendinija njegovim upraviteljem. Hidža aludira na njegovu sjajnu profesorsku karijeru (*rhetoricę suadeque magister*) i smatra da mu je mjesto upravitelja, bez obzira na pogodnosti koje je sa sobom nosilo, ipak umanjilo slavu upravo zato što je postao oruđe u rukama Francuza:

Prędia multa dedit, fors at majora daturus,

Dimidium at certe nominis eripuit. (3-4)

U svojoj pjesničkoj borbi protiv Garanjina Hidža koristi sva sredstva. U ovom epigramu od dva distiha (I.1.1.95.) vješto se poslužio antičkim motivima *legum Themidosque ministrum* i *Pluti... sanguine cretus*. Francuzi su postavili za upravitelja zakona i pravde neotesanog neznalicu prava i pravde. Prepoznat po Plutovoj krvi, koristan je svojim gospodarima jer na njihovo traženje tvrdica krade naša bogatstva:

Utilis est dominis, Pluti nam sanguine cretus

Mandatis nostras carpit avarus opes. (3-4)

U epigramu od tri distiha bez naslova (I.1.1.104.) Francuzi srčani u ratu, ali srčaniji u zasjedama, svrgavaju s vlasti stare glavare i, domogavši se žezla, postavljaju plebejske sinove i gradske glupane na njihovo mjesto kako bi zakoni bili podložniji naoružanim ljudima. Poskakuju od veselja tupi robovi dvostruko beskorisni za ratovanje, njima su zacijelo i same duše obeščastili Zašto upitnik?. Vrlo je rječita metafora *bis Martis iniqui*:

Exultant hebetes, servi bis Martis iniqui,

Illis namque ipsas prostituere animas. (5-6)

Mržnja protiv Francuza poput munje sijeva i u sljedećem epigramu od jednoga distiha (II.25.):
Imperio populos Gallus regit acer in armis,

Non regit, ast vitiat, glubit et excoriat. (1-2)

Taj epigram citira Željko Puratić¹⁸⁶ u svome prikazu Hidžinih epigrama kao ilustraciju Hidžine mržnje protiv Francuza. U heksametru dolazi konstatacija da Francuz žestok na oružju upravlja narodima, a onda u pentametru poanta: ne upravlja, nego ih oskvrnjuje i guli im kožu. Sinonimija između *glubit* i *excoriat* svojevrsnom gradacijom potencira okrutnost francuske uprave.

Protiv francuske vlasti još je jedan epigram od tri distiha (I.1.1.100.). Trgovac, čovjek na zlu glasu, varalica, mornar, postolar, krivokletnik, rob i slični, protjeravši senatore, upravljaju gradom, nadgledaju običaje, donose presude. S kojim ishodom? Kamo ulaze kad košnice saća i vosak i med i rojeve pčela satiru? Horacijevom metaforom košnice i pčela iz četvrte knjige Georgika kao sinonimom za državu pjesnik aludira na pogubnost te vlasti:

Quonam successu? Quo intrant cum alvearia favi

Et cera et mel et examina apum peremunt. (5-6)

U nekoliko epigrama među Hidžinim adresatima prepoznajemo poznate Dubrovčane ili znamenite ljude koji su u Hidžino vrijeme obavljali neke službe u Dubrovniku, bilo da ih on imenuje, bilo da je po sadržaju razumljivo o kome se radi. Tako jedan epigram od četiri distiha bez naslova, peti po redu u zbirci prijepisa Luka Pavlovića (I.1.1.44.), govori o nekom Rulu koji je kupovao knjige jer je gorio od želje da ga smatraju učenim, a propuh u biblioteci srušio je gomilu knjiga na praznu glavu vlasnika. Sam po sebi epigram nije toliko zanimljiv koliko je zanimljiva činjenica što je jedan beznačajan događaj, kao što je rušenje police s knjigama, izazvao najmanje četvoricu suvremenika na razmjenu oštrih satiričnih epigramskih strjelica. Osobito je dojmljiva zvučna slika heksametra u trećem distihu koji gotovo reproducira zvuk pucanja police dinamičnom izmjenom daktila i spondeja i aliteracijom:

Accidit ut fractis pluteis collapsa librorum

Obduxit dominum copia magna suum.

Smjer naizmjeničnih satiričnih strjelica otkriva se komentaru prepisivača uz epigram pronađen zajedno s prijepisima Hidžinih pjesama u AMB 1590 f 3v¹⁸⁷ te samostalno u HR-

¹⁸⁶ Ž. Puratić. "Poezija Đura Hidže": 426.

¹⁸⁷ AMB 1590: *Nel 1809. (adi 23. dicembre) le serve del Sig. Sebastiano Marini Raguseo pulindo la domestica libreria accadde, che alcune Scanzie della medesima consumate dal tempo cadessero. I libri tutti in quel momento caddero senza offendere chisiasi. Il detto Sig. Marini compose un Epigramma per questo fatto, che lo serviente non pote mai avere. Contro il suo Epigramma il Sig. Dr. Higgia ne compose un altro, che non potè*

DADU LP 14 na kraju prijepisa Marinovićevih pjesama¹⁸⁸. Iz komentara prepisivača saznajemo da je Sebastijan Marinović napisao neki epigram na temu rušenja police s knjigama dok su mu sluge čistile biblioteku. Ne zna se gdje je taj epigram, ali iz istog komentara saznajemo da je Hidža napisao epigram protiv tog epigrama. Komentator prepisivač kaže da se ni taj epigram ne može naći. Međutim kad smo pročitali epigram Sebastijanova brata Stijepa Mariniovića, shvatili smo da se radi o upravo spomenutom Hidžinu epigramu (I.1.1.44.) u kojemu on svoga adresata naziva imenom *Rullus*. Evo oštre reakcije Stijepa Marinovića koji nalazimo u AMB 1590, str. 3. i u LP 14. uz gore navedeni komentar iz kojega naslućujemo identitet Hidžina Rula:

Mentiris vacuum dicens, ne scelera tollis

Osque tuum ferens dicere vera nequit.

Ignarus medicus, vilis notaeque poeta

In quemquam latras pessime carminibus

Pingere qui vellet pestem, si pinxerit iste,

5

Os quo tam polles, magnus Apellis erit.

Tu vatum dedecus, tu secli infamia nostri,

Fac sint dum vives labia muta tibi!

Teško bismo identificirali adresata Hidžine pjesme bez komentara Luka Pavlovića, koji sljedeće stihove atribuirao dr. Mihi Grgureviću, prijatelju i dobročinitelju Stefana Marinija, Hidžinu rođaku i kolegi:

Auctori epigrammatis, quod desint "Cecidit in vacuum bibliotheca caput" epigramma

(AMB 1590, f 4r.; DAD LP 14)

Nil vacuum sub sole manet, tua garrula lingua

Impleret vacuum, si quid in orbe foret.

Stultiloquus, petulans, servilia munera tractans

Artis Apollinae nomen inane gerens.

aversi. Contro quell' Epigramma del Higgia il Sig. Stefano Marini fratello del suddetto ne compose il seguente contro il Sig. Higgia.

¹⁸⁸ LP 14: *Nel 1809. li 23 Dicembre la serva del signore Sebastiano Marini fratello di Stefano, autore della in addietro copiatu poesie, pulindo la domestica lebreria accade, che e alcune scanzie delle medesima cadessero. Tutti i libri inddero senza offendere chisiasi. Il d. sig. Sebastiano compose un epigramma su questo fatto, il quale fuero con ho caduto. Contro il sue epigramma il sig. Dr. Higgia compose un' altro, il quale puri non ho veduto. Contro l'epigrami del Higgia il sig. Stefano Marini compose il seguenti epigramma:*

Unumquemque tuis laedere carminibus.

Perniciem, diramque luem qui pingere vellet

Te pingens plenum composuisset opus.

Na kraju prijepisa *Nonnulla epigrammata* ..., govoreći o Hidži, Luko Pavlović kaže da *od toga blebetala* ima još stotinjak epigrama sličnih onima koje je prepisao, ali da se, vjerojatno zbog lošeg stanja rukopisa, ne mogu svi pročitati. Isto tako kaže da se na kraju Marinijevih pjesama (LP 14) može vidjeti što o njegovu (Hidžinu) jeziku kaže gosp. doktor Marko Grgurević, njegov rođak. Također kaže da je jedan nepoznati o njemu napisao sljedeće¹⁸⁹:

Higgia, nec tantum Venusini carmina Vatis

Sed mores, Sophiae et dogmata foeda refers.

*Pinguem sese ait ille, Epicuri de grege porcum,*¹⁹⁰

Vitae haec forma tua est, Higgia, et interitus.

Epigram od dva distiha bez naslova upućen je nekom Marku (I.1.1.48.). S obzirom na to da mu je *patria Gallia*, zasigurno se radi o Marku Bruereviću.¹⁹¹ Od sva tri epigrama upućena Bruereviću, ovaj ima najoštriji žalac. Ostale su dvije tek blago ruganje. Pjesnička slika gradi se na suprotnosti između uglađene Francuske i njezina neuglađenog sina. Radi se o Hidžinoj poslovičnoj netrpeljivosti prema Francuzima, a iz raznih izvora znamo da je Bruerević Dubrovnik smatrao svojom domovinom. "Tebi je, Marko", kaže Hidža, "Francuska domovina, ona zemlja hraniteljica ljupkosti i blaga roditeljica svih naslada. A ti si po svemu sasvim neuglađen i sve tvoje dosjetke, svaka tvoja riječ i djelo zaudaraju na priprosto selo":

Nugaris quidquid, quidquid dicisque facisque

Prorsus inurbanum est et rude rus redolet. (3-4).

¹⁸⁹ LP 12, *Nonnulla epigrammata Georgii Antonii Higgię, f. 24: Questo linguacciuto scrisse altri cento incirca epigrammi, di natura dei sopra copiati: ma non si sono potuti leggere. Veggasi in calce ai componimenti di Sig. Marini, ciò che di sua lingua dice, il Sig. dr. M. Gargurević, suo cugino. - E un ignoto ecco ciò che di lui lascio scritto.*

¹⁹⁰ Cf.: *Hor. Epist, 1,4,16: Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,*

cum ridere voles, Epicuri de grege porcum. (15-16).

¹⁹¹ O Marku Bruereviću vidi više u: Vladimir Vratović. "Marko Bruerević - Marcus Bruere Desrivauxius (1765.-1823.), *Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 3, Hrvatski latinisti II*, Matica hrvatska/Zora, Zagreb, 1970.: 877-893.; Gorana Stepanić. "Bruerevićevi epigrami i carmina u rukopisu *Poetici componimenti in italiano, slavo e latino*," *Kolo VI* (1977), 4: 103-114.; Zdenka Janeković Römer. "Ladanjska Arkadija Junija Antunova de Resti (1755.-1814.) - utočište starog svijeta", *Peristil* 56/2013.: 56-62.

Istom adresatu Hidža upućuje još jedan šaljivi epigram (I.1.1.112.), pod naslovom *In fuga psittaci ad Marcum Bruerium*, te jednu, također šaljivu, pjesmu u hendekasilabima pod naslovom *Ad Marcum Desriveaux hendecasyllabon* (I.6.5.), o kojoj će biti govora kasnije.

Bruerević je imao prekrasnog papagaja koji je govorio poput čovjeka. Papagaj je odletio iz kaveza, što je Hidža iskoristio da o tome napiše šaljivi epigram u kojemu se izravno obraća svome adresatu: *Marce, fugit, mehercle rudis atque ingrata volucris,*

Quod nemus urbano pretulit hospitio (3-4)

U namjeri da pojača tjeskobu svoga adresata zbog gubitka kućnog ljubimca, Hidža uporno nabraja neugodnosti kojima je ptica sada sigurno izložena, pa kaže kako se nezahvalna ptica upravo sada nalazi u nekim pustim boravištima i na negostoljubivoj stijeni ili se izgubila u mračnom šumarku, da trpi glad i strah, studen i kišu ili možda jeca u okrutnim lovačkim zamkama. Nisu je mogle zadržati ni svjetlucave ograde zlatnoga kaveza ni, što je još slađe od gozbe, medeni francuski glas i svakovrsne druge naslade. Ovo je suptilno ismijavanje načina na koji Francuzi tretiraju kućne ljubimce. A nije ga mogla zadržati ni vlasnikova postojana mladenačka ljubav, od koje ništa nije čišće ni ljupkije. Prevelika ljubav prema slobodi upravo mu otima tolike pogodnosti ukroćenog života. Pjesnik prenosi Horacijev susret i razgovor gladnog psa litalice i psa kućnog ljubimca. Tu istu sliku daje i S. S. Kranjčević u "Gospodskom kastoru." I na kraju ne izostaje žalac namijenjen i Marku i njegovim Francuzima:

Aufugit exemplis Gallorum grandibus ales

Ista animo et vestrīs oblita consiliis. (17-18)

Epigram je očito napisan nakon okončanja francuske okupacije Dubrovnika.

Epigram od šest distiha bez naslova upućen nekom Đurđeviću, najvjerojatnije pjesnikovu prijatelju Matu (I.1.1.53.), započinje metaforičnim prikazom ljetne pripeke u heksametru:

Tempore solstitii exurit dum Sirius agros (1).

Pjesnik se u drugom stihu izravno obraća svome adresatu konstatirajući da se uputio u udaljena sela dok ga i rodbina i prijatelji odvrćaju od tog pothvata nabrajajući opasnosti koje ga mogu presresti na putu:

Hi memorant ventos, rabidi et fera murmura Nerei

Et Stęum longis febribus usque grave. (5-6)

Pokušavaju ga odvratiti, što duhovitim dosjetkama i šalama, što usrdnim molbama, ali, kako Hidža kaže, sve je uzalud: *Omnia vana quidem, sevo nam surdior euro*

Undisonum quoties per mare carpis iter. (9-10.)

Pjesnik naglašava prijateljevu ustrajnost u naumu poredbom *sevo nam surdior euro*.

S obzirom na godišnje doba i meteorološke prilike koje su razvidne iz prvog stiha, teško je vjerovati da je u to doba moguć po život opasan brodolom. Tako da nastojanje prijatelja i rodbine da ga odvrate od tog pothvata zvuči jednako ironično kao i Đurđevićeva upornost da krene na put. Ostaje dvojba je li on hrabar ili su oni kukavice:

Nauticus haud illum flectit clamorque laborque,

Non metus et miserum naufraga vota virum. (11-12)

U nekoliko epigrama adresati su poznata braća Stulli (Petar, Luko i Vlaho). Hidža inače ima neprijateljski stav prema obitelji Stulli zbog njihove profrancuske političke orijentacije. U prvom od tih epigrama (I.1.1.96.) Hidža imenom oslovljava Petra, što nam ne bi bio dovoljan argument da kao adresata detektiramo baš Petra Stullija, ali iz sadržaja saznajemo da se radi o njemu. Naime, iz povijesnih izvora¹⁹² saznajemo da su, prema Marmontovoj odluci iz 1808., suci Prvostupanjskoga suda u Dubrovniku kojemu je predsjedavao Niko Pozza bili Petar Stulli, Jakov Natali, Antun Krša, Luigi Cosinti. U tom epigramu od dva distiha bez naslova Hidža ironično aludira na Stullijevo napredovanje u doba francuske uprave kad je, kako kaže, od lošeg pisara postao sudac:

Hac te, Petre, tenus tulerat vix patria scribam

Fēdebas calamo publica scripta tuo. (1-2).

Kad je pak postao sudac, prigovara mu da je nepravedan:

Non fert armatum, sellam cum iudicis implet

Edis et empta nigro e pectore iudicia. (3-4)

Petar Stulli bio je oženjen za Mariju Milković i s njom je imao dvije kćeri, Mariju Katarinu Vodopić i Anu Mariju Budmani. U epigramu od dva distiha bez naslova (I.1.1.97.) koji u Pavlovićevu prijepisu slijedi iza gore navedenog, Hidža napada Stullija da pored žene i kćeri koje dokazuju njegovu plodnost, za ljubavnicu ima udovicu s kojom nema potomaka, pa zaključuje da je neplodno sjeme preljubnika:

Ast tua non uterum gestat vidua illa proterva.

Est infēcundum semen adulterii. (3-4)

Nismo naišli na povijesno utemeljenje za ovu tvrdnju.

¹⁹² Stjepan Ćosić. "Dubrovnik u Ilirskim Pokrajinama", *Anali* Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 35 1997.: 37-62.

U epigramu od tri distiha bez naslova (I.1.1.98.), Hidža se obraća Vlahu Stulliju¹⁹³ kao činovniku u tadašnjem Zdravstvenom gradskom nadzorništvu u Dubrovniku:

Stulle, arces vigilans dirę contagia pestis,

Et minuis populi funera et inferias. (1-2)

Ti, kaže Hidža Vlahu, suzbijaš kugu i smanjuješ smrtnost naroda, dok je onaj tvoj brat (mислеći na Luka), koji ne poznaje liječništvo, još više širi. U poanti ga imperativom potiče da se odrekne brata čime bi izbacio kugu iz svoga grada:

Ni te cęcus amor fratris tenet, ejice fratrem;

Tunc pestem e nostris finibus ejicies. (5-6)

Petar Stulli adresat je još jednog Hidžina epigrama od tri distiha bez naslova (I.1.1.99.). U prvom distihu pjesnik se obraća Nemezi, božici pravednosti, i kaže da joj Petar posvećuje sve knjige, sudački plašt, periku i togu, želeći reći da se Petar zavjetovao da joj odano služi. U drugom distihu opisuje kako se sudac odijeva, puderom posipa periku, na glavu stavlja široki klobuk i pripasuje mač. Naoružao se mačem, ali u političkom vrtlogu neće biti Marsov oružnik, nego nečastan sljedbenik blage Temide:

Assecla non Martis, tuus ast, Themis alma, satelles

In hoc civili turbine turpis erit. (5-6)

Antički simboli rata (Mars) i pravde (Themis) doprinose ozbiljnosti i dramatičnosti pjesnikovih tvrdnji.

Luko Stulli adresat je dva Hidžina epigrama (I.1.1.102. i I.1.1.113.). U prvome od njih, u dva distiha bez naslova, Hidža prigovara Stulliju da pjesničkim tričarijama i pokornošću traži sreću od Francuza - on koji je položio liječničku zakletvu, a u poanti daje svoj sud o njegovu pjesničkom i liječničkom umijeću:

Non malus inveniet fortunam, Stulle, poeta

Aulicus insulsus, pessimus et medicus. (3-4)

Drugi pak epigram od tri distiha (I.1.1.113.) nalazimo u dva prijepisa, Luka Pavlovića LP12, C.v. f 370v pod naslovom *Ad Lucam Stulli medicum*, gdje je adresat vidljiv već iz naslova, i Rafa Radelje u AMB 1431, gdje pjesma nema naslova. Iz komentara uz prijepis Rafa

¹⁹³ Vlaho Stulli (Dubrovnik, 8. X. 1768.-19. XII. 1843.), poznat kao hrvatski pjesnik i komediograf (*Kate kapuralica*), bio je činovnik u Zdravstvenom gradskom nadzorništvu u Dubrovniku. O aktivnostima u gradskoj službi vidi više u: S. Čosić, *op. cit.*

Radelje¹⁹⁴ saznajemo tko je *Mosetides* iz prvog stiha kojemu se Hidža obraća, te da epigram nije nastao u vrijeme francuske okupacije. Hidža tvrdi da je Stulli neiskren u pohvali koju je uputio Mosetiću, što potkrjepljuje njegov sud o Stullijevu oportunističkom karakteru još iz vremena francuske okupacije. Vrlo je efektna poredba s Ezopovom basnom o lisici i gavranu. Slijedi oštra satirična žaoka na kraju:

Non hac arte viri naris capiuntur acutę,

Ista movet bilem jugiter et stomachum. (5-6)

Vladimir Vratović je u spomenutom prikazu opusa Đura Hidža objavio jedan epigram bez naslova (II.29.), za koji gotovo sa sigurnošću možemo tvrditi da mu je adresat Luko Stulli, kojega Hidža, kako je već rečeno, očito nerazumno mrzi zbog njegove političke orijentacije. Inače je Luko Stulli bio ugledan liječnik, znanstvenik i pjesnik, o čemu svjedoče brojni drugi izvori. Tako Stjepan Čosić¹⁹⁵ donosi iscrpan prikaz života i rada ovoga slavnoga Dubrovčanina navodeći brojne izvore koji govore o njegovoj slavi i izvan Dubrovnika. Tu smo, među ostalim¹⁹⁶, naišli na podatak da je Luko rođen u selu Šumetu ponad Rijeke Dubrovačke, što nas je navelo na zaključak da je on adresat ovog Hidžina epigrama. Hidža mu tu daje ime *Vespula*¹⁹⁷ i napada ga što grize narodne prvake i loše govori o javnim prilikama poručujući mu da prvo "pomete ispred svojih vrata"¹⁹⁸:

*Dum potis est*¹⁹⁹, *primum sese ipsum curet et ulcus*

Tam foedum parvi ne faciat medicus. (3-4)

Osobito je zajedljiva poanta s aluzijom na seljačko podrijetlo njegova adresata:

Nam secus urbano male tergum fuste dolatus

Rure iterum crudas discupiet soleas. (5-6)

Iz komentara prepisivača na talijanskom jeziku ispred Hidžinih stihova saznajemo da je povratak Miha i Lucijana, sinova Sebastijana Đurđevića, iz Siene, kamo su bili poslani na studij, nadahnuo je Hidžu na jedan duhoviti epigram (I.1.1.107.) pod naslovom *Binis fratribus e Senensi collegio in patriam redeuntibus*. Sudeći po sadržaju epigrama, braća su se vratila ne završivši studij. To je zapravo jedan distih u dvije varijante:

¹⁹⁴ *Nella permanenza del Signor Protomedico e consigliere governiale Mosetich a Ragusa nel 1823. il Dr. Stulli gli dedicò un'allocuzione Latina in sua lode; e questa diede motivo al seguente epigramma.* Ispod samog epigrama piše *Georgius Higia Medicus Physicus*.

¹⁹⁵ Stjepan Čosić. "Luko Stulli i dubrovačka književna baština", *Anali Dubrovnik* 41 (2003.): 259-286.

¹⁹⁶ Op cit.: 262-263.

¹⁹⁷ Slijedom Hidžine nedosljednosti u bilježenju geminata, možda *Vespulla*, što bi se moglo prevesti kao *Osica*.

¹⁹⁸ Asocijacija na: *Medice, cura te ipsum*, Evand. po Luki 4,23.

¹⁹⁹ Uočavamo arhaični oblik *potis est*.

Cerne, precor, binos quos reddit Thuscia fratres,

Non est in gemino corpore mica salis.

sive:

En geminos fratres nobis Etruria reddit:

Non est in duplici corpore mica salis.

Komentari prepisivača uz prijepise katkada otkrivaju ime adresata do kojega bismo teško došli iz sadržaja. To je slučaj i s jednim epigramom od dva distiha bez naslova (I.1.1.108.). Francuzi su u Dubrovnik uveli običaj vožnje u kočiji. Iz komentara prepisivača saznajemo da je prva Dubrovkinja koja se provozala u kočiji, i to u društvu s nekim Francuzom, Margareta Vlajki rođena Bošković, što je nadahnulo Hidžu da se još jednom naruga nekoj ženi:

Moribus impuris depicto femina curru

Prima Ragusino in littore visa fuit. (1-2)

Očito se radilo o ženi slobodna ponašanja kad Hidža zaključuje poantom:

Hactenus illa hominum fēde traducta per ora,

Traduci voluit nunc hominum ante oculos. (3-4)

Na drugom mjestu prepisivač objašnjava okolnosti incidenta na ribarnici kad je neka žena ošamarila Andriju Miletića, predsjednika Prvostupanjskog suda u Dubrovniku u ribarnici 4. travnja 1818., što je Hidžu nadahnulo da napiše dva epigrama (I.1.1.109. i 110.). Oba epigrama su bez naslova pa bismo bez spomenutog komentara teško razaznali o kome se radi. U prvom epigramu od dva distiha pjesnik prvo upozorava suca što je pametno učiniti u takvom slučaju, a u poanti objašnjava razlog:

Terga bovum pecudumque etenim, non jura resolvunt

Quicumque assueti fēda macella colunt. (3-4)

U drugom epigramu od tri distiha (I.1.1.110.) poziva robove i dangube (*O Davi²⁰⁰! O scurrē*) koji čiste ribarnicu da dođu, jer se ruše zakoni. Žena nepoznatog vojnika ošamarila je Predsjednika (suda) i blatom mu zalijepila oba obraza. Moguća su dva razloga za takav postupak, ili ona ne zna kako se ponašati prema sucu ili, iako zna, ne može se držati zakona:

Illa vel ignorat juris tractare magistrum

Vel non ignorans, parcere jura nequit. (5-6)

²⁰⁰ Davus i Davos - često ime roba u antičkim komedijama.

Dijaloški epigram od četiri distiha pod naslovom *Verna et iudex* (I.1.1.114.) nismo pronašli u autografu, ali u prijepisima ispred stihova nalazimo dragocjene podatke u komentaru prepisivača. Tako saznajemo da se radi o događaju od 19. travnja 1818. te da se dijalog vodi između nekog župskog seljaka i Marka Tomaševića, suca Prvostupanjskog suda u Dubrovniku. Župljanin se kod suca Tomaševića raspituje gdje bi mogao naći predsjednika istoga suda, Andriju Miletića. Sudac mu kaže da ga potraži kod obućara, a seljak kaže da ga je tamo već bezuspješno tražio i da mu je obućar rekao da je bio tu (ali više nije). Potom sudac kaže seljaku da pođe na javnu tržnicu. Seljak kaže da je i tamo uzalud provirio (*Incassum tetigi limina*), ali ga nigdje nema. Tada sudac Tomašević zaključi da će ga, ako nije na tim mjestima, sigurno naći na ribarnici. Taj nam podatak govori da je sudac Miletić svoje poslove obavljao uglavnom izvan suda, a prečesto na ribarnici:

*Iudex: Hęc loca si fallunt, i mox, invise macellum,
Illic p̄torem certe etenim invenies. (7-8)*

U epigramu od dva distiha bez naslova (I.1.1.103.) Hidža se ruga Marmontu, koji je na nekoj gozbi, među uglednim gospođama, pored sebe posjeo neku neuglednu ženu.²⁰¹ I naravno, Hidža nalazi objašnjenje za taj postupak, radi se o ženi lakog morala:

*Corpore non p̄stans, non et sermone faceta.
Non docta, at facilis supposuisse femur. (3-4)*

U šaljivom epigramu od dva distiha (I.1.1.106.) pod naslovom *Venceslao comiti de Lilienberg* igrom riječi pjesnik pojašnjava značenje imena austrijskog upravitelja Dalmacije de Liliemberga, koje je izvedeno prema kraju iz kojega dolazi (*berg* brdo; *lilia* ljiljan). Hidža prezime dovodi u vezu s karakterom čovjeka pa kaže:

*Mons bene qua p̄stas solide vim mentis adumbrat
Candoremque animi lilia cana tui. (3-4)*

Antuna Sorkočevića hvalio je dok je kao mladić odlazio na studije u Italiju. Međutim, kad se kao zreo čovjek stavio na stranu Francuza, izgubio je Hidžine simpatije i on oštro kritizira njegov karakter jednim sarkastičnim distihom (I.1.111.) pod naslovom *In Antonium Sorgium Luce filium patricium Rhagusinum*, argumentirajući svoj stav dvjema kratkim rečenicama u distihu: *Doctorum depicta virum si vendidit ora,*

²⁰¹ Opažamo hiperkorektan oblik *femellam*.

Nil mirum. Matris vendidit ossa suę. (1-2)

Hidža tu vjerojatno aludira na knjigu koju je Sorkočević napisao na francuskom i izdao u Parizu, a Bersa je spominje pod prevedenim naslovom "Postanje i pad dubrovačke republike".²⁰²

U obitelji Tromba bilo je više državnih službenika. Bersa²⁰³ spominje Iva i Luja. U jednoj dužem epigramu od šest distiha (I.1.1.115.), pod naslovom *Ad dominum Joannem Tromba* Hidža kritizira Trombin oportunistički oporok. Dok je domovina bila slobodna, isticala se i njegova obitelj. Kad je pogođena pala nakon ratnog vihora, u svome ga je ugodnom krilu grijala Francuska koja je znala pridobiti ljude i dodijelila mu važne poslove. Kad je vrijeme donijelo smjenu gospodara i kad je došla austrijska vlast, i njega je zaštitila sjena njemačkoga cara i služio je na čast rodnoj grudi. Slijedi sarkastičan zaključak:

Hęc sunt eximię virtutis přemia namque

Fortunam mores ingeniumque ferunt. (11-12)

Zbog dužine pjesme čitatelj sve do zadnjeg distiha ima dojam da se radi o pohvali. Čak je i u zadnjem distihu sarkazam "u rukavicama". Hidžina satirična strijela ne zaobilazi istoga toga Trombu ni nakon smrti (I.1.1.66)

Epigram od pet distiha (I.1.1.116.) pod naslovom *Ad Niconem Pozzam Sorgium Luciani filium* nalazimo samo u jednom prijepisu. Nije to ni satira ni poruga, nego tek blaga ironija, možda čak u prijateljskom tonu. Hidža već u prvom distihu opominje svoga adresata kako mu prolazi mladenačka dob, a nije podario unuke svojim roditeljima.²⁰⁴ Hidža vješto pleće mrežu svojih argumenata rabeći antičke motive *Venus* i *tota Hymenea domus*. Malu nejasnoću stvara lakuna u šestom stihu. Međutim, poruka je jasna, pjesnik potiče svoga adresata da se odluči, da izabere neku od djevojaka jer to od njega zahtijevaju prirodni zakoni, a združeni rod Sorgo i Pozza već dugo žarko grije ta nada:

Hoc et natureę petit ordo et Sorgia Pozzeę

Gens juncta hanc cupide spem fovet usque diu. (9-10)

Teško je reći kojem Stayu Hidža upućuje epigram od tri distiha (I.1.1.42.) rugajući se njegovoj debljini. Njegovi suvremenici su bili braća Benedikta Staya, Frano i Kristo. Kod Berse nalazimo podatak da je Frano pohodio sastanke u Sorkočevićевой akademiji, ali ne

²⁰² Više o toj knjizi i o samome Antunu Sorkočeviću vidi u: Josip Bersa, *op. cit.*: 86.

²⁰³ Josip Bersa, *op. cit.*: 25 (Ivo); 52 (Luj).

²⁰⁴ O Niku Puciću Sorkočeviću vidi više u: Nenad Vekarić. *Vlastela grada Dubrovnika, sv. 3, Vlasteoski rodovi (M - Z)*, Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik 2012.: 186

znamo ništa o njihovim eventualnim zaručnicama, a još manje o njihovoj tjelesnoj masi. Tog Staya kojemu se Hidža ruga, nosili su svako jutro k zaručnici u dvostrukoj nosiljci. Iznemogao, prijatelju koji je posrtao kaže da se boji jer ga pritišće neobičan teret, a ovaj mu odgovara opscenom primjedbom da se ne treba sramiti ako slaba žena može taj teret nositi usred tmine:

"Ut te non pudeat nostrum si femina pondus

Ferre valet mediis debilis in tenebris." (5-6).

Opće ljudske mane tema su brojnih Hidžinih epigrama. Tako se u epigramu pod naslovom *Ad Giorgium recusantem munus militię oblatum dum in sponsum se promiserat* (I.1.1.4.) u tri elegijska distiha,²⁰⁵ pjesnik podrugljivo obraća nekom Đuru koji je odbio vojnu službu i zaručio se. Kaže mu da je loše učinio što je odbio časnu službu koju mu je ponudila Ugarska te da ga svi zbog toga ogovaraju. Ali pjesnik ga razumije i kaže da između svih glasova čuje njegov koji kaže da je teško obnašati dvije službe:

Has inter varias voces vestram audio: "Fungi

Difficile est geminę munera militię." (5-6)

U pjesmi od tri distiha pod naslovom *In Sigismundum* (I.1.1.8.) ruglu je izložen kockar koji je, dok mu je otac bio živ, tvrdio da ne voli kocku, ali kad je otac umro, počela mu se jako sviđati. Slijedi upozorenje kako sada ima što izgubiti, ali izgubi li to, sudbina (ždrijeb) neće imati ništa protiv njega, jer, kako je sam rekao, kocka mu se uopće ne sviđa.

... Quos si perdideris, Pol, plus nil juris habebit

Sors in te, tibi namque alea nulla placet. (5-6)

Hidža u nekoliko epigrama ili aludira na homoseksualnost ili o njoj izravno govori. Tako je u pjesmi pod naslovom *Ad Gaurum quem, postquam pedicaverat, Ario contemptum rejecerat a se* (I.1.1.9.) adresat neki *Gaur* kojega je ljubavnik *Arion* odbacio. Identitet ljubavnika ne možemo odgonetnuti. Hidža mu se ruga zbog njegove seksualne orijentacije retoričkim pitanjem na koji sam daje odgovor:

Dicam cur fossum contempserat Ario corpus,

Gaure, tuum? (5-6)

A onda nemilosrdnom metaforom izvodi "završni udarac":

²⁰⁵ U 3., 5. i 6. stihu nalazimo po jednu eliziju.

..... *Sterilis vinea spreta jacet.* (6)

Istom adresatu na istu temu upućen je i epigram od četiri distiha pod naslovom *In Gaurum effeminatum* (I.1.1.34.). Kad god u njemu prevlada žena, ona mu u srcu raspali zabranjeni plamen, a slaba se volja odmah pokori pobjednici. Uočavamo ekspresivnu metaforu u prvom stihu: *Quandocumque tuum pertingit femina lumen* koja se ponavlja i u petom stihu. U šestom stihu Mihael je već u ženskoj odjeći i ono što mu preostaje čitamo u poanti zadnjega distiha:

Excita corde tibi fax est et flexa voluntas.

Omnia, nam nunc nil te impedit, exequare. (7-8)

Teme i motivi vezani za feminiziranog muškarca prevladavaju u još dva epigrama. U epigramu od dva distiha bez naslova (I.1.1.36.) pjesnik pita golobradog Mihaela zar obučen u žensku odjeću želi recitirati među bradatim muškarcima pa ga upozorava da bježi od njih jer će i on uskoro biti bradat.

Jednim distihom bez adresata (I.1.1.37.) pjesnik oštrom poantom upozorava Mihaela obučenog u žensku odjeću kakva ga sudbina čeka. Tijelo će mu ili izazvati druge ili biti izazvano:

Femina vestitu es, Michael, mas corpore, corpus

Vel alios agitet vel agitatus erit! (1-2)

Zadnji stih ovog epigrama ujedno je poanta svim epigramima na tu temu.

Ime, bolje rečeno, podrugljivi pseudonim adresata nalazimo u naslovu *In Clementem Culum obtrectatorem et maledicum tetrastichon* (I.1.1.12.), iako se pjesnik u drugom stihu obraća nekom Juniju kojemu prepričava gradske glasine. U narodu se i danas može čuti pridjev *poprdljiva guzica* za nekoga tko sve što čuje odmah mora prenijeti dalje; u Dubrovniku osobito *kundurica* za nekoga tko se bavi ogovaranjem. A Hidžinu adresatu je to izgleda glavno zanimanje. *Clemens Culus*, s paradoksom u imenu i prezimenu, kojeg ni obećana zaručnica ne želi za muža jer je *culus*, s dotom (mirazom), tj. bogatstvom gubi i prijatelje, a Hidža u poanti ističe uzrok gubitaka koje je pretrpio:

Amisit sponsam et varios cum dote sodales.

Heu, sese proprio perdidit officio!

Puratić citira i jedan epigram od jednog distiha (II.24.) pod naslovom *Ad Junium sepius mentulam dicentem* u kojemu Hidža ruglu izvrgava i brbljivce koji često rabe opscene riječi. Ovaj put obraćajući se nekom Juniju, ne libeći se, poput svoga uzora Katula, u svojoj pjesmi upotrijebiti jednu od tih riječi:

Mentula bina tuo e corpore pendet, Juni,

Altera sub ventre est, altera in ore tibi. (1-2)

U epigramu od dva distiha (I.1.1.13.) pod naslovom *In quendam Gaurum alienas prædicas e pulpite recitantem* pjesnik se ironično obraća nekom plagijatoru i upozorava ga da se ni slučajno ne veseli pohvalama koje dobiva deklamirajući tuđa djela, jer nije zaslužio pohvalu.

U poanti slijedu poredba s papagajem:

Nam quod, Gaure, facis, psitacus hoc faceret. (4)

U epigramu od dva distiha (I.1.1.20.) pod naslovom *In concinatores Ferri stupidum et ignarum* satirična oštrica pogađa nekog političkog agitatora, glupana i nezalicu kojega ne krasi dar govora:

Auditor stupet, et tristis facundia dolet

Concinnatorem cernere nesciloquum. (3-4)

U tri epigrama nailazimo na topose suprotnosti između sela i grada. Tako se u pjesmi od dva distiha pod naslovom *Ad Sarracam nobilem rustice viventem* (I.1.1.23.) ruga plemiću Saraki koji je godinu dana živio kao seljak da bi zadobio simpatije sredine u kojoj se kretao. Pri tome je često govorio da će u gradu živjeti na gradski način. Hidža je poantu začinio oštrim sarkazmom:

"Urbane vivam", dicebas semper. In urbe

Vivis, sed tecum rustica rusticitas. (3-4)

Jednako oštar žalac poruge pogađa još jednog neodređenog adresata u epigramu od jednog distiha (I.1.1.56.) Neki je Marko otišao na selo, a da mu ne bi što seljačko ostalo u gradu, odnio je iz grada svoju sliku:

In rus²⁰⁶ Marcus abit. Ne quidquam ruris in urbe

Restet, ab urbe suam transtulit effigiem. (1-2)

²⁰⁶ Imenica *rus* stoji s prijedlogom *metri causa*.

Šaljivi epigram od dva distiha (I.1.1.61.) nema određenog adresata; pjesnik prepričava događaj kad je neki drvosječa oborio stablo blizu obale i nemarom ranio nekog gradskog čovjeka, ali daje šaljivi zaključak:

*Hactenus immundam porci metuere securim,
Illam nunc metuit municipalis homo. (3-4)*

Satirični žalac uperen je protiv neskromnosti nekog Marina koji je uvjeren da mnogo toga zna, u pjesmi od dva distiha (I.1.1.31.) pod naslovom *In Marinum quendam animo multa scire presumentem*. Pjesnik kaže da ga mnogi pitaju koliko bi znanja htio imati, kao Sokrat ili kao Aristotel, a on podrugljivo odgovara:

*Si possem, quantum presumit scire Marinus:
Sic major Socrate, major Aristotele. (3-4)*

Nije Hidža ni rogonje ostavio bez poruge. Jezgrovitim epigramom od jednog distiha (I.1.1.33.) u kojemu se možda krije aluzija na opscenu vezu između svekra i nevjeste, poručuje nekom Marku da ga otac tjera iz kuće, te da će ga odmah potjerati kao rogonju:

*Pellit ab ede²⁰⁷ tuus genitor te, Marce, maritum
Sed te cornutum protinus excipiet. (1-2)*

Uvijek je bilo opasno biti jamac, poruka je epigrama od dva distiha bez naslova (I.1.1.38.). Neki je Euzebije iznenada umro za vrijeme deserta opterećen velikim dugom. Brat ga neutješno oplakuje, a veselit će se onaj koji mu nije jamac:

*Insolabiliter luget sua funera frater,
Gaudebit sponsor ni suus ille foret. (3-4)*

U jezgrovitom epigramu od jednog distiha (I.1.1.39) Hidža napada nekog pjesnika koji u svojim pjesmama kritizira svoga učitelja:

*Carpitur in vestris vester preceptor, Juni,
Carminibus, metuet carmina et ipse tua. (1-2)*

²⁰⁷ Nedosljednost u bilježenju diftonga.

U šaljivom epigramu od dva distiha (I.1.1.41.) pod naslovom *In Fastidium* opipavao je Fastidije bilo bolesne Ane i nikada nije rekao da ima povišenu temperaturu. Liječnik kaže da ima, ovaj negira i uvijek će negirati jer i njemu tuče uznemireno bilo.

Afirmat medicus, negat hic semperque negabit.

Nam, comota illi palpitat arteria. (3-4).

Jezgrovit epigram od tri distiha bez naslova (I.1.1.45.) govori o robovanju strastima. Dok lombardijski pjesnik²⁰⁸ hvali sluškinje, obasipa hvalama ljude znamenite po delijskom umijeću, tj. liječnike.²⁰⁹ Sluškinje hvali kao starac, obuzet strašću, a ove druge zarobljen liječničkim ludorijama. Štoviše, što je osobito važno, pod krinkom pohvale bira iskorištavanje robova do najtežeg ropstva:

Vel quod præcipuum, carpit sub tegmine laudis

Ancillare seni servitium usque grave. (5-6)

U epigramu od tri distiha bez naslova (I.1.1.46.) Hidža se okrutno ruga iznemoglom, ružnom, krezubom i sijedom starcu koji se ženi mladom lijepom djevojkom gradeći komične efekte na suprotnostima: *frons rugosa, canum caput et sine dente* kod starca, naspram: *pulchra virgine cujus exornat teneras prima juvena genas* kod djevojke. Zadnjim distihom zadaje završni udarac nesretniku:

Dum preparas sponsalia leta torumque jugale

Mors tumulum en tibi molitur et inferias. (5-6)

Požuda je tema epigrama opscena sadržaja od dva distiha bez naslova (I.1.1.60.), u kojemu se Hidža ruga nekom Marku koji ni u mašti ne može zadovoljiti svoju pohotu.

U epigramu od četiri distiha bez naslova (I.1.1.47.) u prva dva distiha, pjesnik govori o nekom pokvarenom pjevaču koji je dugo živio u gradu i bavio se svodništvom. Sad pak pod Marsovim znamenjem cenzor u ovome jadnome gradu bdije nad čistim običajima. To je aluzija na neku stranu vlast, francusku ili možda austrijsku. Orfej je pak svojim umijećem ukrotio i divlje običaje, što je za kitaru bila čudesna čast. Antički motivi *citharedus, Orpheus, cithara*, potenciraju stare vrline naspram svemu lošemu što *auspiciis Martis* donosi strana vlast.

²⁰⁸ Vergilije, rođen u Mantovi, bavio se medicinom.

²⁰⁹ Apolon bog liječništva rođen je na Delu.

U jezgrovitom epigramu od jednog distiha (I.1.1.49.) triput se javlja pridjev *fēdus*, jednom čak u komparativu. Adresat nije imenovan, a nije moguće ni naslutiti o komu se radi; to je zasigurno netko koga pjesnik ne podnosi. Uglavnom, sve mu je ružno: i izgled i lice i vladanje i način, a u poredbi lošije prolazi duša:

Fēda tibi facies atque os gestusque modique

Corpore sed fēdo fēdior est anima. (1-2)

Hidža sarkazmom pogađa ulizicu u epigramu od dva distiha bez naslova (I.1.1.50). Kad je netko plebejskoga roda, normalno je da su mu i jezik i običaji plebejski, pa on svoga adresata pita zašto se onda on oholi kao da je visokoga roda: potom sam odgovara: "U tebi je obilje krvi nedvojbenog laskavca":

Quid te effers satus ut magnis genitoribus? In te

Luxuriat clari sanguis adulterii. (3-4)

Oportunizmu i poltronstvu ruga se u još jednom epigramu od dva distiha bez naslova (I.1.1.89.). U uvodnom dijelu (1-2) pjesnik za nekog učitelja kaže da je bio siromašan dok je poučavao liječništvo i filozofiju, a siromašan ostao i kao učitelj gramatike i povijesti. Poruga slijedi u zadnjem distihu: sad lijepo laska, usiljeno piše i poučava, pa se kao ulizica počeo bogatiti:

Assentatorem video hunc ditescere, pulchre

Blanditur, scribit putidule atque docet. (3-4)

Na meti Hidžine satirične oštrice u jezgrovitom epigramu od jednog distiha (I.1.1.51.) našao se neki "tatin sin". Dok je stajala očeva palača, dičio se imenom; čim je ona nestala, on je ostao dim i sjena, "nitko i ništa": *Fulgebas titulo patris dum curia stetit,*

Hac vix sublata fumus et umbra manes. (1-2)

Epigram bez naslova (I.1.1.55.) s antičkim i starozavjetnim motivima upućen je nekome kao želja za sretan put. U poanti se ipak skriva podrugljivi ton:

Jona et Arione plus notus²¹⁰ in orbe fores.

Bilježimo tri reminiscencije rimskih pjesnika:

Hor. Carm. 1,3,3: *Ventorumque regat pater* - Hidža: I.1.1.55.1;

²¹⁰ Arhaični opisni komparativ: *plus notus*.

Catull. Carm. 64,6: *Ausi sunt uada salsa cita decurrere puppi*, - Hidža: I.1.1.55.2;

Verg. Aen. 5,158: *Frondebis et longa sulcant uada salsa carina*.

Jedan distih ubojite satirične oštrice upućen nekome tko je oženio šepavu ženu. "Nikakvo čudo što ti je šepava žena osvojila srce", kaže pjesnik, "kad ti je i um šepav" (II.26.). Bilježimo reminiscencije:

Ovid. fast. 4, 224 *Turrigeram casto uinxit amore deam*; - Hidža, II.31.1;

Lucr. Rer. nat. 3, 453 *Claudicat ingenium, delirat lingua, <labat> mens*, - Hidža, II.31.2.

Koristoljublje je Hidžina tema u dva epigrama. Prvi od njih (I.1.1.93.) u dva distiha napada one koji se prijevarom pokušavaju domoći nasljedstva. Poredbom u drugom distihu pjesnik postiže željeni učinak: *Est nequam et solum differt a fure, quod ille*

Solvit penam rapti, hic rapit et fruitur. (3-4)

Drugi epigram od četiri distiha (I.1.1.94.) svojom satiričnom oštricom pogađa one koje pokreće samo koristoljublje i koji ne poznaju časni dar vjernog prijateljstva. Takav se čovjek blagim riječima običava obraćati samo škrtim bogatašima. Taj će prepredenjak preskočiti sve prepreke ne brinući se uopće za slavu i hvale plemenitih ljudi. On je u duši lovac na nasljedstvo:

Hilum non curat famam laudesque bonorum:

Hęc heridipetę est ingenua effigies. (7-8)

Puratić je među primjerima u svojoj interpretaciji među ostalim citirao jedan satirični epigram na temu muža koji ne može dati potomstvo svojoj ženi; narod ga smatra uškopljenikom, a ona traži i voli drugog muškarca (II.23.). Radi se o dva distiha od kojega drugi nije ni tehnički ni semantički dotjeran, pa ni poanta nije razumljiva. Taj epigram nismo pronašli nigdje drugdje, ni u tisku ni u rukopisu, a Puratić kaže da je to "još jedan duhoviti epigram iz hrpe nezavedenih rukopisa Male braće"²¹¹.

5.1.2. Pohvalni epigrama

U rukopisima smo pronašli ukupno 32 Hidžina pohvalna epigrama od kojih su četiri tiskana u raznim zbornicima, a njihov se prijepis nalazi u PRILOGU II. zajedno s još šest

²¹¹ Ž. Puratić. "Poezija Đura Hidže": 427.

pohvalnih epigrama koje smo pronašli u tiskanim izdanjima, a nismo ih pronašli u rukopisu. Od pjesama koje nalazimo u rukopisu trinaest ih se pojavljuje u dvije ili više varijanti. U dvije varijante nalazimo I.1.2.1.-5; I.1.2.19.-20; I.1.2.24-25. i I.1.2.28. U tri varijante nalazimo I.1.2.18., u četiri varijante I.1.2.6. i I.1.2.23. Usporedbom autografa i prijepisa za epigrame I.1.2.1.-5. ustanovili smo da se prijepisi u potpunosti podudaraju s autografom. Prvih pet epigrama iz potpoglavlja *Encomiastica* (I.1.2.1.-5.) čine rukopisnu cjelinu s pohvalnom pjesmom u hendekasilabima koju je Hidža uputio Mihi Sorkočeviću. Te su pjesme nastale povodom izdanja Sorkočevićeva nekrologa Rajmundu Kuniću.²¹² O pjesmi u hendekasilabima upućenoj Sorkočeviću bit će riječi u potpoglavlju 4.6. *Hendecasyllabi*. Prvi od pet spomenutih epigrama pod naslovom *Sull'istesso sogetto al Sig. Michele Sorgo* sastavljen od tri distiha, također je upućen M. Sorkočeviću kao priznanje za taj pothvat:

Suaviolos tacito mores et dulcia vivi

Laudabas animo carmina Cunichii. (1-2)

Tajne pohvale svidjele su se skromnom prijatelju, a knjiga se sviđa mudrima. Osobitu radost zbog tog izdanja izražava stihom: *Clare illum libro concinis aureolo.* (4)

Epigram od dva distiha (I.1.2.2.) pod naslovom *Sull'istesso sogetto*, u prvom distihu slavi Kunića govoreći o njemu u trećem licu:

Aurea composuit Raimundus carmina et usque

Ad senium vixit moribus aureolis. (1-2)

dok u drugom distihu slavi i Sorkočevića, čijom je zaslugom taj "zlatni duh" dotakao i "skromnu domovinu". Pjesmom dominira pridjev *aureus*, osobito u anafori *aurea* u prvom i trećem stihu. U trećem po redu epigramu sastavljenom od dva distiha (I.1.2.3.) pod istim naslovom kao i prethodni, Hidža oslovljava Kunića kao da je živ i govori mu da je svatko tko je pročitao njegove stihove hvalio antičke dosjetke i pjevanje, nakon čega opet slijedi pohvala Sorkočeviću za njegov obol Kunićevoj slavi:

Sorgiades postquam facunda laude probavit,

Hos laudant et amant quo magis atque magis. (3-4)

I u četvrtom epigramu, također od dva distiha s istim naslovom kao i prethodna dva (I.1.2.4.), Hidža se u prvom distihu obraća Kuniću i kaže mu da se njegovoj neizmjerljivoj vrlini (*ingenium ingens*) i smjernom ponašanju divio i ponositi Rim, a sad se divi Sorkočeviću

²¹² Sorkočević, Miho. *Elogio dell'abate Raimondo Cunich* [potpis u posveti: Michele co. di Sorgo]. - Ragusa: [s.n.], 1795.

i odobrava pohvale koje je napisao zlatnim perom. Peti, nešto duži epigram od četiri distiha pod istim naslovom (I.1.2.5.) opet je pohvala Sorkočeviću. Naime, Kunićeva veličina već je poznata, ali Sorkočević je učinio veliku stvar. Da se nekom nesrećom, zbog požara ili rata, Kunićeve pjesme slučajno i izgube, pjesnikova će slava živjeti i u budućnosti zahvaljujući Sorkočeviću pothvatu:

*Sorgiadę laudes clarum iterum efficient
Incendentque animos ammisso carmine ut ardent
Museumque lepos Simonidumque melos. (6-8)*

Sljedeći epigram nalazimo samo u prijepisima i to u četiri varijante.²¹³ Adresat je Beninj Albertini (Benignus Albertinus)²¹⁴ povodom njegova odlaska u Zadar u svojstvu korizmenog propovjednika. To je epigram od pet distiha (I.1.2.6.).²¹⁵ U prvom distihu pjesnik izražava žaljenje prijatelja zbog Albertinijeva odlaska u Zadar, ali ih tješi činjenica što mu Zadar, sretan zbog njegova dolaska, pripravlja gostoprimstvo. U sljedeća dva distiha (3-6) Hidža hvali njegovu govorničku vještinu i svekoliko znanje. U četvrtom distihu izražava želju da Albertinijevi govori budu mnogima korisni i da ih pobjednički odvrate od opasnih poroka. Ako glas o takvoj slavi dođe do domovine, bit će upola manja gorčina prijateljima zbog njegova odlaska :

*Hoc decus ad patrios tulerit si Fama Penates,
Dimidium nostrę tollet amaritię. (9-10)*

Beninju Albertiniju Hidža upućuje još dva pohvalna epigrama (II.20. i II. 21) koji su objavljeni tiskom.²¹⁶ Prvi od njih s incipitom *Romani colles et collibus alta refulgens* nalazimo u više varijanti.²¹⁷ To je epigram od osam distiha. Hidžu je nadahnuo Albertinijev izbor za provincijala. Iako se pohvala proteže kroz cijeli epigram, ipak uočavamo tri cjeline. U prvoj (1-2) saznajemo da je Beninj već stekao slavu u Rimu, pri čemu *Roma* nije samo

²¹³ AMB 1635 f 1; AMB 1635 f 66; LP 12, 364v-365r; ZKD 393/2 P.

²¹⁴ Beninj Albertini, franjevac (Dubrovnik, 1. XII. 1789.-Skadar, 24. VIII. 1838.), pjesnik, školovan u Dubrovniku i Raveni; 1829. izabran za provincijala, 1832. imenovan skadarskim, a 1837. splitsko-makarskim biskupom. Smrt ga je omela u preuzimanju nove dužnosti. Bio je na glasu kao vrstan propovjednik u Dalmaciji i Italiji. Više u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, urednici: F. E. Hoško, P. Čošković, V. Kapetanić, LZMK i Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i BiH, 2010.: 5.

²¹⁵ Uočljiva je razlika u naslovima pod kojim pjesma dolazi u različitim varijantama. Tako u AMB 1635 f 1 imamo najduži naslov koji smo uvrstili u korpus jer daje najviše podataka. Ostale varijante vidljive su u kritičkom aparatu. U samom tekstu pjesme nema razlika, sve četiri varijante su jedinstvene, čak i pogrešku, futur I. umjesto konjunktiva prezenta (*fiet* umjesto *fiat*) svi dosljedno prepisuju.

²¹⁶ Del Sig. Dottor Giorgio Higgia epigramma "Per la fausta elezione a ministro provinciale de Minori osservanti di Ragusa del P. M. R. Benigno Albertini lettore giub. in Sacra teologia e chiarissimo predicatore Versi pubblicati nell' occasione, che il medesimo con universale applauso compiva per la terza volta nella Chiesa Cattedrale di Cattaro le prediche Quadragesimali", Ragusa, Tipi di Antonio Martecchini, 1832. p. 11.

²¹⁷ Autograf u AMB 1635 f 68 i prijepise u LP 12, C.v. f 362v, f 365r i ZKD 393/5.

grad, nego je istodobno metafora za cijeli kulturni svijet. U drugoj cjelini (3-8) pjesnik elaborira razloge slave svoga adresata, moralnu vrlinu, učenost i propovjednički dar (9-10) te radost zbog prijateljeve sretne sudbine i najavljuje nagradu koju sudbina pripravlja Beninju. *Tybris* je metafora za Rim, odnosno kulturni svijet:

Laetor sorte tua: Tybris te noscit amatque,

Fors parat et capiti praemia rara tuo. (9-10)

U prva dva stiha treće cjeline pjesnik se obraća Albertiniju podsjećajući ga da i domovina poznaje vrijednosti svoga sina:

Sed patrii revocant nunc te, Albertine, penates;

Ad novaserta tibi gloria pandit iter. (11-12)

Franjevci su ga, naime, jednoglasno izabrali za provincijala, pa Hidža zaključuje:

Haec est magna seges laudis juvenilibus annis

Posse senescentis munia obire viri. (15-16)

Bilježimo jednu Marcijalovu klauzulu:

Mart. Epigr. 12,98,4: *Albula nauigerum per freta **pandit iter***: - Hidža, II.20.12

U istom zborniku nalazimo i jedan duži epigram od deset distiha (II.21). U rukopisima mu nismo našli traga. U tim stihovima prepoznamo činjenice navedene u gore citiranom Albertinijevu životopisu: "U Dubrovniku je knjižnicu franjevačkog samostana obogatio vrijednim knjigama, a zaslužan je za obnovu i uređenje samostanske crkve, samostana i klaustura."²¹⁸

Albertine, tui, nova habent coenacula fratres,

Atque exulta tuo munere mensa nitet. (1-2)

Uočavamo trodijelnu strukturu epigrama. Prvi dio je najduži (1-14). Hidža već od prvog stiha, ne štedeći epitete, u 3. licu nabraja sve Albertinijeve zasluge u tom pothvatu: i nove i stare knjige zasjale su na novim obojenim policama, zidove prekrivaju *marmora nuper ab Alpinis eruta visceribus*, a misno ruho izvezeno je srebrom i zlatom, nova zvona slatkim zvonjavom zvone, dok je novi niz olovnih cijevi (orgulje), *sacros incendit cantus pluribus aucta sonis*, obogaćen novim zvucima.

U drugom dijelu (15-16) pjesnik se izravno obraća svom adresatu govoreći kako on ugodom miluje ljudske osjećaje i u njihove duše unosi slatke veze. U trećem dijelu, pred sam zaključak

²¹⁸ Hrvatski franjevački biografski leksikon: 5.

poseže za antičkim mitom navodeći kako je nekoć kralj Mida sve što bi dodirnuo pretvarao u zlato. Tom efektnom poredbom dodaje novu vrijednost Albertinijevim djelima i zaključuje:

Sic opus ad quodcunque manus tu ponis, ab illo

In genus humanum dulcia mella fluunt. (19-20)

Bilježimo jednu reminiscenciju na Tibula:

Tib. Eleg. 1,3,60: ***Dulce sonant tenui gutture carmen aues:*** - Hidža, II.21.12

te jednu klauzulu kršćanskih pisaca:

Ven. Fort. Carm. 1,15,102: ***Cuius ab eloquio dulcia mella fluunt.*** - Hidža, II.21.20

Ven. Fort. Carm. 11,12,4: ***Cuius ab ore pio dulcia mella fluunt.***

Evg. Tolet. Carm. 33,14: ***Murmure namque tuo dulcia mella fluunt.***

Sljedeća su tri epigrama (I.1.2.7.-9.) posvećena Urbanu Appendiniju. Sva tri nalazimo samo u jednom prijepisu (LP Non. 1.-3.). U prvom od njih, od pet distiha (I.1.2.7.), pjesnik se obraća Urbanu, ali u tim stihovima naziremo aluziju na pretjeranu oduševljenost njegova brata Franja narodnim jezikom.²¹⁹ Hidža Urbana uspoređuje s oštroumnim argonautom Lincejem koji istražuje prirodu i skrivene uzroke, i pita ga zašto je Franja toliko privukao Mljet da je zapustio bavljenje slavenskim rodnom i jezikom. Pjesnik preporučuje Urbanu da se pobrine da to ne potraje jer će mu obilno uzvratiti bratska ljubav i novu slavu razasuti po cijeloj Iliriji. Vrlo je slikovita metafora *causas sub nocte latentes*. Nalazimo jednu Vergilijevu klauzulu:

Verg. App. ciris, 523: ***Cum pater extinctus caeca sub nocte lateret,*** - Hidža: I.1.2.7.1.

U sljedećoj pjesmi također u pet distiha (I.1.2.8.), Hidža se obraća govoreći da mljetski šumarci i vinogradi ne otimaju njegova brata lijepim umjetnostima. On je iz mračnih skrovišta marljivo izvukao drevne ljetopise i ugovore priprostih ljudi. Zato se nada da će se, kao oštrouman čovjek, usuditi s Mljeta otjerati zmiје (*pessimo ab angue genus*) koje su napale posadu sv. Pavla kad je doživio brodolom uz mljetske obale. Neka se onda, potaknut pravednom srdžbom, drži podalje od mljetskih šumarakā i grmova dok iz njih ne izađe i zadnji potomak tog poganog soja. U zadnjem epigramu u ovoj skupini (I.1.2.9.) Hidža očito odgovara na neki epigram koji je Urban Appendini prethodno uputio njemu kako bi ga prijateljskim stihom opomenuo i potaknuo da ga bogata dobit i bavljenje zelenom maslinom ne bi oteli pjesničkom nadahnuću (*Pegaseis haustibus*) te da ne ostane bez bodrenja Muza (*Musarum alloquiis*). Hidža mu odgovara da nije potrebno jer je on uvijek bio i uvijek će biti sklon božanskim pjesnicima i svetištima Muza. Ipak misli da se njegove pjesme ne mogu

²¹⁹ O tome više u poglavlju 5.2.

mjeriti s Urbanovim profinjenim pjesmama napisanim pod pokroviteljstvom rimskih Muza (*Romanis scripta sub auspiciis*).

U sljedećih šest epigrama bez naslova (I.1.2.10.-15.) Hidžin adresat je Đuro Ferić. U prvoj od njih (I.1.2.10.) od dva distiha u prvom distihu nalazimo prikladnu metaforu:

Vere ineunte novis foliis et floribus aucta,

Pulchra magis visu Dedala terra nitet. (1-2)

Ali drugi distih, osobito njegov pentametar, ne ostavlja nikakvu dvojbu da se radi o Đuru Feriću. Hidža u sljedećem epigramu od četiri distiha (I.1.2.11.) u četvrtom stihu imenuje Ferića slaveći njegove *Fabulae*²²⁰ koje mu je sam Ferić pročitao. Zaključujemo da tada knjiga još nije bila izdana, inače bi mu je Ferić poklonio. U zaključku Hidža metaforično izražava svoje uvjerenje da će te pjesme otopiti i najledenija srca:

Sic calibe percussa silex durissima, flamme

Extrudit gelido semina plura sinu. (7-8)

U trećem po redu epigramu od tri distiha (I.1.2.12) u prva dva distiha Hidža jednostavnim jezikom, kao da objašnjava djetetu, govori o istoj Ferićevoj knjizi. Đuro je prvi sretnim pothvatom dobio brojne basne od ilirskih izreka. Potpuno nove, lagane lijepo ispričane i prikladne za dječake, pokazuju oštromnost frigijskoga pjesnika i Fedrov jezik u zlatnom govoru: *Pandit in inventis Phrigii nunc vatis acumen*

Et Phędri sermonem aureo in elloquio (5-6)

Baš kao što smo gore pretpostavili, knjiga još nije ugledala svjetlo dana, a u sljedećem epigramu od tri distiha (I.1.2.13.) Hidža Ferića pita zašto je tomu tako, budući da im ništa ne nedostaje:

....Non his deficit ulla Venus,

Est novitas rerum, novennis lima salesque

Insunt et mores aureoli et Charites. (2-4)

Potom slijedi vrlo efektan poredba tih pjesama s biserima i dragim kamenjem:

Sic latitant gemme silicis sub cortice duro

Sicque tenebrosis Indica bacca vadis. (5-6)

Pjesma od četiri distiha (I.1.2.14.) slavi isto Ferićevo djelo:

Ex veterum dictis tibi sunt epigrammata multa

²²⁰ *Georgii Ferrich Rhacusani Fabulae ab Illyricis adagiis desumptae Rhacusae MDCCXCIV. Apud Andream Trebisani cum Facultate, ac Privilegio* - Zbirka od preko sto "ilirskih" poslovice koje je Ferić preveo na latinski, protumačivši zatim svaku od njih nekom basnom na latinskom.

Perfusa et Latio Cecropioque sale.

Omnibus haud eadem nitor est, haud una venustas,

Æque omnes claro haud lumine solis egent. (1-4)

To, naravno, efektnije zvuči uz antičke motive *Latio Cecropioque sale*. Potom pjesnik upozorava svoga prijatelja da nisu sve pjesme ni jednako sjajne ni jednako lijepe, ali da nijednoj ne nedostaje jasni sunčev sjaj, što navodi na zaključak da za izdavanje treba odabrati najbolje²²¹. Slijedi vrlo dojmljiva poredba :

Utque nocent validis languentia carmina, ut igni

Extracto efficiunt humida ligna foco. (5-6)

I napokon, zaključak i poticaj u imperativu:

Evulga cupidis quæ sunt præstantia, certa

Namque a selecto carmine fama venit. (7,8)

U zadnjem (I.1.2.15.) iz niza epigrama upućenih Đuru Feriću, tema je ista uz dodatne motive. Ovdje Hidža Ferićevo djelo stavlja u kontekst onovremenih društveno-političkih zbivanja kad vihor rata hara Europom i opasno prijeti dubrovačkoj slobodi. Uvođenjem simbola rata (Mars) i metaforom mentalnog sklopa sudionika u ratnim zbivanjima pojačava dramatičnost:

Dum Mars sanguinea involvit caligine mentes

Humanum et vitiis æstuat omne genus. (1-2)

"Što će učiniti tvoja knjiga koja pripovijeda neporočna lica ukrašena zlatnim običajima?" pita Hidža Ferića. "Plemenita, jednostavna, vična latinskom jeziku zarobljena govori glupanima i drveću". Ali, neka pripovijeda bez straha, naime ohladit će se jednom vatra oružja (plamen rata) i snažno će granuti prijateljski dan. To ionako nije knjiga za mase, to je štivo za probranu publiku koje će naći svoje zaslužno mjesto:

Acceptus paucis meritoque potitus honore

In placito Charitum tutus erit gremio. (9-10)

Nema klauzula rimskih pjesnika, tek jedna reminiscencija iz Horacija :

Hor. Epist. 1,1,20 : *Vt nox longa quibus mentitur amica diesque* - Hidža, I.1.15.8.

Nalazimo po jednu klauzulu dvaju kršćanskih pisaca :

Prud. Psych. 351 : "*Quis furor insanas agitat caligine mentes?*" - Hidža, I.1.2.15.1.

Pavl. Pell. Euch. 76 : *Vix bene comperto iubeor sermone Latino*, - Hidža, I.1.2.15.5.

²²¹ O neobjavljenim autografima njegovih basni vidi više: Sanja Perić Gavrančić. "Neobjavljeni autografi basna Đure Ferića (1739.-1820.) u odnosu prema dubrovačkoj pisanoj tradiciji", *Rasprave Instituta za Hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34 (2008.): 285-304

Bernarda Zamanju Hidža slavi u dva epigrama od kojih prvi, tiskan u citiranom radu V. Vratovića pod naslovom *Responsio* (II.32.), u prijepisu Luka Pavlovića²²² dolazi kao odgovor na epigram koji je Zamanja uputio Hidži, a Pavlović ga također donosi u navedenom prijepisu.²²³ Hidža obilato uzvraća pohvale prijatelju u sažetoj poruci od dva distiha prepuna antičkih motiva. Ako u smrti propadaju samo smrtni udovi, a duše prelaze u druga tijela, Hidža smatra da su u Zamanji najmanje tri duše, od kojih je jedna Homerova, druga Teokritova, a treća Heziodova. U drugom epigramu koji nalazimo samo u rukopisu pod naslovom *Aliud* (I.1.2.16.) Hidža nastavlja u istom tonu i ponavlja istu misao o razdvajanju duše od smrtnih udova i nastavku njezina života u drugom tijelu pa služeći se antičkim motivima (*Pythagoras, Eoa gens, Hesperia*) kaže: "Tako je nekoć Pitagora kao ozbiljan čovjek ove grčke snove prenio u zasljepljeni Rim. Tebi je dostatno, Bernarde, ako će narod koji zna latinski jezik željno čitati tvoje uglađene pjesme, kao što je i meni, ako 'ilirac' koji ne zna latinski, dok hitro čita ove moje, ne zijeva".

Da je epigram od pet distiha (I.1.2.17.) upućen Franju Appendiniju naslućujemo iz prva četiri stiha, makar bi se ti stihovi mogli odnositi i na Bernarda Zamanju, na što nas navodi jedna rečenica u radu Zdenke Janeković Römer.²²⁴ U prva dva distiha Hidža se obraća svome adresatu iznoseći podatke o njegovoj želji za učenjem i nastojanjima od malih nogu da razvije govorničke vještine. Hidžinu konstataciju:

Mox ad surreptos transfers te rusticus agros

Et vineta colis Palladiumque oleam.

Hic cereale studes donum comittere sulcis

Et cęsa in Melites vendere ligna jugis, (5-8)

ne treba shvatiti doslovno, to je samo aluzija na onovremena nastojanja da se u Dubrovnik prenesu znanstvene spoznaje iz Europe, u čemu je prednjačio upravo Tomo Bassegli, kojemu je Zamanja uputio spomenutu poslanicu. Budući da u dva epigrama (I.1.2.7. i 8.) Hidža Mljet povezuje s imenom Franja Appendinija, ipak zaključujemo da je on Hidžin adresat u ovom epigramu. Osobito je dojmljiv zadnji distih:

Agricolę umbra boni tantum es, dum talia preętas

Umbra olim ut fueras rhetoris egregii. (9-10)

²²² LP 12, Non. 21.

²²³ LP 12, Non. 20.: *Bernardi Zamagne / Illyrice vellet si carmine pangere Flaccus / Higgia culte tuis ill modis caneret: / Vis eadem, numeri, veneres, lepor, omnia: veram / Ut rear in vobis esse Palingenesim.*

²²⁴ Zdenka Janeković Römer. "Ladanjska Arkadija Junija Antunova de Resti (1755.-1814.) - utočište starog svijeta", *Peristil* 56/2013.: 207-212.: "Brno Zamagna u poslanici Tomi Basseglju piše da je potrebno meliorirati Konavle, iskorištavati šume, potaknuti stočarstvo na Mljetu i obraditi pustu zemlju.": 209.

Pod naslovom *Ad Franciscum Stay* nalazimo pjesmu upućenu Franu Stayu, sastavljenu od tri elegijska distiha (I.1.2.18.).²²⁵ Kao što se iz bilješke prepisivača može zaključiti, pohvala se odnosi na Stayevu pjesmu napisanu 1791. godine²²⁶. Pohvala Stayu počinje već u prvom stihu aluzijom na njegovu spomenutu pjesmu. *Tenuis rivus* je metafora za pjesništvo hrvatskih latinista. Taj plitki potok iz kojeg istječu Stayeve pjesme nikako ne zavidi onim izvorima koji izvire iz aonskih planina, sjedišta antičkih Muza. Taj, naime, potok i slabim žuborom stvara velike pjesnike, što oni teškom mukom velikim gutljajima postižu.

Nam facit exili magnos hic murmure vates,

Vix illi largis haustibus efficiunt. (5-6)

Zgusnutom dikcijom punom simbolike Hidža vješto elaborira pohvalu, ne samo Stayu, nego našim latinskim pjesnicima općenito.

Rođendan austrijskog cara Franje I. Hidža je obilježio s dva epigrama. Prvi od njih od četiri distiha, pod naslovom *Pel giorno natalizio di Francesco I epigramma* (I.1.2.19.), nalazimo u prijepisu²²⁷. To je vrijeme kad se Hidža još nadao da će austrijska vlast biti bolja od francuske. Pjesnik se caru obraća izravno govoreći da njegovu slavu u svijetu ne čini ni uzvišeni dvor oslonjen na brojne pobjede, ni odvažna snaga uvježbane vojske ni tolika vojna sila i bogatstvo, iako se susjedi i tuđa kraljevstva, kad vide sve to, boje i obuzdavaju razuzdanu pohlepu, on se ističe vlastitom vrlinom i ljubavlju svojih podanika i to je glavna snaga njegove vlasti:

Tu propria virtute nites et amore tuorum:

Hęc sunt imperi robora prima tui. (7-8)

²²⁵ (LP 12, C.v. f 361r i f 370r/v; ZKD 400 f7; ZKD 407/1 P) Naslovi se razlikuju u sve četiri varijante. U LP 12, f 360r ispod naslova zbirke *Carmina varia doctoris Georgii Higgię* stoji naslov pjesme *Ad Franciscum Stay*; na f 370r naslov je *Ad Franciscum Stay epigramma*, dok u ZKD 400 f 7 stoji samo *Aliud doctoris Higgię*. Mi smo prihvatili *Ad Franciscum Stay epigramma*. U prijepisu Luka Pavlovića (LP 12, C.v. f 361r) ispod zadnjeg stiha stoji bilješka prepisivača: *Agitur de carmine quod incipit sic: Quam dulci tenuis per candida saxa volutus etc. (1791.)*. To je Stayeva pjesma koju smo, pod dvostruko podcrtanim naslovom *Anno 1791*, pronašli u ZKD 400. Nakon te pjesme, u istom sveščiću slijedi prvo jedan Ferićev, a onda ovaj Hidžin pohvalni epigram, dok je u ZKD 407/1 njihov redoslijed obrnut.

²²⁶ U drugom prijepisu u istoj rukopisnoj zbirci (LP 12 f370v) ispod zadnjeg stiha stoji bilješka: *N.B. Il suddetto epigramma venne composto in lode dello Stay, quando compose il carme: Quam dulci tenuis per candida saxa volutus etc.* U prijepisu ZKD 400, f 7, te bilješke nema. U LP 12, 361r prvi stih započinje sa *Tam*, dok u LP 12, f 70r/v i u ZKD 400 f 7 na tome mjestu stoji *Jam*, što smo i mi prihvatili. U ostatku pjesme nema razlika među prijepisima.

²²⁷ LP12, C. v. f 361r; isti stihovi u ZKD 696/2 stoje bez naslova nakon dvadeset stihova na hrvatskom pod naslovom "Na karsni dan Francescka I. Zessara Njemskoga", iza kojih stoje inicijali G. H., a iza "H", netko je grafitnom olovkom dodao **igja**. Epigram na latinskom bez posebnog naslova nije prepjev pjesme s hrvatskog jezika, potpisan je istim inicijalima, gdje je na isti način grafitnom olovkom dodana ista dopuna.

Neposredno nakon gore spomenute u istom prijepisu stoji pjesma od osam distiha pod naslovom *In die natalitio Francisci I Imperatoris* (anno 1826.) (I.1.2.20.)²²⁸. Iste stihove pod naslovom *Recurrente die natalis Francisci I. Imperatoris Austrię celebrato Rhacusii anno 1826. Georgii Higgię epigramma* nalazimo u drugom prijepisu²²⁹.

Među tiskanim pjesmama²³⁰ još su dva pohvalna epigrama posvećena caru Franju I. U prvom od njih (II.9.) pod naslovom *D. Georgii Higgię epigramma*, sastavljen je od tri distiha, pjesnik se obraća napaćenom Dubrovniku:

Credo equidem, divino afflatus numine Caesar

Ingreditur muros, aegra Ragusa, tuos. (1-2)

Nada koju njegove riječi više skrivaju nego otkrivaju zapravo je pjesnikova pohvala caru:

Facto opus inceptum (nec me spes fallit inanis)

Perficiet domina justus ab urbe pater. (5-6)

U drugom epigramu (II.10.) od jednog distiha pod naslovom *Epigramma II. (Rhacusam poeta inducit)*, nakon vapaja u heksametru, pjesnikova nada još je izražajnije u pentametru. Utoliko je i veća pohvala upućena caru:

Me mala multa premunt denos tolerata per annos;

Caesare sed viso sunt leviora mihi. (1-2)

Epigram od četiri distiha pod naslovom *Domino Jozepho Papi sacrum celebranti Malphi*²³¹ *in ěde sancti Antonii anno 1828. (I.1.2.21.)* nalazimo samo na jednom mjestu u prijepisu. Pjesma je naslovom upućena Josipu Papi koji je slavio misno slavlje u Zatonu u crkvi svetog Antuna 1828, po svemu sudeći, na svečev dan, 13. lipnja. Međutim, pohvala ne ide na račun adresata iz naslova, nego na račun obitelji Resti koja je utemeljila svetište. Zadnji distih sadržava i šalu na račun obilnih objeda u vrijeme svetkovina.:

Sponte sed abjecto dentex sui penditur hamo

Ista dies nobis ut mage lęta foret. (7-8)

²²⁸ LP12, C. v. f 361v.

²²⁹ AMB 1369; u samim stihovima pjesme nema razlika između dva prijepisa.

²³⁰ II.9. i II.10.: "Georgii Higgię Epigramma I"; "Epigramma II (Rhacusam poeta inducit)", *Iscrizioni e poesie allusive alla venuta e al soggiorno in Ragusa delle ll. mm. ii rr. d'Austria Francesco I. e Carolina Augusta*, Dalla stamperia di Antonio Martecchini, 1818.: 37.

²³¹ Dum Jozo Papis (Lopud, 28.1.1773. – ?, 20.2.1859.), zaređen 20.12.1795., prema: Izidor Poljak. "Svećenici koji su djelovali u Dubrovačkoj biskupiji u zadnja dva stoljeća" (Popis na str. 51-66 temelji se na podacima koje su prikupili msgr. Ivan Šimić, dr. Josip Sopta i mr. Petar Marija Radelj.), *Naša Gospa*, Dubrovnik, XV (2009.), br. 40: 51; *Malphum, -i. n. Malfij*, Zaton kraj Dubrovnika.

Taj je maleni hram, u kojemu se obilježava svetkovina, nekoć podigla siromašna, ali pobožna obitelj Resti. Postavili su i svećenika da svake godine slavi svetkovinu u svanuće ovoga dana. Hram je odmah počeo odzvanjati brojnim molitvama onih koji pokorno mole, a i tamjan je planuo. Ali zubatac bezvoljno visi na svojoj udici da nam taj dan bude što veseliji.

U prijepisu Luka Pavlovića ova pjesma (I.1.2.22.) stoji bez naslova²³², a iz trećeg stiha vidimo da je adresat neki Nicolaus. Međutim, budući da ispred te pjesme u istom prijepisu stoji žalobni epigram u hendekasilabima pod naslovom *In funere reverendissimi domini Nicolai Ferić Episcopi Tribuniensis phaleucium*²³³, može se pretpostaviti da se u obje pjesme radi o istom adresatu. U ovom epigramu bez naslova u tri elegijska distiha Hidža sažetim stilom slavi Ferićeve vrline. Dojmljiva je poredba sa zlokobnim vojskovođama koje hvali svjetina, dok Nikolu preporučuju dobri građani i izabrani muževi. One prve potiče duh i slavni zagrljaj rata (*generosaque brachia pugne* - metafora za ratni plijen), ove jednakost, čestitost i pobožna djela: *Allicit illam animus generosaque brachia pugne, Hos equum, probitas et pia gesta movent.* (5-6).

Urban Lampredi²³⁴ Hidžin adresat u epigramu od šest distiha (I.1.2.23.),²³⁵ jedan je od najvažnijih likova na kulturnoj pozornici grada tijekom dvogodišnjeg boravka u Dubrovniku. Hidža prvo hvali njegovu odvažnost što ga ni naporan dug put ni nemirno more nisu odvratili od namjere da u poznoj dobi dođe posjetiti svoje štićenike. Svi se vesele njegovu dolasku, a

²³² LP 12, f 364v.

²³³ LP 12, f 364r-v.

²³⁴ "Talijanski književnik rođen u Firenci 1761. Nakon što je napustio pijaristički red, djelovao je kao novinar, književni kritičar i privatni učitelj, često mijenjajući mjesto boravka (Milano, Napulj, Francuska, Španjolska, Engleska). U Dubrovniku je živio od druge polovine 1825. do druge polovine 1827. Sudionik je onodobnoga klasicističkog kruga, s čijim članovima (Luko i Vlaho Stulli, Antun i Tomo Krša, Đuro Hidža, Benjinj Albertini, Rafo Radelja, Mato Sorkočević, Niko Andrović, Anđeo Maslač, Antun Ljepopili i dr.)" Vidi više: Bratičević Irena. "Ovidije pretvoreni: Četiri prijevoda Đurđevićeve pjesme *Bijeljaše se izdaleka*," *Grada za povijest književnosti hrvatske*, knjiga 37 (2010): 189-266, bilješka 64.

²³⁵ Epigram od šest elegijskih distiha (I.1.2.23.) nalazimo u autografu AMB 1635 bez naslova na malom nenumeriranom foliju. Istu pjesmu pod istom signaturom nalazimo još jednom na većem formatu u odvojenom sveščiću pod naslovom *Ad Urbanum Lampredi Georgii Higgia epigramma*. U lijevoj margini uz naslov stoji datum *Die 15. Octobris*. Na tome mjestu slijedi Lampredijev odgovor pod naslovom *Ad Georgium Higgiam medicum prestantissimum Urbanus Lampredi*. U lijevoj margini u visini prvog pentametra stoji datum *Die 19. Octobris 1825*. U prijepisu u Državnom arhivu u Dubrovniku (LP 12, C.v. f 365r,v) Hidžina pjesma dolazi pod naslovom *Ad patrem Urbanum Lampredi e Scholis Piis*, a u Arhivu Male braće (AMB 162) nalazi se prijepis iste pjesme pod naslovom *Ad Urbanum Lampredum Georgius Higgia*. Na kraju drugog stiha u autografu piše *Italie*, a u svim prijepisima tu piše *Ausonię*. U četvrtom stihu u autografu je zadnja riječ *maris*, u prijepisu pod istom signaturom i u LP 12, C.v.365r/v *salis*, a u AMB 162 *salis*. U osmom stihu u autografu piše *Partenope*, u svim prijepisima *Parthenope*; u devetom stihu u autografu *Thyrena*, u desetom *Thyrenumque*, a u svim prijepisima u devetom stihu *Tyrrhena*, u desetom *Tyrrhenumque*. U jedanaestom stihu u autografu: *...juvenis quod fecit Ulysses*; u prijepisu pod istom signaturom AMB 1635 *juvenis* je prekríženo, a u superskriptu piše: *viridis*; u LP 12, C. v.365r,v i u AMB 162: *viridis*.

Hidža izražava bojazan da će ga na putu zvesti sirena i upozorava ga da bi bila sramota ako on starac, kao što je učinio mladi Odisej, nije mogao odoljeti njezinim dražima. Nakon četiri dana Hidža dobiva Lampredijev odgovor²³⁶ u istoj pjesničkoj formi, u kojemu Lampredi otklanja razlog za bojazan: on će učiniti ono što se nije usudio Odisej, slušat će je otvorenih ušiju i izaći slobodan, jer njegova je prava sirena Pozza (Pucić), najvjerojatnije misleći na Meda.

Hidža je jako cijenio braću Appendini osim u pohvalnim epigramima, oni su njegovi adresati i u odama. U oba smo prijepisa pronašli dva epigrama, numerirana brojevima I i II, napisana povodom odlaska Urbana Appendinija u Zadar. U prvom od njih, pod naslovom *Ad patrem Urbanum Appendini e Scholis piis* (I.1.2.24.), Hidža o Urbanu govori u trećem licu navodeći činjenicu da, nakon gotovo trideset godina²³⁷, odlazi iz Grada čovjek od kojega grad do sada nije imao ništa vrjednije ni bolje. Taj neizmjeran gubitak koji Hidža metaforično oslikava antičkim motivima:

Et lepor et latiq omnes secum abiere Cameneq

Morum et Suavitas et Sophia et Mathesis. (3-4)

Gorko jeca mladež nad tim gubiticima, jer je gubeći Urbana, izgubila oslonac svoga života. Još je gori udarac što gubi nadu i način da zablista u učenosti. Urban je, naime, bio na glasu kao izvrstan profesor i pedagog. U sljedećem epigramu od tri distiha bez naslova (I.1.2.25.) Hidža nastavlja istu priču, ali sad se obraća Dubrovniku riječima: "Zadar ti je, Dubrovniče, oteo svaki oslonac znanosti, ljubomoran na tvoja dobra". Svejedno zauvijek ostaje nada da nikakva sila sudbine ne može Dubrovniku oteti staru slavu i znamenite knjige njegovih ljudi u čemu on prednjači pred svim dalmatinskim gradovima:

Hoc solatiolum remanet semperque manebit,

Quod tibi vis fati tollere nulla potest. (5-6)

Nakon tih dvaju numeriranih epigrama slijedi jedan nenumerirani od tri distiha (I.1.2.26.) pod naslovom *Ad patrem Franciscum Appendini Jadera revertentem* u kojemu se pjesnik izravno obraća svome adresatu govoreći kako vjeruje da je on vidio bezbroj grebena i oluje na moru

²³⁶ *Ad Georgium Higgiam medicum prestantissimum Urbanus Lampredi:*

Higgia, ne timeas, quin me Tyrrhena puella / Parthenope valeat, dum trahit, allidere. /

Quam non contempsit; metuit sed mollis Ulysses / Illius, obstructis auribus, illecebras.

Ast ego contemnam; nam, quod non ausus et ille est, / Audebo patulis auribus aggredier.

Liber et egrediar; namque est mea veraque Siren / Pozziades noster finibus Illyricis.

²³⁷ Urban Appendini došao je iz Italije u Dubrovnik godine 1795., a otišao u Zadar 1824., gdje je ostao sve do svoje smrti 1834.

suhih očiju pa ga, hvaleći njegov snažan duh koji može podnijeti teže nevolje, pita da mu iskreno odgovori jesu li mu se oči orosile suzama kad je vidio Mljet koji je nekoć bio njegov:

Sed precor, ingenue mihi dic, num visa Melite

Elicuit lacrymas, quę tua nuper erat. (5-6)

Epigram od šest elegijskih distiha pod naslovom *Ad Julium Bajamontium*²³⁸ (I.1.2.27) pronašli smo u samo jednom prijepisu u Državnom arhivu u Dubrovniku. Hidža se svome adresatu izravno obraća veličajući prvo njegov liječnički dar slikovitom metaforom *arte salutiferi Pęonis eximia*, potom njegov glazbeni dar:

Argutę resonant chordę divinitus, has dum

Percurris digitis molliter igneolis. (3-4)

te njegov pjesnički dar:

Auxonię, quę scribis, amant tua carmina muse

Queis mage nil cultum est, nil mage nectareum, (5-6)

Nabrajajući potom njegove moralne vrline koje prijatelji osobito cijene, Hidža izražava nadu da će Bajamonti dugo ostati među Dubrovčanima:

Numen amicorum votis nunc annuat et te

Detineat nostro longius hospitio. (11-12)

Zadnji Hidžin pohvalni epigram od pet distiha (I.1.2.28.) sačuvan samo u rukopisu upućen je uglednom Dubrovčaninu njegova doba, Antunu Liepopilliju.²³⁹ Istom adresatu upućena je i jedna Hidžina elegija (I.4.13.). U ovom epigramu Hidža neizravno potiče Ljepopillija na pisanje na hrvatskom jeziku. Prvo ga podsjeća na razlog zbog kojega se *aurea lingua Quirini* čuva *abdita in ęrosis codicibus*. Rijetki su naime oni koji se njime zdušno bave i iz njega obilno napajaju. Dojmljive su metafore *rara cohors* i *largis haustibus*. Potom hvali

²³⁸ Julije Bajamonti - književnik, skladatelj i polihistor, liječnik po zvanju (Split, 4. VIII. 1744. - Split, 12. XII. 1800.). Često je putovao u Italiju, prijateljevao s Albertom de Fortisom i s njime putovao po Dalmaciji, oko 1780. u Bosnu, te Dubrovnik, Herceg-Novi i Kotor. O njegovim vezama s dubrovačkom kulturnom scenom u 18. stoljeću više u: Sanja Roić, *Leksikon hrvatskih pisaca*, urednici D. Fališevac, K. Nemeć, D. Novaković, Školska Knjiga Zagreb, 2000.: 30.

²³⁹ Iako su brojni primjeri njegove nazočnosti na kulturnoj sceni Dubrovnika Hidžina doba, nigdje ne nalazimo potpunu biografiju Antuna Liepopillija. Spominje ga Brlek navodeći: Liepopili Antun, *Ad Urbanum Lampredum elegia* u rkp. 162, p. 153. Također Kaznačić u *Biblioteca di fra Innocenzo Ciulich* navodi mnoge njegove pjesme: *Antonius Petrus Liepopilli* (p. 112), br. 532 *Antonii Liepopilli civis Rhacusini Carmina* (p. 152), br. 553. *Nonnulla epigrammata Antonii Petri Liepopilli* (p. 154), br. 582. *Antonii Liepopilli et Augustini Bajamonti Carmina nonnulla* (p. 156), 589. *Antonii Liepopilli civis Rhacusini Elegia et epistolae* (p. 156), br. 1762/XVI *In funere Joannis Martoli Facenda Rach. Rep. secretarii. Oratio Antonii Liepopilli* (p. 206), br. 2918. isti govor s naznakom da je održan 1800. (p. 399).

Antunovu predanost kojom se u tome ističe i dobro mu je poznata i ljepota i obilje jezika. Ipak ga upozorava da prestane pisati na talijanskom:

Sed desiste Italos fētus Italosque lepores

Musarum Latiis reddere carminibus. (7-8)

jer živim riječima ne odgovaraju one Remove koje dugo leže napola pokopane u tmuni:

Nam male conveniunt verbis viventibus, illa

Verba diu tenebris semisepulta Remi. (9-10).

Među tiskanim pjesmama još su četiri pohvalna epigrama. Tri su upućena Marinu Getaldiću čiji je nadimak bio Bete²⁴⁰. U prvom od njih (II.11.) služeći se antičkim simbolima, brod naziva Getaldićevim nadimkom i udahnuje mu život; tako Getaldićevu slavu koja se zbog njegova nadarenog uma (*ope Palladis*) već proširila kopnom, pod moćnom zaštitom širi morskom pučinom (*ope Neptuni*):

Affulsit Betes terris ope Palladis olim,

Nunc ope Neptuni fulgeat in pelago. (1-2)

U drugom epigramu jednake dužine (II.12.) nastavlja pohvalu Beti govoreći kako je Dubrovnik uzdigao umom i brojnim otkrićima, a uzdići će i Senčiče težinom zlata. U heksametru govori o znanstveniku, a u pentametru o brodu koji nosi njegovo ime.

Ragusam ingenio evexit, magnisque repertis,

Evehat atque auri pondere Senchicidas. (1-2)

U trećem epigramu od dva distiha (II.13.) brod je i dalje metafora za znanstvenika čije ime nosi. Kad je Neptun prvi put vidio kako na visokom položaju stoji lik znamenitog muža, srdačno ga je pozdravio zahvalan što je sada proslavio i njegovo kraljevstvo:

Salve, ait, o decus Illyriae, lumenque Mathesis

Salve nunc regni gloria facta mei. (3-4)

Pod naslovom *Epigramma del Dottor Giorgio Higgia* nalazimo pohvalni epigram upućen biskupu Ivanu Skakoču²⁴¹ prigodom svečanog ulaska u katedralu u Hvaru²⁴² (II.14.). Pjesnik se obraća izravno svome adresatu govoreći da su ga Italija i Ilirija zajedno postavile

²⁴⁰ *Nave Ragusea distinta col nome del celebre antico matematico Marino Ghetaldi, Componimenti Latini, Italiani ed Illirici*, Italia 1819., p. 13 (EPIGRAMMA I., II., III., ovdje 11.,12.,13.).

²⁴¹ Ivan Skakoč (Giovanni Scacoz) (17. 11. 1752.-3. 4. 1837., hvarski biskup, izabran 4. 3. 1821., potvrđen 27. 9. 1822., preuzeo službu 16. 2. 1823.

²⁴² U zbirci *Pel solenne ingresso alla Chiesa Cattedrale di Lesina dell' illustrissimo e reverendissimo Monsignor Giovanni Scacoz*, Ragusa 1823. presso lo stamp. Martecchini: 10, ti stihovi stoje pod naslovom "Incerti auctoris", ali u Marinovićevom prijepisu zbornika (AMB 301) pjesma je atribuirana Hidži.

na mjesto biskupa u jadranskom Hvaru kojeg oplakuje more. *Tibris* i *Ister* su metafora za krajeve kroz koje protječu. Ni Skakočeva skromnost neće omesti pjesnika da progovori o njegovim vrlinama i učenosti, ali ističe da je dovoljno reći:

Te gemina hoc duro tempore vota canunt. (69).

5.1.3. Nabožni epigrami

U potvrđenom opusu nalazimo samo jedan nabožni epigram, pod naslovom *Sancti Stephani regis Hungarię dextram dum portabat navis magna tempestate in Adriatico capta fuerat* (I.1.3.1.). To je duži epigram od šest distiha²⁴³. Tema je povijesni događaj: ruski admiral Aleksej Orlov prijeto napadom na Dubrovnik i vlada Dubrovačke Republike moli caricu Mariju Tereziju da se za njih zauzme kod ruske carice Katarine II. Kao protuuslugu carica traži relikviju ruke kralja sv. Stjepana koja se čuvala u samostanu sv. Dominika u Dubrovniku. Carici je ta relikvija trebala pomoći u rješavanju spora s Mađarima. Dubrovčani su se teško rastali od te relikvije,²⁴⁴ a o njoj piše i Serafin Marija Crijević²⁴⁵. Hidža prijenos relikvija opisuje kao putovanje kroz strašnu oluju:

Insurgunt venti, fervet mare, fulmina strident,

Turbida coreptam verberat unda ratem, (3-4)

Aliteracija glasa "r" vješto dočarava zvukovni ugođaj oluje. Kroz usta mornara pjesnik upućuje molbe moćnom Neptunu upozoravajući ga na dragocjenost s kojom se vjetrovi poigravaju:

Pone iras, Neptune, et ventos compesce furentes!

Nam, pol ignoras quid vehit ista ratis! (7-8)

A Neptun odgovara da zna što nosi taj brod, ohrabruje mornara i kaže da se more ne srđi, nego da se to radost bučno gnijezdi u njegovu krilu. Poganski bog izražava poštovanje kršćanskom svecu:

Navita, pone metus, nam non irascitur unda,

Gaudia sed proprio concipit illa sinu. (11-12)

²⁴³ Bilježimo po jednu eliziju u prvom, petom, šestom i devetom i dvije u sedmom stihu.

²⁴⁴ Petar Marija Radelj. "Dubrovačke relikvije sv. Stjepana Ugarskog", *Časopis Dubrovnik*, Dubrovnik, XI (2000.) 3-4: 269-303.

²⁴⁵ Serafin Marija Cerva. *Prolegomena za Svetu dubrovačku metropoliju*, priredio Relja Seferović. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012: 485, 518.

Asonanca u zadnjem stihu sporim ritmom kao da navješćuje stišavanje oluje ili makar utjehu mornarima. Mornar koji upućuje molitve Neptunu dobiva jasnu utjehu, usuđujemo se reći i njegovu sućut zbog pretrpljenog straha, što rađa nadu u spas. Iza simboličnog obraćanja kršćanskog mornara poganskom božanstvu i gotovo ponizna tona Neptunove utjehe krije se možda pjesnikova želja da ponizi pogane, a elegijski distih odražava toplinu kršćanske nade i prkosi strogoj klasičnoj formi. Ili je možda Neptun u kršćanskih pisaca milostiviji nego u klasičnih.

U POGLAVLJU III. *Incerta* nalazi se dvanaest nabožnih epigrama pronađenih među Hidžinim epigramima u rukopisnoj zbirci Znanstvene knjižnice u Dubrovniku pod signaturom 393/3 (III.1.2.1-III.1.2.12.). Za te epigrame nemamo pouzdanu potvrdu autorstva, ali budući da se nalaze među ostalim pjesmama atribuiranim Hidži, zbog male vjerojatnosti da bi možda mogli biti njegovi, dopuštamo sebi slobodu svrstati ih u ovo poglavlje i opisati ih bez zalaženja u dublju analizu. Možda će se naći netko tko će ih moći pouzdano atribuirati i dovršiti njihovu interpretaciju. Prvi od tih epigrama, pod naslovom *De diva Theresia et Magdalena de Pazzis* (III.1.2.1.), sastavljen je od tri distiha, govori o sv. Tereziji Avilskoj i sv. Mariji Magdaleni de Pazzi, koje su poznate po svojoj predanosti dušama u čistilištu. Drugi epigram također od tri distiha, pod naslovom *Divus Petrus de Alcan sicco vestigio flumen trajicit epigramma* (III.1.2.2.), govori o sv. Petru Alkantarskom (*San Pedro de Alcantara*, španjolski franjevac kanoniziran god. 1699.), svećeniku, utemeljitelju bosonogih franjevaca, koji je bio duhovni vođa sv. Terezije Avilske. Treći po redu epigram od dva distiha pod naslovom *De divo Ambrosio* (III.1.2.3.) govori o sv. Ambroziju, milanskom biskupu iz IV. st., patronu toga grada po kojemu je prozvana i *Ambrosiana*, biblioteka u Milanu. U ovom epigramu pjesnik vjerojatno aludira na događaj iz njegova ranog djetinjstva kad se nad njim nadvio roj pčela. Augur je njegovoj majci rekao da će iz njegovih usta teći riječi kao med. Sveti Ignacije Lojolski, utemeljitelj Družbe Isusove, tema je četvrtog po redu epigrama, sastavljenog od dva distiha (III.1.2.4.). O sv. Filipu Neriju iz šesnaestog stoljeća govori peti po redu epigram od tri distiha (III.1.2.5.). U šestom po redu epigramu od dva distiha pjesnik poziva svete kraljeve mudrace da požure u Betlehem i da sa svojim darovima ponesu i njegovo srce (III.1.2.6.). Sveta Katarina Sijenska tema je sedmog epigrama od tri distiha (III.1.2.7.). Možda je neki spomendan utemeljenja samostana sv. Katarine u Dubrovniku (7. veljače 1706.)²⁴⁶ nadahnuo pjesnika za ovaj epigram. Slijedi pjesma od četiri distiha o sv.

²⁴⁶ Minela Furulija. "Utemeljenje ženskog samostana sv. Katarine u Dubrovniku", *Povijesni prilozi*, Vol. 45 No 45, Prosinac 2013.:115-133.

Stanislavu Kostki (III.1.2.8.). Deveti po redu epigram od tri distiha govori o mukama sv. Barbare, svete i mučenice iz III. st. (III.1.2.9.). U desetom epigramu od pet distiha pod naslovom *Epigramma in Christi Natali ad ventos et paleas*, pjesnik se obraća vjetrovima da obuzdaju svoju snagu i poštede maloga Isusa u betlehemske štalice i slami da ga zaštiti (III.1.2.10.). Jedanaestim epigramom od dva distiha objavljuje svijetu sretnu vijest pod naslovom *Nascitur Christus* (III.1.2.11.), u čijoj poanti izražava svoju duboku vjeru:

Salve o auguste puer Virgoque puerpera, salve!

Unica vos vitę spesque salusque meę. (3-4)

Zadnjim, dvanaestim po redu, epigramom od dva distiha s naslovom na talijanskom *Revoluzione di mutar vita* (III.1.2.12.) pjesnik priopćava svoju odluku da se promijeni i nastavi smjerno živjeti, jer ništa nije vrijedno bez Božje zaštite. Ako su ove pjesme doista Hidžine, one su zasigurno nastale u njegovoj mladosti dok je još bio posve predan Bogu.

5.1.4. Nadgrobni i žalobni epigrami

Rukopisna cjelina neobjavljenih epigrama (PRILOG I) broji 19 epigrama od kojih dva s po jednim distihom, devet s po dva distiha, pet s po tri distiha, dva s po šest distiha i jedan sa sedam distiha, što čini ukupno 108 stihova (I.1.-19.). U prilogu II. ima ukupno šest žalobnih epigrama. Prva četiri (II.1.; II.2.; II.3. i II.5.), u spomen na Detorresa, tiskana su u zborniku izdanom u povodu njegove smrti²⁴⁷, od kojih su dva prva epitafi. Dva epigrama (II.16. i II.17.) tiskana su u zborniku izdanom u povodu smrti Toma Krše, a zadnji od njih se također može smatrati epitafom. U prilogu III, među INCERTA, samo je jedan epitaf pod naslovom *Alcinoi epitaphium*.

Među epigramima u rukopisu (PRILOG I) nalazimo sedam epitafa: *Epitafium Eve* (I.1.4.1.); *Epitafium Dolei* (I.1.4.2.); *Epitafium Buchę* (I.1.4.4.); *Epitafion Caini* (I.1.4.5.); *Epitafion Abel* (I.1.4.6.); *Epitafion Jesus Christi* (I.1.4.7.) i *Epitaphium Marię Virginis* (I.1.4.8.). Osim zadnja dva u kojima se izražava poštovanje i divljenje prema pokojniku, ostali epitafi sadržavaju moralnu, nerijetko i satiričnu poruku. Tako u Evinom epitafu čitamo da je ona *Humani generis maxima pernicies*, koja je ubravši zabranjenu jabuku priskrbila smrt sebi i svome potomstvu. U Kainovu epitafu istaknut je grijeh bratoubojstva:

²⁴⁷ *Versi in morte di Giorgio Detorres, Dottore in Filosofia e Medicina*, Presso Antonio Martecchini Ragusa, 1802.: VII, X, XIII, XX-XXI, XXIII.

Iste infelicis tumulus premit ossa Caini,

Fraterno qui se sanguine polluerat. (1-2)

Hidžina poanta podsjeća na Horacijevu u 7. epodi (17-20), a bilježimo još neke reminiscencije rimskih pjesnika:

Catull. Carm. 64, 399 *Perfudere manus fraterno sanguine fratres*, - Hidža, I.1.4.5.2

Hor. Sat. 2, 5, 16 *Sanguine fraterno*, fugitivus, ne tamen illi

Ovid. Met. 11, 268 *Omnia contigerant: fraterno sanguine sontem*

Lucan. Phars. 1, 95 *Fraterno primi maduerunt sanguine muri.*

Hiperbaton u pentametri naglašava njegov grijeh. U trećem stihu pjesnik se ruga Kainovu kukavičluku (*dum vixit, motę metuebat arundinis umbram*), koji ga je krasio za života, a tek nakon smrti trpi velike muke. Dakle, poruka je istodobno podrugljiva i moralna. U Abelovu epitafu *gelida urna* sugestivno dočarava njegovu tragičnu sudbinu. Nema se tu što dodati, sve je jasno, a tko želi znati više, pjesnik ga upućuje na *Knjigu postanka*. Poruka je moralna. S jednom elizijom u heksametri i čak tri elizije u pentametri, zanimljivu igru riječi nalazimo u I.1.4.2.:

"Quis jacet hic, Dole, clausum latro cui abstulit aurum

Ille est qui a magno, Dole, dolore obiit." (1-2)

U epitafu I.1.4.4. *Lascivia* je simbol. Bucha je očito razuzdano živio, poruka je satirična, dakle, *Lascivia* suze lije na njegovu grobu i na pitanje što ona, nečasna, oplakuje i za čim žali, odgovara:

"Proh dolor! Hic recubat portio magna mei."

Poruka sadržava snažan kontrast Horacijevu *Exegi monumentum*.

Ovdje bilježimo reminiscenciju jedne sintagme kod dva rimska autora:

Ovid. Fast. 4,686 *Parua, sed assiduis obuia semper aquis*. - Hidža, I.1.4.4.2

Stat. Theb. 10,865 *Adsiduis oppugnat aquis; iam saxa fatiscunt*

Pjesma pod brojem I.1.4.3. nije epitaf, to je pravi žalobni epigram: *Ad patrem et matrem consolatio ne defunctum natum lugeant*. Teško se mogu utješiti roditelji koji su izgubili dijete, ali ovi Hidžini stihovi, djetinje nevini, odražavaju pjesnikovu nježnu dušu i zasigurno dopiru do srca ožalošćenih:

Illum non Nemesis rapuit, sed candida Cypris.

Nam socium alatus querit habere puer. (3-4)

Pjesnik vješto isprepliće antičke motive pomno birajući epitete, pa je *candida Cypris* vjerojatno dobronamjerna Cipranka, kao suprotnost neumoljivoj Nemezi. Slikovita sintagma

alatus puer zorno dočarava Erosa. Dakle, dijete nije umrlo, uživa na nebeskim poljanama, nije ga otela osvetnica Nemeza, nego Venera (*Cypris* je jedan od sinonima njezina imena) jer je Amor (*alatus puer*) poželio druga.

Vratimo se sada na prave epitafe, *Epitafion Jesus Christi* (I.1.4.7.) i *Epitaphium Marię Virginis* (I.1.4.8.). U prvom slučaju, prozopopejom Hidža nadgrobnom natpisu udahnuje život, natpis stoji poviše praznoga groba i kao živa osoba izražava sreću što upravo tu stoji:

....., *namque hic recubaverat olim*

Christus ab intacta Virgine progenitus. (I.1.4.7.1-2)

Aliteracijom u pentametu pjesnik oštrijim ritmom sugerira ozbiljnost, rekli bismo i divljenje, da bi heksametrom koji slijedi opisao Kristovu ljudsku krhkost i božansku i moć:

Christus atque Deus, totum qui condidit orbem,

zatim asonanca u pentametu usporava ritam naglašavajući ljudsku nesavršenost:

Se in parte hac orbis condidit exigua.

U drugom slučaju pjesnik, želeći istaknuti sve njezine uloge, Djevicu Mariju časti atributima:

Sponsa, soror, mater, filia, serva Dei (I.1.4.8.2.)

Asindeton u kombinaciji s aliteracijom ubrzava ritam pentametra. U dva distiha ovog epitafa stale su osnovne postavke kršćanske vjere: svemogući Bog je stvorio Djevicu Mariju, a ona rađa svoga Stvoritelja. Jaki epiteti (*Deus*) *omnipotens* i *castissima* (*Virgo*) izražavaju dubinu vjere.

U rukopisu AMB 301, u Marinovićevu prijepisu zbornika *Versi in morte di Giorgio Detorres Dottore in Filosofia e Medicina*, Ragusa 1802. presso Antonio Martecchini, p. 22 nalazimo jedan epigram od šest distiha²⁴⁸ koji u tiskanom zborniku nije objavljen (I.4.9.). To je žalobni epigram upućen Lovru Giromelliju, dobročinitelju i zaštitniku braće Detorres. U zborniku uz pjesme stoji zabilješka u kojoj se njegovo dobročinstvo uspoređuje s dobročinstvom doktora Baljivija koji je posvojio Đura i Jakova Armena, dao im svoje prezime i omogućio im uvjete za školovanje.²⁴⁹ To je epigram od dvanaest stihova. Prva dva

²⁴⁸ U sedam od dvanaest stihova bilježimo po jednu eliziju.

²⁴⁹ (2) *I due fratelli Giorgio e Jacopo Armeno Ragusei furono adottati in figli da un medico Leccese detto Baglivo. Apprezzo egli di buonora i talenti, ed i costumi di questi due giovani, nè trascurò mezzo alcuno per coltivarli. Con li suoi beni lasciò loro in retaggio anche il cognome. Jacopo si distinse nella carriera Ecclesiastica con insigni qualità morali, e con non ordinarie cognizioni. È superfluo il parlare di Giorgio: Egli è conosciuto quanto Ippocrate.*

I due fratelli Detorres poveri ed orfani furono accolti dal Dottor Lorenzo Giromella di Carrara chirurgo presso i Ragusei. Al cadetto procurò un onesto impiego nella Marina: mandò il primogenito in Italia ove per molti anni lo mantenne a spese proprie, perchè studiasse le scienze, e la Medicina. Così l'illustre professore di Ragusa potesse essere paragonabile a quello di Lecce nel felice successo del suo allievo, come lo è nella beneficenza!

distiha s antičkim motivom ocrtavaju neizmjernu bol majke koja nad mrtvim sinom duboko u sebi suspreže suze. Hiperbaton u prvom pentametu pojačava dramatičnost, čemu doprinosi i aliteracija u sva četiri stiha. Sedam rana na grudima priskrbile su mu vječitu slavu i spartanska majka, sukladno principima svog poznatog strogog odgoja, tom slavom hrani svoju utjehu. U sljedećih šest distiha Giromella se s tišinom u srcu bori sa svojom tugom za mrtvim posinkom kojega su, zbog njegovog liječničkog umijeća, uspoređivali s Hipokratom, i njegovom slavom briše svoje gorke suze. Zanimljive su klauzule koje nalazimo u rimskih i u kasnijih pisaca:

Stat. Theb. 9, 824 *Harmoniae, pressum tacito sub corde dolorem* - Hidža, I.1.4.9.7

Cyprianus Gallus, Num. 488 *Reddere, si dominum tacito sub corde precatus*

Drac. Orest. 340 *Haec tacito sub corde premunt de principe ciues;*

U rukopisu ZKD 393/7 pronašli smo pet epigrama pod zajedničkim naslovom *Ad Antonium Chersam epigrammata* numeriranih rimskim brojevima (I.-V.) i elegiju *Ad Antonium Chersam Immaturi fratris optimi morte dolentem* od 56 stihova (I.4.11.), koje je Hidža uputio Antunu Krši²⁵⁰ u počast njegovom preminulom bratu Tomu.²⁵¹ Preko folija je netko olovkom naknadno napisao bilješku "Non stampati II., III. e IV". I doista, u tiskanom zborniku²⁵² p. 40-42 nalazimo spomenutu elegiju (II.15.) i dva epigrama (II.16. i II.17.). Preostala tri epigrama koji nisu tiskani nalaze se u I.1.4.10.-12. Na ovome mjestu tih pet epigrama predstavljamo kao cjelinu te interpretaciju započinjemo s prvim od njih (II.16.).²⁵³ Prvi distih ističe bratsku ljubav, drugi dvojbu je li među braćom jača krvna veza ili ljubav prema znanosti, a treći poziv na napuštanje beskorisnog plača i za skupljanje svih (prijatelja) na mjestu koje sada drži pokojnikova sjena, tj. poziv da se u mislima bude uz pokojnika. Drugim (I.1.4.10.), trećim (I.1.4.11.) i četvrtim po redu epigramom (I.1.4.12.) Hidža slavi pokojnika, a ožalošćenom bratu šalje utjehu, i to u drugom epigramu na ovome (*Debita virtutis premia consequitur*), u trećem na onome svijetu:

Litore nunc tantum optato vitaeque potitus

Ætheria nantes nos videt in pelago. (I.1.4.11.3-4)

Četvrti epigram (I.1.4.12.) u zadnjem distihu uz moralnu poruku u heksametu pentametrom slavi pokojnikovu vrlinu:

²⁵⁰ Krša (Kerša, Chersa), Antun, hrvatski pjesnik i prevoditelj (Dubrovnik, 18.X.1779.-Dubrovnik, 18.VI.1838.), potomak stare i ugledne pelješke obitelji pomoraca iz Orebića. Vidi više u *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb, 2000.: 401-402.

²⁵¹ Krša (Kerša, Chersa), Tomo, Antunov mlađi brat, hrvatski književnik i prevoditelj (Dubrovnik, 5.IV.1782.-Dubrovnik, 11.VI.1826.). Vidi više u *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb, 2000.: 402.

²⁵² *In morte di Tommaso Chersa. Versi.* - Ragusa: Per Antonio Martecchini, 1826.

²⁵³ Dvije elizije na samom početku prvog heksametra i dvije u drugom heksametu ukazuju na nesavršenost stiha. Zapažamo i uporabu arhaičnog komparativa *mage*.

Nequam homini ac nocuo mors est gravis atque timenda:

Innocuo atque probo portus et alta quies. (3-4)

Zadnji iz ove skupine žalobnih epigrama (II.17.) upućenih Antunu Krši u povodu smrti njegova brata Toma, bez ijedne elizije, uz pohvalu pokojniku:

Artibus ingenuis excultus, fidus amicus,

Et gnati functus, fratris et eximiis

Officiis..... (1-3)

u drugom distihu izražava Tomov epitaf:

..... jacet hic juvenis. Tunc scire, viator

Nomen amas? Thomas Chersius ille fuit. (3-4)

Epigram I.1.4.13., upućen Franju Appendiniju, ne oplakuje niti slavi pokojnika. U njemu pjesnik izražava sućut adresatu, ali ne zbog smrti, nego zbog odlaska njegova brata iz Dubrovnika u Zadar. O zaslugama braće Appendini za kulturnu povijest Dubrovnika i Hrvatske već je bilo govora u prvom poglavlju, a još će biti govora u interpretaciji Hidžinih oda (4.5.). U prvom distihu pjesnik objašnjava kontekst iz kojeg saznajemo kako se Urban nerado popeo na brod i otišao daleko. U drugom se distihu pjesnik obraća ožalošćenom bratu s porukom da i prijatelji i cijeli Grad, kojemu je Urban bio ponos, te mladež kojoj je bio oslonac, dijele njegovu tugu:

Tu fratrem unanimem, carum nos flemus amicum,

Urbs decus et fulcrum nostra juvenia suum. (3-4)

Pod brojem I.1.4.14. nalazi se žalobni epigram pod naslovom *Ad Rhacusam*. Ni ovdje se ne radi o smrti, ali se radi o ogromnim gubitcima koje je pretrpio Grad. Prvi distih donosi sliku neprijateljske sudbine koja je Gradu otela sve čime su se ponosili njegovi građani, te slijedi nabrojanje svega što je Grad nekoć imao: prvo, živio je u slobodi i u obilju, a njegovi su građani njegovali lijepe umjetnosti, o čemu govore njihova besmrtna djela. Sad jedva dvojica učenih ljudi krase njegove zidine, većinu ih je odnijela crna sudbina. Jednoga je privukao sjaj biskupske mitre pa je pošao u Italiju, a drugoga je nesloga dominikanaca protiv njegove volje natjerala da pođe u Rim. U tri od dvanaest stihova nalazimo po jednu, a u jednom dvije elizije. Personifikacija sreće i blagostanja nalazi se u izrazima *Pax aurea i pleno cornu*:

Libera eras plenoque tibi Pax aurea cornu

Versabat lectas per maria omnia opes. (3-4)

Opažamo hiperbaton u oba stiha kojim pjesnik pojačava žal za izgubljenim vrijednostima.

Palladius artes metafora je za lijepe umjetnosti. *Gusmana rudis discordia fratrum*, aluzija je na neslogu među dominikancima kad je Garanjin zatražio da prisegnu vjernost Napoleonu, a *Ausonios Lares* metafora je za Rim i Italiju.

Iako je pisao vrlo strastvenu ljubavnu poeziju svojoj Ljubici na hrvatskom, u Hidžinim latinskim stihovima nema ni ljubavi ni strasti. On se u svojim latinskim epigramima katkada obraća i ženama, Fulviji (I.1.1.1.), Evi (I.1.1.2.), Eleonori (I.1.1.3. i I.1.1.6.), Geliji (I.1.1.7. i I.1.1.26.), Ani (I.1.1.19.), Paulini (I.1.1.24.), Klaudiji (I.1.1.28. i I.1.1.95.), Ponciji (I.1.1.36.), Cintiji (I.1.1.57.), Margareti Vljaki rođenoj Bošković (I.1.1.113.), štoviše, upravo su žene adresati na početku ciklusa njegovih satiričnih epigrama. Najvjerojatnije su samo Fulvija, Eva i Margareta konkretne osobe; ostala imena su tek simboli za izrugivanje raznih ljudskih mana i poroka. Među žalobnim epigramima osim pramajke Eve (I.1.4.1.) i Djevice Marije (I.1.4.8.) susrećemo samo jedno konkretno žensko ime, a to je Jelena Boždari (I.1.4.15.). Iako ne možemo govoriti o podudarnosti pjesničkih slika, ne možemo se oteti dojmu da je i kod Hidže, baš kao i kod Propercija u njegovoj zadnjoj elegiji koju J. J. Scaliger naziva "regina elegiarum" (4,11) ovo jedinstven slučaj kad je objekt njegova pjesničkog interesa vrlina žene kao supruge i majke. Tugu za njom izražava i epigram u kojemu njezine kćeri tješe oca (I.1.4.16.). Njoj je Hidža posvetio i jednu elegiju (I.4.10.). Ako izuzmemo Cvijetu Zuzorić, o kojoj su pisali njezini obožavatelji, dubrovačka kulturna povijest obično slavi muškarce. Ako su i pisali o ženama, pjesnici su ih obično nazivali izmišljenim imenima. Jelena Boždari, rođena Bona, nije bila ni pjesnikinja, ni umjetnica, a u opusu Đura Hidže i na hrvatskom i na latinskom jeziku ostavila je značajan trag. Njegovu pozornost zaslužila je osobitom ljepotom i krepošću. Osim Brna Džamanjića i Đura Hidže, o vrlinama pokojnice govori i spomen-ploča koju je njezin suprug postavio u crkvi Gospe od Milosrđa u Dubrovniku godine 1816. nakon što mu je smrt prvo ugrabila sinčića, koji je, kako Hidža slikovito kaže, samo tri izlaska sunca vidio, a onda i suprugu koja je umrla od tuge. Iz natpisa se pak iščitava da je umrla pri porodu zajedno s novorođenčecom.

Tri Hidžine pjesme na latinskom, elegija *In obitum Domine Helene Comitisse Bosdarię* (38 stihova u 19 elegijskih distiha), žalobni epigram od dva distiha bez naslova *Vixit Hiella parum, tantum qui tempora vite...* i žalobni epigram pod naslovom *Filiolę ad patrem*, pojavljuju se u rukopisnoj zbirci Arhiva Male braće dva puta, oba puta u prijepisu i zajedno s još dvije pjesme na hrvatskom. Prvi put nalazimo pjesmu u AMB 1570 s opširnijim naslovom *In obitum eiusdem Domine Helene Comitisse Bosdarię Georgii Higgię, Rhacusini medici*

elegia (I.4.10.), jer dolazi iza pjesama drugih autora posvećenih istoj osobi. Drugi je put nalazimo u AMB 1423 pod naslovom *In obitum domine Helenę Comitissę Bosdarię*. Rukopis se sastoji od tri stranice, a osim spomenute elegije sadržava dva spomenuta epigrama na latinskom i još dvije pjesme na hrvatskom pod naslovima *Uspomene smarti plemenite gospogje Jele Bozdari* i *Kreposne hvale rečene gospogje*. Osim epigrama pod naslovom *Filiolę ad patrem* ostale pjesme susrećemo i po treći put u istoj rukopisnoj zbirci AMB 1158 u sveščiću sastavljenom od 14 stranica, koji nosi naslov *In funere Dominae Helenae Comitissae Bosdari March. Bona Filiae Carmina*²⁵⁴, a osim stihova Đura Hidže sadržava i stihove Brna Džamanjća.

Rukopis AMB 1158 počinje stihovima Brna Džamanjća, u kojima pjesnik izražava sućut njezinu ocu i veliča ljepotu i vrline pokojnice. Nakon Džamanjićevih latinskih stihova slijedi Hidžina utjeha i sućut ožalošćenom suprugu u 16 stihova na hrvatskom pod naslovom *Uzdah musgiu na smarti recene gospogje*, potom opet Džamanjićevi latinski stihovi pod naslovom *In morte Helenae Comit. Bosdariae Feminae Lectissimae*, potom opet latinski stihovi istoga autora pod naslovom *De Helena Conjuge amatissima loquitur Joannes Bl. F. Comes Bosdarius cum gemitu et lacrymis, pa Filii paulo ante in lucem emissi, ac demortui pro Matre ad Superos vota, pa Eiusdem Helenae Suavissimae Proneptis Maestissimus B. Z., pa opet De Eadem B. Z., pa De iusdem effigie ad Pictorem B.Z., pa De eadem morti proxima Filiolum amplectente atque deosculante B. Z.* Iz te zadnje Džamanjićeve pjesme saznajemo da se sinčić zvao Blasiolus, dakle mali Vlaho. Potom dolazi spomenuta Hidžina elegija, a nakon elegije 8 Hidžinih stihova na hrvatskom jeziku pod naslovom *Uspomena smarti plemenite gospogje Jele Bozdari*. Svezak završava Hidžinim već spomenutim latinskim stihovima bez naslova (I.1.4.15.):

Vixit Hiella parum, tantum qui tempora vitę

Astrorum a motu, vulgus ut, enumerant. (1-2)

Stječe se dojam da hiperbaton i poredba u prvom distihu prate misao koju izražavaju stihovi, naglašavajući još više poantu koja slijedi u drugom distihu:

Tempora qui censent vitę a virtutibus auctis

Unanimes dicunt vixit Hiella diu. (3-4)

Pjesnik konstatira da je Jelena premalo živjela, ali samo ako se mjeri ljudskim mjerilima. Ali svi koji život procjenjuju prema vrlinama i učinjenim djelima jednoglasno

²⁵⁴ Prepisivač bilježi dvoglasnike *ae* i *oe*, ali mi Hidžinu pjesmu prilagođavamo prevladavajućoj praksi u autografima, pa umjesto *ae* i *oe* pišemo *e*.

zaključuju da je ipak živjela dugo. U stihovima na hrvatskom u pjesmi *Uspomena smarti plemenite gospogje Jele Bosdari*, koja se u AMB 1423 nalazi ispred ovih latinskih stihova, pjesnik u prva četiri stiha spominje užas mračnoga groba koji je progutao majku i dijete, ali u zadnja četiri stiha pokušava izraziti utjehu činjenicom da je dijete zaslužilo raj milošću Višnjega, a majka svojom krepošću i djelima. Slaba je to utjeha onima koji je oplakuju, osobito mužu i četvero djece.

Makar ne tako značajnu, bilježimo po jednu Vergilijevu i Ovidijevu klauzulu:

Verg. App. Catal. 4,1: *Quocumque ire ferunt uariae nos tempora vitae*, - Hidža, I.1.4.15.1

Ovid. Pont. 3,2,29: *Fallor, et illa meae superabit tempora uitae*,

Metrička shema ovih nasumično izabranih stihova ne pokazuje nikakvo odstupanje od klasičnih uzora. To nije tužaljka, nego utješna pjesma, stoga nije čudno što peta stopa heksametra nije spondej.

Prva stranica AMB 1423 donosi također elegiju *In obitum Dominę Helenę Comitissę Bosdarię*, a nakon nje slijedi osam stihova na hrvatskom jeziku pod naslovom *Uspomena smarti plemenite gospogje Jele Bosdari*, pa dva distiha bez naslova na latinskom posvećena istoj gospođi, pa opet 16 stihova na hrvatskom pod naslovom *Usdah musgiu na smarti recene gospogje*, pa opet epigram od tri latinska distiha pod naslovom *Filiole ad Patrem*, i na kraju opet 16 stihova na hrvatskom pod naslovom *Kreposne hvale recene gospogje*.

Na gore spomenutoj ploči u crkvi Gospe od milosrđa piše da je Jelena umrla *in partu cum nato*, međutim ovi Hidžini stihovi na hrvatskom pod naslovom *Uspomena smarti plemenite gospogje Jele Bosdari*²⁵⁵ donose podatak da je dijete živjelo tri dana, a majka je nakon nekoliko dana umrla od tuge za njim:

Hudi udes djete skri u groba tamnillo,

Koie samo sunca tri iskocit vidillo;

Sa gnim do mallo dni srogiena satrena

Bi u isti mrak grobni majkamu svedena;

U stihovima pod naslovom *Filiole ad patrem* (I.1.4.16.) Jelenine kćeri uznemirene su očevim jecajima pa pitaju oca:

²⁵⁵ U nekim je slučajevima doista vrlo teško odvojeno promatrati pjesnikov latinski izraz od hrvatskog izraza, osobito kad su prožeti istim motivima na istu temu.

Cur, pater, assiduo surgent tibi lumina fletu?

Maestus et ex imo corde trahis gemitus? (1-2)

I ovdje nalazimo jednu klauzulu, *lumina fletu*, koju susrećemo kod Katula i Ovidija. Izdvajamo i reminiscenciju kod Tibula, te istu klauzulu kod Stacija iz 1. st. poslije Krista i kršćanskog pisca, sv. Paulina iz Nole:

Catull. Carm. 68,55: *Maesta neque assiduo tabescere lumina fletu* - Hidža, I.1.4.16.1

Ovid. Met. 4,674: *Mouerat et tepido manabant lumina fletu*,

Stat. Theb. 5,728: *Corruit, atque alio maduerunt lumina fletu*.

Stat. Theb. 12,49: *Victa, nec adsiduo coierunt lumina fletu*.

Tibull. Eleg. 1,8,68: *Et tua iam fletu lumina fessa tument*.

Paul. Nol. Carm. 18,454: *Limina; nam multo mersi mea lumina fletu*,

Ritam pentametra dočarava jecaje, glasovne skupine "rd" i "tr" sugeriraju teške udarce sudbine. Naime pogodila ih je dvostruka bol, gubitak majke i očeva neizmjerna tuga:

.....*miseras duplex dolor enecat, angor*

Patris luctisonus, matris et inferiae. (5-6)

O Jeleni Boždari i spomenutoj spomen-ploči u crkvi Gospe od milosrđa opširno piše i Slavica Stojan²⁵⁶.

U pjesmi pod naslovom *De morte immatura clarissimi viri Junii de Resti, Antonii filii* (I.1.4.17.) nalazimo tri distiha prepuna tuge i poštovanja. Hidža se obraća svome prerano preminulome prijatelju Džonu Rastiću. Anafora *Occidis* u dva heksametra, pojačava dramatičnost i dojam šoka koji je kod pjesnika izazvala vijest o smrti prijatelja. Bez obzira što je Hidža Rastića u svojim epistulama kritizirao zbog pisanja lascivnih stihova, dvojicu pjesnika vezalo je vrlo blisko prijateljstvo i uzajamno poštovanje. Stoga nije čudo što Hidža Rastića naziva *Sophię thesaurus* i *doctrinę os verum sacrum Heliconiadum*. Nalazimo i jednu reminiscenciju na Ovidija:

Ovid. Fast. 4,902: *In medio cursu tempora ueris erunt*, - Hidža, I.1.4.17.3

Pod naslovom *In funere Pii VII.²⁵⁷ pontificis maximi habito in ecclesia Sancti Francisci Rhacusii die XIV. Octobris MDCCCXXIII* nalazimo pjesmu od sedam distiha

²⁵⁶ Slavica Stojan. *U salonu Marije Giorgi Bona*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik, 1996.: 13-18.

²⁵⁷ Rođen 14. kolovoza 1742. (Cesena, Emilia-Romagna, Italija) kao *Barnaba Niccolo Luigi Maria Chiaramonti*, papa od 14. ožujka 1800. do svoje smrti u Rimu 20. kolovoza 1823. Zapamćen je po osobitoj karizmi, otvorenosti prema novim idejama i ljubavi prema kulturi. Nije skrivao da u svojoj knjižnici posjeduje

(I.1.4.18.). Hidža je ovu pjesmu napisao u povodu mise zadušnice za papu Pija VII. održane 14. listopada u crkvi sv. Franje u Dubrovniku. U prva dva distiha pjesnik aludira na Napoleonovo ukidanje papinske države i na papino uzništvo.²⁵⁸

Avulsum sacro e solio cum turbine belli

Te vidit Tybris, maxime pontificum, (1-2)

Tybris metonimijski predstavlja cijeli Rim i njegove stanovnike, čiji se jecaji miješaju sa srdžbom i strahom. *Hydra Corsica cum venenato dente* oštroomna je Hidžina metafora za Napoleona, koja ne čudi s obzirom na njegov stav o Francuzima kao "grobarima" njegove Republike. I doista, nakon potoka suza koje je izazvala njegova sila, već od sedmog stiha "pušu povoljniji vjetrovi" i javlja se nada koja blaži gorčinu u srcu. To je vjerojatno aluzija na papinu mudru politiku kojom je, makar privremeno, zauzdao neman.

Spe tamen et versis fatis (ut contigit) egrum

Lenibat nimia pectus amaritie. (9-10)

Ali i nada se utapa u smrtni ponor, bolesnik plače i jeca i nema nikakvog olakšanja. Jeca i plače i u vlažnom grobu dok ne vidi sebi ravnog na prijestolju. S prezenta *gemit* prelazi na perfekt *flevit*:

Sic gemit et flevit muscoso mestus in antro

Equalem donec viderit in solio. (13-14)

S tek jednom elizijom u prvom stihu, biranim riječima punim simbolike, ova se pjesma ubraja među tehnički najdotjeranije Hidžine stihove.

Nalazimo tek jednu slabu reminiscenciju rimskog autora u sintagmi *turbine belli*:

Enn, Ann. frag. spur. 21: ***Belli turbine praepropero, concussa tremiscent*** - Hidža, I.1.4.18.1

U epigramu od tri distiha (I.1.4.19.) adresat je isti kao i u prethodnom. Osim pohvale pokojniku u prvom distihu kojega, služeći se Herkulovim atributom, naziva *claviger eximie virtutis*, pjesnik metaforički zorno dočarava pokojnikove vrline:

Claviger eximie clarus virtutis alumnus

Plenus et usque suo numine nuper obit. (1-2)

Jednakom revnošću, ne štedeći oštre riječi (*Umbra ferox Galli ducis qui morte truci et vitiis orbem infecerat*), pjesnik u zadnjem distihu izražava duboki animozitet prema Francuzima koji su i pokojniku zadali mnoge jade:

d'Alambertovu enciklopediju. Senzaciju je izazvala njegova propovijed u katedrali u Imoli 1797. u kojoj je ustvrdio kompatibilnost Evandjelja s demokracijom riječima: "Budite svi zajedno dobri kršćani, pa ćete biti i dobri demokrati". Papa Benedikt XVI. 15. kolovoza 2007. pokrenuo je postupak za njegovu beatifikaciju.

²⁵⁸ Više u: Marijo Milić. *Pape od sv. Petra do Ivana Pavla II.*, Laus, Split 2000.

Umbra ferox etiam Galli ducis ulta quievit,

Morte truci orbem qui infecerat et vitiis. (5-6)

Alegorija "*Umbra ferox infecerat*" pjesniku šteti brojne riječi koje bi morao upotrijebiti da izrazi toliko visoki stupanj prezira. Brojni su i grijesi francuskog vojskovođe koji podgrijavaju negativne emocije prema Francuzima koje razdiru pjesnikovo srce.

Kako je već rečeno, u okviru priloga II. prvih pet epigrama posvećeno je Giorgiu Detorresu, liječniku i profesoru filozofije. Među latinskim pjesmama L. Giromelle, B. Džamanjića, Luka Stullija, Antuna Krše, Urbana Appendinija, M. N. Gradića, Đura Ferića, Marka Bruerevića, F. M. Appendinija, M. Martellinija i A. Sivrića, nalazi se i pet Hidžinih pjesama, četiri epigrama i jedna elegija. Prvi epigram (II.1.) kratak je i jezgrovit epitaf, tek jedan distih, metrički korektan. Pjesnik prvo u trećem licu u heksametru daje sliku pokojnikovog odra nad kojim tužna božica zdravlja lije suze, a u pentametru, u drugom licu poziva one koji prolaze pored odra da po suzama božice prosude kakav je bio pokojnik. Antički motiv božice zdravlja u suzama zapravo je metafora za tugu koja je obuzela njegove kolege i pacijente zbog gubitka tog vrsnog liječnika i plemenitog čovjeka. Epigram pod naslovom *Viator et sepulchrum* (II.2.) primjer je dijaloga između nadgrobni spomenika i slučajnog prolaznika u elegijskom distihu. Putnik postavlja pitanja o pokojniku, nadgrobni spomenik odgovara. Putnika zanima tko leži u tome grobu, tko mu je otac, koja mu je domovina, kakvi su mu običaji, kakav duh, čime se bavio, kakav je u tome bio. Spomenik pak jezgrovitim odgovorima oslikava oštrouman i oplemenjen duh Detorresa, siromašna i časna podrijetla kojemu je domovina Dubrovnik, čiji običaji zlata vrijede, da mu je smisao života liječništvo, te da je težio za tim da dostigne najviše ciljeve i da slijedi božanskog Hipokrata, a smrt ga je otela u ranoj mladosti i sa sobom odnijela neizmjernu zaštitu bolesnicima. Šteta što jezgrovitost sadržaja ne prati i savršenstvo forme.²⁵⁹

Hoc tumulo je česta sintagma i u rimskih i u kasnijih latinskih pjesnika, od ostalih sintagmi bilježimo sljedeće podudarnosti:

Hor. Sat. 1,5,53: *Musa, uelim memores et quo patre natus uterque* - Hidža, II.2.1

Hor. Sat. 1,6,29: *Audit continuo "quis homo hic est? quo patre natus?"*

Hor. Sat. 1,6,36: *Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,*

Hor. Ars 412: *Qui studet optatam cursu contingere metam,* - Hidža, II.2.5

Cypr. Gall. Num.95: *Quaesitam ut meritis ualeat contingere metam.*

²⁵⁹ U tri od osam stihova nalazimo po dvije i u tri po jednu eliziju. Od gramatičkih osobitosti tu su arhaični oblici veznika *ast* i infinitiv prezenta pasivnog *jungier*.

U trećem po redu epigramu u spomen na Detorresa, pjesnik se obraća pokojniku i zove ga imenom Deturrius. Kaže da mu je taj spomenik Giromella,²⁶⁰ čije srce izjeda tuga, postavio govoreći da je s njim otišao bolji dio njegove duše:

Ponit et haec addit: "Melior pars abdita nostrae

Secum animae est, anima vivis at ipse mea." (3-4)

Četvrta će pjesma u spomen na Detorresa biti interpretirana u potpoglavlju *Elegije*.

I na kraju, u POGLAVLJU III. među INCERTA nalazi se još jedan žalobni epigram (III.1.4.1.), pod naslovom *Alcinoi epitaphium*, tehnički dotjeran, s tek jednom elizijom u četvrtom stihu. Osim što nismo sigurni da je Hidžin, teško je odrediti i adresata; to je vjerojatno neko dubrovačko dijete koje je umrlo pri porodu. Pokojnik progovara u prvom licu i kaže da ga je žurna smrt zgrabila u prvom danu života. Jedva ga je s istoka obasjalo sunce i istodobno mu dalo niz vječitih noći. Ne treba ga ni oplakivati kad nije ni živio. Nije imao vremena biti ni sretan ni nesretan.

Aliteracije *r, p, pr, r, pr, p, r* ubrzavajući ritam prvog pentametra,

"Quem rapit in primo mors properata die."

dočaravaju brzinu smrti i kratkoću života, kao što sporost vječnosti dočarava asonanca glasa *e* u prvom dijelu drugog pentametra. Dvije negacije u zadnjem pentametru oštrim tonom dočaravaju neumoljivost sudbine:

Nec felix potui, nec tamen esse miser. (6)

Bilježimo i jednu Ovidijevu klauzulu i tri klauzule iz *Carmina epigraphica*, Bücheler - Lommatzsch CLE:

Ovid. Trist. 3,3,34: *Vel praecepisset mors properata fugam.* - Hidža (?), III.1.4.1.2

Carm. epigr. CLE 01260, 3: *Heus immatura mors properata tibi.*

Carm. epigr. CLE 01402, 8: *Quem mihi tam subito mors properata tulit.*

Carm. epigr. CLE 01402CLE 01550b, 2: *Tale nefas matri mors proper[at]a [tulit.]*

²⁶⁰ Giromella je, navodno, bio poočim Detorresu i njegovu bratu. Uz taj epigram stoji ova bilješka: *Giorgio Giromella professore di Chirurgia in Ragusa fu l'amico, il patron e l'uomo benefico verso il Detorre, che a sue spese li colloco negli studi delle università, e dopo tante cure ed affetti de la lode rapire da morte in tal fiore dell'età e della sua speranza.*

5.1.5. Moralni epigrami

Ako pođemo od pretpostavke da većina satiričnih epigrama ne nose u sebi samo porugu i sarkazam, tj. da im to nije jedina svrha, nego nerijetko istodobno prenose i moralnu poruku, lako ćemo ustvrditi da i neki u skupini moralnih sadrže dobru dozu poruge. U nekim slučajevima nije bilo nimalo lako odlučiti u koju skupinu svrstati pjesmu, osobito kad se radi o onima u kojima kritizira francusku upravu. U ovoj skupini nalazi se petnaest epigrama od kojih je osam od dva, a sedam od četiri distiha. Prema strukturi, epigrame od dva distiha možemo svrstati u skupinu *dvodijelnih*, a ove od četiri distiha u skupinu *trodijelnih* epigrama. Samo su dva epigrama s naslovom iz kojega u prvom slučaju saznajemo adresata (I.1.5.1. *Ad Moscos*), u drugom temu (I.1.5.3. *Qualem volo amicam*). Naslov *Ad Moscos* upućuje na to da je taj epigram od četiri distiha upućen Moskovljanima, utoliko više što se u drugom stihu spominje *Moscus victor*. Prvi distih sadržava tvrdnju koja objašnjava okolnosti u kojima se događa radnja epigrama: četiri puta se u polju obnavlja žuto klasje, četiri se puta moskovski pobjednik diže na oružje. To je najvjerojatnije aluzija na rusko-turske ratove.²⁶¹ Slijedi dramtizacija koja nam pruža uvid u situaciju. *Bistonides* su Bistonci, tj. Tračani, što je simbol za Osmanlije jer je najveći dio povijesne Trakije pripadao Osmanskom Carstvu. *Triones* su zvijezde Velikog medvjeda, a medvjed je simbol za Ruse. Bistonci se bore brojem, Rusi hrabrošću. Ovdje umijeće pokreće oružje, ondje se natječe nesloga. Ovaj gubi, onaj pobjeđuje pridruživši konjicu. Moralna poruka je u poanti gdje pjesnik vokativom apostrofira oholi Petersburg opominjući ga da sačuva mjeru u sreći radi pobjede, jer se užareni kotač okreće oko svoje osi.

Aleksej Orlov, zapovjednik ruske flote, Hidži je nesimpatičan zbog prijetnje da će napasti Dubrovnik nakon diplomatskog incidenta kad je dubrovačka diplomacija, uz pomoć đenoveške vlade, godine 1769. zaplijenila brod koji su Rusi ondje kupili za gusarske napade na Turke u Sredozemlju.²⁶² Uslijedile su brojne zapljene dubrovačkih brodova u Sredozemlju, što je Hidžu nadahnulo na jedan epigram prepun sarkazma s moralnom porukom (I.1.5.2.). Po

²⁶¹ Pobjeda na koju Hidža aludira najvjerojatnija je ona u četverogodišnjem ratu (1806.-1812.) između Rusije i Osmanskoga Carstva dok je St. Petersburg još bio prijestolnica Rusije, jer prije toga su bila još tri rata iz kojih su Rusi izašli kao pobjednici: 1735.-1739.; 1768.-1774.; 1787-1792. Više u: Erdmann Hanisch [Herdman Haniš], "§3. Jačanje ruskog carstva za Katarine II. (1762-1796)", *Povijest Rusije*, Prvo izmijenjeno e-izdanje 009.: str. 114-267 (<https://www.scribd.com/doc/95080017/Erdman-Hanis-Povijest-Rusije>) (pristupljeno: siječanj 2015).

²⁶² Više u Vinko Ivančević. "O dubrovačkom diplomatu Franu Ranjini (1713-91)", *Historijski zbornik*, godina XXV-XXVI, 1792.-1793., Zagreb 1974.: 203-228.

strukturi trodijelni, taj epigram od četiri distiha započinje uvodnom konstatacijom da Orlov plovi po Mediteranu i posvuda traži neprijateljske brodove (1-2). Slijedi dramatizacija: traži, a kad ih pronade, plijeni ih ne štedeći ni prijatelja kad prikupljeno bogatstvo prevozi morem. Nema u njemu ni vjere ni pobožnosti, njime vlada velika zavist (3-6). Toliko se osilio da mu ni Pompej ne bi smio nauditi da ponovno dođe progoniti gusare po Mediteranu. Tako pjesnik poseže za motivom iz rimske povijesti kako bi mu poanta bila efektivnija:

Pompejus si iterum veniet stimulare per equor

Prædones, Orlow non stimulandus erit? (7-8)

U epigramu od četiri distiha pod naslovom *Qualem volo amicam* (I.1.5.3.) uočavamo trodijelnu strukturu. U uvodu (1-2) pjesnik izravno odgovara na pitanje postavljeno u naslovu. Neka ne bude ružna ni debela, ni prelijepa ni premršava. Slijedi dramatizacija u obliku pojašnjenja (3-6): veseli ga žena koja se krotko predaje ne isključujući ništa. Ništa osim poljubaca utisnutih u nabrekle grudi dok ponovno traži ljubavni čin. Takvu ženu ne vodi materijalni interes, za razliku od one koja zahtijeva novac u zadnjem distihu, gdje nalazimo poantu:

Poscentem nummos et dono multa petentem

Luxuriosi inguen divitis exagitet. (7-8)

Epigram od dva distiha bez naslova, dvodijelne strukture, temom i motivima u određenoj mjeri sličan je prethodnomu (I.1.5.4.). Iz Hidžina pera u ekspoziciji (1-2) u prvom licu progovara neka mlada žena koja je nesretnom sudbinom rano ostala bez muža, tek što je Veneri žrtvovala djevičanstvo. Odmah slijedi poanta u kojoj se ona obraća izravno Veneri nazivajući je pridjevkom *Cypris*, tražeći od božice da joj hitro priskrbi muža ako želi da se zasiti njezinim slastima:

Si cupis ut satiem vestra dulcedine, Cypris,

Haud mora sollicitum tu mihi præbe virum. (1-2)

Trodijelni epigram od četiri distiha bez naslova (I.1.5.5.) poruka je Đuru Feriću, kojega je Hidža već obilato obdario pohvalama za njegove *Fabulae*. Pjesma je prepuna simbola i metafora. Govoreći o Ferićevim basnama, naziva ih *seges uberrima* i *soboles*. Spartanske zakone naziva okrutnima, a istodobno sugerira Feriću da sa svojim pjesmama koje nisu najsajnije izbrušene postupi po istim tim zakonima. Uvod započinje imperativom, kojim Feriću sugerira, da ne kažemo zapovijeda, da postavi granice, da je žetva već obilata i da će u

pjesmama živjeti sjajne izreke starih ljudi (1-2). Drugi distih započinje također imperativom kojim nalaže Feriću da izabere samo bolje, da to dotjera i da ne bude previše blagonaklon naspram potomstva (3-4), naravno misleći na njegove pjesme. Slijedi objašnjenje: "Spartanac je nekoć djecu rođenu s manom žrtvovao okrutnim zakonima i domovini." (5-6). Imperativom nastavlja i u zaključku sugerirajući Feriću da i on jednako tako odbaci loše duhovno sjeme ako želi živjeti slavan među Muzama:

Sic tu animi fetus male natos projice, si vis

*Usque choro clarus vivere in Aonidum.*²⁶³ (7-8)

Međutim, prepisivač *in margine* na talijanskom kaže da je autor odsjekao zadnji distih. Ako je to točno, onda je Hidža htio da mu okrutni spartanski primjer bude poanta:

Olim Spartanus malefirmos corpore natos

Mactabat dire legibus et patrię. (5-6)

Tada se ovdje ne radi o trodijelnom, nego o dvodijelnom epigramu od tri, a ne od četiri distiha. Bilježimo dvije Stacijeve klauzule:

Stat. Theb. 2,406: **Pone modum** laetis; satis ostro dive set auro - Hidža, I.1.5.5.1

Stat. Theb. 10,334: **Pone modum**; sunt et diris sua numina Thebis.

Bez naslova je i dvodijelni epigram od dva distiha (I.1.5.6.) iz kojih prozopopejom progovara neobrađeni nadgrobni kamen koji leži među sjajnim iz mramora isklesanim nadgrobnim pločama: *hec inter grandia buxta*²⁶⁴. Treći stih sadržava iluziju na Dedalovo kiparsko umijeće: *Illa nitent ductis e marmore Dędalo formis*. Iz poante izvire moralna poruka skromnosti i pohvala Stayevu imenu:

Illa nitent ductis e marmore Dędalo formis

Mi satis est nomen famaę Staiade. (3-4)

Ni u sljedećem epigramu Hidža nema simpatija za ženu, naprotiv, uzima zdravo za gotovo da je, u najmanju ruku, dvolična i da lažnim suzama oplakuje muža ili ljubavnika (I.1.5.7.). "Nije tebi", kaže pjesnik, smrt oduzela partnera u postelji, već udobnosti mekoputnog života i izvrsnu koprenu za požudu i blaženu tajnu ljubav tvoje maternice.

Comoda sed mollis vitę et velamen amorum

²⁶³ Prepisivač donosi *in margine*: "L'autore tagliò questo Distico."

²⁶⁴ BUXTUM, pro Bustum, Sepulcrum, Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: "Buxtum, sepoure." Id est, sepulcre. Vide Bustum 1.; Buxtum (P. Carpentier, 1766), dans Du Cange. et al., *Glossarium mediae et infimae latinitatis, éd. augm., Noirot; Le Favre, 1833-1877, t. 1, col. 800b.*, <http://ducange.enc.sorbonne.fr/BUXTUM> (pristupljeno: siječanj 2015.)

Pręstans atque uteri furta beata tui. (3-4)

Slijedi još pet epigrama kroz koje Hidža šalje moralne poruke kritizirajući francusku upravu. Prvi od njih, sastavljen od dva distiha od kojih je drugi semantički i metrički nedotjeran (I.1.5.8.) tek daje naslutiti pohvalu hrabrosti i domoljublja Dalmatinaca koji se dižu protiv francuske vojne sile. Teška zadaća, ali prvo moraju stati u kraj domaćim zločincima, koji su najgora propast i teško ropstvo.

Armatus contra consurgit Dalmata Gallos,

Immani cupiens colla jugo excutere:

†*Durum opus; indigenis prius est purganda scelestis*

Hi patrię pestes et grave servitium†. (1-4)

Potom slijedi zlurado proricanje zle sudbine upravitelju (I.1.5.9.), kojega i rod i zajednička mržnja stalno izbacuju s prijestolja; dok ga sreća zadržava, zla kob, koja je brža od same sreće, ne sprema mu ništa dobro:

Sors quoque te retinet, fatum ast urgentius ipsa

Sorte tuo capiti mox mala multa parat. (3-4)

Po svemu sudeći, Francuzi napokon odlaze. Hidža je svoju neizmjernu radost ulio u tri distiha (I.1.5.10.). Pjesnik se pita kamo je otišlo razmetanje prijestolja, kamo nameti, porezi²⁶⁵ i česti proglasi, kamo li je otišla brojna četa laskavaca. Pobjegoše kao dim iz očiju, a upravitelja sada pritišću mržnja naroda i mnoga zla. Zaziv Fortune u zadnjem distihu istodobno je i vapaj za toliko željenom slobodom i zahvala božici čija će mu nestalnost napokon donijeti toliko željene radosti:

O Fortuna, deam posthac te semper habebo

Nam tua mi levitas gaudia multa tulit. (5-6)

Evo još jednog epigrama protiv pretora, kako je Hidža volio zvati francuskog upravitelja Garanjina (I.1.5.11.). Upravitelj u gradu opet objavljuje mir, dok ponovno grme ratni topovi na visokim kulama, a grad svjetluca bezbrojnim vatrama. Neobičan je i sumnjiv taj mir:

Pacem eadem rursus prętor divulgat in urbe,

O genus insolitum pacis, et ambiguum. (3-4)

²⁶⁵ Vidi: "mulcta" u: Du Cange, et al., *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, ed. augm. Niort: L. Favre, 1883.-1887., t. 5, col. 537b. <http://ducange.enc.sorbonne.fr/MULCTA1> (pristupljeno: siječanj 2015).

Sljedeći epigram od dva distiha (I.1.5.12.) pjesnikov je protest protiv raznih kriminalaca koji bježe iz Dalmacije i traže pribežište u Gradu:

*Non proprio meritas pendet sub iudice penas,
Ast grave ubique reus supplicium sequitur.* (3-4)

"Prijateljska je Francuska", kaže Hidža, "otela mome narodu vlast, more, bogatstvo i svetoga Vlaha. Ako tako uništava vjerne prijatelje, bolje je podnositi njezin neprijateljski duh." (I.1.5.13.):

*Si sic dat pessum fidos vesana sodales,
Illius hostilem ferre animum est satius.* (3-4)

Zbirku epigrama s moralnom porukom završava još jedan u nizu epigrama protiv obitelji Stulli, u kojima je Hidža već iznenadio oštrim sarkazmom (I.1.5.14.), dok ostali izvori o braći Stulli pišu samo najbolje. Ovaj su se put na meti Hidžinih strjelica našla sva tri brata (Petar - sudac, Luko - liječnik i Vlaho - zdravstveni nadzornik). Osobito je zajedljiv prema četvrtom koji nije četvrti brat, nego samo nosi isto prezime, franjevac Joakim Stulli, hrvatski leksikograf. I ovdje, kao i na drugim mjestima na kojima kritizira svoje suvremenike sklone francuskoj upravi, iz Hidže progovara gorljivi rodoljub koji se bori protiv svakog tuđinskog utjecaja u svome Gradu, a osobito je bijesan na one koji su oportunistom postigli osobni probitak. Hidža se u prvom distihu zgraža nad činjenicom što je, po Hidžinu sudu, Stullijev naraštaj niskoga roda zauzeo najvažnije položaje u gradu. Jedan građanima krade zlato pod imenom kuge, drugi liječničkim umijećem ubija ljude, a treći stoji uz naoružanu božicu pravde (aluzija na francusku upravu) i presudama pljačka naše bogatstvo. Četvrti pak, kako Hidža kaže, luđak, bezočno nagrđuje rodni jezik barbarskim glasovima:

*Quartus mentis inops deturpat fronte proterva
Barbaricis patrium vocibus elloquium.* (7-8).

U POGLAVLJU III. Incerta nalazimo još jedan epigram s moralnom porukom. Radi se o tri distiha pod naslovom *Scipio exul secum loquitur epigramma* (III.1.3.1.).

5.2. EPISTOLE

Epistola (prema grč: *epistole*; lat: *epistula* i *epistola*), prvobitno je pjesničko pismo ili pjesnička poslanica, tj. pjesma napisana u obliku pisma. Istim se nazivom nazivaju i prozni sastavci koji imaju važan, obično religiozni sadržaj, kao što su apostolske poslanice u Novom zavjetu, pisma crkvenih otaca ili papine poslanice. Prema teoretičarima književnosti, to je književna vrsta definirana oblikom i namjenom pisma. Njezina namjena može biti stvarna ili zamišljena. U teoriji književnosti rabi se i hrvatski naziv *poslanica*. Epistolografija žanrovski okuplja skupinu djela umjetničke, religijske, filozofske i znanstvene namjene. Već se u antici javlja u vrlo širokom rasponu od privatnih poruka do učenih rasprava. U Novom zavjetu izražava religijsku objavu. Renesansa postavlja strože granice, pa se ponekad poslanice smatraju zasebnom vrstom epistolografije. U klasicizmu je osobito na cijeni, a razni su se njezini vidovi na različite načine zadržali tijekom cijele povijesti europske književnosti, pa i do današnjih dana. U hrvatskoj književnosti epistola je posebno razvijen i uobičajen način komunikacije među književnicima, osobito u razdoblju renesanse i baroka. Prve pjesničke poslanice javljaju se u rimskoj književnosti, a najznačajniji predstavnici su Horacije (*De arte poetica* ili *Ad Pisones*), Ovidije (*Tristia*, *Ex Ponto*). U hrvatskoj renesansnoj književnosti svakako treba spomenuti Hektorovićevo *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, napisano u formi poslanice. U doba romantizma poslanica doživljava transformaciju u obično pismo. Unatoč tome što se pjesnik obraća jednoj osobi, bilo stvarnoj, bilo zamišljenoj, za razliku od pisma, sadržaj poslanice nije privatnog karaktera. Sukladno antičkoj tradiciji, tematika je obično moralno-filozofska ili didaktička, ali bilo je i drugih tema. Lagan, živahan i prislan ton pisma, svojstven je epistoli kao zasebnom književnom žanru²⁶⁶.

Kad govorimo o hrvatskom latinizmu 18. i 19. stoljeća, važno je napomenuti da su naši latinisti svoje poslanice pisali i na hrvatskom i na latinskom jeziku. Bez obzira na to što im tematika nije zajednička, mjestimično se osjeća utjecaj Horacijevih *Sermones*. Treba svakako spomenuti imena Rajmunda Kunića, Bernarda Zamanje, Džona Rastića i Đura Ferića. Željko Puratić, koji ih je sve pročitao, kaže da su najzanimljivije i najvrjednije one Bernarda Zamanje, koje još nisu dovoljno proučene²⁶⁷. Puratić dalje tvrdi da su Hidžine poslanice sadržajno zanimljive, ali i da, zbog nedovoljnog poznavanja povijesnog konteksta, a

²⁶⁶ Više u: Dubravka Brezak-Stamać. "Književno-povijesni pregled poslanica u stihu i prozi u povijesti europskoga pjesništva od antike do renesanse", *Croatica et Slavica Iadertina VIII/II*, Zadar (2012): 403-438.

²⁶⁷ Željko Puratić. "Pjesničke poslanice Đura Hidže": 80-93.

time i pjesničkih aluzija, nije uvijek moguće njihovo potpuno razumijevanje. Puratić je u navedenom članku interpretirao i Hidžine poslanice na latinskom i one na hrvatskom jeziku. Naš je zadatak prikazati njegove latinske stihove, i to one pronađene u rukopisu.

U Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku, pod signaturom 433, u autografu su sačuvane 4 Hidžine pjesničke poslanice koje on zove *Epistola* (164 stiha), *Epistola II* (114 stihova), *Tertia* (54 stiha) i *Quarta* (63 stiha) (I.2..1-4.), što čini ukupno 395 stihova. Na prijepise nismo naišli kao ni na trag da su negdje tiskom objavljene. Sve je četiri formalno uputio svome prijatelju Džonu Rastiću prigovarajući mu što piše lascivne pjesme. Hidža kroz te stihove izražava svoje poglede na život. U prvoj žali što ga je sudbina predala u ruke Hipokratu umjesto da ga je odvela među redovnike; u četvrtoj, odustajući od dijeljenja savjeta prijatelju, zaključuje da nikada nije imao ljubavnih jada, što je teško vjerovati s obzirom na sadržaj njegovih ljubavnih pjesama na hrvatskom i na talijanskom jeziku. Obratimo li pozornost na izbor vokabulara, *dvoličnost* bi katkada bila blaga karakteristika Hidžina karaktera s obzirom na moralizatorski ton kojim kritizira Rastića zbog lascivnih pjesama. Puratić se na Hidžine *Epistole* osvrće u još jednom radu, u kojemu uspoređuje Hidžine i Rastićeve poslanice donoseći dragocjene podatke o međusobnim prijateljskim vezama dvaju dubrovačkih pjesnika i njihovoj "korespondenciji" u stihovima.²⁶⁸ U svom prikazu Hidžinih pjesničkih poslanica Puratić naglašava da sam Hidža neke svoje poslanice naziva *sermones* te da te pjesme tonom podsjećaju na Horacijeve *Sermones* sa sadržajem iz svakidašnjeg života. U ovome se radu neće ulaziti u dublju analizu Hidžinih epistola.

5.3. SERMONES

Iz prijepisa koji su nam bili dostupni uočili smo da Hidža samo jednu svoju pjesmu²⁶⁹ u naslovu naziva *Sermo*. Mi smo tu pjesmu stavili u PRILOG I. zajedno s drugom od dvije pjesme koje sam Hidža naziva *Carmen 1* i *2*. Puratić sve te tri pjesme navodi kao *sermones*, te ih u svome prikazu ne dijeli od epistola. Jedna od te tri *sermones* u cijelosti je tiskana, i to dvaput, pa je mi donosimo u PRILOGU II. među tiskanim pjesmama (II.27.). Prvi ju je tiskao Puratić na kraju svoga prikaza Hidžinih pjesničkih poslanica,²⁷⁰ potom Vratović u svome

²⁶⁸ Ž. Puratić. "Đuro Hidža i Junije Resti," *Živa antika*, XV 1, Skopje, 1965.: 211-213.

²⁶⁹ *Ad amicum N. N. F. F. (B. A.) Sermo* (LP 12, f. 379v-382r).

²⁷⁰ *Op. cit.*: 92-93.

prikazu Hidžine poezije (str. 759-763).²⁷¹ To je pjesma pod naslovom *Ad N. N. Umblae aestivantem, Carmen 1* (II.27.). Iz naslova u prijepisu u Državnom arhivu u Dubrovniku (LP 12, f. 356v-358r) vidimo da Hidža (ili možda prepisivač) tu pjesmu naziva *Carmen 1*. I Puratić i Vratović je u svojim radovima navode kao *Sermo 1.*, a i jedan i drugi kažu da su je vidjeli u autografu u AMB koji je nama bio nedostupan. Budući da su i Puratić i Vratović tu pjesmu tiskom objavili i popratili (Vratović kraćom, Puratić dužom i sustavnijom) interpretacijom, mi se na nju nećemo posebno osvrnati osim jedne kratke napomene. Vratović ne nagađa kome je ta pjesma upućena, dok Puratić pretpostavlja da je možda upućena Džonu Rastiću ili Matu Đurđeviću, budući da su obojica bili Hidžini bliski prijatelji, a zajedničko im je još i to što su obojica imali dvorce u Rijeci Dubrovačkoj. Zdenka Janeković Römer u svome radu o ladanjskoj Arkadiji Džona Rastića²⁷² upućuje na tvrdnju Slavice Stojan da se "Đonovina" nalazi na samom izvorištu Omble, uz rogoz i trstiku koje i Hidža opisuje. Međutim, Hidžin bi se opis jednako mogao odnositi i na bilo koju lokaciju uz rječicu Ljutu u Konavlima. S druge strane, pjesmu koju Puratić također čita u autografu u AMB i naziva je *Sermo ad amicum*, mi nalazimo u prijepisu (LP 12, f. 379v-382r - I.3.2.) pod naslovom *Ad amicum N. N. F. F. (B. A.) Sermo*, na temelju čega bi se moglo pretpostaviti da je upućena Benjenu Albertiniju. Međutim, kod Berse nailazimo na podatak da se Antun Agić, Hiddžin dobar prijatelj, nakon smrti svoje supruge s kćerima sklonio u kućicu pored franjevačkog samostana u Rožatu²⁷³, pa ako sudimo po opisu ambijenta, ta je pjesma mogla biti upućena i njemu. Treću pjesmu, koju smo mi svrstali u *sermones* kao prvu po redu (I.3.1.), Puratić navodi kao "treću pjesmu pod naslovom *sermo*", a mi je u prijepisu nalazimo nakon spomenute *Carmen 1*, pod naslovom *Carmen 2*, iz čega zaključujemo da je i ta pjesma upućena istom prijatelju. Činjenica da je *Carmen 1* tiskana, a *Carmen 2* nije, formalno je razdvojila ove dvije pjesme u Hidžinu opusu pa na kraju, od tri *sermones*, dvije koje smo pronašli samo u rukopisu donosimo u PRILOGU I. (I.3.1. i I.3.2.), a jednu među tiskanim pjesmama u PRILOGU II. (II.27.).

Pjesma I.3.1. u rukopisu nosi naslov *Carmen 2* i sastoji se od 93 heksametra. Duhovitost satire Hidža gradi na komičnim motivima niskih ljudskih poriva kao što je gramzivost, dvoličnost i samodopadnost. Tema poruge je razdor među starijim i mlađim pisarima zbog visine honorara. Pokušavajući kontekstualizirati tu pjesmu, naišli smo na podatak da su najpoznatije obitelji iz kojih su potjecali tajnici u 18. i 19. st. bile: Stay,

²⁷¹ V. Vratović. "Đuro Hidža": 753-755.

²⁷² Zdenka Janeković Römer, "Ladanjska Arkadija Junija Antunova de Resti (1755.-1814.) - utočište starog svijeta", *Peristil* 56/2013.: 208.

²⁷³ Josip Bersa. *Op. cit.*: 166.

Antizza, Allegretti, Volanti, Vittuscia, Facenda, Vlaichi, Alletti, Righi, Martellini, Natali-Alleti i Bettera. Uvodom u genealogiju Antunina zaključujemo da su sve ove obitelji zapravo bile u bližim ili daljim rodbinskim vezama, čineći tako jednu relativno zatvorenu društvenu skupinu unutar Antuninske bratovštine²⁷⁴. Budući da je Hidžin ujak od kojega je naslijedio imanje u Zatonu, Didak Dubravica Arboscelli od 1761. do svoje smrti 25. rujna 1788. god. obnašao dužnost kancelara republike, Hidža je preko njega mogao saznati sve pojedinosti koje su mu poslužile kao motivi za ovu pjesmu. Ako je to točno, moguće je pretpostaviti da je pjesma nastala prije 1800. godine. Razlog za ovaj razdor pjesnik izlaže u četiri uvodna stiha:

Magnum inter scribas urbis certamen abortum est.

Causa fuit lucri partitus; namque recentes

Scribe, quisque suam partem sibi sumere mavult,

Acriter antiqui dempto Facenda recusant. (1-4)

Nakon toga u prvom licu svoje argumente iznosi nekoliko pisara. Prvi, kojega Hidža naziva *Righius*, postavlja retoričko pitanje: "Zašto mi se ne da dostojna plaća, radim danju i noću kao tvrdooglavi magarac", a obrazloženje koje slijedi više je pojašnjenje njegova položaja kao oca obitelji, nego valjan argument za veću plaću. Tu su sluškinje koje njegova "mršava lisnica" (*crumena ere levis*) obuva, hrani i odijeva, te rastrošna žena (*res dura atque incomoda conjux est*), koja mu je još veći problem

..... *quę exquisito ornatu cultusque lepore*

Omnem confringit censum torquetque maritum. (10-11)

pa on apelira na drugove da mu daju ono što mu po pravu pripada:

Hinc quod jure meum, socii, mihi reddite, namque

Scriba uxorius indigeo magis omnibus (12-13)

Lagano ismijavajući svog prethodnika, u raspravu se uključuje *Marinus* i blago dodaje kako će samo on imati zadaću pisati pisma velikim kraljevima na talijanskom ili na latinskom jeziku. Potom se pita tko može jasnije i bolje od njega pripovijedati senatu imena i junačka djela ljudi, koja se događaju u različitim dijelovima svijeta, donoseći konkretne primjere:

Omnes Gallorum motus Batavosque tumultus

Sauromatumque truces iras et funebre bellum,

Cętera de genere hoc; "ego solus", clamat, "in urbe

Hausi perspicue et per compita perque tabernas

²⁷⁴ O preklapanju tajničke i notarske službe, ustrojstvu tajništva, te odvajanju tajničke od notarske službe, a sukladno tome o preciziranju statusa, dužnosti, ovlasti i načina plaćanja više u: Stjepan Ćosić. "Prinos poznavanju tajništva i arhiva Dubrovačke Republike", *Arhivski vjesnik*, god. 37 (1994): 123-145.

Perque domos facio patefacta petentibus ultro". (22-26)

Tu nalazimo Horacijeve klauzule:

Hor. Epist. 1,19,49: *Ira truces inimicitias et funebre bellum*. - Hidža, I.3.1.23

Hor. Sat. 1,1,13: *Cetera de genere hoc - adeo sunt multa - loquacem* - Hidža, I.3.1.24

Ova se zadnja javlja i kod Lukrecija na više mjesta: *De rerum natura* 4,462; 4,590; 4,744; 4,832; 4,1170; 5,37; 5,164; 5,845; 6,244.

Hor. Sat. 2,6,50: *Frigidus a rostris manat per compita rumor*: - Hidža, I.3.1.25 Istu klauzulu susrećemo i kod drugih autora, a izdvajamo Marcijalov primjer:

Mart. Epigr. 6,64,21: *Omnia crudelis lanius per compita portat*.

Nakon njega nastupa *Monoculus* čiji identitet nismo uspjeli otkriti, a kojega ova nepravda osobito pogađa i žuč mu žestoko izjeda jetru. On kaže da se u njegovu slučaju ne radi o slijepoj ljubavi prema novcu ni o sramotnoj koristoljubivosti; u pitanju je udaja njegove kćeri koja predstavlja veliki trošak. Međutim, njega više muči to što se ne poštuju njegove sijede vlasi niti mu se oprašta slabo zdravlje (27-34). Zgraža se nad pokvarenošću i zlima koja vladaju gradom. Za sebe misli da je najveći pravednik *virtutis rigide custos purusque columbus* (39) protiv kojega su se urotili svi zlobnici i pokvarenjaci *hircorum genu sin laqueo et cruce pascere dignum* (40), kako ih on metaforično naziva. Kaže da ga sam Bog čuva da ih ne poubija:

"..... *Deus, hercule, me tenet, illis*

Ne modo dirumpam immani cava tempora saxo

Perfodiamque latus lethali vulnere." Clamat, (41-43)

Viče i bjesni lupajući nogom o pod, da pomisliš da je poludio, na zabavu cijelomu gradu.

Buntovnici se dogovore da će se zaštititi zločinačkom varkom i tajnom prijevaram, pa počеше vjernima zlonamjerno "puniti uši" i na kolege bacati tešku ljagu. U namjeri da pridobiju senatore spominju stare raspre među plemstvom, kazne nepravedna suca nezasluženo izrečene pobjedniku od strane senata izabranim senatorima i opake zakonske odredbe. Njima je na čelu potajno (*patrata sub umbra*) uvijek bio Facenda. Samo je on odvažno na drskost poticao bojažljive zločinačke umove i srca senatora. Onaj (*Monoculus*) je na mnogo načina uvrijedio građane, ili stoga što su tražili stari novac ili stoga što su odbijali novi povjeriti prepredenom pisaru. On je prvo obećao kćer provjerenom zetu i obećano potvrdio pisanom zakletvom. Sada to sramotno nastoji raskinuti iz nečistih razloga koje je iščupao iz prljave noćne posude, a ne iz blage glave božice Temide, zaštitnice pravde i

zakona. Za taj pisarev čin Hidža rabi vrlo slikovitu metaforu *excerptis putri e lasano rationibus* (64) koja se nastavlja novom metaforom istodobno izražavajući snažnu suprotnost:

Excerptis putri e lasano rationibus; almo

Non Themis e cerebro secreta fraude potitus (64-65)

Po gradu se šuška da ga je privuklo bogatstvo novoga zeta, koji je doista bogatiji od većine građana, ali mu ni poroci nisu strani. Međutim, gramzivi pisar vidi samo sjaj bogatstva pa svi poroci ostaju u sjeni. Tako o Monokulu kradomice i potihog šapuću, dok još oštrije napadaju nekog tobožnjeg pisara, dvoličnog čovjeka koji ogovara nenazočne prijatelje, nazočnima uvijek povlađuje, ono što vidi svima obznanjuje, a što mu se povjeri ne zna prešutjeti. Ono što danas voli sutra će zasigurno mrziti. Nestalniji je od tanane sjene i nemirnog morskoga vala. Pozornost privlače poredbe *aura mobiliior tenui pelagique volubilis unda* (73-74). Njegova pak supruga, kako bi pogodovala mužu i priskrbila mu veću plaću, zavodjenjem, preklinjanjem i ljepotom, kad se za to ukaže potreba, u svoju mrežu hvata vremešne senatore kao pauk muhe, kao mišolovka miševe, kao sova larve. Pjesnik se služi dojmljivim poredbama za ilustraciju njezina umijeća *ut aranea muscas* (76), *muscipula ut mures, volucres ut noctua* (77). Njega pak ismijavaju na da Lopudu ljubi s tuđim ženama. I tako se, zaključuje pjesnik, beznačajni ljudi *infirma gens* (83) međusobno ujedaju i ranjavaju, raspre šire mržnju, a i srdžba uzima maha. Odasvud biva strka i u cijelome se gradu o tome priča. Monokula obuzima iznenadan strah, pa on nudi četvrtinu svoje plaće. Međutim, buntovnici ne žele dati, kažu da je Monokul samo obećao, ali nije i održao riječ. On pak bijesan poriče prizivajući za svjedoke i ljude i bogove. Toliku svađu ne mogu izazvati ni žene ni strogi senatori ni dragi prijatelji, a što je čudo, ni najslade želje prijateljica ni tajne vatre ni skroviti noćni užitci.

Zapazili smo još neke klauzule i reminiscencije rimskih autora:

Verg. Aen. 12, 845 *Dicuntur geminae pestes cognomine Dirae*, - Hidža: I.3.1.35

Hor. Epist. 1, 1, 17 *Virtutis verae custos rigidusque satelles*, - Hidža: I.3.1.39

Ovid., Ars 1, 112 *Ludius aequatam ter pede pulsat humum*, - Hidža, I.3.1.44

Ovid. Fast. 6, 330 *Et viridem celeri ter pede pulsat humum*.

Ovid. Trist. 4, 9, 30 *Taurus et infesto iam pede pulsat humum*.

Hor. Carm. 1, 4, 13 *Pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas*

Ovid. Met. 13, 815 *Ipsa tuis manibus silvestri nata sub umbra* - Hidža, I.3.1.56

Ovid. Ars 1, 67 *Tu modo Pompeia lentus spatiare sub umbra*

Ovid. Met. 4,88 *Convenient ad busta Nini lateantque sub umbra*

Catull. Carm. 81, 2 *Bellus homo, quem tu diligere inciperes*, - Hidža, I.3.1.80

Sene. Epigr. 15a, 1 *Bellus homo? et valide: capitalia crimina ludis*

Mart. Epigr. 1, 9, 1 *Bellus homo et magnus vis idem, Cotta, videri:*

Catull. Carm. 56, 4 *Res est ridicula et nimis iocosa* - Hidža, I.3.1.80

Ovid. Epist. 18, 107 *Non magis illius numerari gaudia noctis* - Hidža, I.3.1.93

Pjesma I.3.2. u gore spomenutom prijepisu Luka Pavlovića nosi naslov *Ad amicum N. N. F. F. (B. A.)*. To je duga priča od 137 heksametara o čežnji za novim i nepoznatim, o pjesnikovu životu, ispunjenim i neispunjenim željama, o nevoljama koje bolesni ljudi strpljivo podnose, o prednostima i nedostacima redovničkog života. Iz uvodnih stihova izvire pjesnikova čežnja za dalekim zemljama, njegova želja da upozna druge zemlje, druge ljude i njihove uobičajne (1-15). Ta je želja osobito snažno izražena metaforom *conscendere metas Herculaneas*:

Omnia scire placet, placet et conscendere metas

Herculaneas et monstra videre natantia magno

Oceano, extremas Americę vectus ad oras. (11-13)

Sve bi bilo ugodno znati. Bilo bi ugodno dostići heraklovske ciljeve i vidjeti morske nemani ploveći prema krajnjim obalama Amerike, saznati kakav život pod novim nebom provodi novi narod, kakve zakone, kakve običaje i kakvo ruho imaju. Bilo bi ugodno spoznati sve to, ali ne može svatko napustiti rodnu grudu i otisnuti se u daleki svijet:

Non datum adire nec equora findere classe

Sors sinit exigua. Hic patrię versatur arena

Se removet, parvo removebitur intervallo,

Tecta cito repetens ut uritur inops humilisque

Remigio alarum, non alta petit nubesque volatu

Exuperat, tremulis ramos diverberat alis

Nec potis est nito raras extendere plumas (17-24)

Iako se brojni suvremenici o njegovu liječničkom umijeću izražavaju samo pohvalno, iz sljedećih osamnaest stihova (25-43), uz dužno poštovanje prema Hipokratu i liječničkom umijeću, izvire žal za proteklim godinama, potom slijedi prisjećanje na dječjačke želje za fratarskim habitom. Priču o studiju medicine u Bolonji, koji ga je odveo daleko od Grada, te o liječničkom zvanju započinje stihovima:

Fortuna Illyrica raptum sejunxerat urbe

Et me Felsineo clausit munimine clausum

Tradidit Hippocrati verbisque affata magistrum:

"O mihi care quidem primis te semper ab annis

Excolui, venerande senex, gremioque fovebam!

Scis bene quod nostro pendent examine fata. (25-30)

Uočavamo metaforu kojom prikazuje neumitni protok vremena: šest puta se mjesec okrenuo oko zemlje, a sunce šeće polovinom svoje putanje.

Jam sex juncta suos explevit Cynthia cursus,

Jam sol dimidio spatiatur fervidus axe (44-35)

U metaforičnom tonu nastavlja o svome pjesničkom radu kojemu se, unatoč teškoćama na koje nailazi, rado predaje:

Quod me Pergameis opus est palescere cartis,

Hac certare juvat, juvat hac sudare palestra. (44-47)

Slijedi prisjećanje na dječjačke snove o redovničkom životu:

Optavi quoties votis puerilibus esse

Inter seraficas legiones annumeratum

Et gerere hirsutas indutus sydone vestes,

Barba mihi rigeat, rigido mihi barba placebit,

Nudus ero pedibus, nudus contentus habebor. (48-52)

Tu nabraja sve ono što smatra najvećim teškoćama redovničkoga života koje i ne smatra nekim velikim teškoćama:

Hęc sunt tota equidem, sed tenuia incommoda fratrum. (53)

Smatra da redovnici žive spokojnim životom ne strahujući ni od ratova ni od vremenskih nepogoda (57-85):

Atque impune alias possunt consumere fruges

Otia sectantes, metuunt non classica Martis,

Illos non terrent cęli pelagique tumultus. (57-59)

Ratne nedaće i nesigurnost života običnog čovjeka osobito dolaze do izražaja suprotstavljene spokojnom redovničkom životu (60-85). Ratove pokreću i Boristenci²⁷⁵ i Odrizijski tiranin²⁷⁶, zemlja se crveni od krvi, vitla bezbožna pomama germanski mač i šalje u Tartar bezbrojne narode. Građani brane opkoljene domove, užas prolivene krvi zamagljuje pogled, muškarci i žene jecaju pogođeni tolikim pogrebima, zidine odjekuju dječjim plačem, djevojka čupajući kose oplakuje nesretnu sudbinu koja joj je otela zaručnika. Osobito je snažna suprotnost tim žalosnim sudbinama običnih ljudi u sljedećim stihovima:

Et vos seravico protecti numine cladem

Spernitis horribilem, impavidas nec tangere mentes

²⁷⁵ Narod uz rijeku Dnjepar

²⁷⁶ Trački kralj Terej

*Commune exitium poterit, procul ite dolores,
Ite procul cure et quidquid mortalia corda
Perturbare solet. Parvę propugnacula sedis
Oti amica domus, duros defendere fratres
Sat possunt curisque aditum prebere recusant.* (80-85)

Ima ih kojima ne daju plesati odvratni šuljevi, a ima i onih koje izjeda sramotna zločesta sila bolesti čije ime skriva suzdržanost, tj. o kojoj se ne govori. Kad ne mogu pomaknuti ukočene kukove ni tijelo oslabljeno dugom sušicom ili kugom, oni običavaju ublažavati muke dugim razgovorom ležeći u širokom krugu na goloj zemlji. Malo pretresaju lake žene, malo prepričavaju stare povijesne događaje prema opisu Rosea Mambrina²⁷⁷ i Williama Meschina²⁷⁸ koji se borio s tigrovima i zmajevima pa pogibelji koje opisuje škotski znanstvenik John Robison²⁷⁹. Tko bi mogao nabrojati sve te priče i pričice kojima se beskrajno vesele (91-104).

Redovnici pak mogu bezbrižno putovati i očima gledati svjetska čuda koja nije imao priliku vidjeti ni Odisej koji je na svojim lutanjima vidio mnoge gradove dok je svladavao sve prepreke i iskušenja, među ostalim i zamke koja mu je spremila Venera (*filia Solis*):

*Sic potis est toti miracula cernere mundi,
Quę Leartides fatis compulsus iniquis
Cernere non potuit, multas qui viderat urbes,
Dum per lustra decem turbati murmura Nerei,
Et Lęstrigonias sedes et regna Gigantum
Pertulit insidiasque tuas evasit, filia Solis.* (108-113)

Pjesnik rezignirano konstatira da se on nikada neće moći ni nadati da bi mogao uživati u svemu onome što redovnike ne mimoilazi:

²⁷⁷ Roseus Mambrinus (Mambrino Roseo da Fabriano) talijanski književnik iz 16 st., poznat kao prevoditelj španjolskih viteških romana na talijanski (ciklus Amadis, od Palmerin i Florakbel de Lucea). I sam je opisivao povijesne događaje, prvi takav rad govori o opsadi Firence, a objavljen je pod naslovom *Lo assedio et impressa de Firenze con tutte le cose successe, incominciando dal laudabile accordo, pel Summo Pontifice & la Cesarea Maesta et tutti li ordini & battaglie sequite*. Perugia, Girolamo Cartoloari, 1530- [50] c. ill. 4°. Vidi više: <http://www.mambrino.it/> (pristupljeno lipnja 2015.)

²⁷⁸ William Meschin, anglo-normanski barun iz 12. st., sudjelovao u Prvom križarskom ratu i opsadi Niceje 1097. Izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/William_Meschin/ (pristupljeno lipnja 2015.)

²⁷⁹ John Robison (1739.-1805.), škotski znanstvenik iz 18. st. jedan od poznatijih koji su zastupali teoriju da Illuminati i Masoni predstavljaju otvorenu međunarodnu zavjeru protiv religije, te da, među ostalim, stoje i iza Francuske revolucije. Originalni naslov djela: *Proofs of a Conspiracy against all te Religions and Governments of Europe, carried on in the secret meetings of Freemasons, Illuminati and Reading Societies*. Prema: John Bruno Hare, November 18th 2006. "Proofs of a Conspiracy by John Robison" [1798]: <http://www.sacred-texts.com/sro/pc/> (pristupljeno: lipnja 2015.).

Quidquid habet rerum magis et spectabile tellus,

Nil vos preterit, mihi nec sperare licebit

Talia posse frui, quę sunt communia fratrum.

Omnis enim vobis aditus patet, omnia tute

Explorare loca est datum et intima matronarum

Tecta subire etiam media si nocte placebit. (114-119)

Pjesnik suosjeća s mladim redovnicima koji nikada nisu mogli upoznati Venerine čari i potiče ih da glave ovjenčaju lovorom i slave Apolona kao boga liječništva, jer, što je sudbina otela, darovat će redovnički habit. Uz brojne metafore, bilježimo sinegdohu: *cucullus* kukuljača u značenju habit. (120-127). Nakon čeznutljivog vapaja u protazi: "Da meni hoće dodijeliti tolike darove":

O si tanta mihi concedere premia vellent, (128)

slijedi raskošno obećanje u apodozi hipotetičkog perioda: "Proslavio bih ih vječitom pjesmom i za njih bi čuli Tajo i Rona i Temza i Sena i Dunav i Eufrat sa sedmerostrukim Nilom, Tiber i Pad, i Paktol sa žutim pijeskom bi uzdisao, častio bih ih kroz stoljeća.":

Hos ego perpetuo celebrarem carmine et illos (129)

"Pripovijedao bih ja još", kaže pjesnik, "ali već me Hipokrat s Kosa zove na uobičajene dužnosti i zapovijeda mi da odmah napustim Aonske šumarke" (tj. muze) pa pjesmu završava pozdravom muzama i Apolonu i prijatelju kome je pjesma upućena:

.....: *valeant valeantque Camenę*

Et Phębus valeat, cum Phębo, care, valeto! (136-137)

I u ovoj pjesmi nailazimo na reminiscencije i klauzule rimskih pjesnika. Posebno ističemo cijeli stih:

Ovid. Ars 2, 1 ***Dicite "io Paeon" et "io" bis dicite "Paeon"!*** - Hidža: I.3.2.126

Hor. Epist. 1, 2, 27 *Nos numerus sumu set fruges consumere nati,* - Hidža, I.3.2.57

Verg. Aen. 1, 294 *Claudentur Belli portae; Furor impius intus* - Hidža, I.3.2.62

Verg. Aen. 12, 586 *Arma ferunt alii et pergunt defendere muros* - Hidža, I.3.2.64

Verg. Georg. 1, 123 *Movit agros curis acuens mortalia corda* - Hidža, I.3.2.73

Verg. Georg. 1, 330 *Terra tremit; fugere ferae et mortalia corda* - Hidža, I.3.2.73

Prop. Eleg. 4, 6, 9 ***Ite procul fraudes, alio sint aere noxae:*** - Hidža, I.3.2.73

Tib. Eleg. 2, 4, 15 ***Ite procul, Musae, si non prodestis amanti:***

Lucan. Phars. 4, 533 *Mortis vita mora. Stabat devota iuventus* - Hidža, I.3.2.80

Lucan. Phars. 4, 695 *Et quod Caesareis numquam devota iuventus*

- Ovid. Met. 9, 736 *Monstra ferat, taurum dilexit filia Solis*, - Hidža, I.3.2.113
- Ovid. Met. 14, 33 *En ego, cum dea sim, nitidi cum filia Solis,*
- Mart. Epigr. 5, 1, 5 *Seu placet Aeneae nutrix seu filia Solis*
- Ovid. Met. 14, 346 *Venerat in silvas et filia Solis easdem,*
- Ovid. Rem. 276 *Quod dea, quod magni filia Solis eram.*
- Catull. Carm. 67, 25 *Sive quod impia mens caeco flagrabat amore* - Hidža, I.3.2.122

5.4. ELEGIJE

U antičku predodžbu o lirskom pjesništvu koja je obuhvaćala dva važna tipa, korsku liriku i individualnu liriku pjevanu uz pratnju lire, nisu bila uključena dva tipa koja mi danas doživljavamo kao lirske. To su jamska i elegijska poezija. Jedan od razloga za to možda leži u činjenici što je kod ta dva oblika dosta rano napušteno pjevanje koje je lirika, u antičkom značenju melike, redovito pretpostavljala. Elegija je opet posebna priča; za razliku od ostalih oblika kojima je prateće glazbalo bila lira, kod elegije je to bila frula. Time je bila isključena iz lirike u užem smislu.²⁸⁰

Prve pjesme ispjevane u elegijskim distisima, koji se sastoje od jednog heksametra i jednog pentametra, piše Arhiloh u VII. st. pr. Kr. Sadržaj starohelenskih elegija vrlo je raznolik. Kod Arhiloha i Anakreonta to su pjesme pjevane uz vino u pratnji frule, dok su kod Solona, Fokilida i Teognida to versificirane mudre izreke, političke parole ili filozofske misli. Elegije s historijskim temama pisao je Mimnermo, s ljubavnim Kalimah, dok epigrafske ili rodoljubno-borbene elegije pišu Kalin i Tirtej. Kod rimskih elegičara, Tibula, Propercija, a osobito kod Ovidija (*Ex Ponto, Tristia*), prevladavaju teme koje nazivu elegija počinju davati sadržajno značenje: elegija polako postaje pjesma tužnoga, nostalgičnoga, rezigniranoga karaktera, pjesma u kojoj pjesnik žali za nečim dragim što je izgubio, tuguje nad sjenama prošlosti, sjetno se miri s okrutnom sudbinom i nedostižnošću ideala. Prolaznost života, gubitak dragih bića, žal za mladošću i nesretne ljubavi, vječite su teme i nepresušni izvori elegija.

Prema Novakoviću, elegijskim se distisima nekoć najčešće opisivali tragični događaji, poput smrti bliskih osoba. Humanistička žalobna elegija slijedi strukturu antičkih prethodnica, a "u svojem idealnom obliku ta se struktura temelji se na petočlanoj argumentaciji koja

²⁸⁰ O elegiji više: Albin Lesky. *Povijest grčke književnosti*, preveo Zdeslav Dukat, Golden Marketing, Zagreb, 2001.: 123-127.

obuhvaća: (1) uvod, (2) pohvalu pokojnika (*laudatio*), (3) pjesnikovo tugovanje (*lamentatio* odnosno *comploratio*), (4) opis bolesti i smrti, pogreba i groba (*descriptio*) i, napokon, (5) utjehu (*consolatio*).²⁸¹ Međutim, osim što može biti tužaljka, elegija može tematizirati i drukčije prigode.

Hidžin opus sadržava ukupno 21 elegiju, petnaest u rukopisu i šest tiskanih. Samo tri tematiziraju smrt prijatelja²⁸², od kojih jedna samo u naslovu nosi obilježje tužaljke, a po sadržaju je pohvalna pjesma²⁸³. Katkada se radi o pravim tužaljka, katkada prevladava socijalno-reflektivni ton, a u jednom slučaju se radi i o političkoj poruci. Iako ne tematizira smrt bliske osobe, još jedna Hidžina elegija već u naslovu nosi obilježje tužaljke.²⁸⁴ Pjesnik u njoj doista oplakuje veliki gubitak, gubitak slobode. Hidžine tužaljke ne slijede spomenutu strukturu humanističke tužaljke, štoviše, nemaju unaprijed zadanu strukturu, jednako kao ni ostale elegije koje tematiziraju različite prigode. Adresati su većinom vidljivi iz naslova ili ih se može prepoznati iz sadržaja.

Na početku priloga I.4. stavili smo pjesmu pod naslovom *Felix non est qui præcipua caret voluptate* (I.4.1.), iako je ta pjesma od pet distiha možda prije šaljivi epigram nego elegija, ali budući da se u autografskom sveščiću nalazi zajedno s elegijama upućenim prijatelju Matu Đurđeviću (I.4.2.; I.4.3. i I.4.4.), nismo je izdvajali. Pjesnik se obraća prijatelju začuden njegovom tvrdnjom da na konavoskim brdima, na obiteljskom imanju, nalazi sva zadovoljstva:

Mirror in Encheliis quod collibus, optime prætor,

Dicis habere omnes delicias animi! (1-2)

"Nisu li ti se", kaže, "uvijek sviđale uglađene djevojke i znana podložnost gospođa"? Čudi se pjesnik kako prijatelj, kojemu je srce sklono nasladama, koji voli laskanja i slatke zvuke sa ženskih usana, ne vidi da tamo nema ni djevojaka ni žena i da je to mjesto lišeno svih naslada. Poantom u zadnjem distihu pjesnik dolazi do zaključka da mu je prijatelj zarobljen čarima neke seoske cure.

Hoc propter nuto felicem dicere; captum

Ni te blanditiis rustica nympha tenet. (9-10)

Nailazimo na jednu Katulovu klauzulu:

Catull. Carm. 68, 26 *Haec studia atque omnes **delicias animi**.* - Hidža: I.4.1.2

²⁸¹ Darko Novaković. "Latinsko pjesništvo hrvatskoga humanizma" u Tomasović, Novaković. *Judita Marka Marulića; Latinsko pjesništvo hrvatskoga humanizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.: 81-82

²⁸² II.4. bez naslova posvećena Detorresu i II.15. upućena Antunu Krši povodom smrti njegova brata Toma.

²⁸³ I.4.9. *In obitum Dom. Helenę Comitissę Bosdarię.*

²⁸⁴ II.24. *Questus Ragusae*

Druga po redu elegija od 37 distiha pod naslovom I.4.2. *De vera senatoris boni felicitate* govori o pravoj sreći dobrog senatora, ne otkrivajući pri tome ime svoga adresata, čime nam ostavlja prostor za nagađanje radi li se o Matu Đurđeviću ili Džonu Rastiću. Pjesnik blaženost seoske idile, u koju se senator povukao zbog teških uvjeta života u gradu, vješto suprotstavlja neugodnostima gradskoga života u situaciji kad vladajući ne obavljaju svoju dužnost, ne čuvaju zakone i ćudoređe, nego se, iz vlastitog užitka, povlače na seoska imanja. Dominantni topos pjesme je rodoljublje. Što se strukture tiče, uočavamo šest cjelina (uvod, kritika, nada, opis nedaća koje su zadesile grad, napad na one koji se ne drže stare devize koja je nekoć stajala na ulazu u dvoranu velikog vijeća dubrovačkog senata, a danas stoji na ulazu u kneževu odaju: *Obliti privatorum, publica curate!*) - proklinjanje krivaca, zaključak). U uvodu pjesnik nabroja pogodnosti seoskoga života:

Rura ferunt messem, messis tibi congerit aurum

Et cumulant fructus aurea vina tuos

Delectasque dapes inter placidumque soporem,

Hic cute curata tarda senecta venit. (11-14)

nakon čega slijedi kritika raskalašenog života u seoskoj dokolici (1-20). Potom dolazi kritika zbog zanemarivanja roditelja i prijatelja (21-22) pa središnji dio pjesme u kojemu nabroja nedaće koje su zadesile grad prouzročene nemarom senatora (23-46). Stanovnici nemaju ni dovoljno vode unatoč vodovodu i fontanama za koje su se pobrinule ranije generacije. Nedostaje i hrane, a i higijenski uvjeti su teški, jer se ne poštuju propisi.

Quod pejus, populo desunt alimenta diurna;

Ingens illorum copia finitimis.

Illa vel immani pretio venumdat aperte,

Lege magis pollens turpe monopolium.

Urbis marmoreos fontes, quos struxerat olim

Cura patrum, limphę destituere suę:

Arida nam parcis humectant haustibus ora

Aut limo imbutę viscera fessa gravant

Immittuntque luem venis, primordia mortis,

Nos cito quę tristes ducit ad inferias. (37-46)

Slijedi nada da prijatelj nije tvrda srca i da, iako udaljen od gradske vreve, osjeti nedaće koje pritišću njegove sugrađane, jer milosrđe je urođeno dušama smrtnika:

Urbe procul nostros debes sentire dolores,

Ni tibi cor duro durius est silice.

Namque innata animis pietas mortalibus insit,

Quę sepe alterius congemit icta malis. (47-50)

Običnim barbarinom naziva svakoga tko zbog poroka uništava prijatelje i opominje da je sveta dužnost dobrog senatora priskočiti u pomoć domovini u pogibelji (51-66). Proklinje selo i naziva ga okrutnom grobnicom rodoljublja:

O rus, virtutis patrię crudele sepulchrum! (67)

Opominje prijatelja da je sveta dužnost dobrog senatora dolaziti u senat i budno paziti da država kakvom prijevarom ne pretrpi štetu, da građani ne budu oštećeni, da vladaju zakoni i ćudoređe. Naime, veliki dio senatora se povukao na seoska imanja gdje uživaju u dokolici i gdje im je glavna zanimacija lov i lagodan život. Pjesnik proklinje onoga tko je prvi iz grada preselio na travnata polja i ostavio sugrađane na milost i nemilost sudbine. U završnom dijelu pjesme proklinje sve one koji ugađajući sebi zaboravljaju na dobrobit domovine. "Neka propadne", kaže, "onaj tko je prvi pošao iz grada na travnata polja" (69-72). Po njemu je okrutan svatko tko je, samo radi svoje udobnosti, sebe uskratio građanima koji ga trebaju i zaključuje da je doista sretan samo onaj tko priskoči u pomoć onemoćaljoj domovini:

Nam vere felix est patrię qui subvenit egrę

Et miseris medicas applicat arte manus. (73-74)

Pjesma pod naslovom *Multa fiunt impossibilia hominum inertia* (I.4.3.) u 46 distiha, uz slavljenje marljivog rada i rodoljublja, nosi i snažnu moralnu poruku o pogubnosti ljudske nemarnosti. Adresat je pjesnikov prijatelj Mato Đurđević, što vidimo na samom kraju pjesme u 90. stihu. Budući da ova pjesma izgleda kao nastavak prethodne, čini se da je i prethodna upućena istom adresatu, što bi moglo razriješiti dvojbu o tome je li prethodna upućena Rastiću ili Đurđeviću. I ovo je, prije svega, rodoljubna pjesma koja obiluje vrlo ekspresivnim metaforama. Pjesnik prigovara prijatelju što ga od blaženog sela ne može odvojiti ni ona sila koja vlada duboko u dušama plemića i koja srca dobrih građana raspaljuje ljubavlju prema domovini, da su se često spremni za nju odreći i života. Ona je u svome skutu grijala toliko srčanih junaka kojima je domovina bila najviše dobro (1-6). Rimski je vječ promatrao let ptica i uzaludno tražio znamenja u utrobama zaklanih ovaca, uzalud je i na Vestinu žrtveniku gorila sveta vatra ako ljubav nije pokretala plemićka i građanska srca. Slijedi rafinirano prezentiran prikaz Cincinatova rodoljublja. On je na prvi mig domovine napustio voljena polja i zaboravivši i na obitelj i na imanje i što je brže mogao obreo se u gradu gdje je kao diktator prvo smirio nemire među narodom, a onda kao ratnik svladao neprijatelja. Zanimljiva je metafora u 16. stihu.:

Ad primum Romę nutum rus linquit amatum

Clarus in antiqua Quintius historia

Oblitusque sui, culti atque oblitus agelli,

Prepes ad urbanum pervolat hospitium,

Dictator motę compressit jurgia plebis

Bellatorque equos contudit indomitos. (11-16)

Koliko god imaš posjeda imaš i za kolikim god častima težiš, sve to duguješ vrlini svojih pradjedova pa ni ti ne bi mogao samo posezati za dragom dokolicom sela, da oni nisu bili prožeti ljubavlju prema domovini. To je vrhunac pradjedovske vrline i i zaštita naroda. Ali tko god traži korist za sebe zaboravivši na domovinu, taj živi u mračnim skrovištima, mazi osjetila svim divotama željan samo osobnih naslada. To je loš građanin, njime ovladava maloumlje ili mu srce plamti niskim strastima. (23-28) I opet Hidža poseže za rimskim primjerom aludirajući na rimskog mecenu, Ciceronova prijatelja Tita Pomponija Atika koji je pobjegao u Grčku kad su se u Rimu razbukitali građanski nemiri i tamo ostao dvadeset godina:

Fervere cum Latium vidit civilibus armis

Atticus, Italicis aufugit a Laribus

30

Transtulit et vacuum pectus curaque solutum

Ignavus fines civis ad Argolicos;

Oblitum dulcis patrię jucunda voluptas,

Artes et Grece surripuere apine.

Slijedi ekspresivna poredba: kao što neka vrsta trave, što raste na poljima uništava svu pašu na susjednim pašnjacima i zasade stabala i ljekovite trave, ili bolešću, ili češće strašnom glađu, jednakim se zbog pogleda na život drži onaj tko ustrajno živi po svojoj volji. Iz tog izvora istječe poguba naših zala i razlijeva se po domovini i po narodu. Pjesnik optužuje prijatelja da govori isprazne riječi opravdavajući se nedostatkom snage i duha:

Quod dicis vanum est: "Cupio prodesse, mihi sed

Defficiunt vires, defficit haud animus." (43,44)

Naime, nemaran senat ima toliko senatora čija pomama nastoji stara prava promijeniti a zapaljene baklje nijednim umijećem nije moguće istrgnuti iz ruku koje sve upropaštavaju. Opet slijedi sjajna usporedba: brže se obuzdava divlja srdžba lavova i lakše je smiriti pomamne tigrove nego sitne ljudske duše, koje pokreće pogubna želja za uništenjem grada:

Immitis citius compescitur ira leonum,

Satius et rabidas composuisse tigres,

Quam pravas hominum mentes, quos cęca cupido

Urbis in exitium pernicioosa movet. (49-52)

Teško je odjednom smiriti tolike nemire i odjednom suzbiti toliku izopačenost. Ali pobjeda ne nadvladava ljudsku snagu, treba potražiti i liječničku pomoć. Ugodno je napustiti selo i odložiti dječeačke ludorije i do kraja podnositi isprazni razdor. To je u suprotnim nastojanjima mučilo stare senatore kojima je na srcu više bila domovina i narod. Sigurnije je onima povjeravana briga za domovinu koje na vlastiti trošak hrani očinski dom, nego onima koje teška glad i zločinačka ljubav prema posjedovanju tjera na tisuću načina tjera na tolika sramotne opačine. Pjesnik opet uvodi antičke motive i snažnom metaforom ilustrira opasnost za domovinu. Nije se ni Ligur oslobodio zamke zapadne pustinje da bi se Tifis predao nepoznatom Oceanu i prezreo nova mora u golemom vrtlogu i strašne obale u novim brodolomima. Sada bi najveći dio zemlje bio skriven i nepoznat i krajnji cilj mornarima Herkulov zaljev. Sad bi ti, Europo, mislila da je veliki grijeh, ako bi tko rekao da su neprijatelji oni s druge strane zemlje. Tko je od nas vjerovao da će vidjeti to golemo čudo kako brod plovi nebom? A drska je Francuska baš sada predstavila braću blizance kojima su se po prvi put otvorili nebeski putovi²⁸⁵. Ide brod kroz sjedište vjetrova i iznad visokih oblaka i privlači zapanjene poglede. Tako je ustrajni rad dao tako dragocjene izume i srca željna osobitih pohvala. Ali tko god previše popusti škrtom duhu i želi živjeti u lijenosti, nesvjestan je da je daleko od prave pohvale, skriven u polju, hvali i voli raskošnost svoga sela. Pjesnik vjeruje da je takvom čovjeku oduzeta sva moć da pomogne građanima u nevolji. On ponavlja staru mudrost o štetnosti dokolice vješto uplićući Horacijevu misao o tome kako život ne daje ništa bez velikog napora i opominje prijatelja što mu dolikuje učiniti:

Otia corrumpunt animos mortalibus egris;

Nil sine pervigili vita labore dedit.

Cuncta quidem in duris primum tentamina rebus

Sunt facienda tibi, maxime Giorgiadum:

Iure decet tantum nobis tunc dicere, vires

Defficiunt patriis posse juvare malis. (87-92)

Četvrta u nizu pjesama koje slave rodoljublje nosi naslov *Purgandus est animus cupidinibus, qui patrię vult esse utilis* (I.4.4.), koji sam po sebi nosi osnovnu poruku pjesme. Adresat je, kao i u prethodnim pjesmama pjesnikov prijatelj, konavoski knez Mato Đurđević. U namjeri da prijatelja izvuče iz udobnosti seoskog boravišta i natjera ga da se vrati u Grad gdje je potrebniji, Hidža ovu pjesmu započinje tipičnom vergilijevsko-ovidijevskom klauzulom koju susrećemo i kod Silija Italika: *Surge age, tempus adest urbanam invisere*

²⁸⁵ Aluzija na prvi let balonom na vrući zrak koji su 21. studenoga 1783. izveli francuski piloti Jean-François Rozier i François Laurent d'Arlandes. Letjeli su 25 minuta i prešli udaljenost od 12 km.

sedem, (1). Paralelizam na početku trećeg stiha zorno dočarava pjesnikovu upornost u naumu. Prvo ga podsjeća da je vrijeme da posjeti gradsko sjedište. Protok vremena od osam mjeseci izražava zanimljivom metaforom: *Namque octava suum Cynthia claudit iter*. "Koliko god ih imaš", kaže, "tvoji su Cererini darovi (žito), a darovani su dostojni duga čekanja. Ipak ti kao proslavljeni konavoski knez domovinskim Larima prinosiš brojne darove. Već ti nedostaje seosko imanje i sve njegove pogodnosti. Tamo se ne mora bojati ni magle ni snijega ni leda koji prekrivaju susjedna brda, jer ima drva kojima može ublažiti studen i lijepe prostirke s brojnim pokrivačima, a ne nedostaje ni domaćeg vina iscijeđenog iz najboljih grozdova koja unutarnjom toplinom ugodno griju udove. A ne mora ni živjeti u priprostom mračnom svratištu zato što je odvojen od ljudskih razgovora. Ima on i obilje dobrih knjiga koje će odagnati gorčinu pogibeljne samoće. Napokon, ne nedostaju ni svađe ni prepirke ni seljačke svađe koje je blaga Temida povjerila tvome oštroumlju." Tu pjesnik aludira na Đurđevićevu ulogu suca u seoskim parnicama u vrijeme kad je bio knez u Konavlima. Budući da je došao kraj kneževskoj službi, presušuje i zarada koja je bila potpora njegova udobnog života. Opet pjesnik vješto upliće staru mudrost o tome koliko je bogatstvo, koje može biti dobar sluga, zapravo loš gospodar i može preokrenuti sva osjetila, naime, što god je neprikladno i divlje, postaje neupitno lijepo i osobito:

Nil validum magis est, nihil est speciosius auro,

Aurum in corda hominum durum habet imperium.

Pervertitque omnes sensus, nam quidquid ineptum est,

Quid rude, fit pulchrum prorsus et eximium. (27-30)

Onaj tko je nekoć uživao u druženju s prijateljima, sad ih izbjegava i mrzi druženje, tko je obožavao žensko društvo, sad mu se gade ženski razgovori. Tolika se ljudska uglađenost skreće od zlata čim u njegovo kraljevstvo stupi pohlepnim stopama. Tko pak želi biti koristan slatkoj domovini i svojim, mora iz dna duše prezreti uživanje u bogatstvu. Opet pjesnik poseže za rimskim simbolima i metaforama:

Thybris inops summę tetigit fastigia laudis,

Gentibus et cunctis Martia jura dabat;

Postquam divitias congesserat orbis opimas,

Externo cepit tunc dare colla jugo. (41-44)

Tybris simbolizira Rim koji je dostigao vrhunac najviše pohvale i osvojio je sve narode, ali kad je nagomilao sjajno bogatstvo, počeo je padati pod tuđinski jaram. Tu je zanimljiva metafora *Martia iura*. Potom pjesnik spominje okrutnoga tesalskoga kralja Iksiona, Antionova i Flegijina sina, prvog čovjeka u povijesti koji je prolio krv svoje rodbine. Hidža

kaže da je on na sam glas o tome da u tesalskim stijenama ima zlata počinio nečuveni zločin i krvožedan oteo cijelo bogatstvo. Nije dovoljno uništiti u srcu te misli, ako ono ostaje toliko zapleteno ostalim budalaštinama. Prvo odstrani dokolicu, neka tebi samomu ne bude dobitak dokolica koja je pogibeljna podložnomu stadu. Sramotna je dokolica okrunjene kraljeve i sretne gradove odvela u krajnju propast. Ukloni temeljito veze isprazne misli, koje zadržavaju podijeljene senatore u svojim okovima, i s dobrima odmah sklopi bratski savez, da vaše skute pokrene javna briga. Vjerske dužnosti i zanemarene zapovijedi Jupiterove, stara se čast mora vratiti svetinjama. Odmah domovinske zakone i obeščašćena roditeljska prava, ako je moguće, vratite staroj čistoći. Jer, ako nema nikakve nade u srcu da ćemo se domoći tako blistave hvale, pritišće nas tužna sudbina i dopušteno je izići sve do određenog mjesta: obuzdajte tvrdim savezima razuzdanu propast lijenosti i nemara, da zlo ne izvrne sve iz korijena i do kraja ne razori vašu vlast.

Kao što je već iz naslova razvidno, istom je adresatu upućena i ova elegija od 27 distiha pod nešto dužim naslovom *Ad dominum Mateum Georgi ex prætura Canalensi domum redeuntem cum duabus pellibus ursinis, quos venatores sui occiderant* (I.4.5.). Konavoski se knez, nakon završene službe vraća u Grad, a seljaci ga ispraćaju pjesmom s najljepšim željama (3-12):

"Vivat io! Vivat longum bene sanus in ævum

Nec tangat caros anxia cura sinus;

Et sua permultis rubeant vineta racemis

5

Annua Palladias et ferat arbor opes, (3-6)

Pjeva mu priprosti puk, a pjesmu udvostručuju nimfe oko brdskih pećina, pridružuju se seoska božanstva i Pan odobrava razdraganim lastavicama. Konavoski je knez očistio polja od medvjeda koji su ih zimi pustošili u potrazi za hranom. Simbol tog pothvata su medvjede kože koje on kao trofeje odnosi sa sobom u Grad:

Ursibus Enchelios prætor purgaverat agros

Ne noceant populo ne noceantque gregi.

Secum dirreptas hirsuto corpore pelles

Fert modo venatus clara trophea sui, (21-24)

Iako je činjenica da pjesnik spominje medvjede u Konavlima privukla pozornost ozbiljnog i marljivog Odorika Badurine, kao što smo već spomenuli u opisu rukopisa, nama se čini da je ova pjesma tek prijateljska šala na račun kneževa ulova. Hidža nastavlja poredbom prepunom antičkih motiva: kao što je nekoć Minerva od rastrganog mekanog lavljeg krzna pravila odjeću, još češće se njime ogrtala i prelijepa nevina Jola pretpostavljajući ga i istočnjačkoj i

tirskoj odjeći kako bi obradovala snažnog prijatelja (25-30). Poredbu proširuje šalom govoreći prijatelju da će tako svaka cura, da bi ga što jače veže za sebe, medvjedom kožom izvoditi ljubavnu igru. Potpuno će zanemariti rimsku i englesku modu, s odjećom od ubijene divlje životinje je svakako privlačnija:

Sic tua, quęvis erit, magis ut te captet amantem,

Tot dabit ursino vellere nympha jocos,

Negliget et prorsus Latios Anglosque lepores,

Cum valet occisę veste placere ferę. (31-34)

Nastavak pjesme zadržava isti šaljivi ton pa pjesnik prijatelju proriče buduće događaje: "A u tvom će se srcu tada početi razbuktavati bludne vatre i ljubav će ga sapeti novim okovima. Koliko će tebi naslada, koliko radosti pribaviti, koliko poljubaca slađih od nektara. Kupidon će, naravno, onoga oko koga danju i noću oblijeće, laskavo mlatarajući razdraganim krilima, učiniti zadovoljnim jednom ljubavlju, jer nijedna žena ne voli nezasitne muškarce". Hidža opet poteže za antičkim primjerima, čime svoje tvrdnje pokušava učiniti vjerodostojnijima. "Tako se" kaže "nekoć onaj Peluzijski kralj zagrijao za Kanopovu lijepu carsku suprugu, koja sada svjetluca na mirnomu nebu, sjajnija od drugih zvijezda. Ovo će ipak medvjede krzno, ne znam kojem čudovištu, oteti na zemlji Venera i nova će sjajna zvijezda zasjati između Velikog i Malog Medvjeda. Hidža završava ovu pjesmu uspoređujući vjernu ljubav s prijateljskom sjajnom zvijezdom, a nevjernu s neprijateljskom nestalnoga sjaja:

Propitium sidus, fido cui pectus amore

Ęstuat atque unam diligit ex animo;

Infensum sidus, qui se se mutat in horas,

Semper et impuro flagrat amore vagus. (51-54)

Jednu elegiju od 106 stihova pod naslovom *Ad Junium Resti* (I.4.6.) Hidža upućuje svom drugom bliskom prijatelju, Džonu Rastiću. U uvodnom dijelu pjesnik izražava čuđenje što se njegov prijatelj tako dugo zadržava na Lopudu iznoseći svoj negativan stav prema dokoličarskom životu i tvrdeći kako ga opominje da velikim ljudima dolikuju velike stvari i da *Gloria* među bogove uvrštava one koje vuče u slavnim kolima (1-10). Zato na velika djela potiče srca da ne leže u sramotnoj obamrloj lijenosti. Potom iznosi argumente protiv života na Lopudu pitajući prijatelja koji je otok u Jadranskomu moru mračniji i koji ima manje i plodova i naroda. Tek tu i tamo se zeleni nekoliko stabala maslina koje gospodari teškom mukom obrađuju. Obično im je trud uzaludan jer ih prečesto sprži nemilostiva žega ili ih oštra zima uništi ledom. Rijetke mršave ovce ili koze, koje jedva hrani trava neplodnoga tla, lutaju iscrpljene gladu, a na pjeskovitom grebenu nema ničega što bi ublažilo glad

ljudskoga želudca. Ondje zemlja ne daje nikakva zelja, a ne može se pribaviti ni mesa ni bilo koje druge hrane. Ljudi skupljaju kišnicu jer zdrava voda nikada nije šiknula iz mahovinom obrasla kamena. Kuća je tijesna, a grije je vatrena snaga sunca, a zima smrzava surovom studeni. "Razasuti ostatci zidova i razoreni krovovi budu vesele oči promatrača i pogađaju dušu ti spomenici velikoga jada, dok se ponavljaju tužna prokletstva staroga zla²⁸⁶. Eno Elafit odzvanja tužnim jecajima i tužan oplakuje lijući suze. I zamalo pluta po žalosnoj pučini briga i oplakuje potopljene muževe i potomke. Proklinje i oblake i afričke pješčane sprudove, proklinje i vjetrove i brodolomno more, jer su njegovim nevjestama i djevojkama okrutno oteli sve darove ljubavi (11-40). Nema tu ničega lijepog ni ljupkog, ničega dražesnog čime bi taj otok mogao primamiti tvoja osjetila." Besmisao Rastićeva odabira boravišta pjesnik pokušava dočarati antičkim simbolima, čak trostrukom poredbom, navodeći tri primjera (43-52). U prvom govori kako je blaga Venera toliko puta više cijenila surova šumska mjesta nego prekrasne ciparske gradove. U drugom primjeru kaže da je isto tako Dijana cijenila latamske kamenite pećine zanemarujući zvijezde, a tada su i jedna i druga pod bolesnim srcem hranile ranu koju ljuti *Amor* ubada okrutnim rukama, jedna je zavoljela Adonisa zbog živahnih očiju, druga Endimiona zbog lijepoga lica. Kao treći primjer navodi Tiberija koji je, svojevrijem napuštajući Rim, Marsovo žezlo donio na valovima oplakivani Kaprij. Hidža piše *Nero*, ali teško je vjerovati da je on zamijenio Tiberija Neronom, vjerojatnije je da je *metri causa* upotrijebio njegovo treće ime:

Romam sponte Nero et Mavortia sceptrā relinquens

Mollis in undisona delituit Caprea, (51-52)

"A u tvome su slučaju", nastavlja pjesnik obraćajući se prijatelju, "besramni Amor i zavodljive radosti drhtave starosti zadržali razuzdanog starca. Je li te Venera zagrljajem i razgovorom i slatkim cjelovima uplela u zamke?" Potom pjesnik opisuje blagodatni gradskoga života koje njegov prijatelj zanemaruje, a koje bi mu morale biti važnije od njegovih naslada. Tu je pradjedovska kuća, koju cijeli dan obasjava sunce (snažne metafore u 60. stihu: *auricomus Phębus* i *nitida lampade*) i koja gleda na otvorenu pučinu. Slijedi opis bogatstva koje kuća skriva, a to je zlatno obilje knjiga, na raznim jezicima. "A ti si ih revnosno prevodio noću i danju obogaćujući dušu novim svijetlom. Sad crna prašina pokriva učenu zbirku i ona propada jer je izjedaju pogubni moljci ili žučkasti pauk razapinje zlatnu mrežu, dok je cijela kuća prepuna odvratnih miševa (61-68)."

Urbis avita domus late ingens prospicit equor,

²⁸⁶ Vjerojatno aluzija na događaje iz 1538. god., kad je mletačka flota zauzela Lopud, opljačkala ga i uzela otočane za taoce.

*Quam nitida auricomus lampade Phębus obit;
 Aurea librorum seges hic latet abdita, multis
 Lecta locis, vario partaque ab elloquio.
 Hos tu versabas cupidus noctuque diuque
 Usque novis ditans pectora luminibus.
 Sordescit nigro nunc pulvere docta supellex,
 Erosa infensis deperit a tineis,
 Lurida vel luteam distendit aranea telam
 Muribus aut fędis tota referta domus. (59-68)*

Pledirajući dalje za život u gradu, pjesnik kaže kako ima dobra za one koji žive u gradu, kako ima tisuću načina za uživanje u umjetnosti, tisuću radosti. Tu je mjesto zakonima, tu senatori, uz pomoć božice pravde, razborito donose velike odluke i često se trude osujetiti turske prijetnje, izigrati pohlepu libijskoga kralja, omekšati okrutnog skadarskog tiranina, naviknutog živjeti od otimačine i lukavštine. Zato se trude očistiti Konavle od crnogorskih razbojnika (vrlo rječita metafora: *Nigri quos juga Montis alunt*), umiriti nemirni duh Kalabrijskoga kralja²⁸⁷, kojega je lako rasrditi, a teško obuzdati. Sve su to teške zadaće koje muče gradske umove, zadaće slatke zemaljskim prvacima; ovdje su i pokreti živih bića življi i *Fortuna* ovdje sve više i više pokazuje svoje igre: ovdje su i smrtnička srca više pogodena uznemirujućim požudama, radi čega se ljudi žešće natječu u slavi, gospodstvu, bogatstvu, pohvalama i oštroumlju. Dok kroz sve to prolazi, mudar čovjek se raduje umom i duhom i zato svoje vladanje prilagođava. Grad je, dakle, prepun naslade i milina. Na selu je samo jedna nimfa, a ovaj grad ima tisuću djevojaka iznimne ljepote i dražesti, kojima je priroda dala ono što najviše koristi onomu koji voli, popustljiva i mekana srca za nježne želje i, što je još slađe, razuzdanost ljupko draži lijepim izgledom i očima. Obećava nadalje Hidža prijatelju kako će vidjeti Gracije kako plešu i kolo vode i čuti njihov poј sličan poju idalijskih labudova. Tu su i dragi prijatelji za koje je nekoć mario, a koji neizmjerne žele da se vrati i svi mu, natječući se, pripravljaju tisuću ozbiljnih stvari, a ništa manje i zabava i razgovora. Bude li ga nakon svega toga Lopud zadržavao, svi će ga srditi šutke dočekati.

²⁸⁷ Joachim Murat, Napoleonov šogor (muž njegove sestre Caroline) i admiral Francuskoga Carstva, na napuljskom tronu naslijedio je njegova starijeg brata Josepha (1768. - 1844.). Ovaj je, zahvaljujući svome mlađem bratu, postao kraljem Sicilije i Napulja (1806.-1808.), a Kalabrija je u to doba bila dio napuljskoga kraljevstva. Murat je vladao od 1808. do 1814. i poznat je kao čovjek kojega je Bonaparte obdario najvišim častima i jedini maršal uzdignut na kraljevski položaj. Kad je, nakon bitke kod Leipziga (16-18.10.1813.) shvatio da je došao kraj Napoleonovu carstvu, zatražio je i dobio podršku od Austrije, ali su se tome usprotivili ostali saveznici.

Sve osobitosti Hidžina jezika, zabilježili smo u 4. poglavlju pod točkom 2. pod naslovom o pravopisu, jeziku i versifikaciji Hidžinih latinskih pjesama. U ovih 106 stihova nalazimo tek nekoliko reminiscencija rimskih pjesnika:

Paul. Nol. carm. 28, 161 *Quid simul aspiciens incensa et diruta tecta,*

Hidža: *Reliquię murorum sparse et diruta tecta*

Lętos offendunt aspicientum oculos (29-30)

Catull. Carm. 66,5 *Ut Triviam furtim sub Latmia saxa relegans* - Hidža, I.4.6.45

Ovid. Epist. 18,62 *"Et subeant animo Latmia saxa tuo.*

Ovid. Pont. 1,8,29 *Nec tu credideris urbanae commoda vitae* - Hidža, I.4.6.57

U pjesmi od devet distiha (I.4.7.). ne nalazimo adresata. U uvodnom dijelu pjesnik locira radnju i precizira okolnosti (1-8). Adresat je čovjek kojega teški stonski zrak i bolesna zemlja, vraćaju zdravog prijateljima i rodbini. Žrtvovali bi prijatelji tele, makar običaj brani, a rođaci janje, da proslave njegov povratak. Zanimljiva je metafora za janje: *ovem sugentem ubera matris*. Njihove su želje i slatka radost u čistome srcu ipak draže i prijatelju i bogovima. Neka mekana kamenica zalivena velikom čašom biranog čistog vina proslavi taj trenutak. Do kraja pjesme slijedi pitanje za pitanjem: "Reci nam što rade tvoji vinogradi koje toliko godina nije vidio njihov gospodar? Ili možda, oporavljeni tvojim pogledima daju veće i slađe grozdove? Moraš li sada napraviti nove bačve da ne bi obilan mošt provalio iz velikih bazena?" Osobito snažan dojam ostavljaju pitanja u zadnja dva distiha, koja, baš kao i prethodna, ostaju bez odgovora:

Vel timet uva malos fures et grandinis ictus

Solis et a nimia ne cadat usta face?

Quod fatale magis, Gallo ne pressa sub ense

Puteat et plenis restet inempta cadis? (15-18)

Ili se grožđe boji zlih kradljivaca i udaraca tuče i da ne padne sprženo prejakom sunčevom bakljom? Što je zlokobnije, da ne struli pritisnuto pod galskim mačem i ostane u punim vrčevima nekupljeno?

Jedna je elegija posvećena ženi. U pjesmi pod naslovom *In obitum Dom. Helene Comitisse Bosdarię* (I.4.9.) pjesnik se obraća pokojnici pozivajući je da ne tuguje zbog svoje prerane smrti, jer je smrtnicima slatko dugo živjeti, ali je slađe živjeti vječno u besmrtnim pjesmama pjesnika. Pa kaže:

Ne doleas, Helene, quod primo in flore juventae

Abripuit vitae stamina Parca tuae

Vivere dulce diu est mortalibus, at mage dulce

In vatum aeternis vivere carminibus. (1-4)

Slavna djela velikih ljudi leže u tmuni jer nisu imali sreću da ih za života proslave pjesnici:

Clara jacent tenebris magnorum gesta virorum

Vatibus in vita quod caruere sacris. (5-6)

Jelena pak ima sreću što živi pjesnik koji je bistra uma dosegao Nestorove godine, a za nju ga veže velika ljubav:

Vivit Nestoreos vates qui contigit annos

Mente vigens, magno et junctus amore tibi. (7-8)

U nekoliko zadnjih stihova ne propušta spomenuti slavu svoga grada i njegovih građana tvrdeći da, ako Dubrovnik i izgubi sve, djela slavnih ljudi bit će spomenik njegove slave koju neće uništiti ni tijekom vremena ni poguba ratova:

Omnia jam perdat Ragusa; at scripta suorum

Clara virum, laudis sunt monumenta suae,

Quae nulla annorum series, nullusque cruento

Marte furor, cultis eximet ex animis. (35-38)

Vrlo je zanimljiva politički angažirana pjesma pod naslovom *De bono carceris* (I.4.15.). Tu je pjesmu u hrvatskoj verziji pod naslovom "Korist tamnice" pronašla i interpretirala Slavica Stojan.²⁸⁸ Bit će zanimljiva usporedba dviju pjesama, jer se čini da je jedna prijevod druge, ali je teško ustanoviti koja je prva nastala. To će biti tema nekog drugog rada.

Elegijom od deset distiha Hidža izražava dobrodošlicu u Dubrovnik grofu Lilienbergu, austrijskom namjesniku u Dalmaciji 1831. - 1841. (I.4.8). nadajući se boljoj budućnosti svoga grada:

Dux bone, scande ratem, tuta cui Cęsar habenas

Adjectę nuper credidit Illyrię

Et cito te Zephyri spirantes molliter aureę

Deducent nostris finibus incolumem.

Hic cupide expectans veterumque oblita malorum

Excipiet placido leta Ragusa sinu. (10-14)

Spomenimo samo još nekoliko adresata njegovih elegija čiji će prikaz biti tema nekog drugog rada. Elegiju od 25 distiha piše bolesnom prijatelju Urbanu Lamprediju pod naslovom *Ad Urbanum Lampredi melancolico morbo correptum* (I.4.10). Dubrovačkom pjesniku,

²⁸⁸ Slavica Stojan. "Jedna nepoznata politička pjesma Đura Hidže", *Anali*, Dubrovnik 37, 1999.: 237-250.

također poznatom po svojim prigodnicama, Antonu Ljepopilliju, piše čak tri elegije: *Ad dominum Antonium Liepopilli*, 36 distiha (I.4.11.), *Ad eundem Latinos versus scribentem*, 45 distiha (I.4.12.) i *Ad Antonium Petri Ljepopilli*, 21 distih (I.4.13.). Tu je i elegija od deset distiha (I.4.14.) koja sadržava Hidžine liječničke savjete nekom pacijentu čiji je identitet teško odgonetnuti, jer u naslovu, *Consilium medicum ad L ...*, stoji samo inicijal njegova imena.

Među tiskanim pjesmama u PRILOGU II. nalazimo šest elegija. U elegiji bez naslova (II.4.) u šesnaest distiha slavi Detorresove vrline. Antunu Krši upućuje elegiju pod naslovom *Ad Antonium Chersam immatura fratris optimi morte dolentem* (II.15.). U 28 distiha izražava sućut prijatelju i hvali vrline njegova brata Toma. Bez naslova je i elegija od trinaest distiha upućena austrijskom caru Franji I. za rođendan (II.18.). Iz pohvale austrijskoj vlasti isijavaju pjesnikovu nadu da će ta vlast biti bolja, milostivija i humanija od francuske. Antunu Đuriću, prigodom njegova ustoličenja u čast i dužnost dubrovačkog biskupa, Hidža upućuje jednu elegiju od osamnaest distiha (II.19.). Bez naslova je i njegova nedovršena elegija o liječničkom umijeću o kojoj je već bilo govora (II.22.)

Dubinom pjesnikovih osjećaja i snagom poruke, prvo mjesto među Hidžinim elegijama zacijelo pripada pjesmi pod naslovom *Questus Raguse* (II.28). Zgusnuta i mračna dikcija te pjesme i prevladavajući ton tužaljke živo oslikavaju neizmjernu tugu pjesnika i njegova grada zbog gubitka slobode.

Neke od Hidžinih elegija nalazimo u više rukopisa. Ispod rednog broja svake pjesme u priložima I., II. i III. u zagradi su navedene signature u kojima se pjesma nalazi.²⁸⁹ Uvijek je na prvom mjestu ona signatura koja je uzeta kao predložak prilikom kolacioniranja.

U POGLAVLJE III. INCERTA svrstali smo jednu elegiju za koju nemamo pouzdanu potvrdu da je Hidžina, a u rukopisu nije nikome atribuirana:

III.2.1. *De cordis humani estibus, mundi illecebras secuti*, 61 distih.

²⁸⁹ I.4.1. AMB 1217 i 1261 f. 4; ZKD 393/4 - A; LP 12, f. 350v-351r - P
I.4.2. AMB 1217; AMB 1261; ZKD 393/4 - A; LP 12, f. 351r-352v - P
I.4.3. AMB 1217; AMB 1262 ; ZKD393/4 - A; LP 12, f. 352v-354r - P
I.4.4. AMB 1217 A; LP 12, f. 354r-355v - P
I.4.5. AMB 1217 A; LP 12, f. 355v-356v - P
I.4.6. AMB 1265 A; LP 12, C.v. f. 383r - P
I.4.9. AMB 1570; 1423; 1158 - P
I.4.10. AMB 1487; AMB 162; LP 12, C. v., f. 363r-364r; P
I.4.11. AMB 1346; ZKD 408, f. 6; LP 12, C. v., f. 375v-377r P
I.4.13. ZKD 360/VIII; LP 12, C. v., f. 368v-369v - P

5.5. ODE

Naziv oda prvobitno je označavao pjesmu napisanu za pjevanje. Oda kao književna vrsta u današnjem smislu razvila se iz korske pjesme u antičkoj drami. Tematika joj je vrlo raznolika i uvijek izražava uzvišeni osjećaj privrženosti, naklonosti, ljubavi ili poštovanja prema nekomu ili nečemu. Antičku odu karakterizira afektivnost i patetičnost, razigranost mašte i uzvišenost izraza. Taj uzvišeni i patetični ton antičkih oda, počevši od Pindara (518. ili 522.-442. pr. Kr.) i Alkeja (oko 630.-? pr. Kr.) te kasnije Horacija (65-8. pr. Kr), čiji model u dobroj mjeri i danas vrijedi, kasnije doživljava varijacije, pa su se tako javile i šaljive ode koje komičan dojam grade na neskladu između stila i predmeta o kojemu govore. U današnjoj terminologiji novije europske književnosti oda označava vrstu lirске poezije, i to osobito svečanu i pohvalnu pjesmu. Prvo se javljaju u raznim strofama, potom čak i u slobodnom stihu. Kompozicija je racionalno planirana, makar slike katkada iznenađuju. Riječi su birane, makar često namjerno u prividno poremećenom redosljedju, kako riječi, tako i misli. Ne izbija iz tih stihova čisti lirski osjećaj, nema osobnog dodira između lirskog subjekta i njegovog "objekta". To je više lirsko oduševljenje, nego lirski osjećaj, pa je oda vrlo bliska himni. Pohvalne ode su najčešće osobno intonirane. Pjesnik stoji naspram svoga predmeta i svoje publike zauzimajući položaj i stav proroka. Termin himna upotrebljava se više za pohvalne pjesme religioznog sadržaja. Oda obično slavi neku značajnu osobu ili neku uzvišenu ideju (rodoljublje, prijateljstvo, humanost, ljubav, ljepotu, prirodu i sl.). U doba humanizma, renesanse i baroka oda poprima i drukčije tonove pa se javljaju pjesme koje manje svečano, subjektivnije pjevaju o istim idejama kao i pohvalne.

U rukopisima smo pronašli osam Hidžinih oda od kojih su dvije (ZKD 360/X) neatribuirane. Nakon pomne usporedbe duktusa, ustanovili smo da su to dva Hidžina autografa. Prema našim saznanjima, nijedna Hidžina oda nije tiskana. Prve su tri ode bez naslova, što znači da nisu izravno upućene nekoj određenoj osobi. Četvrta je upućena Franju Appendiniju povodom odlaska njegova brata Urbana u Zadar. Peta je upućena Urbanu Appendiniju povodom njegova odlaska iz Dubrovnika u Zadar. Izražava divljenje tom iznimnom čovjeku i učitelju i žal zbog njegova odlaska. Šesta je upućena Dubrovniku, također u povodu odlaska Urbana Appendinija u Zadar. Sedma je upućena Urbanovu bratu, Franju Mariji Appendiniju, istim povodom. U toj se odi pjesnik obraća Kaliopi. Osmu je iznenađujuće opscenog sadržaja. U svim Hidžinim odama uočavamo red riječi koji odudara

od uobičajenog, pa mu je katkada teško povezati misli. Neke od tih pjesama nalazimo u dvije varijante:

Prva je oda (I.5.1.) bez naslova, pisana u drugoj asklepijadskoj strofi s ukupno 60 stihova, odnosno 15 strofa. Pjesma ima vrlo snažnu i vrlo jasnu poruku ljudima da se klone praznovjerja, lažnih proroka i blistavih obmana. Razum je snaga koja pobjeđuje. Adresat je neodređen, pjesnik se obraća svijetu i, zgražajući se nad praznovjerjem, slavi razum sukladno principima Descartesove filozofije. Svaka strofa donosi jednu sliku, pa je tako prva strofa opća slika inertnog ljudskog roda koji vapi za besmrtnošću. Pohlepna srca smrtnika pouzdaju se u čudesa, u besmrtnost, a tu želju hrani prevrtljiva sudbina i kratkoća življenja. Ne zanima ih ni priroda ni (gola) istina. Druga strofa donosi sliku beznada uzrokovanog kratkoćom ljudskog življenja i neumoljivošću ljudske sudbine, treća je pak slika ljudske lijenosti i oportunitizma. Četvrta oslikava snagu i pogubnost bezbožnog praznovjerja.

Bezbožna obmana sputava snagu duše, a gomila grijeha širi njezinu vlast. Slijede slikoviti opisi poganskih obreda uz zveket dodonske mjedi²⁹⁰. Peta, šesta i sedma opisuju lažni sjaj proročišta, osma snagu lažnog proročanstva. Deveta strofa dovodi na scenu u grimiz obučene kraljeve i slavne vojskovođe koji zajedno s priprostim masama idu na sveta mjesta, željni proročanstava, povoljnih, naravno. Tlo podrhtava pod oštrom stijenom, a glas proroka slušaju svi, bez obzira na društveni stalež, svi hitaju na sveta mjesta, željni proročanstava:

Reges purpurei turbaque agrestium

Castrorumque duces rebus in arduis,

Submisse hæc sacra adibant,

Fatorum cupidi, loca. (33-36)

U desetoj prepredeni čuvar lažne mudrosti,²⁹¹ nekoć darovit vrač, zavarava njihove neprosvijecene umove:

Custos vaniloquentis sapientię

Olim fatidicis muneribus potens,

Secreta arte movebat

Mentes callidus inscias. (37-40).

Ti stihovi izražavaju svu pogubnost, ali i snagu praznovjerja. Tog se čuvara u staro doba nikada nije usudilo odbiti bez smrtne opasnosti. On je, često zanemarujući kraljevska žezla, moćniji od udara groma. Razbijao je i kaljao svetišta krvlju građana te krvlju poprskanu djecu

²⁹⁰ Aluzija na Jupitrov hram u Dodoni.

²⁹¹ Možda aluzija na nekog filozofa.

naoružavao protiv očinske glave i potaknuo oca na bezumni zločin. Jedanaesta, dvanaesta i trinaesta strofa donose slike njegove pogubne proročke moći, koja okreće djecu protiv očeva. U trinaestoj se možda skriva aluzija na Agamemnonovo bezumno žrtvovanje vlastite kćeri:

Atque immane patrem compulit in scelus.

Hic guttur juvenile illacrimabilis

Nate, barbaro ad aram

Horrendam ense reciderat. (49-52)

On je neoplakano mlađahno grlo svoje kćeri probio barbarskim mačem na groznom žrtveniku.²⁹²

I napokon u četrnaestoj strofi dolazi *Ratio* koji gasi tmine praznovjerja i tjera ih svojim svjetlom. Mrak koji se, što eksplicitno, što alegorijski, proteže kroz prvih trinaest strofa, metafora je neprosvijećenosti, dok svjetlo koje silazi s visina u četrnaestoj strofi razbija taj mrak. Veličina slova kojom je napisana riječ *Ratio* snažnije od svih epiteta simbolizira moć razuma. Isti se simbol može razabrati i u odnosu broja strofa koje predstavljaju ta dva suprotstavljena pojma. "Razum blag i zlaćan, blješteći čistom svjetlošću" širi snagu uma i odmah po svitanju tjera noćne tmine, misli se: praznovjerje:

In terram superis e regionibus

*Descendit Ratio*²⁹³ *mitis et aurea,* (53-54)

Horacijevske klauzule:

Hor. Carm. 2,3,1: *Aequam memento rebus in arduis* - Hidža, I.5.1.34.

Hor. Carm. 3,16,11: *Ictu fulmineo; concidit auguris* - Hidža, I.5.1.45.

Hor. Carm. 4,10,1: *O crudelis adhuc et Veneris muneribus potens,* - Hidža, I.5.1.38.

Druga oda (I.5.2.) također je bez naslova²⁹⁴. Adresat još nije utvrđen. Postoji određena mogućnost da je to Hidžin prijatelj fra Antun Marija Agić²⁹⁵. Teško je, naime,

²⁹² Aluzija na žrtvovanje Ifigenije.

²⁹³ U AMB 1263 riječ *Ratio* istaknuta je većim slovima.

²⁹⁴ ZKD 360/X, f 1. U izvoru nije atribuirana, jednako kao ni pjesma koja pod istom signaturom slijedi iza nje (I.5.3.). Na temelju usporedbe s Hidžinim karakterističnim duktusima u njegovim neospornim autografima (osobito: e, d, g, p, s na kraju riječi, t, C, E, F, L, P, R), usudili smo se taj rukopis pribrojati njegovim autografima. Osim toga, bilježimo iste nedosljednosti u pravopisu.

²⁹⁵ Taj je marljivi skupljač rukopisa, prepisivač, latinski pjesnik i diplomat, puno putovao. Povijesni se izvori ne slažu oko nekih pojedinosti iz njegova životopisa. Nama je važna činjenica da je najmanje dvaput napuštao grad iz protesta protiv tuđinske vlasti, a neko od tih putovanja Hidža je možda tematizirao u ovoj pjesmi. Opširniji životopis: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Urednici: F. E. Hoško, P. Čošković, V. Kapetanić, LZMK i Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i BiH, 2010.: 2-3. O Agićevu životu, okolnostima u kojima je živio i radio te njegovoj latinskoj poeziji više: Huzanić, Jelena, *Latinski stihovi Antuna Agića*, diplomski rad, 2013.

pouzdana reći što simbolizira *Hibernia*. Je li to možda metafora za neko ledeno srce koje je svojom odlukom nagnalo pjesnika da napusti domovinu? Pisana u asklepijadskom distihu, s ukupno 44 stiha,²⁹⁶ ova je pjesma prepuna antičkih motiva i metafora. Ožalošćen sudbinom nekog prognanika koji luta morima u krhkom brodu, šiban vjetrovima, otrgnut od očinskog doma, izložen je podsmijehu morskih nimfa. Adresat mu je očito blizak jer ga oslovljava *care*:

Cum te fata adamantina

Avulsum patriis, care, penatibus

Comisere mari et notis,

Vultu Nereides scandere viderant

Ridenti fragilem ratem, (1-5)

Blagi val zaštitnički iznosi mokru glavu, zaustavlja po moru ribe (*squammigerum genus*) i naloži vjetru da utihne kako bi pjevao prolaznicima o usamljenoj sudbini. Nakon naporne plovidbe brod će sretno italiskim obalama predati mladića zaštićenog božanskom voljom Apolonovom. Radi se o lirskom pjesniku poznatom rimskoj liri, lacijskim labudovima²⁹⁷ i zboru Muza. On će svojom pjesmom moći pridobiti neumoljivog Plutona i Eaka (21-22). Veličajući pjesničku vrlinu svoga adresata, Hidža nas podsjeća na Ovidijev prikaz Orfeja u *Metamorfozama* i Vergilijev u *Georgikama*. Baš kao što je Orfej svojom pjesmom zaslužio naklonost podzemnog svijeta, tako će i stihovi nesretnog pjesnika stižati tamne vode Stiksa, učinit će da Flagetont oklijeva, da Alektine vjerne zmijske zaplešu u njegovu ritmu, smekšat će srca bijesnih tigrova, ukrotiti nemani karpatskoga ili libijskoga mora. Satiri će ga podignutih ušiju slušati kako slaže raznovrsne ritmove pod visokom zelenom krošnjom jablana ili pod granama hrasta izraslog na riječnoj obali (21-36). Prepoznat će ga po sjaju i blaga Hibernija, vidjet će da se, po izvrsnim častima, po slavi i po zaslugama, uzdiže do rimskih pjesnika (37-40). U želji da okonča muke svoga adresata, pjesnik završava pitanjem koje zbog lakuna ne možemo vjerno prenijeti, ali se iz drugog, čitljivog dijela zadnjeg pentametra naslućuje pjesnikova želja za prognanikovim sretnim povratkom u domovinu sadržana u pitanju:

..... *Laribus reddere patriis?*

<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/2201/1/Huzani%C4%87,%20Jelena%20-%20Latinski%20stihovi%20Antuna%20Agi%C4%87a%20-%20diplomski%20rad.pdf> (Pristupljeno: svibanj 2015.)

²⁹⁶ Bilježimo po jednu eliziju u osam i dvije u jednom stihu: 1, 3, 14, 21, 22,27, 31, 39; 32.

²⁹⁷ Labud je zbog bjeline simbol čistoće, elegancije, plemenitosti i odvažnosti. Prema legendi sveti **su** labudovi sedam puta letjeli oko otoka na dan Apolonova rođenja. Tada je Zeus mladom bogu predao liru i kola u koja su bile upregnute bijele ptice. One su ga najprije odvele u svoju zemlju, na obale oceana, u postojbinu sjevernih vjetrova kod Hiperborejaca koji žive pod vječno čistim nebom. Stoga u **e**leuzinskim misterijima labud simbolizira snagu pjesnika i pjesništva.

Bilježimo nekoliko reminiscencija iz Horacija, Ovidija i Lukrecija:

Ovid. Met. 9,446: *Haud tamen est patriis arcere penatibus ausus.* - Hidža, I.5.2.2.

Lucr, Rer. nat. 1,162: *Squamigerum genus et uolucres erumpere caelo;* - Hidža, I.5.2.8.

Hor. Carm. 4,3,23: *Romanae fidicen lyrae;* - Hidža, I.5.2.15.

Ovid. Pont. 4,16,28: *Pindaricae fidicen tu quoque, Rufe, lyrae;*

Ovid. Epist. 5,27: *Popule, uiue, precor, quae consita margine ripae* - Hidža, I.5.2.36.

Treća oda (I.5.3.), pronađena u istom izvoru kao i prethodna, također je neatribuirana. Mi smo je atribuirali Hidži istim postupkom kao i prethodnu. Ovo je oda vjeri i prijateljstvu, vrlinama koje prkose svim preprekama i zubu vremena, a nema konkretnog adresata. Napisana je u 11 alkejskih strofa.²⁹⁸

Intaminatam nulla dies fidem

Oblivionis gurgite merserit:

Tellure sublimis patenti

Ethere non moritura fertur. (1-5)

Vjeru nije prestrašio ni strašni *Mars* krvavom kacigom ni strašna lica konjanika ni pješaka. Suprotstavljajući jednoj jedinoj riječi (*fides*) snažne metafore iz antičke mitologije i povijesti, pjesnik ilustrira njezinu snagu. Ona je izazvala tutnjavu silnog Nereja, sjevernim vjetrovima južnjake koji se žestoko bore, promatramo je kako plovi olujnim morem. Zaštićen je onaj uz kojeg ona stoji, ne boji se ni pomahnitalog Bospora ni sikulske Haribde. Pohodit će on Maure spržene sunčevom žegom, Dunav i Tigris, promatrat će Perzijance s tobovcima punim strijela i boristenske mrazove. Ona (*fides*) ne podnosi da je se prenosi preko eurijalskog Stiksa niti želi zauzimati blijedu Hadovu tminu niti Perzefonina prava, osim da osveti duhove pokojnika (6-24). Ona je slatkim riječima hrabrila i dardanskoga²⁹⁹ vođu umorenog dugim naporom.

Potom pjesnik uvodi novi topos: neumoljivi kotač vremena koji gazi sve pred sobom. Zub vremena neumoljivo grize i uništava narode i gradove, ne štedi ni bradatog Katona ni Decije ni Fabijevce.³⁰⁰ Vrijeme je uništilo i Kapitolij i ratobornog Hanibala s devama. Kartaga, koja je nekoć bila sjedište bogova, već je nastanjena libijskim čudovištima. Pjesnik

²⁹⁸ Nalazimo po jednu eliziju u tri od četrdeset i četiri stiha (21, 24, 40).

²⁹⁹ Aluzija na Eneju.

³⁰⁰ Aluzija na *T. Livius, Liber X, c. XXIX*, redak 18,19.

pita gdje je kraljevstvo ratoborne Numancije,³⁰¹ gdje je Mikena, gdje Pergam. Vrijeme razara i Kanopske³⁰² zidine i Efez i Korint, koji se nalazi između dva mora (29-40).

Treći i zadnji topos: prijateljstvo. Može se srušiti svijet, mogu propasti sjajni gradovi, ali dok imamo prijatelje, ničega se ne bojimo, jer ni smrt, ni starost ni vrijeme nikada neće rastaviti prijateljska srca. Osobito je dojmljiva zadnja strofa:

Sed mors, senectus vel fuga temporum

Amica nunquam pectora dividet.

Levabit æternos honores

*Purus amor nitideque tēdę.*³⁰³ (41-44)

U prvom stihu nalazimo jednu Horacijevu klauzulu:

Hor. Carm. 3,30,5: *Annorum series et fuga temporum.* - Hidža, I.5.3.41

Četvrta oda (I.5.4.) od 24 stiha u sapfičkoj strofi³⁰⁴ dolazi pod naslovom *Ad patrem Franciscum Appendini*. Hidža se obraća Franju Appendiniju, Urbanovu bratu, gotovo zavidno hvaleći veličanstveni doček koji je Urbanu priredio Zadar. Prekrasne sobe s policama za knjige koje se zatvaraju čistim staklom, sjajno pokućstvo, još sjajniji banket s francuskim kuharom zaduženim da obnovi stare Apicijeve gozbe. A Urbanove su vrline takve da bi ga svatko mogao greškom staviti među svece i danju i noću priželjkivati da se domogne takve službe. Zadar zna koga je dobio.

Ille virtutis rigidus satelles,

Ille doctrinę solidę magister,

Inclytus cultor pietatis almę

Id facit hilum. (17-20)

On strogi sljedbenik vrline, učitelj istinskoga znanja, jednostavni štovatelj blage pobožnosti učinio je tu malenkost. Ističe Urbanove vrline govoreći kako je on naviknut malim dobro upotrijebiti male stvari i krotiti žestoke napadaje snažnoga duha.

Fortis ardentis animi domare

Impetus, parvo bene suetus uti

Spectat abreptas pelago carinas

³⁰¹ *Numantia* - grad u sjeveroistočnoj Španjolskoj koji je razorio Scipion Mlađi.

³⁰² *Canopus* (i *Canopus*). -i, m. Kanop, otok i grad na Nilu u Donjem Egiptu, preneseno: Egipt; *famosus Canopus*, *Iuv.* grad ozloglašen zbog svoje raskoši.

³⁰³ Jedna strofa u autografu je napisana uz 7. i 8. strofu: *Huic unę inexorabilis est datum | Placare durum pectus Achillei | Hac morte consumptos decenni | Arcolicas renovat phalanges.*

³⁰⁴ Samo u dva stiha nalazimo po jednu eliziju 1, 15.

Tutus ab acta. (21-24)

Zadnji distih slavi Urbanov snažan duh koji se suprotstavlja svim izazovima, pa on može siguran s obale (*tutus ab acta*) promatrati one koje ne krase te vrline, koji nisu uspjeli nadvladati porive, pa ih život baca kao što more baca olujom otrgnute barke (*carinae pelago abreptae*).

Horacijevske klauzule:

Hor. Carm. 2,2,18: *Dissidens plebi numero beatorum* - Hidža, I.5.4.14

Hor. Epist. 1,1,17: *Virtutis uerae custos rigidusque satelles*, - Hidža, I.5.4.17

Nalazimo jednu klauzulu kod kršćanskog pisca:

Cypr. Gall. Iesu Naue, 164: *Seruatur domino uirtutum lauta supellex* - Hidža, I.5.4.8

Reminiscencija:

Lucan. Phars. 4,226: *Turrigeras classis pelago sparsura carinas*, - Hidža, I.5.4.23

Carmina In discessu patris Urbani Appendini

Peta oda (I.5.5.) prva je od tri posvećene odlasku Urbana Appendinija iz Dubrovnika u Zadar. Broji ukupno 56 stihova u 14 alkejskih strofa.³⁰⁵ I ova, kao i dvije sljedeće pjesme, izražava pohvale Urbanu Appendiniju, slaveći njegove ljudske, pedagoške i pjesničke vrline. Pjesnik se već u prvoj strofi izravno obraća Urbanu Appendiniju s pitanjem koja ga je to okrutna sila otela prijateljima i osiromašila dubrovačku mladež:

Quę vis amicis te rapit aspera

Orbatque nostros lumine puberes,

Urbane, doctrinę nitentis

Et studio pietatis almę! (1-4)

Hidža se boji da će mladež gubiti svoju mladost ili u sramotnoj dokolici ili kao žalostan plijen varljive mudrosti, živjeti u slijepom mraku. Potom podsjeća Urbana kako ga je Grad, slobodan u sretna vremena nekoć izabrao, podržao i u svome skutu kao dragog gosta dugi niz godina njegovao očinskim srcem da ga ne bi želje njemu sklonih Rimljana odnijele iz njegovih zidina. A Urban je, zauzvrat, svojim neokaljanim duhom dugi niz godina krasio dubrovačke obale. Ali već ga čekaju nove svete dužnosti, a Grad ne zna kamo bi se okrenuo; nekoć moćne molitve sada otimaju južni vjetrovi i nose ga na svojim krilima prema Zadru. Uza sve pohvale Urbanovim vrlinama, u zadnja dva stiha ostaju samo bol i tuga. To su

³⁰⁵ U osam stihova nalazimo po jednu eliziju: 12, 16, 31, 35, 39, 43, 49, 53; u jednom stihu dvije: 42.

prevladavajući osjećaji u pjesmi. Što su bol i tuga zbog njegova odlaska veći, to je slavnije njegovo ime:

Hinc męsta se involvit dolore

Et tacito premit ore questus. (55-56)

Šesta oda (I.5.6.), druga po redu posvećena Urbanu Appendiniju, dolazi pod naslovom *Ad Rhacusam*. Pjesnik se, istim povodom kao i u prethodnoj pjesmi, ovaj put obraća gradu Dubrovniku. Prozopopeja pojačava važnost poruke: pjesnik želi da Dubrovnik, poput živog čovjeka, čuje njegov glas, da osjeti, da zna što je sve izgubio. Sadržajno je to nastavak prethodne pjesme, u pedeset i šest stihova, također u alkejskoj strofi.³⁰⁶ U prvih šest strofa pjesnik podsjeća Grad na sve nedaće koje su ga kroz povijest snašle, od prirodnih nepogoda do žigova tuđinske čizme, raznih političkih bura i oluja. U sedmoj ga podsjeća da su sve te rane već zaliječene:

Sensim mentis jam fuga temporis

Luctus vetustos mentibus eximit

Ut denique obducto cicatrix

Vulnere vix dolitura restet. (25-28)

Tek što su stare rane zarasle, prava nevolja tek dolazi. Ovo je tek pravi gubitak, pa nakon ponovnog nabiranja Urbanovih vrlina završava:

Hoc te decus nunc aufugit ultimum

Atque immerentem fata potentia

Heu! Prorsus Urbano revulso

Conficiunt tenebrisque obumbrant. (53-56)

Sedma oda (I.5.7.) u ovoj zbirci treća je po redu upućena Urbanu Appendiniju. Naslovom pjesnik izlaže temu: *Viri sapientes et virtuosusunt urbis potissimum ornamentum*. Međutim, ta naoko općenita konstatacija u ovom slučaju nikako nije samo općenita. Hidžin glavni motiv jest vrlina Urbana Appendinija. Već je u naslovu sažeto poimanje gotovo mitskih vrlina koje će kroz niz metaforičnih slika prostrijeti kroz cijelu pjesmu. Pisana je u

³⁰⁶ U osam stihova nalazimo po jednu eliziju: 4, 5, 15, 18, 27, 33, 38, 56; u pet stihova po dvije: 3, 19, 22, 23, 47.

drugoј asklepijadskoj strofi.³⁰⁷ U prvoj se strofi pjesnik obraća Kaliopi koja "sjedi duboko u dušama pjesnika" i njihove "milozvučne riječi" pretače u stihove i "drži ih daleko od svake laži". Potom navodi kako sjajni gradovi propadaju, vrijeme sve proždire (*tempus edax*), a trava obrasta mramorne lukove i sjajno kamenje. Čak satire mjedene likove heroja. Postavlja pitanje gdje su sada sjajni gradovi i brojne utvrde na planinskim prijevojima, poznate po snazi oružja i gusto zbijenim četama građana. Na svoje pitanje sam odgovara:

Illinc vel rabidę nunc catulos ferę

Celant arboreo tegmine frondium

Seu ętas dente voraci

Hausit nominaque et loca. (17-20)

Kolikim je sjajnim pobjednicima upravo njihova pobjeda bila propast jer ih je uništio bogati plijen i njime omogućena dokolica:

Jam confecta secundo alite prelia

Victor divitiis fractus et otio

Perdit regna beata,

Turpis preda potentium. (21-24)

To je tek uvod u ono što je glavni motiv pjesme: neupitna vrlina. Samo mudar i častan čovjek izdrži razne napade sudbine i mirno čuva hramove svete znanosti. Horacijevski uzor vrlina dolazi do punog izražaja u osmoj strofi, osobito reminiscencijom *propositi tenax*.³⁰⁸

Plures unde homines insatiabili

Nisu, divitiis, ambitu, honoribus,

Luctantes vehementer

Cernit propositi tenax. (29-32)

Nerve i kožu smrt hitro proždire, ali sjaj darovitosti i pobožna djela duha izmiču crnim lomačama:

Nervos atque cutem mors adimit cito

Inventumque nitens nobilis ingeni

Et mentis pia gesta

Nigros aufugiunt rogos. (33-36)

³⁰⁷ Bilježimo po jednu eliziju u devet od ukupno 44 stiha: 5, 8, 16, 19, 20, 21, 40, 41, 43.

³⁰⁸ Hidža, I.5.7.32 - Cf. Hor. Ode III.3,1: *Iustum et tenacem propositi virum
non civium ardor parva iubentium,
non voltus instantis tyranni
mente quatit sordida neque Auster*

Izvor: <http://www.thelatinlibrary.com/horace/carm3.shtml> (pristupljeno: svibanj 2015.).

Tek u zadnjoj strofi spominje Urbanovo ime poentirajući žal grada koji je ostao siročić kao dijete bez majke:

Urbano orba suo sic modo civitas

Insolabilibus męsta gemit modis,

Nato ut mater adempto

Questus integrat in dies. (41-44)

Pisana u alkejskoj strofi,³⁰⁹ ova je pjesma, pod naslovom *Ode ... Anno 1785.* (I.5.8.), u najmanju ruku, neobična. To je gotovo parodija koja skandalozan događaj tematizira formom namijenjenom uzvišenim osjećajima. Oda je u načelu svečana pjesma, posvećena značajnim osobama i događajima kao što su božanstvo, ljubav, domovina, i sl. Pindar u svojim odama veliča pobjednike na olimpijskim igrama, Horacije na pijedestal podiže ljubav, a naš je pjesnik odom tematizirao "skatološki događaj". Godina navedena uz naslov govori da ju je Hidža napisao u zreloj dobi; utoliko je teže u ovoj pjesmi shvatiti njegovu pjesničku preokupaciju. Unatoč tome što pjesnički rječnik i slike koje on dočarava graniče s manjkom dobrog ukusa, moramo priznati da su slike vrlo ekspresivne. U prva dva stiha, gotovo pravilnom izmjenom asonance i aliteracije, postiže živost ritma koji bi trebao dočarati iznenađenje čudnovatim događajem.

Nympham in propinqua margine rupium

Vidi cacantem, credite, posterī,

Vulgumque plaudentem atque risu

Immodico labra concitantem.

Eja inquieto pectus anhelitu

Pręsente Phębo concutitur mihi,

Nunc et reluctantem poetam

In numeros agit inquinatos. (1-8)

U drugom stihu nalazimo Horacijevu klauzulu:

Hor. Carm. 2,19,2: *Vidi docentem, **credite posterī**,* - Hidža, I.5.8.2.

Zacijelo su moguće različite interpretacije ove pjesme. Prema našem mišljenju, riječ je o kritici iskvarene mladeži, a pjesnikova rezigniranost činjenicom da se ta mladež odaje samo heteroseksualnim tjelesnim nasladama i odabir pjesničke forme zapravo do krajnjih granica ironiziraju bolesno društveno tkivo. Ne nedostaje mu afektivnosti i patetičnosti, mašta mu je

³⁰⁹ U devet od pedeset i dva stiha bilježimo po jednu eliziju: 1, 3, 5, 14, 23, 34, 47, 49, 51.

razigrana, ali ne vidimo tu nikakvu uzvišenost izraza. Nema tu ni pohvale ni oduševljenja, što se nikako ne uklapa u poimanje ode kao pjesničke vrste. U prvoj i drugoj strofi (stihovi 1-8) nazire se nešto komičnih elemenata. U pjesmi je jasno izraženo ono zbog čega pjesnik žali i nad čime se zgraža, a ono što slavi, tek se naslućuje između redaka; možda zato što ono što slavi trenutno nije vidljivo, a to su vrlina i smjernost. Metaforične slike razvratnosti poganskih bogova možda nisu samo napad na poroke nego pokušaj objašnjenja svoje zgroženosti nad društvenom aktualnošću trenutka, opravdavajući je navadama božanstava staroga svijeta (stihovi 29-44). Mi u svemu tome vidimo porugu, a izbor pjesničke vrste samo doprinosi njezinoj dubini. Na ovome mjestu citiramo samo prvu od četiri navedene strofe:

Rege Hadriano mascula Romuli

Proles, in excelso Capitolio

Vidit triumphantem decoris

Clunibus Antinoum micare. (29-31)

Hidžin prisni prijatelj Džono Rastić (Junius Resti) tematizira, čini se, isti događaj u elegiji od 54 distiha rabeći vrlo slične pjesničke slike.³¹⁰ Jesu li prijatelji zajedno promatrali događaj, je li jedan od njih sam promatrao događaj pa ga tematizirao u pjesmi, a drugi u toj istoj pjesmi našao nadahnuće za drugu, teško možemo pogoditi.³¹¹ U svakom slučaju, ne treba zaboraviti činjenicu da Hidža u svojim *Epistolama* Rastiću prigovara zbog pisanja lascivnih stihova. Pročitavši ove dvije pjesme, Hidžinu odu i Rastićeve elegiju, ne možemo se oteti dojmu da bi bilo vrlo zanimljivo dublje istražiti ne samo njihove prijateljske nego i njihove pjesničke dodire. Neka to bude tema nekog drugog istraživanja.

³¹⁰ Džono Rastić, *Vellus aureum*, preuzeto iz rkp. SK T 9054 Slavenske knjižnice u Pragu, stihovi 25-35:

Ut me sub dubia divortia prima dici
Illa suburbana fecerit ipse via;
Utque mihi laevi visa est insistere clivi
Candida secreto Nimpha supercilios.
Non opus est longis dixisse ambagibus utque
Prospectus oculis undique, cum petere 30
Late conspicerem solamque sibi esse videri
Objecti me umbra cupitis ocului:
Illa autem ad talos demissae syrmata vestis
Protinus ad niveum sustulit usque latus,
Nudavitque femur, natiumque apparuit orbis. 35

³¹¹ C.f. Hidža, I.5.8.29-31 i Džono Rastić, *Vellus aureum*, op. cit., stihovi 15-18:

Formosi natibus coelum petiere supremo 15
Ambrosiam misces sic, Ganimedee, Jovi:
Sic non toto alius caelo est luscentior ignis,
Imberbis tremulum sidus ut Antinoi;

5.6. HENDEKASILABI

Hendekasilab ili jedanaesterac jest trohejsko-daktilski stih od jedanaest slogova. U starogrčkom i latinskom pjesništvu bio je čest stih kvantitativne versifikacije. U srednjem vijeku, kada se i kvalitativno pjesništvo preobražavalo u akcenatsko, temeljeno na stihovnom ritmu narodnih jezika, talijanski *endecasillabo* formirao se iz *jampskog trimetra*. Dante ga je smatrao najuzvišenijim i najprikladnijim stihom talijanske prozodije. To je najpopularniji stih talijanske lirike od XIII. st. koji prevladava osobito u elegantnoj kanconi. Bio je prihvaćen i u drugim europskim književnostima, npr. u Španjolskoj je u XV. stoljeću kao stih soneta, njemački pjesnici H. Heine i J. W. Goethe oponašali su talijansku inačicu, a i u Engleskoj je *jampski pentametar* u početku bio pod utjecajem *endecasillaba* (G. Chaucer, Th. Wyatt). Ni hrvatski pjesnici mu nisu "odoljeli", pa među ostalima treba spomenuti Ivana Mažuranića, Augusta Šenou, F. Markovića, Đura Arnolda, S. S. Kranjčevića, Tina Ujevića i I. G. Kovačića koji su njegovali taj stih. "Falečki jedanaesterac najčešće se javlja među Katulovim lirskim metrima (1-3, 5-7, 9, 10, 12-16, 21, 23, 24, 26-28, 32, 33, 35, 36, 38, 40-43, 45-50, 53-58a, III) i ima ovakav oblik: trohej| daktil | trohej| trohej| trohej, s tim da u prvoj stopi može stajati i spondej ili jamb. U pjesmi 55 i 58a Katul ovaj stih, očito eksperimentirajući, pretvara u deseterac, mijenjajući daktil spondejem, što se inače nikada ne čini."³¹² U Hidže osim spondeja na početku hendekasilaba susrećemo i trohej ili jamb:

Cūrā/quę potis est beatiorem (I.6.1.10.)

Tībī/sit male pessima podagra (I.6.3. 1. i 26.)

Od osam Hidžinih pjesama u hendekasilabima samo je jedna, pod naslovom *Ad Urbanum Appendini*, tiskana (II.8.). Tematikom i tonom raznolike, te pjesme, osim jedne satirične upućene nekom lošem pjesniku (I.6.2.), upućuje poznatim Dubrovčanima. Po jednu pohvalnu pjesmu upućuje Antunu (I.6.1.) i Mihi (I.6.7.) Sorkočeviću, Franju Ranjini kojega muči podagra jednu (I.6.3.) u kojoj proklinje tu nezgodnu bolest koja muči mnoge, po jednu Ivanu Salatiću (I.6.4.) i Urbanu Appendiniju (II.8.); jednu žalobnu trebinjskom biskupu Nikoli Feriću (I.6.6.) te jednu šaljivu Marku Bruereviću (I.6.5).

³¹² Katul. Pjesme (*Carmina Catulli*). Priredio i preveo Dubravko Škiljan. *Latina et Graeca*, Knjiga I, II. izdanje, Zagreb, 1966.: 19.

Budući da je najviše pohvalnih pjesama, predstaviti ćemo ih kao cjelinu unutar ovog potpoglavlja. Prva po redu, od 25 stihova, već u naslovu otkriva adresata: *Ad Antonium Sorgum*³¹³ (I.6.1.). Prva četiri stiha, u Katulovoj maniri, ponavlja na kraju pjesme, čime naglašava pohvalu. Na početku pjesme Hidža se obraća mladom Antunu Sorkočeviću³¹⁴ kao velikoj nadi Dubrovnika i Sorkočevićeva doma i zaštiti i jedinoj potpori svoga roda. "Kao plemenit gost pohodiš" kaže, pa umjesto jedne riječi *Rim*, Hidža upotrebljava metaforu proširenu na cijeli stih: *Urbem quam unda lavat Tiberis Latini* (5). Potom slijede želje da mu jedina briga bude znanost i izgradnja duha dobrom naobrazbom, obogaćenje života lijepim običajima, a nakon savjeta o tome što mora izbjegavati i čega se čuvati, prije ponavljanja četiri uvodna stiha, slijedi želje za uspjehom:

I nunc auspiciis bonis valeque (21).

Pjesma sadržava značajan repertoar toposa karakterističnih za pohvalnicu: *magna spes, optume, gentis presidium unicumque fulcrum, nobilis hospes, moribus decoris, bonis auspiciis*.

Pronašli smo još jedan Hidžin epigram u elegijskom distihu, intoniran posve suprotno gore navedenome s nemilosrdnom oštricom protiv karaktera Antuna Sorkočevića koji je nastao kasnije, kad je Hidža bio ogorčen njegovom političkom orijentacijom (I.1.1.111.).

Pjesmu pod naslovom *Ad comitem Franciscum Ragnina podagra laborantem Hendecasyllabon* (I.6.3.)³¹⁵ nalazimo samo u prijepisu Luka Pavlovića. Pjesnik se prozopopejom obraća bolesti, kao da se radi o živom biću i već u prvom stihu proklinje podagru nazivajući je plodnom majkom svih bolesti koja strašnim mukama, sad naizmjenično zavrće ljudske noge i ruke, sad sve zglobove zajedno napada još žešćim patnjama. Ne plaši se

³¹³ Ovu pjesmu nalazimo u autografu u AMB 1154 i u prijepisu Luka Pavlovića u LP 12, C.v. f 388v-389r. U autografu stoji naslov *Hendecasyllabon*, a u prijepisu *Ad Antonium Sorgum hendecasyllabon*, što smo i mi preuzeli. U petom stihu autografa nailazimo na tri inačice. U prvoj (*Urbem ~~clavigeri inelitam Quirini~~*) sam je autor s dvije vodoravne crte precrtao tri riječi i poviše napisao *Urbem (Pontificum veneranda sedes)*, što je stavio među zagrade, a ispod prekrizene verzije stoji treća varijanta koju donosi i prepisivač, a i mi je prihvaćamo: *Urbem quam unda lavat Tiberis Latini*. Dvije riječi podcrtane su crvenom olovkom, najvjerojatnije *altera manu*, "Antoni" u drugom i "Sorgiadę" u trećem stihu. Vjerojatno je netko, možda prepisivač, tako detektirao adresata, jer se iz naslova ne vidi kome je upućena.

³¹⁴ Antun Sorkočević (Dubrovnik, 24. prosinca 1775. - Pariz, 14. veljače 1841.), diplomat, književnik i skladatelj, sin i učenik Luke Sorkočevića, dubrovačkog patricija, glazbenika i diplomata europskog ugleda. Studirao je u Rimu, a od 1806. vodio je dubrovačko diplomatsko zastupstvo u Parizu i bio posljednji poslanik Dubrovačke Republike u Parizu. Godine 1808. kratko je vrijeme prvi gradonačelnik Dubrovnika, nakon čega se povlači iz javnog života i seli u Pariz. Zajedno sa svojim rođakom Tomom Bassegliem bio je vođa frankofilske stranke u Dubrovniku, te kao frankofil prigrlio je francusku vlast; vidi više u: Lupis, Vinicije B. "Antun Sorkočević - dubrovački političar, književnik i glazbenik" u *Antun i Luka Sorkočević diplomati i skladatelji*, Dubrovački muzeji, urednica Pavica Vilać, Zagreb, 2014.:159-169.

³¹⁵ U devet od 27 stihova bilježimo po jednu i u dva stiha po dvije elizije.

ni napitaka ni duha marljivog Hipokrata. Štoviše, nakon što se oni upotrijebe, ta prokleta bolest čini da oni sve više i više kukaju. Još bi joj i oprostio što zbog nje jecaju preljubnici, pohlepnici, rasipnici i ostali nevaljalci, ali kad se radi o čestitom mužu, to mu žalosti dušu i to joj ne može oprostiti. Na tome mjestu (stihovi: 15-19) slijedi pohvala Frana Ranjine³¹⁶. On je prije svega čestit čovjek, uzdanica svoga Grada i svijetli primjer senatora, otac učenosti, uljudan, dobrohotan, pametan, prijatelj:

*At cum frugi hominem obstinata vexas,
Urbis subsidium patrumque lumen,
Qui magnum decus omnium patronum
Et cultę pater eruditionis,
Comis, munificus, sagax, amicus.* (15-19)

Ta bolest baca prokletstvo na kupelji i ismijava obloge i liječničko umijeće, prezire suze i tešku žalost i jecaje bolesnika i zapomaganje. Stoga i pjesnik, u Katulovu stilu, nju ponovno proklinje na kraju, ponovljenim stihovima s početka pjesme. Stvaranjem ozračja suprotnosti između opake bolesti i plemenitog čovjeka, pjesnik naglašava vrline svoga adresata.

Pod naslovom *Ad dominum Joannem Salaticum Hendecasillabon* (I.6.4.)³¹⁷ nalazimo pjesmu od dvadeset sedam hendekasilaba, u prijepisu uvlakama u šestom, dvanaestom i osamnaestom stihu podijeljenu u četiri cjeline. I ovdje se ponavlja elipsa *extimas* umjesto *existimas*. Pjesmu nismo pronašli u autografu, nego samo u prijepisu Luka Pavlovića. Hidža hvali literarni ukus Ivana Salatića, od kojega traži da mu pošalje priče tirenskoga pjesnika, možda Katula, koje mu je već prije slao a od kojih, po Salatićevom mišljenju, koje Hidža smatra čistim i strogim i koje jako cijeni, nema ljepših ni uglađenijih (stihovi 1-5). Potom objašnjava razlog zbog kojega traži knjige (stihovi: 6-11), naime, pjesnik želi prevariti popodnevi san, jer mu škodi i glavi i stomaku, te ne dopušta da se objed dobro probavi, pa mu oduzima noćni počinak i tjera ga da bdije po cijelu noć:

*Somnum, nam capiti gravis nocetque
Ventri, concoquere haud sinit bene esum,
Nocturnumque mihi rapit soporem,* (7-9)

³¹⁶ Frano Ranjina (18. lipnja 1713. - 4. veljače 1791.), dubrovački vlastelin iz obitelji dubrovačkih diplomata, karijeru javnog djelatnika počeo je graditi već u dobi od 18 godina izborom u Veliko vijeće. Najprije je bio knez otoka Mljeta. Tri puta ga biraju za kneza Republike, čiji mandat traje mjesec dana, i to u veljači 1778., travnju 1782. i lipnju 1783. Dugi niz godina član je Senata. Nakon 1757. gotovo neprekidno je senator s nekim iznimkama i, naravno, dok je bio odsutan iz Dubrovnika, u Rusiji i Toskani. Obavljao je još brojne javne službe. *Vidi više u:* Vinko Ivančević, "O dubrovačkom diplomatu Franu Ranjini (1713-91)", *Historijski zbornik*, godina XXV-XXVI, 1972.-73. Glavni i odgovorni urednik Jaroslav Šidak, Zagreb 1974.: 203-228.

³¹⁷ Uočavamo po jednu eliziju u pet i dvije elizije u jednom stihu.

Stoga će vrijeme radije provesti uz knjigu. Međutim, knjiga mora biti zabavna, šaljiva i lagana, a takve knjige obično jako razvesele dušu. Potom slijedi neka vrsta pogodbe, slično kao kod Katula (*Carmina*, 13, 1-4),³¹⁸ u kojoj pjesnik obećava prijatelju da ni njemu neće biti ništa ljepše ni ugodnije od tih knjiga ako ugone njegovoj glavi i trbuhu i ako mu donesu ugodan noćni odmor te da će, ako je to uopće moguće, još više cijeliti prijateljev sud:

Atque illud mage semper exstimabo,

Illud si magis exstimare possum. (26-27).

Po naslovu *In funere reverendissimi domini Nicolai Feric, episcopi Tribuniensis phaleucium* (I.6.6.) vidimo da se radi o žalobnom epigramu napisanom u povodu smrti trebinjskoga biskupa Nikole Ferića. To je pjesma od jedanaest hendekasilaba s po jednom elizijom u dva stiha. Od elemenata klasične tužaljke ima samo pohvalu pokojnika koja se proteže kroz svih jedanaest stihova. Vidio je Dubrovnik svoga Ferića i kao mladića i kao starca u mračnom previranju života kako jednako obiluje zlatnim osobinama. Taj je dobar građanin, poštenu svećenik i velika dika među velikodostojnicima, kao uvjerljiv govornik na materinskom jeziku, mijenjao tvrda srca smrtnika. Očistivši ih od blata, taj moćni sluga Božji prenosio ih je u nebeska boravišta. Uočavamo topose karakteristične za pohvalu: *moribus aureis nitere, civis bonus, integer sacerdos, orator potens, magnum decus, validus Dei minister*; a osobito je dojmljiva metafora za životne nedaće: *secli colluvie tenebricosa*³¹⁹.

Pjesma od sedam stihova pod naslovom *Ad Michaellem Sorgium patricium* (I.6.7.) pohvalni je epigram koji u rukopisu čini cjelinu zajedno s ostalih pet epigrama u elegijskom distihu I.1.2.1.; I.1.2.2.; I.1.2.3.; I.1.2.4. i I.1.2.5. Sve te pjesme nalazimo zajedno u AMB 1264 i LP 12, C.v. f 385r-v, a nastale su povodom izdanja Sorkočevićeva nekrologa Rajmundu Kuniću *Elogio dell'abate Raimondo Cunich*, Dubrovnik 1795.³²⁰ U tim je pjesmama implicirana pohvala Rajmundu Kuniću, ali eksplicitno, pohvale su upućene Mihi Sorkočeviću jer je svojim izdanjem uvećao Kunićevu slavu. Učene, velikodušne i pune miline pohvale Kunića, izvrsnog pjesnika, koje je ovdje Sorkočević dao umrlomu, rado će čitati svi

³¹⁸ *Cenabis bene, mi Fabulle, apud me / paucis, si tibi di favent, diebus, / si tecum attuleris bonam atque magnam / cenam,.....*

³¹⁹ Na razini pravopisa uočavamo varijantu *secli* s elipsom "ü".

³²⁰ Sorkočević, Miho. *Elogio dell'abate Raimondo Cunich* [potpis u posveti: Michele co. di Sorgo]. - Ragusa: [s.n.], 1795.

oni koji njeguju lijepu književnost. Naime Sorkočevićev nekrolog Kuniću izdan je godinu dana nakon Kunićeve smrti.³²¹

Hidžina pjesma u hendekasilabima, pod naslovom *Ad Urbanum Appendini*, jedina je tiskana (II.8.). Pjesniku je namjera ohrabriti prijatelja da izda svoje pjesme koje Hidža očito jako cijeni. Četiri uvodna stiha (1-4) sadrže izravno pitanje Urbanu zašto se boji objaviti (*in lucem edere*) novu knjigu napisanu lijepim latinskim jezikom pod zaštitom Apolona i muza. U sljedeća četiri stiha nagađa razlog za tu bojazan:

Te forsān cohibet, quod obsoletae

Tabescit studium Latinitatis,

Obrutum novitate ineptiisque

Et saeculi vitiis tenebricosi? (5-8)

nakon čega slijedi gotovo naredba: *Haud mora hic tuus exeat libellus* (9), a zatim utjeha da će nestati nabrojene pogube mračnoga stoljeća i da će svaki dobro obrazovan čovjek tu knjigu jedva dočekati, te da će je i sam Jupiter čitati. Nakon toga Hidža u Katulovu stilu ponavlja treći i četvrti stih koji su u uvodu bili sadržani u pitanju, a na kraju pjesme dolaze kao tvrdnja:

Conscriptum Latiae lepore linguae

Musarum auspiciis, favente Phoebō. (15-16)

Šaljiva pjesma pod naslovom *Ad Marcum de Desriveaux hendecasyllabon*, 37 stihova (I.6.5.), pronađena je također samo u prijepisu Luka Pavlovića.³²² To je vrlo duhovita aluzija na Bruerevićev uzgoj kunića. Pjesnik se u 2. licu obraća adresatu, pjesniku Marku Bruereviću³²³ i u prva četiri stiha izlaže predmet šale: Bruerević ima tri nježna kunića, bjelja od mladoga sira, zatvorena u lijepom kavezu. Oni su poslušni i nedužni, daju se lako poučiti. Vlasnik često njihova mekana leđa mazi laskavom rukom i sam nabavlja slađu hranu i igrom ih mami na ljepotu gradskoga života, kao što to čine dobri učitelji s mladeži od malih nogu (5-

³²¹ Više u: Irena Bratičević. "Novi prilozi za životopis Rajmunda Kunića", *Povijesni prilozi* 43. Hrvatski institut za povijest, Zagreb: 193-215.

³²² Bilježimo po jednu eliziju u jedanaest stihova i dvije elizije u jednom stihu.

³²³ Bruerević, Marko (Bruerović, Bruère Desriveaux, Marc), hrvatski pisac francuskog podrijetla (Tours ili Lyon, oko 1765. - 25. studenog 1823.). Pisao je na hrvatskom, francuskom, latinskom i talijanskom jeziku. U Dubrovnik je stigao 1772. kad je njegov otac preuzeo u ovom gradu poslove francuskog generalnog konzula i otpravnika poslova. Prvi učitelj u Dubrovniku, gdje mu je otac bio konzul, bio mu je Đuro Ferić. Budući da se i sam posvetio diplomatskoj karijeri, često je mijenjao mjesto boravka, ali uvijek se vraćao u Dubrovnik, doživljavajući ga svojim pravim ishodištem. O dubini Bruerevićeve jezičnog osjećaja govori i zanimanje za narodno pjesništvo, koje je prevodio na talijanski i francuski. *Vidi više u*: Bersa, Josip, *op. cit.*: 163-164.; Štepanić, Gorana. "Bruerevićevi epigrami i *carmina* u rukopisu *Poetici componimenti in italiano, slavo e latino*" Kolo, časopis Matice hrvatske VI (1997), 4; 103-114; Stojan, Slavica, "Pjesnička ostavština Marka Bruerevića na četiri jezika", *Anali Dubrovnik*, 38, 2000.: 185-199.

10). Potom Hidža kuniće naziva malom utjehom (melemom) za djevojčice (*solatiolum puellulorum*), koju nije dobro koriti zlim jezikom (11-12), smatra da je dobro i pošteno što ih ima, ali u to vrijeme opasno jer je priroda čudesnom drskošću uredila taj rod: te će tri (tobože nježne) životinjice u godini dana dati bezbrojnu gomilu mladih i cijelu kuću zauzeti njima (17-20). Upozorava prijatelja da mora pripaziti, inače će mu ta grabežljiva, opaka vojska opustošiti bujni vrt s ločikama, hrenom kupusom i s crvenim jagodama. Slijedi najduhovitiji dio priče (27-32), gdje Hidža prijatelja opominje da mora pripaziti da ih iznenada ne obuzme velika ljubav prema slobodi i želja za demokratskim pravom. Naime odmah će vidjeti kako oslobođeni zakona žive neuredno. Slijedi aluzija na Plinijevu³²⁴ zabilješku o tome kako su stanovnici Baleara tražili vojnu pomoć od Augusta da suzbiju njihovo razmnožavanje, pa si je mlada vojska Romulovih potomaka pribavila ogromnu slavu okrutnim ratom protiv proždrljivih kunića na balearskim poljima:

Olim Romulidum ferox juventus

Campis in Balearibus voraces

Sevo Marte cuniculos subegit

Sparsoque imbuat insulas cruore

Ingentem et peperit sibi triumphum. (33-37)

Metaforom *Romulidum ferox juventus* Hidža se ruga i rimskoj vojsci koja nema pametnijega posla nego tamaniti kuniće.

Kao zadnju u ovoj skupini predstavljamo pjesmu "rugalicu" od deset stihova bez naslova i bez određenog adresata (I.6.2.),³²⁵ koju nalazimo samo u autografu u AMB 1154. Među satiričnim epigramima u elegijskom distihu prezentirali smo ostale pjesme na temu netalentiranih pjesnika. Radi se o duhovitoj satiri protiv hvalisavca. U prva četiri stiha pjesnik iznosi činjenice:

Scribis versiculos avesque captas,

Conflagras et amore feminarum

Et fastu nimio ambulas superbus

Teque ipsum facis extimasque pluris. (1-4)

³²⁴ Hidža u fusnoti svoje pjesme donosi zabilješku (LP 12, C.v. f 366v): *Plinius ad ingentem cuniculorum multitudinem destruendam Balearicos auxilium militare a D. Augusto petiere.* - to je zapravo poglavlje o životinjama u kojemu se, među ostalim, govori i o kunićima. *Vidi: Plinius, Naturalis historia, Liber VIII, 218.: Certum est Baliaricos adversus proventum eorum auxilium militare a Divo Augusto petisse.*

³²⁵ Ovdje bilježimo po jednu eliziju u tri stiha, te izostavljanje cijelog sloga u jednoj riječi u četvrtom, pa ponovno u zadnjem stihu: *extimas* umjesto *existimas*.

Potom pobija navedeno govoreći da se radi o lošem pjesniku, lošem ljubavniku i lošem lovcu koji piše loše stihove, rijetko ulovi koju pticu, a uvijek ljubi pokvarene djevojke, a što je najgore, sam sebe najviše cijeni. Hidža, opet u Katulovoj maniri, uz malu izmjenu u 3. stihu (*Hoc* umjesto *Et*) ponavlja 3. i 4. stih kojima završava pjesmu:

Teque ipsum fracis extimasque pluris? (10).

Upitnik na kraju, kojega u 4. stihu nema, trebao bi naglasiti porugu i nevjericu.

6. POKUŠAJ VREDNOVANJA LATINSKE POEZIJE ĐURA HIDŽE

Ako bismo se i složili da su estetski dometi Hidžine poezije na latinskom jeziku skromni u odnosu na broj napisanih stihova u raznim vrstama, nikako se ne bismo složili da njegova pjesnička ostvarenja u velikom broju slučajeva ne nadmašuju prosjek prigodničarske poezije njegova vremena. O vrijednosti njegovih prepjeva latinskih i grčkih pjesnika već su drugi istraživači izrazili pozitivan sud³²⁶. I Đuro Hidža, kao i brojni njegovi suvremenici, i ne samo suvremenici, zlatno je pero u perjanici onih koji potvrđuju kontinuiranu dvojezičnost hrvatske književnosti, hrvatskog i latinskog izraza, koje brojni naraštaji nisu svjesni, možda ponajviše stoga što je njezin latinski izraz još uvijek nedovoljno istražen.

Ako na temelju višegodišnjeg druženja s Hidžom u vrtu njegove Muze možemo reći da smo donekle uspjeli upoznati i Hidžu čovjeka, usuđujemo se zaključiti da su mu epigrami najdraži medij izražavanja. To osobito vrijedi za satirične u kojima ironija vješto, poput zmije puzi između redaka nerijetko se miješajući s metaforama. U elegijama nalazimo tankoćutnu, ili kako bi se u Dubrovniku reklo, *teneru* dušu osjetljivu za nevolje drugih ljudi i iskrenog prijatelja adresatima kojima se obraća. U poslanicama povremeno susrećemo filozofa, a uvijek izvrsnog poznavatelja klasične mitologije koji to znanje koristi za briljantne aluzije. U odama zbunjuje čitatelja ogromnim brojem suprotnosti, pa tako balansira između prave ode u kojoj izražava divljenje jednom Urbanu Appendiniju ili prema Dubrovniku, do neke vrste parodije prepune opscenih sadržaja u zadnjoj po redu koja se, osim po pjesničkoj formi, nikako ne bi mogla svrstati među ostale. Skupina njegovih hendekasilaba broji osam pjesama od kojih su četiri pohvalne (Antunu i Mihi Sorkočeviću, Ivanu Salatiću i Urbanu Appendiniju), jedna je satirična, bez određenog adresata, protiv lošeg pjesnika i lošeg lovca, jedna je šaljiva (Marku Bruereviću o kunićima), jedna je nadgrobna biskupu trebinjskom Nikoli Feriću, a u jednoj se obraća Franju Ranjini koji pati od podagre izražavajući suosjećanje i proklinjući tu bolest.

³²⁶ Ivan Kasumović. "Pjesme Urbana Appendinija i s njima izdana antologija dubrovačkih latinskih pjesama", *Rad JAZU* 174 (1908): 108-109; Željko Puratić. "Poezija Đura Hidže na latinskom i narodnom jeziku", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, Knjiga II, 1964: 215-235; Isti: "Đuro Hidža i Džono Rastić", *Živa antika*, XV 1, Skopje, 1965: 211-213; Isti: "Pjesničke poslanice Đura Hidže Dubrovčanina", *Živa antika*, Skopje, 18, 1968: 81-93.; Vladimir Vratović. "Đuro Hidža", *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Knjiga 3, Hrvatski latinisti II, Matica hrvatska; Zora, Zagreb 1970: 751-769.; Šimun Šonje. *Đuro Hidža prevoditelj*, Časopis Dubrovnik, 1986.; Branimir Glavičić. *Versifikacija hrvatskih latinista*, Književni krug, Split, 2001: 196-199 i 305-306.

U PRILOGU III. pod naslovom INCERTA donosimo još devetnaest neatribuiranih pjesama pronađenih u ZKD 393/3 s određenom dozom dvojbe da bi mogle biti Hidžine. Od epigrama se tu nalazi jedan satirični, dvanaest nabožnih, jedan moralni, jedan nadgrobni. Potom dolazi jedna elegija, dvije ode i na kraju jedna ekloga. Među Hidžinim potvrđenim i nama poznatim epigramima, samo je jedan nabožni (I.1.3.1.), što je malo vjerojatno, pa smo lako prihvatili da su ovi koje smo ovdje pronašli možda njegovi. Jednako je nevjerojatno da je Hidža napisao samo jednu eklogu (III.4.1.). Na temelju tematike i motiva, prvi bi epigram u ovoj skupini mogao lako doći i iz pera Ruđera Boškovića, ali broj elizija je prevelik u odnosu na poznate Boškovićeve pjesme. Elegija je tematikom i motivima bliska Hidži ode isto tako. Dublje istraživanje autorstva pjesama iz ovog poglavlja ostavljamo za neku drugu priliku. Gledajući Hidžin latinski opus kao cjelinu, uzimajući u obzir sve njegove nesavršenosti i svijetle točke u pogledu dikcije, versifikacije, tematike, žanra, parafraziranja antičkih uzora ili izbrušenosti jezika i stila, ne možemo reći da njegove pjesme ostavljaju čitatelja ravnodušnim. Naprotiv, osobito je dojmljiv njegov osobni stav koji prožima svaki stih. Bilo da tuguje, suosjeća, kritizira ili hvali neku pojavu ili osobu, Hidža to čini iz dubine duše, što čitatelja nikako ne može ostaviti ravnodušnim, sviđao mu se autorov stav ili ne. Za razliku od većine svojih suvremenika koji su se u vrijeme francuske i austrijske okupacije Dubrovnika mudro povukli na svoja imanja te, pod parolom "*svaka sila za vremena*", čekali povoljnije vjetrove pišući "neutralnu" ili čak poltronsku poeziju, dodvoravajući se aktualnoj vlasti,³²⁷ Hidža ostaje u Gradu i piše politički vrlo angažirane stihove. Nije to samo elegija *De bono carceris* čiju je hrvatsku verziju objavila Slavica Stojan.³²⁸ Osim još nekih pjesama, tu kvalifikaciju zaslužuju i njegovi brojni epigrami, osobito oni u kojima napada francusku upravu u Dubrovniku. Austrijance je u početku prihvatio kao manje zlo od Francuza, ali ni njih nisu mimoišle oštre strjelice Hidžinih epigrama. Kad se on u epigramima obraća upravitelju ili o njemu govori

³²⁷ "20.05.1808. u 21:00 prispje Marmont u Dubrovnik, nađe sav grad rasvijetljen, a građane pune istinita veselja. 30.05.1808. u čast Marmontu organizirana je književna zabava (Accademia letteraria) u koju su sonetima, elegijama, eklogama i dr. sudjelovali Marmontovi udvarači: Petar Sorgo, Vlaho i Vice Vodopić, Miho Martinelli, Luka Rocci, Giacomo Lindi, pop Niko Đurjan, Niko Sorgo, pop Petar Bona, Ivo Guska, Mato Brailo, Anđelo Descarneau, Pavao Prlender, Niko Bender, Niko Balbi, Josip Chersa, Mate Katičić, Marijan Borijani, Mate Radinković, Niko Saraka, Stjepan Lupini, Stjepan Radmili, Ivo Milković, pop Stjepan Milovčić, Antun Červa, Simo Novaković, Damjan Zembrović, Mato Đurašić, Antun Antunović, Miho Ljubisavljević, Karlo Pozze, Luka Zamanja, Tomo Resti. O čemu se tom prigodom govorilo? Zahvaljivalo se Napoleunu zbog promaknuća Marmontova; slavile su se moralne kreposti gospodina hercega (Marmonta), njegove vojničke vrline, njegova privrženost k Dubrovniku, ljubav Dubrovčana prema njemu; hvalili su se i nenavidjeli dubrovački pjesnici poradi pjesama spjevanih u raznim jezicima, kojima proslavljaše hercega (Kr. Dal. 1808. br. 25 str. 194-196; br. 29, str. 231-232). – Ponosni se evo gospari dubrovački brzo poniziše sa svojim udesom, te se posve lijepo zabavljaju, slaveći grobare nad grobom dubrovačke slobode koju onako zanosno div na našem Parnasu Gundulić u svojoj *Dubravci* proslavi", Petar Karlić: *Kraljski Dalmatin (1806.-1810.)*, Matica dalmatinska, Zadar, 1912.: str. 85-86.

³²⁸ Slavica Stojan. *Jedna nepoznata politička pjesma Đura Hidže, Anali Dubrovnik*, 37, 1999.: 237-250.

nazivom *Dalmata*, nismo svaki put sigurni je li oštrica uperena protiv francuskog upravitelja Garanjina ili protiv austrijskog Liliemberga, jer su i jedan i drugi dolazili iz Dalmacije, Garanjin iz Trogira, Liliemberg iz Zadra, što je za Hidžu bila druga država. Tom "blebetalu", kako ga naziva Luko Pavlović,³²⁹ nije ništa značila izreka *Inter arma silent Musae*. Njegovi satirični epigrami, iako formalno ne slijede slijepo "marcijalovski model" niti ih uvijek odlikuje *brevitas*, puni su ironije koja katkada zvuči okrutno, a oštrica im je škorpionovski ubojita. Ima tu i opscenih stihova,³³⁰ ima i nepotrebno prostih riječi u poslanicama u kojima prigovara svome prijatelju Džonu Rastiću zbog pisanja opscenih stihova. Unatoč svemu nabrojanome, ne treba mu osporavati snagu poruke niti zanemariti opći dojam koji njegove pjesme, makar mu i nedostajalo versifikacijske i stilske dotjeranosti, ostavljaju na čitatelja.

³²⁹ *Nonnulla epigrammata Georgii Antonii Higgię* (DADU, LP 12, f 347v).

³³⁰ I.5.8.

7. ZAKLJUČAK

Nakon prikupljanja Hidžine književne ostavštine pisane latinskim jezikom, u rukopisnim zbirkama Arhiva Male braće (AMB), Znanstvene knjižnice (ZKD) i Državnog arhiva u Dubrovniku (HR-DADU), sve smo pronađene pjesme prepisali. Ovim radom nisu obuhvaćene pjesme iz mladenačke dobi koje bi se možda mogle naći u Bologni ili nekom drugom talijanskom gradu u kojemu je Hidža živio tijekom svoga boravka u Italiji. Prepisane smo pjesme razvrstali prema žanrovskoj pripadnosti. Između pjesama koje smo našli u više primjeraka, bilo da se radi o autografima ili o prijepisima, nakon pažljive usporedbe, odabrali smo onu varijantu koja nam se činila metrički i semantički najboljom, dajući pri tome prednost autografima, i to, ako je bilo moguće utvrditi kronologiju, mlađim verzijama.

Zadatak nije bio lagan s obzirom na činjenicu da postoje samo tri rukopisne cjeline u kojima su pjesme numerirane, a samo jedna od njih i žanrovski predstavlja cjelinu, a to je autografska zbirka od četiri pjesničke poslanice (*Epistole*) koja se čuva u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku pod signaturom 433.³³¹ Druga, također autografska, koja sadržava uglavnom epigrame, čuva se u Državnom arhivu u Dubrovniku pod signaturom HR-DADU 62 (21.2.) *Memoriae*, br. 103.³³² Treća je zbirka prijepisa iz pera samog don Luka Pavlovića u HR-DADU 283 *Osobni fond don Luka Pavlovića knj. br. 12 (stari br. 397)*.³³³ Tu su prijepisi Hidžinih pjesama svrstani u tri skupine. Prva, pod naslovom *Nonnulla epigrammata Georgii Antonii Higgię*,³³⁴ sadržava prijepis 92 Hidžina epigrama. Nakon nje slijedi niz pjesama koje na neki način također čine cjelinu, makar nemaju zajedničkog naslova.³³⁵ Radi se o šest elegija, od kojih je prva pod naslovom *Questus Raguseę*, druga *De bono carceris*, a nakon toga slijede četiri, pod raznim naslovima, upućene konavoskom knezu Matu Đorđiću. Cjelinu završavaju dvije pjesme u heksametrima. Ispred prve od njih stoji naslov *Ad N. N. Umblę ęstivantem*, a ispod tog naslova *Carmen 1*, nakon koje slijedi *Carmen 2*. Na tu cjelinu nastavlja se zbirka prijepisa pod zajedničkim naslovom *Carmina varia doctoris Georgii Higgię*.³³⁶ Tu doista nalazimo različite pjesme, epigrame svih vrsta, elegije, ode, hendekasilabe i jednu dužu pjesmu u heksametrima pod naslovom *Ad amicum N. N. F. F. (B.*

³³¹ ZKD 433.

³³² Mem. 103.

³³³ LP 12.

³³⁴ LP 12, Non.

³³⁵ LP 12, f. 349-359v.

³³⁶ LP 12, C. v., f. 361-389.

A.) *Sermo*. Vrlo je teško utvrditi kriterije prema kojima je prepisivač baš tako rasporedio pjesme. Sve ostale pjesme nalazimo u različitim sveščićima zajedno s pjesmama ostalih pjesnika ili izvan sveščića na zasebnim listićima. Nakon razvrstavanja i numeracije pjesama dobili smo korpus od 3.140 stihova u 214 pjesama u rukopisu. Sve te pjesme ovdje se nalaze pod naslovom PRILOG I. Nakon toga slijedi PRILOG II u kojemu se nalaze prijepisi pjesama tiskanih u raznim zbornicima. Radi se o 32 pjesme s ukupno 422 stiha od kojih dvanaest pjesama³³⁷ nismo pronašli u rukopisima. Kad govorimo o broju tiskanih stihova, ne treba zaboraviti ni određeni broj stihova koje nalazimo i u rukopisu, a citiraju ih Puratić, Vratović i Glavičić u svojim spomenutim radovima, što kao cjelovite pjesme, što samo neke stihove. S obzirom na žanrovsku pripadnost, od ukupnog Hidžina opusa tiskano je 25 epigrama, šest elegija i jedna *sermo*. Među epigramina u elegijskom distihu sedam je satiričnih, deset pohvalnih, šest žalobnih i jedan epitalamij . Tu je i jedna pohvalna pjesma u hendekasilabima.

U PRILOGU III. pod naslovom *Incerta* donosimo još devetnaest neatribuiranih pjesama s ukupno 407 stihova pronađenih u ZKD 393/3 s određenom dozom dvojbe da bi mogle biti Hidžine. Od epigrama se tu nalazi jedan satirični, dvanaest nabožnih, jedan moralni, jedan nadgrobnni. Potom dolazi jedna elegija, dvije ode i na kraju jedna ekloga. Dublje istraživanje autorstva pjesama iz ovog poglavlja ostavljamo za neku drugu priliku.

Razloge za tako mali broj tiskanih pjesama u odnosu na broj napisanih, djelomično valja tražiti i u samom autoru. On očito nije bio za to gorljivo zainteresiran, pa se čini da je i sam svoju poeziju na latinskom manje cijenio nego svoje druge pjesničke izričaje, osobito prijevode rimske lirike na hrvatski jezik. Pripremajući kritičko izdanje, u PRILOZIMA I. i III. pjesme smo razvrstali prema kriteriju žanrovske pripadnosti, dok u PRILOGU II. tiskane pjesme dolaze kronološki prema godini tiskanja. U sljedećem pregledu uz svaku književnu vrstu u zagradi stoji broj pjesama.

PRILOG I. RUKOPISI

1. **EPIGRAMI** (178)
 - 1.1. SATIRIČNI I ŠALJIVI (116)
 - 1.2. POHVALNI (28)
 - 1.3. NABOŽNI (1)

³³⁷ II.7.; II.9.; II.10.; II.11.; II.12.; II.13.; II.18.; II.19.; II.21.; II.22.; II.23.

1.4. NADGROBNI I ŽALOBNI (19)

1.5. MORALNI (14)

2. EPISTOLE (4)

3. *SERMONES* (2)

4. ELEGIJE (15)

5. ODE (8)

6. HENDEKASILABI (7)

PRILOG II. TISKANE PJESME (32)

PRILOG III. *INCERTA* (19)

Unatoč činjenici da su je pisala i najsajjnija pera zlatnog doba rimske književnosti, prigodničarsku poeziju teoretičari književnosti uglavnom smatraju manje vrijednom. Međutim, treba imati na umu da "ovoj vrsti poezije nije bitna estetska kvaliteta, nego njezina funkcija da navede vrijednosti, prije svega moralne i političke, koje su u društvu na cijeni, te da ukaže na događaj koji je potvrda tih vrijednosti te je stoga za društvo i pojedinca u određenome trenutku važan."³³⁸ Hidžin epigramatski opus nikako nije usporediv s Kunićevim, ali nije ni beznačajan. Pisao je pohvalne, žalobne, moralne i nabožne, ali njegovu temperamentu najbolje odgovaraju satirični epigrami. Njegove elegije su, uz epigrame, možda najsnažniji dio njegova opusa i najbolje oslikavaju samog pjesnika, njegove osobne stavove i njegove prijateljske veze. Nakon toga dolaze neke ode,³³⁹ pa *sermones*. Većina Hidžinih oda slijedi klasičnu formu, a osobito su dojmljive one vezane za odlazak Urbana Appendinija u Zadar. *Epistole* odražavaju izvrsno poznavanje medicinske terminologije, što navodi na zaključak da su pisane dok je još bio student, ili u Italiji, ili za boravka u Gradu za vrijeme praznika. Unatoč činjenici da im tematika nije nezanimljiva, ove četiri poslanice koje Hidža zove *epistole*, prepune metafora i mitološke simbolike, možda najsnažnije odražavaju njegovo poznavanje rimskih uzora, ali ne ubrajaju se u Hidžina najbolja pjesnička ostvarenja i nedostaje im dotjeranosti i svježine. Tri poslanice koje Hidža naziva *sermones* nastale su puno kasnije, prema sadržaju bi se reklo da bi to moglo biti na kraju francuske i početku austrijske vladavine. Te pjesme odražavaju pjesničku zrelost i stilski su dotjeranije. Tematika im je također iz svakodnevnog života, ali je pjesnički izraz svježiji nego u *epistolama*. Dok *epistole* odražavaju "salonsku" ustajalost s puno moraliziranja, kod *sermones* se ima dojam da su

³³⁸ Irena Bratičević. "Latinsko prigodno pjesništvo u Dubrovniku u 19.st.", *Latina et Graeca*, br. 8, Zagreb, 2005.:15-29.

³³⁹ I.5.1; I.5.4.-7.

pisane u nekom perivoju pred širokim obzorom. Osim svjedočanstva o vremenu u kojem je pjesnik živio, Hidžina latinska poezija nipošto nije zanemariv dio našeg književnog stvaralaštva na latinskom jeziku. Stoga smatramo da je taj dio njegova književnog opusa zaslužio kritičko izdanje koje će biti temelj za daljnja istraživanja i objektivniju procjenu njegovih radova.

8. FONTES

Primarna literatura

Rukopisi:

1. Arhiv Male braće Dubrovnik

a) Autografi:

AMB 1154; 1217; 1261; 1262; 1263; 1264; 1265.

b) Prijepisi:

AMB 162; 180; 301; 1158; 1298; 1346; 1369; 1423; 1431; 1487; 1492; 1504; 1570;
1590; 1635.

2. Državni arhiv Dubrovnik

HR-DADU 62 (21.1) Memoriae, br. 103 - autograf

HR-DADU 283 Osobni fond don Luka Pavlovića, Knj. br. 12 - prijepisi

HR-DADU 283 Osobni fond don Luka Pavlovića, Knj. br. 14 - prijepisi

3. Znanstvena knjižnica Dubrovnik

a) Autografi:

ZKD 360/X; 393/4; 433.

b) Prijepisi:

ZKD 220; 393/2; 393/3; 393/5; 393/7; 400; 407; 408; 696/2.

4. Slavenska knjižnica u Pragu

Rkp. SK T 9054 Rastić, Džono. *Vellus aureum*

Sekundarna literatura

1. Zbornici:

- Sorkočević, Miho. *Elogio dell'abate Raimondo Cunich* [potpis u posveti: Michele co. di Sorgo]. Ragusa: [s.n.], 1795.

- *Versi in morte di Giorgio Detorres, Dottore in Filosofia e Medicina*, Presso Antonio Martecchini, Ragusa 1802.

- *Per le nozze del signor cavaliere Gianluca Garagnin e della signora Francesca Borelli*,

- Poesie*, Delle stampe di Antonio Martecchini, Ragusa, 1810.
- *Nave Ragusea col nome del celebre antico matematico Marino Ghetaldi, Componenti latini, italiani ed ilirici*, Italia, 1819.
 - *Urbani Appendini Carmina. Accedunt Selecta illustrium Ragusinorum poemata*. Typis Martechinianis, Dubrovnik 1811.: 343-344.
 - *Pel solenne ingresso alla Chiesa Catedrale di Lesina dell' illustrissimo e reverendissimo Monsignor Giovanni Scacoz*, presso lo stamp. Martecchini, Ragusa, 1823.
 - *In morte di Tommaso Chersa. Versi*, per Antonio Martecchini, Ragusa, 1824.
 - *Per giorno natalizio di sua maesta Francesco I. imperatore d'Austria. Versi*, Dai torchj. di Antonio Martecchini, Ragusa, 1829.
 - *Per solenne ingresso nella sua chiesa dell' illustrissimo e reverendissimo monsignore Antonio Giuriceo vescovo di Ragusa Versi*, Dalla tipografia Martecchini, Ragusa, 1831.
 - Kaznačić, Antun. "Nešto o Dru. Gjurju Higji (Hidži)", *Programma dell' I. R. Ginnasio Superiore di Stato in Ragusa alla fine dell' anno scolastico 1871-72*, II. Ragusa: Tipografia di Carlo Pretner, 1872.: 55-61.

Ostali izvori:

- Appendini, Francesco Maria. "Necrologia Antonio Higgia raguseo", *Gazzetta di Zara* N°97, 3. decembre 1833.: 387/388; (Fine) N° 98, 6. decembre 1833.:391/392.
- Bersa, Josip. *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*, Matica Hrvatska, Dubrovnik, 2002.
- Bratičević Irena. "Ovidije pretvoreni: Četiri prijevoda Đurđevićeve pjesme Bijeljaše se izdaleka," *Građa za povijest književnosti hrvatske, knjiga 37* (2010): 189-266, bilješka 64.
- Bratičević, Irena. "Latinsko prigodno pjesništvo u Dubrovniku u 19. st.", *Latina et Graeca*, br. 8, Zagreb, 2005.:15-29.
- Bratičević, Irena. "Novi prilozi za životopis Rajmunda Kunića", *Povijesni prilozi 43*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2012.:193-215.
- Brezak-Stamać Dubravka. "Književno-povijesni pregled poslanica u stihu i prozi u povijesti europskoga pjesništva od antike do renesanse", *Croatica et Slavica Iadertina VIII/II*, Zadar (2012): 403-438.
- Bricko, Marina. "Epigram i njegov klasik" u: *Marko Valerije Marcijal, Epigrami*, Prevela i priredila Marina Bricko, Matica Hrvatska, Zagreb, MCMXCVIII.: 5-42.
- Brlek, Mijo, Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku, knjiga I, Zagreb 1952.
- Brlek, Mijo I. "Knjižnica Male braće u Dubrovniku", posthumno pretisak magistarskog rada

- (uz nadopune podacima u razdoblju od 1952. kad je rad objavljen, do 1985. kad se obilježava obljetnica) u monografiji *SAMOSTAN MALE BRAĆE U DUBROVNIKU*, U spomen 750. godišnjice prisutnosti Male braće u Dubrovniku, 1235-1985, Kršćanska sadašnjost, Zagreb i Samostan male braće, Dubrovnik, 1985.: 587-614.
- Cerva, Serafin Marija. *Prolegomena za Svetu dubrovačku metropoliju*, priredio Relja Seferović, Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012.: 485, 518.
 - Ćosić, Stjepan. "Dubrovnik u Ilirskim Pokrajinama", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* (1997): 37-62.
 - Ćosić, Stjepan. "Književnik i znanstvenik Josip Bersa (1862.-1932.)" u Bersa, Josip. *Dubrovačke slike i prilike*. Matica hrvatska, Dubrovnik. 2002.:11-19.
 - Ćosić, Stjepan. "Luko Stulli i dubrovačka književna baština", *Anali Dubrovnik* 41 (2003.):259-286.
 - Frangeš, Ivo. *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod MH i Cankarjeva založba, Zareb-Ljubljana, 1987.: 29-51.
 - Furulija, Minela. "Utemeljenje ženskog samostana sv. Katarine u Dubrovniku", *Povijesni prilozi*, Vol. 45, Prosinac 2013.:115-133.
 - Glavičić, Branimir, *Versifikacija hrvatskih latinista*, Književni krug, Split, 2001.: 196-199 i 305-306.
 - Horvat, Vladimir. "Postignuća isusovačkih leksikografa dopreporodnoga razdoblja", *Filologija* 58, Zagreb, 2012., pregledni članak: 163-189.
 - *Hrvatski Franjevački Biografski Leksikon*, LZ Miroslav Krleža, Zagreb, 2010.: 500, natuknica: Sorkočević Bobaljević, Franjo (Sorgo-Bobali), provincijal i biskup (Dubrovnik, 1721.-Ston, 29.VI.1800.)
 - *Hrvatski Franjevački biografski leksikon*, Urednici: F. E. Hoško, P. Ćošković, V.Kapetanić, LZMK i Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i BiH, Zagreb, 2010.: 2-3, 5.
 - Ivančević, Vinko. "O dubrovačkom diplomatu Franu Ranjini (1713-91)," *Historijski zbornik, godina XXV-XXVI, 1792.-1793*. Glavni i odgovorni urednik Jaroslav Šidak, Zagreb 1974.: 203-228.
 - Janeković Römer, Zdenka. "Ladanjska Arkadija Junija Antunova de Resti (1755.-1814.) - utočište starog svijeta", *Peristil* 56/2013.: 207-212.
 - Jovanović, Neven. "Paratekst i loci biblici kao put od stila do tumačenja Marulićeva evanđelistara", *Colloquia Maruliana XII*, Split, 2003.:23-46.
 - Kapetanić, Niko, Vekarić, Nenad. *Konavoski rodovi*, sv. 2, Dubrovnik: Zavod za povijesne

znanosti HAZU 2002.:13-14.

- Kastropil, Stjepan; Bete, Matija. *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik*, Knjiga II: Rukopisi na stranim jezicima. 2. promijenjeno i dopunjeno izdanje, Dubrovačke knjižnice, Priredio Davor Ljubimir, Dubrovnik, 1997.: 63.
- Kasumović, Ivan. "Pjesme Urbana Appendinija i s njima izdana antologija dubrovačkih latinskih pjesama", *Rad*, JAZU, Knjiga 174, Zagreb 1908.: 1-116.
- Katul. Pjesme (Carmina Catulli). Priredio i preveo Dubravko Škiljan, *Latina et Graeca*, Knjiga I, II. izdanje, Zagreb, 1966.:19
- Knezović, Pavao. "Hrvatski latinisti 18. i 19. st.", *Introduzione allo studio della lingua, letteratura e cultura croata / Uvod u studij hrvatskog jezika, književnosti i kulture: Atti del Convegno Internazionale di Studi, Udine, 20-21 novembre 1997.*, Forum, Udine 1999.: 177-189.
- Koerbler, Đuro. "Dubrovčanin Marko Faustin Galjuf (Gagliuffi), posljednji naš latinist", *Rad HAZU*, 194, Zagreb 1912.: 182.
- Kombol, Mihovil. *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, II. izdanje, MH, Zagreb, 1961.: 334.
- Koščak, Vladimir u Horvat, Josip. *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Drugi svezak, Globus - ČGP DELO, Zagreb - Ljubljana, 1980.:423-451.
- *Leksikon Hrvatskih pisaca*, Urednici D. Fališevac/K. Nemeč/D. Novaković, Školska Knjiga Zagreb, 2000.: 30
- Lesky, Albin. *Povijest grčke književnosti*, Golden Marketing, Zagreb, 2001. Preveo Zdeslav Dukat:123-127.
- Lupis, Vinicije B. "Antun Sorkočević - dubrovački političar, književnik i glazbenik" u *Antun i Luka Sorkočević diplomati i skladatelji*, Dubrovački muzeji, urednica Pavica Vilać, Zagreb, 2014.:159-169.
- Milić, Marijo. *Pape od sv. Petra do Ivana Pavla II.*, Laus, Split 2000.
- Novaković, Darko. "Latinsko pjesništvo hrvatskoga humanizma" u Tomasović, Novaković. *Judita Marka Marulića; Latinsko pjesništvo hrvatskoga humanizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.
- Pederin, Ivan. "Otpor francuskoj vlasti u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama poslije 1806.", *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45/2003.:291-308.
- Pederin. Ivan, "Dubrovački ilirac Antun Kaznačić". *Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog cetra JAZU*, sv. 24/25, Dubrovnik(1987.): 161-170.
- Perić Gavrančić Sanja. "Neobjavljeni autografi basna Đure Ferića (1739.-1820.) u odnosu

- prema dubrovačkoj pisanoj tradiciji", *Rasprave* Instituta za Hrvatski jezik i jezikoslovlje 34 (2008.).
- Poljak, Izidor. "Svećenici koji su djelovali u Dubrovačkoj biskupiji u zadnja dva stoljeća", *Naša Gospa*, Dubrovnik, XV (2009.), br. 40: 50-66.
 - Puratić, Željko. "Poezija Đura Hidže Dubrovčanina na latinskom i narodnom jeziku", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, Knjiga II, Sarajevo, 1964: 415-435.
 - Puratić, Željko. "Đuro Hidža i Džono Rastić", *Živa antika*, XV 1, Skopje, 1965:211-213.
 - Puratić, Željko. "Pjesničke poslanice Đura Hidže Dubrovčanina", *Živa antika* XVIII 1, Skopje. 1968.: 81-93.
 - Radelj, Petar Marija. "Dubrovačke relikvije sv. Stjepana Ugarskog", *Časopis Dubrovnik*, Dubrovnik, XI, 3-4, 2000.: 269-303.
 - Stepanić, Gorana. "Bruerevićevi epigrami i carmina u rukopisu *Poetici componimenti in italiano, slavo e latino*," *Kolo*, časopis Matice hrvatske (1331-0992) VI, 1977. vol.4: 103-114.
 - Stojan, Slavica. "Pjesnička ostavština Marka Bruerevića na četiri jezika," *Anali Dubrovnik*, 38, 2000.: 185-199.
 - Stojan, Slavica. "Jedna nepoznata politička pjesma Đura Hidže", *Anali Dubrovnik*, 37 1999.: 237-250.
 - Stojan, Slavica. *U salonu Marije Giorgi Bona*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik, 1996.: 13-18.
 - Šicel, Miroslav. "Problem periodizacije hrvatske književnosti na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće s osobitim obzirom na kajkavsko stvaralaštvo", *Dani hvarskog kazališta*, Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol. 19, HAZU i Književni krug Split, 1998.: 5-11.
 - Šimunković, Ljerka; Bajić-Žarko, Nataša. "Iz korespondencije Dominika i Ivana Luke Garanjina", *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, sv. 20 (tematski broj), Državni arhiv u Splitu, Split, 2005. 359 stranica.
 - Šimunković, Ljerka; Bajić-Žarko, Nataša; Rožman, Miroslav. "Pisma Ivana Luke Garagnina bratu Dominiku 1806.-1814.", *Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, sv. 22 (tematski broj), Državni arhiv u Splitu, Split, 2008.-2009.: 9-29.
 - Šonje, Šimun. *Đuro Hidža prevoditelj*, Časopis Dubrovnik, Dubrovnik, 1986.: 5-10.
 - Tvtković, Hijacint. *Postanak i razvitak Franjevačke provincije u Dubrovniku* (Priredio i uvodnik napisao fra Josip Sopta), Franjevačka provincija u Dalmaciji i Istri - Zadar, Dubrovnik, 2014., bilj. 10: 106-7 bilj. 10: AMB, 2015, Andrijašević, *Acta et decreta* f. 14v.

- Urban, Mirjana. "Umjesto pogovora," *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik, knjiga II*. Dubrovačke knjižnice Dubrovnik, 1997.
- Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika, sv. 3, Vlasteoski rodovi (M - Z)*, Zavod za povijesne znanosti HAZU, Dubrovnik 2012.: 186
- Vojnović, Lujo. *Pad Dubrovnika, Knjiga prva (1797,-1806.), Knjiga druga (1807.-1815.)*, piševo izdanje, Dionička tiskara u Zagrebu 1906.
- Vratović, Vladimir. "Đuro Hidža - Georgius Higgia (1753.-1833.)" u *Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj.3. Hrvatski latinisti II*. Matica Hrvatska i Zora, Zagreb, 1970: 751-769.
- Vratović, Vladimir. "Istaknutiji hrvatski latinisti i književni krugovi", *Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knj. 2, Hrvatski latinisti I*, Matica hrvatska/Zora, Zagreb, 1969.: 8-19.
- Vratović, Vladimir. *Latinsko pjesništvo u Hrvata*, Školske novine, Zagreb, 1997.
- Vratović, Vladimir. "Marko Bruerević - Marcus Bruere Desrivauxius (1765.-1823.)", *Pet stoljeća Hrvatske Književnosti, Knjiga 3, Hrvatski Latinisti II*, Matica hrvatska/Zora, Zagreb, 1970.: 877-893.
- Vratović, Vladimir: *Horacije u dubrovačkom pjesništvu 18. i 19. stoljeća*, Biakova, Zagreb,
- Zamarovsky, Vojtech. *Junaci antičkih mitova*, Školska knjiga, Zagreb, 1973.

Izvor za istraživanje podudarnosti u stihovima rimskih pjesnika:

- <http://www.mqdq.it/> (pristupljeno: veljača/ožujak 2015.)

Ostali i izvori pronađeni na Internetu:

- <http://www.treccani.it/enciclopedia/ricerca/Nannoni,-Lorenzo,-chirurgo-/> (pristupljeno: 23.9.2014.)
- <http://www.treccani.it/enciclopedia/ricerca/Cotugno,-Domenico,-anatomista/> (pristupljeno 23.9.2014.)
- http://en.wikipedia.org/wiki/Francesco_Maria_Zanotti (pristupljeno: 23.9.2014.).
- Hanisch, Herdmann. "Jačanje ruskog carstva za Katarine II. (1762-1796)" u *Povijest Rusije*, Prvo izmijenjeno e-izdanje 2009.: 114-267
- <https://www.scribd.com/doc/95080017/Erdman-Hanis-Povijest-Rusije> (pristupljeno: siječanj 2015).
- Huzanić, Jelena, *Latinski stihovi Antuna Agića*, diplomski rad, 2013.
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/2201/1/Huzani%C4%87,%20Jelena%20-%20Latinski%20stihovi%20Antuna%20Agi%C4%87a%20-%20diplomski%20rad.pdf> (pristupljeno: svibanj 2015.)

<http://www.thelatinlibrary.com/horace/carm3.shtml> (pristupljeno: svibanj 2015.)

Rječnici:

- Du Cange, et al., *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, ed. augm. Niort: L. Favre, 1883.-1887.. <http://ducange.enc.sorbonne.fr> (pristupljeno: listopad 2014. - siječanj 2015.)
- Divković, Mirko, *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, II. izdanje, Zagreb 1900. Reprint osmo izdanje 1997.
- Charlton T. Lewis, Charles Short, *A Latin Dictionary*. <http://www.perseus.tufts.edu/> (pristupljeno: listopad 2014. - siječanj 2015.)
- Marević, Jozo, *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*, Marka, Velika Gorica i Matica Hrvatska, Zagreb 2000.

PRILOG I - RUKOPISI

I.1.EPIGRAMI

I.1.1. SATIRIČNI I ŠALJIVI EPIGRAMI

I.1.1.1.

Fulvia Marci Tulli Ciceronis linguam acu pungit
(Mem. 103.2. A)

Sęva tenens claram Ciceronis Fulvia linguam

Plurima subtili vulnera fecit acu.

Quod scelus agrederis, quid, demens femina, tentas?

Vis punire tuo dicta probrosa viro?

Laudabunt omnes Ciceronis scripta nepotes

5

Damnabuntque tuum sęcula cuncta scelus.

Hec lingua ęternos victura meretur honores,

Illius eque tua gloria crescet acu.

I.1.1.2.

(Mem. 103.4.)

Eva, si fuerat venturi conscia fati,

Crede mihi citius lęderet illa Deum.

Dic cur? Cur clausum sciret recludere lumen

Atque viro sciret nuda placere magis?

I.1.1.3.

De Eleonora, que
domum suam aufugerat
(Mem. 103.5.)

Eleonora, tuam repetas desiderat ędem

Vir tuus, haud solito ut gaudeat in coitu,

Non quia tuta domus multos servata per annos

Directore caret auxilioque tuo.

Vir tuus ut propriam repetas desiderat ędem

5

Neve alius tecum gaudeat in coitu.

I.1.1.4.
Ad Giorgium recusantem munus militię oblatum
dum in sponsum se promiserat
(Mem. 103.6.)

Munus onoratum renuisti sumere, Giorgi,
Militię tibi quod prębuit Ungaria.
Pol male fecisti et de te male multa loquntur
Multa viri, multum femina, multa patres,
Has inter varias voces vestram audio: "Fungi 5
Difficile est geminę munera militię."

I.1.1.5.
In Junium mollem
scribentem epigrammata mollia
(Mem. 103.7.)

Molia sunt equidem scribis quę epigrammata, Juni.
Molia, sed certe sunt magis illa tui.
Molia sunt equidem, sed sunt sine pondere et arte.
Sunt inopes rerum, non sine dente tamen.
Molia cum scribis, dicis cum molia, Juni, 5
Heu dubito te non molia perficere.

I.1.1.6.
In Eleonoram
de discessu Redani amantis sui
(Mem. 103.8.)

Eleonora, tuos, dic, quid conturbat ocellos
Aut cur infecit pallidus ora color.
Redanum plorant oculi? Color infecit ora
Palidus? Extingui pectore cepit amor.

I.1.1.7.
In Geliam deformem et invidiosam
(Mem. 103.9.)

Sepius ancilae formosos, Gelia, vultus
 Unguibus infensis dilacerare soles.

Illius laceras vultus, tua tu linis ora.

 Non esse invidiam hoc quis dubitare potest?

I.1.1.8.
In Sigismundum
(Mem. 103.10.)

Ante tui ajebas, Sigismunde, funera patris:³⁴⁰

 "Alea nulla mihi", Gaure, placere potest."

Interiit genitor, tibi nunc placet alea valde.

 Nam, tibi sunt nummi perdere quos poteris.

Quos si perdideris, Pol, plus nil juris habebit

5

 Sors in te, tibi namque alea nulla placet.

I.1.1.9.
Ad Gaurum quem, postquam pedicaverat, Ario contemptum
 rejecerat a se
(Mem. 103.11.)

Queris cur fozsum contempserat Ario corpus,
 Gaure, tuum. Queris, Gaure, sed invenies.

Dicam cur fozsum contempserat Ario corpus,
 Gaure, tuum? Sterilis vinea spreta jacet.

I.1.1.10.
In Maronem inconstantem
(Mem. 103.12.)

Mane mihi dixti Benedicti sumere vestem,

³⁴⁰ Ante tui ajebas, Sigismunde, funera patris: *suprascriptum*] Sigismunde, tuus genitor dum vixit, ajebas

Francisci medias sole tenente vias.
 Vespere contemptis illis Egnatia vestis
 Afirmas serio quod tibi sola placet.
 Saeclarem noctu tu vitam laudibus efers, 5
 Cum lux advenerit, clericus esse cupis.
 Multus homo fieri, Maro, vis, non fis tamen ullus.
 Multus homo fieri vis? Cito nullus eris.

I.1.1.11.
 Cupido in gremio matris loquitur
 (Mem. 103.13.)

Fessus Amor tremulum ex humeris suspenderat arcum
 Ludebatque suę Cypridis in gremio.
 Post ludos dixit matri puer: "O mea mater,
 Quid feci ęternis, dic mihi, cęlicolis,
 Cur mea perpetua privarunt lumina luce, 5
 Cur parvo et nudus corpore semper ero."
 Tunc Venus: "O puer, o oculis mihi carior ipsis,
 Patrasti ęternos nil, puer, in superos.
 Ut tua perpetua privarunt lumina luce,
 Numina si jaculis corda ferire vides? 10
 Parvus es, ast nulli tanta est permissa potestas:
 Quo nudus magis est, eo magis ardet amor".

I.1.1.12.
 In Clementem Culum obtrectatorem et maledicum
 tetrastichon
 (Mem. 103.14.)

Quod male de multis crebro pedebat in urbe,³⁴¹
 Juni, sponsa culum sumere pacta negat.
 Amisit sponsam et varios cum dote sodales.
 Heu, sese proprio perdidit officio!

³⁴¹ Quod male de multis crebro pedebat in urbe,] Quod male de multis crebro non pauca pedebat,

I.1.1.13.
In quendam Gaurum alienas prædicas e pulpite recitantem
(Mem. 103.15.)

E tumulo recitas alienos, Gaure, labores.

Te laudant; noli, Gaure, placere tibi!

Non ego te reputo presenti laude merentem,

Nam quod, Gaure, facis, psitacus hoc faceret.

I.1.1.14.
De matre pinguissima et filia macra
(Mem. 103.16.)

Crassior est culta mater pinguissima porca

Sicior est crudo filia macra sene.

Orna dimidia natam pinguedine, mater!

Tunc qualis mater, filia talis erit.

I.1.1.15.
Ad antistitem³⁴² clerum multiplicantem
(Mem.103.17.)

Quod clerum antistes, plures queruntur, in horam

Multiplicat celerem et multiplicare studet.

Optime namque omnis distinguitur³⁴³ a grege pastor,

A grege pastores militiaque duces.

Quo magis in stabulis hircorum, pastor habebit 5

Stercoris, eo magis et velleris excipiet.

I.1.1.16.
Ad Joachimum, illepidum scriptorem
(Mem. 103.18.)

Incultum, Joachime, librum cui deficit omnis

Gratia, Teutonicum vis decorare ducem?

³⁴² antistitem] antistitem

³⁴³ distinguitur] distiguitur

Pol male! Laudarem vestrum, Joachime, libellum
Tardipedem velles si decorare deum.

I.1.1.17.
Ad Geliam
(Mem. 103.19.)

Perjuro promisisti sponsalia primum,
Perjuro primum, postea fēdifrago.
Duxisti nullum, ulterius promittere noli.
Tertius, heu, certe, Gellia, tortor erit.

I.1.1.18.
Ad Franciscum
(Mem. 103.20.)

Obtestabaris totum, Francisce, senatum
Ut Stea pontifici detur habena tibi.
Cum tibi eam donaverunt, "Nolo sumere" dicis,
Sed sumis. Mihi dic cui dare verba putas.

I.1.1.19.
Ad Annam
(Mem. 103.21.)

Te sponso Augusti junxerunt, Anna, Calendę
Et Nonę eiusdem te, Anna, videre matrem.
Es fecunda magis promissa a numine terra
Israelitano quę fuit, Anna, duci?

I.1.1.20.
In concinnatorem³⁴⁴ Ferri stupidum et ignarum
(Mem. 103. 22.)

Deficis incepto, cunctis dum magna professus

³⁴⁴ concinnatorem] concionatorem

Ulla nec, o Ferri, solvere verba potes.
Auditor stupet, et tristis facundia dolet
Concinnatorem³⁴⁵ cernere nesciloquum.

I.1.1.21.
Ad puerum Amori asociatum
(Mem. 103.25.)

Sepe, puer, tacita frustra dum mente revolvi,
Cur pater et mater vestra in amore potest,
Vesano vester cur patruus ardet amore,
Cur domus ancillis pluribus ipsa frequens,
Non invenirem causam huc usque latentem 5
Ni memini, socius tu quod Amoris eras.

I.1.1.22.
In Marinum frenesia laborantem
incipiente estate sancti Dominici vestem sumpserat
(Mem. 103.27.)

Fis dominicanus, clero, Marine, relicto.
Cur? Mihi divinus talia jussit amor.
Mentiris, neminem per jurgia perque querelas
Perque dolos ducit ad sua sacra Deus.
Non odium mundi, urgens non in rebus egestas 5
In picam corvum te mutavere nigrum.
Cur igitur? Properat contingere Cancer habenas.
Idcirco rasum quæris habere caput?

I.1.1.23.
Ad Sarracam nobilem rustice viventem
(Mem. 103.28.)

Rustice vivebas, Sarraca, rure per annum,
Hominem rudem nam amat³⁴⁶ rustica turba magis.

³⁴⁵ concinnatorem] concionatorem

"Urbane vivam", dicebas semper. In urbe
Vivis, sed tecum rustica rusticitas.

I.1.1.24.
Ad Paulinam meretricem
(Mem. 103.28b.)

Flexa genu, bene compta coma, Paulina, coronam
In digitis retinens grandia labra moves.
Non numeras Patres Nostros Sanctasque Marias
Sed mechos numeras, tu, Paulina, tuos.

I.1.1.25.
Ad Geliam que multos filios peperit et virgo apellata
(Mem. 103.33.)

Felicem multi dicunt Christi genitricem
Quod natum salva virginitate dedit.
Pol nimium felicior est Christi genitrice,
Nam plures natos Gelia virgo dedit.

I.1.1.26.
In malum poetam se ipsum laudantem
(Mem. 103.34.)

Carmina composuit, laudat sua carmina Flaccus
Et cuncti damnant carmina composita.
Flacce, nihil preter vestram laudem obtinuisti?
Nil, sed non parum est, Flacce, placere sibi.

I.1.1.27.
(Mem. 103.36.)

Laudibus extollunt multi te, Claudia, vultus,
Audio nunc, mores nunc celebrare tuos.

³⁴⁶ Ruralem nam amat] Namque (ruralem) hominem rudem amat

In quacumque optas, partem illam flectere dicunt

Insaniis juvenes flectitur illa cito.

Omnibus a vetulis eris generosa vocaris³⁴⁷.

5

Hi te dum laudant, nonne rubere velis?

I.1.1.28.

In medicum mediocre[m] pessimumque vatem
(Mem. 103.37.)

Dum cunctis medica mediocre[m] in arte videris,

Cur scribis versus tu, Gratiane, malos?

Quis furor accessit capiti sponte ut mediocre[m]

Ex medico vates pessimus esse velis?

I.1.1.29.

De fratrum patientia
(Mem. 103.40.)

Hispidam seraphicos stringit patientia fratres,

Ventre tenus tantum cetera membra vacant.

Pol melius bis terque foret patientia eosdem,

Si male chias stringeret inguinibus.

I.1.1.30.

Disputatio Alexandrina
(Mem. 103.43.)

Consedere viri magnoque sedilia gyro

Complerunt, populo circum faciente corona.

Nobilitate potens et pacis rebus agendis

Utilis et stricto concurrere cominus ense,

Mecenas solio stabat sublatus eburno

5

Sidonioque premens medicatas murice vestes

Sub pedibus totoque tamen spectabilis ore.

³⁴⁷ vocaris]videris.

Haud procul aspiciens astantes ordine gentes
 Frater Alexander, verus non asecla sancti
 Francisci, imensum spatium vacuumque probare 10
 Invalidis nimium tunc ceperat argumentis
 Et confutanda atque refellenda ratione.
 Mecenas quando vidit rubuitque videndo
 Talia, tunc primus magna comitante secutus,
 Efugit e solio plateamque petit sociosque salutat. 15
 Mansit Alexander, dum tintinabula pulsant
 Dumque per ora sonat variae derisio gentis,
 Sufusus multo facie vultuque rubore
 Hec finis fandi fuerat turbante corona.

I.1.1.31.

In Marinum quemdam animo multa scire presumentem
(Mem. 103.44.)

Me multi interrogant: "Quantum vis scire, Georgi,
 An quantum Socrates, quantum et Aristoteles?"
 Si possem, quantum presumit scire Marinus:
 Sic major Socrate, major Aristotele.

I.1.1.32.

In Gallam furem
(Mem. 103.45.)

Quod noctu clausum Galla violaverat aurum
 Uritur ardenti stigmatem fronte caput.
 Insonstem, inocuam quid prodest urere frontem?
 Urite furtivas, damniferasque manus!

I.1.1.33.

(Mem. 103.46.)

Pellit ab ede tuus genitor te, Marce, maritum
 Sed te cornutum protinus excipiet.

I.1.1.34.
In Gaurum efeminatum
(Mem. 103.47.)

Quandocumque³⁴⁸ tuum pertingit femina lumen³⁴⁹

Corde tibi vetitas excitat illa faces.

Debilis a face victrici sine more voluntas

Flectitur et si nil te impedit exequeris.

Tu nunc, Gaure, tuum pertingis femina lumen³⁵⁰

5

Nam nunc feminea te geris endromide.

Excita corde tibi fax est et flexa voluntas.

Omnia, nam nunc nil te impedit, exequare.

I.1.1.35.
In Pontiam
(Mem. 103.48.)

Gallica te nimium delectat, Pontia, lingua,

Te non delectat, Pontia, Gallus homo.

Non te delectat Cybelis, mea Pontia, Gallus.

Gallus delectat, Pontia, Lapsacidis.

I.1.1.36.
(Mem. 103.49.)

Imberbis Michael, muliebri veste decorus,

Inter barbatos vis recitare viros?

Heu fuge barbatos homines, barbata relinque

Corpora, barbatum nam cito te video.

I.1.1.37.
(Mem. 103.50.)

Femina vestitu es, Michael, mas corpore, corpus

Vel alios agitet vel agitatus erit!

³⁴⁸ Quandocumque] Quandoqomque

³⁴⁹ Quandocumque tuum pertingit femina lumen] Femina, Gaure, tuis apparens queque pupillis

³⁵⁰ Tu nunc, Gaure, tuum pertingis femina lumen] Femina, Gaure, tuum appares femina lumen

I.1.1.38.
(Mem. 103.51.)

Inter melitas alieno pergravis ęre
Morte repentina concidit Eusebius.
Insolabiliter luget sua funera frater,
Gaudebit sponsor ni suus ille foret.

I.1.1.39.
(Mem. 103. 52.)

Carpitur in vestris vester preceptor, Juni,
Carminibus, metuet carmina et ipse tua.

I.1.1.40.
(Mem. 103.53.)

Frigus erat tenebreque augebant frigora, ventus
Ingruit egelida de regione furens.

Indutam vidi leviter te, Galla, fenestę
Stare, nocent cui nil frigora, nil boreas.

Rigidus obstupui mecumque tremens ita dixi:

"O talis nullis fax mihi visa focus!"

Non satis est spectare facem, da tangere", dicam,

"O talis nullis fax mihi tacta focus!"

5

I.1.1.41.
In Fastidium
(Mem. 103. f. 8)

Consulit arteriam aegrotae Fastidius Anne,
Consulit et numquam dicit habere febrem.
Afirmat medicus, negat hic semperque negabit.
Nam comota illi palpitat arteria.

I.1.1.42.
(Mem. 103. f. 8)

Ad sponsam gemini lectica mane gerebant
Obesum toto corpore Stayadem.
Debilior socio titubanti dixit: "Amice,
Corruo, nam pondus me premit insolitum!"
"Ut te non pudeat nostrum si femina pondus 5
Ferre valet mediis debilis in tenebris."

I.1.1.43.
Ad Genuinam Greculi questus
(Mem. 103. f. 8)

Et dolet et queritur noctuque dieque fatigat
Greculus, Hesperio ne sis amica viro.
Vult sibi pendentem soli submittere cunnum
Utque suis tantum seruiat obsequiis.
Diligit Hesperius nates et totus in illis; 5
Greculus ast cunnum querit amatque tuum.
Grecule, ne doleas, quod non potuere querele,
Potius id tantum conciliabit amor.

I.1.1.44.
(LP 12, Non. 5.)

Plures Rullus emit libros dum doctus haberi
Discupit atque altis collocat in pluteis.
Sepius hic animum stipes pascebat ineptum,
Hos juxta et somno lumina pressa dabat.
Accidit ut fractis pluteis collapsa librorum 5
Obduxit dominum copia magna suum.
Haud secus ac ubi inane, illuc fluit ocus aer
Sic ruit in vacuum bibliotheca caput.

I.1.1.45.
(LP 12, Non. 13.)

Insuber ancillas vates dum laudat, acervat
Laudibus insignes Delia in arte viros.
Has laudat senior, captus tentigine et illos
Detentus nugis laudat Apollineis.
Vel quod præcipuum, carpit sub tegmine laudis 5
Ancillare seni servitium usque grave.

I.1.1.46.
(LP 12, Non. 14.)

Frons rugosa tibi, canum caput et sine dente
Et languent longo torpida membra situ.
Connubium jungis pulchra cum virgine, cujus
Exornat teneras prima juvena genas.
Dum præparas sponsalia læta torumque jugale 5
Mors tumulum en tibi molitur et inferias.

I.1.1.47.
(LP 12, Non. 15.)

Urbe diu hac nostra vixit citharædus et audax
Infecit sacri plurima vincla tori.
Et toties leno turpes delectus amores
Composuit fædis turpiter illecebris.
Ille sub auspiciis Martis nunc censor in urbe 5
Hac misera puris moribus invigilat.
Sylvestres cithara et mores mansueverat olim
Orpheus; o citharæ prodigiosus honor!

I.1.1.48.
(LP 12, Non. 17.)

Gallia, Marce, tibi patria est, regio illa leporum
Altrix, illecebrarum omnium et alma parens.
Nugaris quidquid, quidquid dicisque facisque
Prorsus inurbanum est et rude rus redolet.

I.1.1.49.
(LP 12, Non. 18.)

Fēda tibi facies atque os gestusque modique
Corpore sed fēdo fēdior est anima.

I.1.1.50.
(LP 12, Non. 19.)

Sicut tibi plebejus genitor plebejaque mater,
Plebeji mores linguaque plebis inest:
Quid te effers satus ut magnis genitoribus? In te
Luxuriat clari sanguis adulterii.

I.1.1.51.
(LP 12, Non. 23.)

Fulgebas titulo patris dum curia stetit,
Hac vix sublata fumus et umbra manes.

I.1.1.52.
(LP 12, Non. 25.)

Incedens incauta pedem pede pressit amica
Detrahitque³⁵¹ tui tegmina³⁵² calceoli.
Illico conflagras ira, velut alter Achilles,
Lumina torva moves, aspera verba jacis.

³⁵¹ detrahitque] detrassitque

³⁵² tegmina] tegmina

Et si fatalem talum nudasset amico 5
Briseis, seŕvus riserit Eŕacides.

I.1.1.53.
(LP 12, Non. 26.)

Tempore solstitii exurit dum Sirius agros
Rura remota petis, maxime Giorgiadum.
Disuadere gravi tentant sermone sodales
Et neptes blando molliter elloquio.
Hi memorant ventos, rabidi et fera murmura Nerei 5
Et Stęum longis febribus usque grave.
Hę quoque Cecropiis retinent salibusque jocisque
Atque adhibent teneras flectere corda preces.
Omnia vana quidem, seŕvo nam surdior euro
Undisonum quoties per mare carpis iter. 10
Nauticus haud illum flectit clamorque laborque,
Non metus et miserum naufraga vota virum.

I.1.1.54.
(LP 12, Non. 27.)

Dum vacuus curis Dubę vineta pererras
Gallus homo castrum sub tua tecta ponit.
Mox neptum numerosa cohors de sanguine divum
A te ardet studiis hoc remove malum:
Ardet at incassum, sed vix te proxima Pallas 5
Obtexit plebea eŕgide, tutus abis.

I.1.1.55.
(LP 12, Non. 28.)

Cynthia ventorumque pater Neptunus et ipse
Straverunt facilem per vada salsa viam.
Quod si Nereidum arguto comitatus honore,
Jona et Arione plus notus in orbe fores.

I.1.1.56.
(LP 12, Non. 30.)

In rus Marcus abit. Ne quidquam ruris in urbe
Restet, ab urbe suam transtulit effigiem.

I.1.1.57.
(LP 12, Non. 31.)

Prandet perque domos alienas perque popinas
Vir sacer a sacris devius officii.
Prefectumque sui cętus in jus vocat ut det
Pro sibi non sumptis ęra domi dapibus.
Prandia concordēs pro te solvere sodales, 5
Cętus pro scortis vis det ut ęra tuis?

I.1.1.58.
(LP 12, Non. 32.)

Dum vixit Gallos mores imitata Licoris
Et graviter Gallo nunc gemit ęgro malo:
Non superas exposcit opes sacrumque ministrum,
Ut Gallia Stygios optat inire lacus.

I.1.1.59.
(LP 12, Non. 33.)

Ecce novus nostram Galli dux missus in urbem
Pręsidii venit nudus ut Irus opum.
Duxit equos, currum, scortum ac ex ubere³⁵³ scorti
Pendentem ignoto a semine progeniem.
Hic nostris caute spoliis alit omnia, belli 5
Non dux, sed raptus prostibulique³⁵⁴ caput.

³⁵³ ubere] ubera

³⁵⁴ prostibulique] postribulique

I.1.1.60.
(LP 12, Non. 34.)

Ex agris dominam Marcus cum pergit in urbem
Scortum agreste sua munerat effigie:
Nunquam depicta solatur imagine scortum,
Quod nervum indomitis quærit in inguinibus.

I.1.1.61.
(LP 12, Non. 35.)

Cum faber arboreum scindit prope littora truncum,
Municipem incaute vulnerat ille virum.
Hactenus immundam porci metuere securim,
Illam nunc metuit municipalis homo.

I.1.1.62.
(LP 12, Non. 36.)

Elloquium Gallae gentis priscisque novisque
Omnibus elloquiis pulchrius et melius
Id Gallo sermone refert crassaque Minerva
Edocet imberbes Dalmata discipulos.
Scriptores valeant Graji valeantque Latini,
Divinum et valent Itala scripta virum.
Gallus inops vocum pleno vos ore loquentis
Obruit ignari iudicis arbitrio.

5

I.1.1.63.
(LP 12, Non. 37.)

Gallia amare timet, studiose flagrat amari
Blanditiasque cupit dicere, non facere;
Est in amore rudis, ventos et inania captat
Futilis, a veris dissona deliciis.

I.1.1.64.
(LP 12, Non. 39.)

Ductores multi furtim cum milite Gallo
In hoc saxoso littore conveniut.
Audax quid tanti molitur Gallia? Non hic
Tarpejum, non hic Delphica templa micant.
Auri sola fames et mendax fama mearum 5
Traxit opum, cupidos in mea damna viros.

I.1.1.65.
(LP 12, Non. 40.)

Gallicus Illyricis miles discedit ab oris
Et redit ad patrios Marte jubente Lares:
Id facere immani tentat frustra Austria bello;
Subrisit Venus et protinus obtinuit.

I.1.1.66.
(LP 12, Non. 41.)

Tromboides obiit longo consumptus ab ævo,
Quattuor et natis fulsa domus remanet.
Tres in communi rerum vertigine Gallus
Surrripuit patrię surripuitque bonis.
Et pater et Gallus quartum neglexit et illum 5
Virtus pacato mulcet amica sinu.

I.1.1.67.
(LP 12, Non. 42.)

Gallia Germanos bello dum fulminat acri,
Costonides nostris bella movet puteis;
Illa necat ferro justo hostes Marte, sodales
Æstate occidit turpiter ille siti.

I.1.1.68.
(LP 12, Non. 44.)

Bellica nunc tormenta tonant in turribus altis,
 Queque domus focolis nunc micat inumeris,
Conueniens templis populus nunc agmine denso
 Lęta Deo resona carmina voce canit.
Nescio quam pacem pretor denunciatur urbi, 5
 Dalmata patritio qui sedet in solio.
Lętitiam vultu simulat, sed corde sub imo.
 Callidus ingentem condit amaritiem.

I.1.1.69.
(LP 12, Non. 45.)

Germanis, Venetis, scortis et Dalmata mater
 Sorditie, hic Epidauri emicat exuviis.

I.1.1.70.
(LP 12, Non. 47.)

Ambitione tumet fastuque superbit agresti
 Pretor Dalmaticis proditus e latebris;
Carcerat insontes, dat premia sontibus, ira
 Exardens patres sevit in innocuos.
Cuncta agit insipide, sapit at ditescere predo 5
 Nunc Ragusinis barbarus exuviis.

I.1.1.71.
(LP 12, Non. 48.)

Gallę olim genti leges et iura dedere
 E nemorum latebris syluicoli Druidę.
Adriacę Melites virides denso illice saltus
 Martia dat cupidis Gallia scolopiis
Ut mores iuuenum forment et sacra ministrent, 5

Excitat extinctos Gallia nunc Druides.

I.1.1.72.
(LP 12, Non. 49.)

Finibus extorres patriis tectisque carentes

Excipio tuto parva Ragusa sinu.

Exhibeo indulgens miseris ignemque Larumque

Et foveo usque meo commiter hospitio.

E sociis unus vestroque e sanguine cretus

5

Marte favente meo qui sedet in solio.

Pol me confossam lethali vulnere, vulnus

Mi secat injectis unguibus ille ferox.

I.1.1.73.
(LP 12, Non. 50.)

Pacem festivus prętor divulgat in urbe

Clamat Io pacem, lætaque multa facit.

Armatos retulit Naronę nuntius hostes

Adventare, metu concidit exanimis.

I.1.1.74.
(LP 12, Non. 51.)

Vos natale solum, vos dulces linquitis oras

Atque peregrinum quęritis hospitium

Exardens bello pubes nam Dalmata Gallos

Immanes vestris ejicit e Laribus.

Externos superare hostes vi bellica et ense

5

Tentat, at indigenas jam fugat illa metu.

I.1.1.75.
(LP 12, Non. 52.)

Garagnine, tibi rus patria, sęmina sulcis

Conde ac effossa germina conde scrobe,

Condere sed leges tu desine; fortiter obstant
Et vite sordes et vitia ingenii.

I.1.1.76.
(LP 12, Non. 53.)

Natus Tragurio, Veneto sub fornice mores
Edidicit; sunt cordi alea, vina, Venus.
His tantum fultus virtutibus, ille Ragusam
Sub Gallis turpi nunc regit imperio.

I.1.1.77.
(LP 12, Non. 55.)

Ira Dei, vitiosa cohors et vota scelestum,
Mars et sanguineum collocat in solium;
Tu mala mens animusque malus, te turpia multa
Sustentant nostro, furcifer, in solio.

I.1.1.78.
(LP 12, Non. 56.)

Scortum inhians frater dorsali tabe laborat,
Mater Tragurio sordet avaritie.
Hic furit in solio procerum, Ragusa, tuorum
Dira auri ingluvie patricioque odio.
Ignarus legum et populos rudis arte regendi
Mentiri noscit turpiter et rapere.

5

I.1.1.79.
(LP 12, Non. 57.)

Dum tua scepra tenet Gallo, Ragusa, sub ense
Diripit atque tuas Dalmata vilis opes.
Mars tacet et fruitur, subridet Pluto Themisque
Ingemit et multis ora rigat lacrimis.

I.1.1.80.
(LP 12, Non. 58.)

Ga[ragnine], tibi subsellia prima theatro,
In templo pariter tu quoque prima tenes,
Prima domi, veniunt quoties te invisere cives
Et gens divino sacra ministerio.
Hęc bene conveniunt, primus nam evertis in urbe 5
Mores et sacra cum legibus atque opibus.

I.1.1.81.
(LP 12, Non. 60.)

Odit natalis, prętor, te Dalmata tellus
Quę puerum mater foverat in gremio.
Multa Ragusa tibi ex animo jam dira precatur
Infelix bimum cui dedit imperium.
Hoc monumentum odii probat omnibus ut sis 5
Filius et nequam, pessimus et dominus.

I.1.1.82.
(LP 12, Non. 65.)

Dalmata quisque domum redit ad sua munia, nuper
Quos timor a patriis finibus expulerat.
Sic fugiunt strepitu culices exterriti, ad haustus³⁵⁵
At cito sanguineos percupidi redeunt.

I.1.1.83.
(LP 12, Non. 66.)

Vina fimumque ferens rigido audax tempore brumę
Sulcavi Adriacum parva ratis pelagus.
Nunc metus exanimat profugos dum diveho³⁵⁶ ad oras
Dalmaticas, turpes ingenio atque animo;
Ira deum terret, terrent quoque vota bonorum 5

³⁵⁵ haustus] haustos

³⁵⁶ diveho] diveheo

Quę specus Eolium et flamina dira movent.

I.1.1.84.
(LP 12, Non. 67.)

Privatas, mercede haud ulla, dare castra per eđes

Militibus, Martis jus grave semper erat.

Ragusam profugi adveniunt, me Dalmata pętor

Cives gratuitum cogit ad hospitium.

Scorta amat et vinum nebulonum hęc turba proterva 5

Assueta agresti vivere nequitia.

Quippe novum rudis imperii jus pętor in urbe

Et Veneri et Baccho et flagitio instituit.

I.1.1.85.
(LP 12, Non. 68.)

Rura petit pętor curaque solutus ab omni

Hic putat omne malum corporis elluere.

Corpoream labem ruris purissimus aer

Elluet, ast turpi quis vitia ex animo?

I.1.1.86.
(LP 12, Non. 69.)

Gallia Germanas acies dum fulminat armis

Subdita gens Gallo deficit imperio.

Gallus io pacem, pacem mox nuntiat orbi,

Et pacem scriptis vulgat ephemeridis.

His animorum eđtus mulcet vafer ille, medentes 5

Ut mala nervorum dira papaveribus.

I.1.1.87.
(LP 12, Non. 70.)

Anglia dives opum, valido et subnixa tridenti

Assiduo in Gallos horrida bella gerit.

Oceano in medio tutissima degit et hostem

Est impos propria vincere militia.
Forti animo socia arma movet bellique tumultus 5
Usque auro atque acri protrahit ingenio.
Durum opus, at fractis longo certamine Gallis,
Europen <...>eximet imperio.

I.1.1.88.
(LP 12, Non. 71.)

Nuper rhetoricę fueras suadęque magister
Rectorem Gallus gymnasii instituit.
Prędia multa dedit, fors at majora daturus,
Dimidium at certe nominis eripuit.

I.1.1.89.
(LP 12, Non. 73.)

Pauper erat Phębee artis suadęque magister
Grammaticus pauper, pauper et historicus.
Assentatorem video hunc ditescere, pulchre
Blanditur, scribit putidule atque docet.

I.1.1.90.
(LP 12, Non. 75.)

Protinus excelsum tabulatum Dalmata prętor
Ante domum media construit in platea.
Quatuor his primos cogit conscendere cives
Evulgent pacem fęderaque ut populo.
Naris homo emunctę <...> quę despicit excors 5
Vulgus hiat, patulis et bibit auriculis.
Sic Agyrta rudi populo sua pharmaca vendit
Civibus, at cultis ludibrio excipitur.

I.1.1.91.
(LP 12, Non. 77.)

Africa dat tigres, America immania cete,
India dat Barros, Moschua castoreos.
Dalmatica at tellus raris animantibus orba
Legum eversorem, te Garaine, tulit.

I.1.1.92.
(LP 12, Non. 78.)

Doctrina, ingenium, mores et copia rerum
Deficit et non est militię apta manus.
Ast fastus titulique manent, velut igne remoto
Fumus adhuc superest qui male semper olet.
Sic proceres sceptro ammisso et virtute relicta
Difficiles fiunt civibus et populo.

5

I.1.1.93.
(LP 12, Non. 79.)

Testamenta dolo quisquis venatur opesque
Occupat externas sanguine posthabito,
Est nequam et solum differt a fure, quod ille
Solvit penam rapti, hic rapit et fruitur.

I.1.1.94.
(LP 12, Non. 80.)

Utilitas quem sola movet nec nescit honestum
Nec fidem sentit munus amicitię
Interpres animi non lingua, placentia avaris
Divitibus tantum dicere verba solet.
Vincula naturę nexus et sanguinis omnes
Calidus obliquis obruit insidiis.
Hilum non curat famam laudesque bonorum:
Hęc heridipetę est ingenua effigies.

5

I.1.1.95.
(LP 12, Non. 81.)

Pręficiunt Galli legum Themidosque ministrum
Ignarum juris justitięque rudem:
Utilis est dominis, Pluti nam sanguine cretus
Mandatis nostras carpit avarus opes.

I.1.1.96.
(LP 12, Non. 82.)

Hac te, Petre, tenus tulerat vix patria scribam
Fędebas calamo publica scripta tuo.
Non fert armatum, sellam cum iudicis imples
Edis et empta nigro e pectore iudicia.

I.1.1.97.
(LP 12, Non. 83.)

Petre, tibi est conjux, plures de conjuge natę.
Fęcundum semen quis neget esse tuum?
Ast tua non uterum gestat vidua illa proterva.
Est infęcundum semen adulterii.

I.1.1.98.
(LP 12, Non. 84.)

Stulle, arces vigilans dirę contagia pestis,
Et minuis populi funera et inferias.
Frater at ille tuus medicinę ignarus, adauget
Peste magis populi funera et inferias.
Ni te cęcus amor fratris tenet, ejice fratrem;
Tunc pestem e nostris finibus ejicies.

5

I.1.1.99.
(LP 12, Non. 85.)

Hos Nemesi³⁵⁷ libros Petrus tibi dedicat omnes
Palliolum, fictam cęsariem atque togam.
Pulvere crinem albo spargit magnumque galerum
Imponit capiti, cingit et ense latus.
Assecla non Martis, tuus ast, Themis alma, satelles 5
In hoc civili turbine turpis erit.

I.1.1.100.
(LP 12, Non. 86.)

Institor, infamis, fraudator, navita, sutor,
Perjurus, servus turbaque de genere hoc,
Patribus extrusis, urbis moderantur habenas,
Moribus invigilant, iudiciumque ferunt.
Quonam successu? Quo intrant cum alvearia favi 5
Et cera et mel et examina apum peremunt.³⁵⁸

I.1.1.101.
(LP 12, Non. 87.)

<...> tibi junior jam scriba – medullas
Nescio qua magica surripit illecebra.
Non illi ingenium, doctrine haud copia, pollens
Non in scribendis dextera epistoliis.
Dotibus his alii prestant, tu deperis illum 5
Turpe aliquid pol fęde hoc in amore latet.

I.1.1.102.
(LP 12, Non. 88.)

Fortunam a Gallis professus Pęonis artem
Aonidum nugis querit et obsequio.
Non malus inveniet fortunam, Stulle, poeta

³⁵⁷ Nemesi] Nemesin
³⁵⁸ peremunt] peremit

Aulicus insulsus, pessimus et medicus.

I.1.1.103.
(LP 12, Non. 89.)

Inter matronas femellam e sanguine vili
Se prope cenatum Marmonides posuit.
Corpore non prestans, non et sermone faceta.
Non docta, at facilis supposuisse femur.

I.1.1.104.
(LP 12, Non. 90.)

Extrudunt regno proceres sceptroque potiti
Galli acres bello, sed magis insidiis.
Substituunt a plebe satos urbisque baceolos³⁵⁹
Sint mage ut armatis subdita jura viris.
Exultant hebetes, servi bis Martis iniqui, 5
Illis namque ipsas prostituere animas.

I.1.1.105.
(LP 12, Non. 92.)

Vinosi proavi vinosaque Dalmata pubes,
In vino summum ponere sueta bonum.
Illius ambrosia hec, dulces hi nectaris haustus
Quos plus et vita, plus amat atque oculis.
Hac de gente satus concretum frigore succum 5
Citri, merenti et crustuma das populo.
Degener a patriis <longe>³⁶⁰ virtutibus, urbem
Hanc miseram gule polluis illecebris.

³⁵⁹ baceolos] baceolos

³⁶⁰ <longe>] lacuna in textu

I.1.1.106.
Venceslao comiti de Lilienberg
Dalmatię gubernatori
(LP 12, C. v., f. 362 - P)

Mons et juncta simul verbo, dux, lilia in uno
Hoc te preclaro nomine quisque vocat.
Mons bene qua prestas solide vim mentis adumbrat
Candoremque animi lilia cana tui.

I.1.1.107.
Distichon binis fratribus e Senensi collegio in patriam
redeuntibus
(AMB 1590, f. 4; LP 12, C. v., f. 367 - P)

Cerne, precor, binos quos reddit Thuscia fratres,
Non est in gemino corpore mica salis.
sive:
En geminos fratres nobis Etruria reddit:
Non est in duplici corpore mica salis.

I.1.1.108.
(AMB 1590, f. 4; LP 12, C. v., f. 367 - P)

Moribus impuris depicto femina curru
Prima Ragusino in littore visa fuit.
Hactenus illa hominum fęde traducta per ora,
Traduci voluit nunc hominum ante oculos.

I.1.1.109.
(LP 12, C. v., f. 367v, ep. I.; AMB 1590 - P)

Si inflixit colaphum miles tibi serva macello,
Judicii prestul, vel patienter habe.
Terga bovim pecudumque etenim, non jura resolvunt³⁶¹
Quicumque assueti fęda macella colunt.

³⁶¹ resolvunt] ressolvent (AMB 1590)

I.1.1.110.
(AMB 1590; LP 12, C. v., f. 367v, ep. II. - P)

O Davi! O scurre! et quotquot versare macellum
Sueti! Vos huc, vos currite, jura labant!
Militis obscuri conjux en percutit ora
Præsidis et malam signat utramque fimo,
Illa vel ignorat juris tractare magistrum 5
Vel non ignorans, parcere jura nequit.

I.1.1.111.
In Antonium Sorgium Luce filium patricium Rhagusinum
(LP 12, C. v, f. 371v - P)

Doctorum depicta virum si vendidit ora,
Nil mirum. Matris vendidit ossa sue.

I.1.1.112.
In fuga psittaci ad Marcum Bruerium
epigramma
(LP 12, C. v., f. 370; ZKD 220 - P)

Ille tuus prestant forma plumisque decorus
Psittacus, humano nobilis eloquio,
Marce, fugit, mehercle rudis atque ingrata volucris,
Quod nemus urbano pretulit hospitio
Et modo desertas sedes et inhospita saxa 5
Incolit, obscuro vel latet in nemore.
Hic fert esuriem atque metus, hic frigus et imbrem,
Ingemit aut sevis aucupis in laqueis.
Haud illam poterant retinere micantia septa
Aureole³⁶² cavee³⁶³ deliciaeque dapum, 10
Nec, quod dulce mage est epulis, vox mellea Galle
Gentis in omnigena flexilis illecebra.
Non amor ille tuus juvenili in pectore constans,

³⁶² aureole] aureolee

³⁶³ cavee] cavee

Quo nil purius est, nil et amabilius.
Libertatis amor nimius, tot commoda vitę 15
Olli pacatę protinus eripuit.
Aufugit exemplis Gallorum grandibus ales
Ista animo et vestris oblita consiliis.

I.1.1.113.
In Lucam Stulli medicum
(LP 12, C. v., f. 370v; AMB 1431 - P)

Quod³⁶⁴ te, Mosetides, laudat sermone Latino
Stullius ingenuo non facit ex animo.
Callida sic vulpes corvum laudabat habentem
In rostro, Eşopi tempore, caseolum.
Non hac arte viri naris capiuntur acutę, 5
Ista movet bilem jugiter et stomachum.³⁶⁵

I.1.1.114.
Verna et iudex
(AMB 1590, f. 6v; LP 12, C. v., f. 367v - P)

Verna: Tu qui componis, iudex spectande, tribunal,
Dic, quęso, tuus hac sede ne prętor adest?
Iudex: Pensus! Ad hanc pene sutoris quęre tabernam.
Verna: Quęsivi, sutor reddidit: "Hic fuerat."
Iudex: Vel potius fora adi, clausus fors jura resolvit. 5
Verna: Incassum tetigi limina; nullus erat.
Iudex: Hęc loca si fallunt, i mox, invise macellum,
Illic prętorem certe etenim invenies.

I.1.1.115.
Ad dominum Joannem Tromba
(LP 12, C. v., f. 375v - P)

Dum patria et patrię leges et jura vigeant

³⁶⁴ Quod] Dum AMB1431.

³⁶⁵ Ista movet bilem jugiter et stomachum] Nam bilem aut stomachum jugiter illa movet AMB 1431.

Emicuit duce te Tromboidana domus.
 Icta perit postquam furiali turbine belli
 Te fovet in placito Gallia amica sinu
 Et potiora tuę commisit munia menti, 5
 Gallia captandis ingeniosa viris.
 Cumque novum fatis dominum mutavimus acti
 Et nos Germani Cęsarıs umbra tegit,
 Te tamen usque eadem sequitur nomenque decusque
 Et frueris patrio tamen bona multa solo. 10
 Hęc sunt eximię virtutis pręmia namque
 Fortunam mores ingeniumque ferunt.

I.1.1.116.
 Ad Niconem Pozzam Sorgium Luciani filium
 (LP 12, C. v., f. 378v-379- P)

Nicon, tempus abıt viridisque elabıtur ętas
 Et pater et genitrix męsta nepote caret.
 Solve³⁶⁶ moras nec finge, placet Venus, urit et ima
 Intus amor justis corda cupidinibus
 Aspice, preclare quot forma et laude puellę 5
 Assimilas <...>
 Harum aliquam; (pauce nec erunt, que vota sequantur)
 Delige: io clamat tota Hymenea domus.
 Hoc et nature petit ordo et Sorgia Pozzę
 Gens juncta hanc cupide³⁶⁷ spem fovet usque diu³⁶⁸. 10

³⁶⁶ Solve] Sine

³⁶⁷ cupide] cupido

³⁶⁸ diu] diem

I.1.2. POHVALNI EPIGRAMI

I.1.2.1.

Sull'istesso sogetto al Sig Michele Sorgo
(AMB 1264 - A; LP 12, C. v., f. 385 - P)

Suaviolos tacito mores et dulcia vivi

Laudabas animo carmina Cunicihii.

Erreptus postquam fuerat studiisque bonisque,

Clare illum libro concinis aureolo.

Secreteꝑ laudes miti placuere sodali, 5

At liber edoctis Palladis arte placet.

I.1.2.2.

Sull'istesso sogetto
(AMB 1264 - A ; LP 12, C. v., f. 385 - P)

Aurea composuit Raimundus carmina et usque

Ad senium vixit moribus aureolis.

Aurea mens olli, laudator et aureus eꝑue

Sorgiades parva contigit in patria.

I.1.2.3.

Sull'istesso sogetto
(AMB 1264 - A; LP 12, C. v., f. 385 - P)

Quisque tuos cupide versus, Raimunde, legebat

Laudabatque sales Cecropiumque melos.

Sorgiades postquam facunda laude probavit,

Hos laudant et amant quo magis atque magis.

I.1.2.4.

Sull'istesso sogetto
(AMB 1264 - A; LP 12, C. v., f. 385v - P)

Ingenium, Raimunde, ingens moresque pudicos,

Mirata et numeros Roma superba tuos.

Nunc quoque, Sorgiade, miratur Roma probatque
Quas scripsit laudes aurea pluma tuas.

I.1.2.5.

Sull'istesso sogetto

(AMB 1264 - A; LP 12, C. v., f. 385v - P)

Unda vorax ignisve furens vel barbarus hostis,
Si perdent culti carmina Cunichii
Famaque melliflui vatis venientibus annis,
Si penitus doctis excidet ex animis,
Nuper quas scripsit, solide pleneque leporis, 5
Sorgiadę laudes clarum iterum efficient
Incendentque animos ammisso carmine ut ardent
Museumque lepos Simonidumque melos.

I.1.2.6.

Ad patrem lectorem Benignum Albertinum ordinis minorum Jadera versus proficientem ad
divinum ibi verbum annunciandum esurialibus quadragesimę diebus anno Domini 1829.
doctoris Georgii Higgię epigramma³⁶⁹
(AMB 1635 f. 1; AMB 1635 f. 66; LP 12, 364v-365; ZKD 393/2 P)

Discessu, Albertine, tuo tristantur amici
Hospitiumque tibi Jadera leta parat,
Numine te summo hic affatum et magna loquentem
Audiet illa tuo pendula ab eloquio.
Nota erit et cunctis Italę facundia lingue, 5
Vis, gravitas, rerum copia et ordo nitens.
O utinam fiat³⁷⁰ sic pluribus utilis atque
Victrix infestis avocet a vitiis!
Hoc decus ad patrios tulerit si Fama Penates,
Dimidium nostrę tollet amaritię. 10

³⁶⁹Ad patrem lectorem Benignum Albertinum ordinis minorum Jadera versus proficientem ad Divinum ibi verbum annunciandum esurialibus quadragesimę diebus anno Domini 1829. Doctoris Georgii Higgię epigramma] Ad patrem Benignum Albertinum ordinis minorum epigramma AMB 1635 f. 66; LP 12, f. 364v/365; ZKD 393/2.

³⁷⁰ fiat] fiet

I.1.2.7.
(LP 12, Non. 1.)

Naturam et cęca causas sub nocte latentes
 Tu qui acri inquiris Lynceus ingenio,
Cur, Urbane, tui deferbuit illico fratris
 Et studium Slavę gentis et elloquii?
Adriaca penitus Melita ardet, deperit illam, 5
 Ut juvenis pulchra virgine captus amat
Fraterno vereor ne quid detraxit amori,
 Est hoc grande nefas opprobriumque malum.
Hunc dirum fratris morbum, ne gliscat in imum
 Cor, sit cura tibi protinus elluere. 10
Ubere tunc pleno fraternum reddet amorem
 Et decus usque novum sparget in Illyriam.

I.1.2.8.
(LP 12, Non. 2.)

Non Melitę nemora et fruges vinetaque prorsus
 Fratrem, Urbane, bonis artibus erripiunt.
Annales priscos et agrestum pacta virorum
 Sędulus obscuris ellicit e latebris.
O utinam inveniatur,³⁷¹ tamquam vir pręditus acri 5
 Ingenio, dirum pessimo ab angue genus,
Ausus qui Pauli rate fracta fluctibus acti
 En littus, diram dente ferire manum
Saltubus et dumis justa tunc percitus ira
 Ne pateat, dum ex illa unus erit sobole. 10

I.1.2.9.
(LP 12, Non. 3.)

Tu me, Urbane, mones versu et compellis amico
 Ne me Pegaseis haustibus erripiat
Dives agri fęnus vel cura virentis olive

³⁷¹ inveniatur] inveniet

Musarum penitus distrahat alloquiis.
Non opus est, ego semper amavi ac semper amabo 5

Divinos vates sacraque Pieridum:
Si cecini, cesinisse pudet, tua culta legentem
Carmina, Romanis scripta sub auspiciis.

I.1.2.10.
(LP 12, Non. 6.)

Vere ineunte novis foliis et floribus aucta,
Pulchra magis visu Dędala terra nitet.
Cecropio sic sparsa micant Latioque lepore
Per te nunc veterum lucida dicta virum.

I.1.2.11.
(LP 12, Non. 7.)

Illyricę dudum cum me rapuere Camenę
Arruit atque animo vena Latina meo:
Excerpta e veterum dictis epigrammata legit
Ferrichius Latio plena lepore mihi
Protinus incaluit torpens mihi numine pectus 5
Edidit et Latiis carmina structa modis.
Sic calibe percussa silex durissima, flamme
Extrudit gelido semina plura sinu.

I.1.2.12.
(LP 12, Non. 9.)

Plures fabellas faustis Georgius ausis
Primus ab effatis allicit Illyricis.
Hercle novas, faciles omnique lepore refertas
Et puerorum aptas moribus ingenuis
Pandit in inventis Phrigii nunc vatis acumen 5

Et Phędri sermonem aureo in elloquio.

I.1.2.13.

(LP 12, Non. 10.)

Oro dic, quid adhuc tardas comittere luci

Fabellas? Non his deficit ulla Venus.

Est novitas rerum, novennis lima salesque

Insunt et mores aureoli et Charites.

Sic latitant gemmę silicis sub cortice duro

5

Sicque tenebrosis Indica bacca vadis.

I.1.2.14.

(LP 12, Non. 11.)

Ex veterum dictis tibi sunt epigrammata multa

Perfusa et Latio Cecropioque sale.

Omnibus haud eadem nitor est, haud una venustas,

ęque omnes claro haud lumine solis egent.

Utque nocent validis languentia carmina, ut igni

5

Extracto officiunt humida ligna foco.

Evulga cupidis quę sunt prestantia, certa

Namque a selecto carmine fama venit.

I.1.2.15.

(LP 12, Non. 12.)

Dum Mars sanguinea involvit caligine mentes

Humanum et vitiis ęstuat omne genus.

Quid faciet liber iste tuus qui fronte pudica

Excultus prodit moribus aureolis?

Ingenuus, simplex, peritus sermone Latino

5

Captus cum brutis fatur et arboribus.

Prodeat absque metu: nam dum deferbuat³⁷² ęstus
 Armorum et tenebras trumat amica dies:
Acceptus paucis meritoque potitus honore
 In placito Charitum tutus erit gremio. 10

I.1.2.16.
(LP 12, Non. 22.)

Aliud
Fama est corporeis solvi compagibus artus
 Et nova vitales corpora inire animas.
Olim Pythagoras Eoę hec somnia gentis
 Vir gravis ad cęcam transtulit Hesperiam.
Sat, Bernarde, tibi linguę gens gnara Latineę 5
 Si tua percupide carmina culta legat
Ut mihi, si Latieę linguę expers incola raptim
 Heę mea dum legit, haud oscitet Illyricus.

I.1.2.17.
(LP 12, Non. 74.)

Ut tam principium sermonis quam exitus, ęque
 Et medium culto fulgeat elloquio.
Tu pueris preęcepta dabas variasque figuras
 Dicendi evolvens sordidulo³⁷³ ex animo.
Mox ad surreptos transfers te rusticus agros 5
 Et vineta colis Palladiumque oleam.
Hic cereale studes donum comittere sulcis
 Et cęsa in Melites vendere ligna jugis,
Agricolę umbra boni tantum es, dum talia preęstas
 Umbra olim ut fueras rhetoris egregii. 10

³⁷² deferbuat] deferbunt

³⁷³ sordidulo] multiloquo

I.1.2.18.

Ad Franciscum Stay

epigramma³⁷⁴

(LP 12, C. v., f. 361 i f. 370; ZKD 400 f. 7v; 407/1 - P)

Tam³⁷⁵ dulci fertur qui murmure, dulcia rivus

E nostro elicuit carmina Stayade.

Hic tenuis rivus non fontibus invidet illis,

Prosiliunt qui de montibus Aoniis.

Nam facit exili magnos hic murmure vates, 5

Vix illi largis haustibus efficiunt.

I.1.2.19.

Pel giorno natalizio di Francesco I

epigramma

(LP12, C. v., f. 361r; ZKD 696/2 - P)

Non augusta domus multis suffulta trophæis,

Non vis instructę strenua militię

Nec tanta imperii moles et copia rerum

Orbi te, Cęsar, conspicuum faciunt.

His visis metuant vicini atque extera regna, 5

Effręę et reprimunt ambitionis opus.

Tu propria virtute nites et amore tuorum:

Hęc sunt imperi robora prima tui.

I.1.2.20.

Recurrente die natalis

Francisci I. imperatoris Austrię

celebrato Rhacusii anno 1826.

Georgii Higgię

³⁷⁴ Ad Franciscum Stay epigramma] Ad Franciscum Stay (LP 12, f. 370); Aliud doctoris Higgię (ZKD 400 f. 7v): Ad Franciscum Stay (1971) Georgii Higgię epigramma (ZKD 407/1).

³⁷⁵ Tam] Jam (LP 12, f. 370)

epigramma³⁷⁶

(AMB 1369; LP12, C. v., f. 361v - P)

Arnus ovans, primos vidit qui Cęsarıs orsus
 Vagituque suo plausibus insonuit;
Sedulıs et patriis puerum virtutibus ornat,
 Regnandi inque animum semina pura jacid.
Hinc ad Germanos dominam demisit in urbem, 5
 Ut scepra atque atavas contueatur opes.
Protinus hic populos placido devinxit amore
 Et sua regna novis addidit imperiis.
Addidit Eridanum Medoacumque atque Timavum
 Atque Athesin culto qui rigat arva solo. 10
Tillurus, Titius sinuosaque saxa Narone
 Atque Arion salsa tam cito mersus aqua,
Pleno sponte suas³⁷⁷ humectant flumine terras
 Cęsarıs et lęti jussa paterna foyent
Expectantque novis benefacta a legibus usque 15
 Arida montane jugera Dalmatie.

I.1.2.21.

Domino Jozepo Papi
sacrum celebranti Malphi in ęde
sancti Antonii anno 1828.
(LP 12, C. v., f. 362 - P)

Exiguum hoc templum struxit gens Restia quondam
 Exilis censu, sed pietate gravis
Imposuit templi cultorem, ut sacra quotannis³⁷⁸

³⁷⁶ Recurrenle die natalis Francisci I. imperatoris Austrię celebrato Rhacusii anno 1826. epigramma] In die natalitio Francisci I imperatoris (anno 1826) (LP C. v. f. 361v)

³⁷⁷ suas] sua (LP 12 C. v., f. 361v).

³⁷⁸ quotannis] quot annos

Efficiat divo hac exoriente die
Insonuit subito numero votisque precantum 5
Tureque et accensis ignibus incaluit.
Sponte sed abjecto dentex sui penditur hamo
Ista dies nobis ut mage læta foret.

I.1.2.22.
(LP 12, C. v., f. 364v - P)

Ductores belli diros plebecula laudat
Abrepta a solis sensibus et strepitu.
Te, Nicolae, boni cives, pars lecta virorum
Acri commendat prædita iudicio.
Allicit illam animus generosaque brachia pugne, 5
Hos equum, probitas et pia gesta movent.

I.1.2.23.³⁷⁹
(AMB 1635 - A; AMB 1635 - P; LP 12, C. v., f. 365; AMB 162 - P)

Jam senior, Lamprede, tuos invisere alumnos
Huc venis a patriis finibus Italię³⁸⁰.
Nec te detinuit labor et mora longa viarum,
Mota nec Adriaci sevirior unda maris³⁸¹.
Jam læti excipiunt omnes certantque vicissim, 5
Grata tibi ingenui pandere signa animi.
Sed mox Partenope formosa dolentibus aufert,
Partenope nostris invidiosa bonis.
Illa fuit Siren quondam et Thyrena puella
Thyrenumque trahit voce canora hominem. 10
Te pudeat canum (juvenis³⁸² quod fecit Ulysses)

³⁷⁹ *Autograf bez naslova (AMB 1635); u prijepisu pod pod istom signaturom stoji naslov: Ad Urbanum Lampredi Georgii Higia epigramma; u prijepisu (LP 12, C. v., f. 365): Ad P. Urbanum Lampredi e Scholis piis; u prijepisu (AMB 162): Ad Urbanum Lampredum Georgius Higgia.*

³⁸⁰ *Italię] Ausoniae (prijepisi AMB 1635; LP 12, C. v., f. 365 i AMB 162).*

³⁸¹ *maris]salis (prijepisi AMB 1635; LP 12, C. v., f. 365); sali (AMB 162).*

Temnere blanditias non potuisse suas.

I.1.2.24.

Ad patrem Urbanum Appendini e scholis piis
epigrammata

(AMB 1492, f. 5; LP 12, C. v., f. 374 I. - P)

Post sex lustra abiit nostra hac Urbanus ab urbe,

Quo nihil usquam habuit carius aut melius.

Et lepor et latie omnes secum abiere Camene

Morum et Suavitas et Sophia et Mathesis.

His gemit amissis graviter, nam perdit in illo 5

Tutamen vite prima juventa sue.

Sed mage dejicitur perdit quod spemque modumque

Ultra Palladiis posse nitere bonis.

I.1.2.25.

(AMB 1492, f. 5; LP 12, C. v., f. 374v II. - P)

Omne, Rhacusa, tibi studiorum Jadera fulcrum

Eripit usque tuis invidiosa bonis,

Sed decus antiquum memorandaque scripta tuorum

Solam Dalmaticis urbibus anteferent.

Hoc solatiolum remanet semperque manebit, 5

Quod tibi vis fati tollere nulla potest.

I.1.2.26.

Ad patrem Franciscum Appendini Jadera revertentem
(LP 12, C. v., f. 374v - P)

Innumeros scopulos et naufraga littora ponti

Vidisti siccis, credo equidem, tu oculis.

Est animi³⁸³, Francisce, tibi vis multa potest que

Fortiter et ventos et grave ferre salum.

Sed precor, ingenue mihi dic, num visa Melite 5

³⁸² juvenis] viridis (*prijepisi* AMB 1635; LP 12, C. v. f. 365 i AMB 162).

³⁸³ animi] amimi.

Elicuit lacrymas, quę tua nuper erat.

I.1.2.27.
Ad Julium Bajamontium
(LP 12, C. v., f. 379 P)

Ēgrotos sanare datum est homines tibi, Juli,
 Arte salutiferi Pęonis eximia
Argutę resonant chordeę divinitus, has dum
 Percurris digitis molliter³⁸⁴ igneolis.
Auxonię, quę scribis, amant tua carmina museę 5
 Queis mage nil cultum est, nil mage nectareum,
Suaviolos mores et pureę stamina viteę,
 Contacta haud ullis usque libidinibus.
Quisque bonus pendet pluris, pendent³⁸⁵ et amici
 Valde et amant perito te nimium ex animo. 10
Numen amicorum votis nunc annuat et te
 Detineat nostro longius hospitio.

I.1.2.28.
Ad Antonium Ljepopilli
epigramma
(LP 12, C.v., f. 389r i 368; ZKD 408 P)

Scis quod magnanimi servatur lingua Quirini
 Abdita in ęrosis aurea codicibus;
Illam rara cohors studio nunc excolit acri
 Atque bibit largis haustibus ex animo.
Tu licet hoc studio excellis namque intima vocum 5
 Et vis et lepor et copia nota tibi;
Sed desiste Italos fętus Italosque lepores
 Musarum Latiis reddere carminibus.
Nam male conveniunt verbis viventibus, illa
 Verba diu tenebris semisepulta Remi. 10

³⁸⁴ molliter] mollites

³⁸⁵ pendent] pendt

I.1.3. NABOŽNI EPIGRAMI

I.1.3.1.

Sancti Stephani regis Ungherieꝝ dextram
dum portabat navis magna tempestate
in Adriatico capta fuerat
(Mem. 103.1.)

Sancta ex Illyrio puppi³⁸⁶ vehebatur ad oras

Ongarici regis dextera Pannonias.

Insurgunt venti, fervet mare, fulmina strident,

Turbida coreptam verberat unda ratem,

Pallescunt nautę et tensis ad sidera palmis

5

Eterni implorant numinis auxilium:

"Pone iras, Neptune, et ventos compesce furentes!

Nam, pol ignoras quid vehit ista ratis!"

Sic nauta, at contra Neptunus talia refert:

"Non ignoramus quid vehit ista ratis."

10

Navita, pone metus, nam non irascitur unda,

Gaudia sed proprio concipit illa sinu.

³⁸⁶ puppi] Pappi

I.1.4. NADGROBNI I ŽALOBNI EPIGRAMI

I.1.4.1. Epitafium Eve (Mem. 103.3.)

Quis jacet hoc tumulo jam pridem conditus? Eva,
 Humani generis maxima perniciēs.
Eva, quę vetitum comedens ex arbore malum,
 Nacta sibi mortem filiolisque suis.

I.1.4.2. Epitafium Dole (Mem. 103.23.)

Quis jacet hic, Dole, clausum latro cui abstulit aurum
 Ille est qui a magno, Dole, dolore obiit.

I.1.4.3. Ad patrem et matrem consolatio ne defunctum natum lugeant (Mem. 103.24.)

Non opus est lacrimis nec tristia verba decent, nunc
 Plaudite, nam vester filius haud obiit.
Illum non Nemesis rapuit, sed candida Cypris.
 Nam, socium alatus querit habere puer.

I.1.4.4. Epitafium Buchę (Mem. 103.29.)

In tumulo Buchę, tristi Lascivia vultu
 Stabat et asiduis ora rigabat aquis.
“Quid ploras? Quid agis? Qui te dolor, improba, mordet?”
Proh dolor! Hic recubat portio magna mei.

I.1.4.5.
Epitafion Caini
(Mem. 103.31.)

Iste infelicis tumulus premit ossa Caini,
 Fraterno qui se sanguine polluerat.
Dum vixit, motę metuebat arundinis umbram,
 Post obitum patitur grandia suplicia.
Eius te moneo exemplis nunc utere, lector,
Conspice et in nobis quid facit invidia!

5

I.1.4.6.
Epitafion Abel
(Mem. 103.32.)

Filius Adam, Abel, gelida hac requiescit in urna.
 Si vis scire ultra, perlege Geneseon.

I.1.4.7.
Epitafion Iesus Christi
(Mem. 103.38.)

Sum nimium felix, namque hic recubaverat olim
 Christus ab intacta Virgine progenitus.
Christus homo atque Deus, totum qui condidit orbem,
 Se in parte hac orbis condidit exigua.

I.1.4.8.
Epitaphium Marię Virginis
(Mem. 103.39.)

Hoc tumulo recubat Genitrix et Virgo Maria,
 Sponsa, soror, mater, filia, serva Dei.
Te Deus omnipotens, castissima Virgo, creavit
 Tuque Creatorem parturis ipsa tuum.

I.1.4.9.
Epigramma
(AMB 301 p.22)

Excipit exanimem natum Lacedæmona mater
 septem confossum pectora vulneribus;
Mox tanta incendit maternam gloria mentem
 Ut penitus suetis abstinuit³⁸⁷ lacrimis.

Detorrem Giromella suum non luget ademptum 5
 Immiti nuper funere. Namque animum
Altius extollit tacito et sub corde volutat,
 Aureolos mores, maximum et ingenium

Defuncti juvenis medica sapienter in arte 10
 Excultum edoctis urbibus Ausonię.
Insculpat laudes tumulo, ęternatque papiris
 Sic flendi vulgare aufugit officium.

I.1.4.10.
Ad Antonium Chersam epigrammata
(ZKD 393/7, f. 1, II.)

Hoc tegit ossa tui saxum lacrimabile fratris
 Illius at męstos aufugit umbra rogos.
Nunc quę inter manes alio sub sole colentes
 Debita virtutis pręmia consequitur.

I.1.4.11.
ZKD 393/7, f. 1, III. - P)

Corporeos sensus infirmaque membra reliquit
 Frater, quę fuerant mortis in arbitrio.
Litore nunc tantum optato vitaque potitus
 Ętheria nantes nos videt in pelago.

Si qua animis post justa manent vestigia sensus 5
 Terreni, nostris ingemit ille malis.

³⁸⁷ abstinuit] obtinuit

I.1.4.12.
(ZKD 393/7, f. 1, IV.)

Te fletu exanimas fratris post funera fratris
Ut si quę novitas dira malo acciderit.
Nequam homini ac nocuo mors est gravis atque timenda:
Innocuo atque probo portus et alta quies.

I.1.4.13.
Ad Franciscum Appendini Urbani fratrem
(AMB 1492, f. 5 ; LP 12, C. v., f. 374v - P)

Urbanus, Francisce, ratem conscendit et ęgre
Abripitur longo męstus ab hospitio.
Tu fratrem unanimem, carum nos flemus amicum,
Urbs decus et fulcrum nostra juvena suum.

I.1.4.14.
Ad Rhacusam
(AMB 1487, f. 5; LP 12, C. v., f. 363 - P)

Sors inimica tibi rapuit bona cuncta, Ragusa,
Queis olim cives enituere tui.
Libera eras plenoque tibi Pax aurea cornu
Versabat lectas per maria omnia opes.
Gens tua Palladias coluit feliciter artes, 5
Quod scripta illorum non peritura monent.
Vix duo nunc docti ornant³⁸⁸ tua męnia cives,
Abstulit, heu plures tempus et atra dies!
Unum pellexit radiantis imago thiarę
Et latet Odrysia semisopitus humo. 10
Ast alium Gusmana rudis discordia fratrum
Invitum, Ausonios cogit adire Lares.³⁸⁹

³⁸⁸ ornant]ornabant

³⁸⁹ ispod zadnjeg stiha lijevo: 13. Mart. 1833., desno: G.H. (AMB 1487, f. 5); ispod zadnjeg stiha desno: 13/3 1833. (LP 12, C. v., f. 363)

I.1.4.15.
De eadem Helena Bosdaria
Georgii Higgia
epigramma
(AMB 1158; 1570, *f.* 13 i 1423, *f.* 1v - P)

Vixit Hiella parum, tantum qui tempora vitę
Astrorum a motu, vulgus ut, enumerant
Tempora qui censent vitę a virtutibus auctis
Unanimes dicunt: "Vixit Hiella diu."

I.1.4.16.
Filiolę ad patrem epigrama
(AMB 1423, *f.* 2 i 1570, *f.* 13 - P)

Cur, pater, assiduo turgent tibi lumina fletu?
Męstus et ex imo corde trahis gemitus ?
An nostra occubuit genitrix orbasque reliquit ?
Nil, pater, at gemitus fortiter ingeminas.
Occidis heu ! Miseras duplex dolor enecat, angor 5
Patris luctisonus, matris et inferię.

I.1.4.17.
De morte immatura
clarissimi viri Junii de Resti, Antonii filii
(AMB 180, *p.* 13; LP 12, C. v. *f.* 369v - P)

Occidis, o Resti, Sophię thesaurus et omnis
Doctrinę os verum sacrum Heliconiadum³⁹⁰.
Occidis in medio cursu, cum promere nondum
Fętus quisti omnes divitis ingenii.
Ah quantum hic nobis raptum est, tantum nova crevit 5
Nunc tua sydereis reddita vita choris.

³⁹⁰ Heliconiadum] Elicoliadum

I.1.4.18.
In funere
Pii VII. pontificis maximi
habito in ecclesia Sancti Francisci Rhacusii
die XIV. Octobris MDCCCXXIII.
Georgii Higgię medici Rhacusini
epigramma³⁹¹
(AMB 1504; LP 12, C. v., f. 365v - P)

Avulsum sacro e solio cum turbine belli
Te vidit Tybris, maxime pontificum,
Ingemuit graviter casu commotus, at acres
Mulcebat gemitus ira timorque suos.
Hydra venenato cum Corsica dente petebat 5
Effudit largas ex oculis lacrimas,
Sed mox imminuit fletus cum numine sensit,
Afflatum nullas pertimuisse minas.
Spe tamen et versis fatis (ut contigit) egrum
Lenibat nimia pectus amaritie. 10
At cum letheo demersit gurgite nuper,
Flet, gemit et nullum mite levamen habet.
Sic gemit et flevit muscoso mestus in antro
Equelem donec viderit in solio.

I.1.4.19.
Ejusdem Georgii Higgię
epigramma³⁹²
(AMB 1504; LP 12, C. v. f. 366 -P)

Claviger eximie clarus virtutis alumnus
Plenus et usque suo numine nuper obit.
Luget quisque bonus, stupet, at incredula turba,
Percita³⁹³ et in dubio pectore multa movet:
Umbra ferox etiam Galli ducis ulta quievit, 5

³⁹¹ In funere Pii VII. pontificis maximi habito in ecclesia Sancti Francisci Rhacusii die XIV. Octobris MDCCCXXIII. Georgii Higgię medici Rhacusini epigramma] In funere Pii VII pontificis maximi epigramma (LP 12, C. v., f. 365v)

³⁹² Ejusdem Georgii Higgię epigramma] Aliud (LP 12, C. v, f 366)

³⁹³ Percita] Percita

Morte truci orbem qui infecerat et vitiis.

I.1.5. MORALNI EPIGRAMI

I.1.5.1.
Ad Moscos
(Mem. 103.26.)

Quatuor en campis flavae renovantur aristae,
 Quatuor en Moscus victor ad arma redit.
Bistonides pugnant numero, virtute Triones.
 Et virtus numero plus generosa valet.
Hic ars arma movet; illic discordia certat. 5
 Hic perdit; junctis ille triumphat equis.
Serva modum, Peterbourgh, rebus sublata secundis!
 Fervida namque suo volvitur axe rota.

I.1.5.2.
(Mem. 103, 35)

Jam Mediteraneas Orlow cum classe per undas
 Fertur et hostiles quærit ubique rates.
Quærit et inventas captat, nec parcat amico
 Quando colectas per mare portat opes.
Nulla fides prestanda illi est, pietas nec in illo 5
 Ulla manet, magna carpitur invidia.
Pompejus si iterum veniet stimulare per equor
 Předones, Orlow non stimulandus erit?

I.1.5.3.
Qualem volo amicam
(Mem. 103. 40)

Ne sit deformis vultu nec corpore pinguis
 Nec formosa nimis nec macilenta tamen.

Hec me delectat mulier, delectat et illa
 Que, dum concessit nil solet excipere.
Nil? Repetita meę preterquam verbera caudeę
 Nil preter tumido basia pressa sinu.
Poscentem nummos et dono multa petentem
 Luxuriosi inguen divitis exagitet.

5

I.1.5.4.
(Mem. 103.42)

Vix ego gustavi Veneris libamina prima,
 Eripuere meum fata sinistra virum.
Si cupis ut satiem vestra dulcedine, Cypris,
 Haud mora sollicitum tu mihi prebe virum.

I.1.5.5.
(LP 12, Non. 8.)

Pone modum numeris, seges est uberrima, vivent
 Carminibus veterum lucida dicta virum.
Selige, sed tantum meliora et perfice ad unguem,
 Esto nec indulgens in sobolem nimium.
Olim Spartanus malefirmos corpore natos
 Mactabat direę legibus et patrię.
Sic tu animi fetus male natos projice, si vis
 Usque choro clarus vivere in Aonidum.³⁹⁴

5

I.1.5.6.
(LP 12, Non. 16.)

Nec pudor est, nec cura mihi, rudis atque pusillus
 Sim licet, hec inter grandia buxta, lapis.
Illa nitent ductis e marmore Dędalo, formis
 Mi satis est nomen famaę Staiadeę.

³⁹⁴ *Prepisivač donosi in margine:* " L'autore taglio questo Distico."

I.1.5.7.
(LP 12, Non. 38.)

Indulge offusis lacrymis, indulge dolori:

Non socium talami, mors tibi dira rapit,
Comoda sed mollis vitę et velamen amorum
Pręstans atque uteri furta beata tui.

I.1.5.8.
(LP 12, Non. 43.)

Armatus contra consurgit Dalmata Gallos,

Immani cupiens colla jugo excutere:
†Durum opus; indigenis prius est purganda scelestis
Hi patrię pestes et grave servitium†.

I.1.5.9.
(LP 12, Non. 46.)

Et genus et commune odium mentisque tenebrę

E solio procerum continue ejiciunt;
Sors quoque te retinet, fatum ast urgentius ipsa
Sorte tuo capiti mox mala multa parat.

I.1.5.10.
(LP 12, Non. 54.)

Quo solii fastus? Quo mulctę? Edictaque crebra

Quonam et adulantum densa cohors abiit?
Effugere oculis, fumus velut omnia, teque
Nunc odium gentis, nunc mala multa premunt.

O Fortuna, deam posthac te semper habebo

5

Nam tua mi levitas gaudia multa tulit.

I.1.5.11.
(LP 12, Non. 61.)

En iterum tormenta tonant in turribus altis

Bellica, et innumeris emicat urbs faculis.
Pacem eadem rursus prętor divulgat in urbe,
O genus insolitum pacis, et ambiguum.

I.1.5.12.
(LP 12, Non. 62.)

Nequam hominum genus et pollutum crimine, in urbem
Nostram, Dalmaticis confugit a Laribus:
Non proprio meritas pendet sub iudice pęnas,
Ast grave ubique reus supplicium sequitur.

I.1.5.13.
(LP 12, Non. 72.)

Imperium, mare divitias divumque Sebasten,
Gallia amica meo surripuit populo.
Si sic dat pessum fidos vesana sodales,
Illius hostilem ferre animum est satius.

I.1.5.14.
(LP 12, Non. 91.)

Stullia nunc proles abjecto e sanguine creta
Infandum eheu! urbis munia prima tenet.
Civibus ille aurum expilat nomine pestis,
Pęonia hic homines enecat arte rudis.
Tertius armatę Themidos stat larva foroque
Judiciis nostras depopulatur opes
Quartus mentis inops deturpat fronte proterva
Barbaricis patrium vocibus elloquium.

5

I.2. EPISTOLE

(Epistolę 1. - 4. ZKD 433, f. 5-19 - A)

I.2.1. Epistola

Dum nostri vigiles exercent munera sensus
Lingua sapit palpantque manus oculique colorem,
Nasus odoratum, auriculi sonitum, sepe humane
Ista representant³⁹⁵ falsa sub imagine menti.
Sepius aspicias fractus in gurgite remos 5
Qui non sunt fracti, turrim teretemque rotundamque
Intueris, formam quadratam turris habebit.
Bellica cum crepitum dederant tormenta putabam
Sepe ego comoto reboare tonitra³⁹⁶ cęlo.
Si ratis e fido compacta ligamina solvit 10
Litore et inflanti dat turgida carbasa vento.
Nauta videt motam subito discedere terram
Atque recedentes spatari cernit arenas.
Sed tellus stat nec motę spatiantur arene.
Pergite mortales post tot fallacia sensus, 15
Fallaci quidquam vos nunc confidere sensu.
Tu Pyrrhoniaca me pernoctasse sub umbra
Credideris Sextusque tibi Emphiricius alter
Certe ero: deciperis, nam quod metaphisica pandit,
Quod pater ipse Deus nobis revelaverat olim 20
Queęque in evangelicis retinentur scripta papyris,
Certa et vera mihi sunt et erunt mihi semper.
Hęsitat in reliquis necnon dubitat mea rebus
Mens, que fallacem dicunt componere mundum.
Et tu, credere quis poterit, suavissime Juni, 25
Somnia vera putas? Vanis fiducia formis

³⁹⁵ representant] reprehesentant

³⁹⁶ tonitra] tonitua

Est tibi? Nutrices vane hec narrare pusillis
 Nec ignara suę narret muliercula mane
 Vicinę atento multum pendentis ab orę.
 Tu, bene qui noscis falso seponere vera 30
 Noxiaque utilibus nec non profectura molestis,
 Judicium legesque dare et solidissima jura
 Ferre, capax justusque bonis, austerus iniquis.
 Sic bene quid patrię vel quid debemus amicis
 Quidque parentibus et quid germanoque sororique 35
 Hospitioque tibi que ipso concedere quartum.
 Doctus et atentus rebusque moraberis istis?
 Et dabis imprudens ad falsa insomnia mentem?
 Somnia mortales ludunt temeraria mentes
 Nec cęlo demissa ruunt nec ab ethere lapsa 40
 Credes, ut stulti, rebus presaga futuris.
 Ipsa homines ipsi efformant, nam quidquid agebant
 Corpore, mente, animo vigilantes, nocte reversa
 Postquam sopitos pressere oblivia sensus
 Confertim asuetę remeant in mente figurę. 45
 Venator saltus insectantemque molossum
 Aut velocipedam cervam aut leporem fugientem
 Somniet. Upilio ad stabulum atque ad pascua lęta
 Nocte redit saxisque lupum et clamoribus arcet.
 Mercator merces permutat, navita proram 50
 Torquet in adversos superet modo littora ventos
 Et tristes Hyadas tempestatesque veretur
 Cuntantemque eurum decerbantemque aquiloni
 Horrisono: Fugiet submersa ad retia lętus
 Piscator gravidasque trahęt de marmore nassas. 55
 Condet avaras opes ęratoque ariete miles
 Oppida concutiet superundantesque cruore
 Efuso aspiciet campos mortemque furentem:
 Somnia causidici lites legesque forumque
 Atque importuni stantes ad terga clientes. 60

Scribit amatori virgo, dat dona nefando
Męcho męcha suo, quęrit sua munera lena
Et lenocinias molitur sedula fraudes.

Si quis lascivę numeros pruriginis implet

Cum furor exarsit capiti atque insana libido 65
Impulit ad fędum cauda exurgente lupanar
Hicque cucullatas submittere Mesalinas.
Gaudet et a crebro laxis imejere vulvis
Concubitu languentesque extensasque papillas
Lambere et obsceno fumosę pellicis ore 70
Bis centum repetita infigere basia, nullas
Corporis infandi intentas linquere partes.

Hic postquam placidę dederit sua membra quieti

Defessosque artus somno lasaverat, olli
Spurca lupanari solet apparere relicto. 75
Sepe lupa inguinibusque patens et pectore nuda,
Tunc hilari vultu sopitum clamet amantem:
"Eja age, rumpe moras et sueta ad munia surge
Equid agis? Gressus ad limina nota revertar?
Effugiam nunc nunc aliene verbera caudę 80
Excipere atque aliis herere amplexibus." Ille
Sopitus somno generosa ad munia surgit.
In tenebris peragens mendaciter omnia, lecto
Contentus remanet, contenta evaserit umbra.
Ipse suas juvenis si forte reliquerat edes 85
Et procul excessit, lacrimis, suspiria miscens
Dilaniata genis, sparsis per colla capillis,
Pectora tunsa manu fędatque unguibus ora
Ingentem reprimens inhonesto corde dolorem
Ingeminat variis verba interupta querelis. 90
Pleraque jam faciet majoraque, quam tu nuper
Somno stertens post obsonia conspexisti.

Pluraque nunc poteram falsi ludibria somni

Narrare ut melius pateant fallacia ne te

Decipiant ultra, sed de tanta faragine rerum	95
Pauca exempla dabo, poterunt quę exempla monere:	
Jupiter e celo somno decepit Atriden	
Motus Peleo juveni Briseide rapta	
Nestoris imisit falsam sub imagine formam	
Tindalido regi, dum sub tentoria dormit.	100
Sopitum regem curis vinoque gravatum	
Excitat ad bellum promisaque tristis imago	
Falsa quiescenti superadjunxit solidumque	
Propitiumque tibi iunxerunt numina pactum.	
Umbra hec Romanum lusit temeraria Gallum.	105
Iverat ad cubitum et membris languore solutis	
Protinus absentis jucundum nomen amatę	
Compellat: "Propera et celeres huc comove gressus	
Candida cur cessas? En lux inimica propinquat	
Difugiunt umbrę secretaque pignora amantum."	110
Non procul a Gallo genitor recubabat amatę	
Illius ad nomen subito surexerat et jam	
Presentem credit natam. Tunc lumine cuncta	
Atento loca lustrat sopitumque minaci	
Intuitus vultu Gallum, dein talia fatur:	115
"Pol equidem molles torrent sua pectora flamme	
Et natam vult ille meam complectier atque	
Furtivum Gallus secum meditatur amorem."	
Sic infelicem nocturna prodidit umbra.	
In somno multi numerant defossa talenta	120
Inventoque auro solantur tędia, paupertatem.	
Nil ultra metuunt proprioque in corde laborant	
Ne forte excutiant secretum mox ubi somno	
Delusam mentem jucunda reliquit imago:	
Tunc animus vigil amissum desiderat aurum,	125
Optat opes et totus sese in imagine versat.	
Ipse Stagyreeę oderunt insomnia chartę	
Esse putaverunt vanę ludibria mentis;	

Post hec fallaci poteris tu credere somno.	
Nulla meam certe conturbat femina vitam,	130
Me meretrix non ulla tenet, non cella quietum	
Sollicitat pectus, nulla et mihi cognita lustra,	
Numquam importunas expertus corpore fēdas	
Matris Acidalię fēdique Cupidinis arma	
Spreta fuere mihi, nunquam mea colla nefando	135
Submisi imperio muliebri, pulvere nunquam	
Conspersus cyprio flexit mea dextra habenas	
Per decantatę latas Amathuntidis oras:	
Qua multa Idalię gens est subscripta tyrannę	
Et premitur ditone sua et desiderat isto	140
Impatiens ³⁹⁷ sua colla jugo dissolvere frustra	
Et suspirata sic libertate potiri.	
Ornata illecebris et pulchro femina vultu	
Mersos superavit semideosque deosque	
Traxit in imperium: Postquam Pelides ³⁹⁸ Achilles	145
Trojanas acies vexantem Penthesileam	
(Duxit Amazonidas Trojana in bella phalanges)	
Stravit et illius nudavit casside crinem	
Captus amore suę frontis victorque remansit	
Victus et ocisę sensit fera vulnera formę.	150
Claviger Amphitrioniades, terror populorum,	
Purgavit monstris totum infestantibus orbem	
Infecitque suum facibus Cythereja pectus	
Omphalem vidit Gygeō in fonte lavantem	
Vidit et exarsit subito improvisus amore	155
Et manus exuviis Nemei ornata leonis,	
Lerneę victrix Hydreę, muliebria pensa trahebat.	
Jupiter infamat sese spoliisque sonoque	
Induitur tauri et ludentem in littore natam	
Sustinuit dorso mediasque abduxit in undas.	160

³⁹⁷ impatiens] impaties

³⁹⁸ Pelides] Peliden

Pol equidem infandi est magna potentia amoris.

Pollet amor multum, mage ast sapientia pollet
Spumigenamque deam superat Tritonia Pallas
Dumodo ne querat Phrigio sub iudice malum.

I.2.2.
Epistola II.

Progenies dilecta Jovis Tymbreus Apollo
Incola Parnassi, primis me instruxit ab annis
Dulcia concordi meditari carmina cantu.
Serta dedit capiti puroque in fonte lavavit
Eburnamque chelin, cum eburno pectine dextra 5
Ipse sua porexerat et mihi talia fassus:
"Quandoquumque tibi curarum pondera pressum
Dilacerant animum et cordi dolor improbus heret.
Hoc instrumentum dulci modulamine mentem
Sublevat oppressam, vacuat cito pectora duris 10
Sollicitudinibus tristemque arcet de corde dolorem:
Donec erit manibus, lacrimę, suspiria, fletus,
Tristitia, anxietas, timor et seditiones
Longe aberunt, celeres current ad carmina nymphę
Et Charitea cohors³⁹⁹ et Cypria mater amorum 15
Deducunt junctis per mutua vincula palmis
Festivas choreas animis solatia mestis.
Impuro numquam illam contaminabis amore,
Nunquam concubitus divum nymphasque salaces
Carminibus meditare tuis junctumque Cythereę 20
Belligerum Martem, quos Mulciber ipse iacentes
Retibus implicuit, visus neque cognitus illis
Accersitque⁴⁰⁰ omnes spurca ad spectacula divos.
Concede hec aliis, quos insanabilis urget
Urtica et venis turpi inflammantur amore. 25

³⁹⁹ cohors] choors

⁴⁰⁰ accersitque] accersistque

Quique verecundo sese spoliare pudore
 Nil dubitaverunt, illi graveolentis ubique
 Fēda animi fēdo excrementa in carmine spargant
 Et tetra inficiant teneras prurigne mentes.
 Hec precepta tuę semper presentia menti 30
 Fac habeas, vates, quoties ad fila canore
 Admoveris digitos cytharę quotiesque placebit
 Auxiliatrices conspirantesque canenti
 Integra Castalias revocare ad carmina musas."
 Phębus ita admonuit, (quis Phębum audire monentem 35
 Ista recusabit?) manet alta mente repostum
 Utile preceptum, quod constantissima servat
 Mnemosine et prohibet spurcis incumbere rebus.
 Ite procul Veneres, procul ite Cupidinis artes
 Ite lupanares, lenę, meretricula, cunnus, 40
 Mentula, quidquid et in toto est obscęnius orbe
 Materies nostri tantum celebrata poetę.
 Lasciva semper, Juni, versaris arena
 Lascivosque modos, lascivę aptaris avenę
 Inficis inguinibus mollique libidine chartas 45
 Undique quę tetrum late jaculantur odorem.⁴⁰¹
 Heu nimium vereor, fēdas dum perlego musas
 Si nocuere tibi? (Multis nocuere poetis.)
 Difficile est spurcos animo divolvere versus
 Infectasque animi pariter servare latebras; 50
 Ardua res nimium est et vix credibilis ulli
 Sordida sub cerebro versare poemata sepe
 Atque illis purum non colibuisse cerebrum.
 Si quis sincerum et purum vas implet amaris
 Absinti succis et toxica livida fundet 55
 Vas statim acescit succo imbutusque veneno,
 Tractanti labro fatum exitiale minatur.

⁴⁰¹ odorem] odorum

Excitat ille tuus languentia membra libellus,
 Humanique movet sopitos corporis ęstus
 Nec sufferre valet demissos vertice nervos 60
 Vivificare manus, nam vivificantur ab illo.
 Sentiret stimulos Veneris Neleius hęros,
 Cujus canities velabat plurima mentum
 Et sustinebat trepidantia membra bacillo,
 Unum si audisset tua carmina plena calore. 65
 Littore in Eoo tecum si, Galle, fuerunt
 Junius illa mihi nuper que carmina misit,
 Non Argiva tuo mulier succurere morbo
 Tentaret digitis nil proficientibus⁴⁰² et non
 Languida penderet primo in luctamine pęnis 70
 Quę non Argolico potuit turgescere cantu,
 Non capite errecto carnalem acendere Martem.
 Illa tibi extincti repararent funera morbi
 Turgidus et poterit cristato vertice magnum
 Surgere ad officium placitumque infigere vulnus. 75
 Sat pertractatam nimiumque relinquere posses
 Materiem et sponte ancipiti inclusus labyrintho
 Aufuge,⁴⁰³ namque tibi sunt fila regentia gressus
 In manibus, varios solvunt quę ambagibus orbes.
 Equid non poteris? Dubitas etiamque? Etiamque moraris? 80
 Non dum firma moves isto vestigia campo?
 Rumpe moras omnes, animum tibi vivida virtus
 Judiciumque dabit vires. Naturaque semper
 Turpe malum fugitiva bonisque famelica rebus
 Augebit stimulos et opem sapientia menti 85
 Juncta tuę non exiguam tibi suppeditabit
 Ut citius gratas possis contingere metas;
 In qua sublimi residet victoria curru
 Atque triumphales preparat tibi splendida lauros

⁴⁰² proficientibus] proficiscentibus

⁴⁰³ Aufuge] Eufuge

Ipsa suis manibus superatę præmia frontis;	90
Muneribus te diva suis cumulabit opimis	
Internos animi motus mentisque tumultus	
Haud mora sedabit, magno perculsa timore.	
Conda requiescent nec tu ulterius lutulentis	
Versabaris imaginibus languore solutus ⁴⁰⁴ .	95
Somnia discedent molles imitantia formas,	
Non ultra in somno fumoseę pellicis ora	
Aspicias discessurum lugentia amantem.	
Nunquam femineę choreę juvenumque caterveę	
Vibrantes fęda tremulos prurigine lumbos	100
Vestreę apparebunt spurca sub imagine menti.	
Et quidquid valet obscenum mage fingere Morpheus,	
Quid monstrare Icelon, quid Phantasos ipse referre	
(Morpheus humanas sumit sub nocte figuras	
Phantasos exanimes, Icelon volucrumque ferarum	105
Vertitur in species mentes que eludere gaudent.)	
Protinus in tenues cuncta hac evanescere ventos	
Aspicias: permulta etiam Victoria donat	
Victori atque alium preparat post munera munus	
Adjungitque novum: victor citoque ⁴⁰⁵ experieris.	110
En iterum atque iterum, Juni, mea somnia quęris.	
Somnia quę quęris, nequeo tibi mittere, namque	
Nil noctu video, vigilans ego fingere nolo,	
Nam morosa forent vigilantis somnia cuique.	

I.2.3. Tertia

Ultima credideram nostrę querimonia Musę
Emollire tuam sectantia somnia mentem,
Ultima credideram nostrę reprehensio chartę
Extirpare tuo nocturnas pectore formas:

⁴⁰⁴ solutus] solutos

⁴⁰⁵ citoque] cito que

Ast inconcussum tua te sententia, Juni, 5
 Nunc etiam retinet vinclisque coercet acerbis
 Sensa animi ipsumque animum nigra fuligine spargit,
 Ut sus spurca lutum quærit gaudetque reperto,
 Tu sic obscenam quæris gaudesque reperta
 Materia et molles meditaris arundine versus. 10
 Te cantante tuus sublato fronte Priapus
 Turgidus erigitur labrumque apponit avenę
 Ipse suę et dulcem promit modulamine cantum
 Atque Elaphiteas vocat ad certamina nymphas.
 Utque paludoso merguntur in equore mergi: 15
 Si tamen aspiciunt cęnosa forte sub unda
 Serpere gobiolumque levem anguillanque palustrem
 Hos captant, alios linquant impune natantes:
 Infandas species simulacraque lubrica captas
 Solumodo et fęda versaris imagine constans, 20
 Lurida nunc cernis patuli spiracula cunni,
 Nunc impendentem veretrum rostroque rubentem
 Sanguineo observas, nunc in meretrice moraris.
 Hic Lais crebris ganitibus ęra pulsat
 Tristia dum suffert repetitę verbera caudę 25
 Hicque Corinna vocat defessum ad munus amantem
 Usta laborantis fęda tentigine vulvę.
 Quis poterit digne spurcos evolvere visus:
 Non tales egro mediā sub nocte jacenti
 Dumque interrupto solatur tędia somno 30
 Apparent species, quas tu incolumis volitare
 Ante oculos spectas, tacita et sub mente revolvis.
 Tu nimium cave ne morbos tibi sub cute qui sunt
 Exsternos facias, vitiatę vulnera mentis
 Absconde et certis cautus te prodere signis 35
 Esto, precor, namque ex fumo lacrimosa culina
 Noscitur immitesque patent ex ungue leones,

Non exhalantes⁴⁰⁶ tetro ex fetore labrorum,
 Non matutinus patet ex modulamine Gallus?
 Heu fuge lascivos cantus, fuge somnia fēda, 40
 Nam tibi sub fēdo abscondita carmine Circes
 Syreneque latent, quę mulcent pectora cantu
 Mortifero, Circes tibi pocula larga ministrat
 Quę tu, si cupidus polluta mente bibisti.
 Protinus⁴⁰⁷ imundi vives sub tergore porci 45
 Aut canis ad dominam latrabis compede vinctus;
 Jam te nulla meę valet objurgatio lingue
 Flectere, nam electum mavis percurrere campum.
 Nil valere preces, monitus nil profuit et nil
 Detrimenta tuam potuerunt tangere mentem. 50
 Sordidulasque umbras lascivaque spectra nefandis
 Prodere carminibus gaudes? Gaudeto, nec ulla
 Verba addam ulterius, cupio hęc superaddere tantum
 Quod mea sincero fluxerunt carmina corde.

I.2.4.
Quarta

Helles pontiaci salvere jubemus alumnum
 Numinis, ad proprias bene quem formaverat artes
 Edocuitque sinu atque illi dedit ore rotundo
 Carmina digna loqui sunt quę incidenda piropo
 Aurifulgenti nitidoque rotanda metallo. 5
 Ne pereant tam clara sui monumenta poetę,
 Ne damnosa dies lethea absorbeat unda,
 Lapsacides propriis inscribere jussit in hortis
 Angululosque suis omnes implere Camenis
 Quos neque ventorum rabies neque destruet ulla 10
 Innumerabilium annorum variabilis ętas
 Vivida sed semper tumidi schola docta Priapi

⁴⁰⁶ exhalantes] exhalates

⁴⁰⁷ Protinus] Protius

Perleget ęternumque tuos servabit honores.

Hic tamen invidia aspicias tabescere multos

Quod sese vestris nequeunt ęquare triumphis 15

Nec vestrum meruisse decus nec digna referre

Pręmia, quę retulit per carmina vestra Thalia

Invida non valet ingeniis hec turba nec ullis

Scit numeris celebrare Deum, sed quęrit in istis

Saltibus immortalē alio tentamine famam. 20

Quęrit et inveniet dum sordida lustra frequentat

Submittitque lupas sub roscida sceptra Priapi

Multiplicatque suas amplis legionibus oras.

Per bella et fraudes, per mille pericula vitę

Consequitur tanti non ultima pręmia honoris. 25

Vivite felices animę sub numine vestro

Bellorum spoliis decores famaue potitę.

Non illum nudo decoras tu carmine, Juni,

Munera carminibus jungis simul ampla Deumque

His colis et crebros tribuit tua mentula census. 30

(Grata tibi nimium dispendia) colla corallo

Nunc nectis roseo, ponis nunc lutea mala,

Nunc crinito ambis tumidam diademate frontem

Et pronas cyatho sic lactea dona ministras.

Templa dicata Deo calida lustrantur acerra 35

Et subsolano fumant altaria thure,

Concentu delubra gemunt numerisque resultant.

Vestibulum ante ipsum primoque in poste leguntur

Verba patente noto: "Procul oh! Procul este profani!

Nulli fas castum scelerato insistere limen." 40

Ipsa sacerdotem te protegit alma Dione

Influxuque beat dulcedine pectus inundat.

Ambrosię fundit latices, distilat odores

Omnigenos, variis mulcet tua corda tuamque

Muneribus mentem cumulat risusque jocosque 45

Imittit sparsoque venit Lascivia crine.

Pallidaque ora gerit, brevibus subnixa cothurnis,
 Incustoditę saltant per prata puellę
 Quas inter succincta sinu, nudata popillis
 Fertur et egregio spargit liquore Voluptas 50
 Saltantes viridi in gyrum per gramina Nymphas.
 Hic Cypris vehitur tumida per inania concha
 Alta sedens Paphiosque manu moderatur odores
 Et circumvolitat, placido et circumspicet ore
 Omnia quę peragunt, opibus solatur amicis, 55
 Suscitāt ardenti dulces in pectore tędas,
 Has choreas, Juni, noctuque dieque frequentas,
 Gaudia participas, probos simul abicis omnes,
 Atque Dioneę⁴⁰⁸ recrearis munere divę.
 Hec bona non tibi ego invideo,⁴⁰⁹ tua que sors 60
 Obtulerit curisve tuis sudoreve adeptus,
 Tu tua habeto tibi, sine eis ego vivere malo,
 Nam magis atque magis sine eis contentus habebor.

⁴⁰⁸ Dioneę] Didoneę

⁴⁰⁹ invideo] invidio

I.3. *SERMONES*

I.3.1.

Carmen 2

(LP 12, f. 358-359v - P)

Magnum inter scribas urbis certamen obortum est.
Causa fuit lucri partitus; namque recentes
Scribeꝝ, quisque suam partem sibi sumere mavult,
Acriter antiqui dempto Facenda recusant.
"Cur mihi non datur merces condigna, laboro 5
Noctes atque dies ut iniquę mentis asellus",
Righius exclamat, jungit quoque: "Sunt mihi serveꝝ,
Quas mea calceat et nutrit vestitque crumena
Eꝛe levis. Res dura mihi atque incommoda conjux
Est, quę exquisito ornatu cultusque lepore 10
Omnem confringit censum torquetque maritum.
Hinc quod jure meum, socii,⁴¹⁰ mihi reddite, namque
Scriba uxorius indigeo magis omnibus". Olli
Leniter irridens, molli sermone Marinus
Addit: "Sive opus Ausoniis est sive Latinis 15
Verbis litterulas ad magnos scribere reges,
Solutus ego tali laudatus munere fungar.
Tempora, bellorum causas regumque ducumque
Nomina, res hominum gestas, modo quęque geruntur
Partibus in variis telluris, clarius an quis 20
Me valet et melius cupido narrare senatu?
Omnes Gallorum motus Batavosque tumultus
Sauromatumque truces iras et funebre bellum,
Cętera de genere hoc. "Ego solus", clamat, "in urbe
Hausi perspicue et per compita perque tabernas 25
Perque domos facio patefacta petentibus ultro".
Monoculus scribarum, quem fanaticus⁴¹¹ error

⁴¹⁰ socii] soci

Vexat et exēdit bilis jecur acriter ardens,
 Namque jugale suę sponsum sub iudice natę
 Pendet adhuc et vertentem pendeat in annum: 30
 "Non me cęcus amor tenet auri et turpe lucellum",
 Magna voce canit, "graviter sed me movet id quod
 Nulla meis canis reverentia, nulla salutis
 Est venia infirmę. Pestes geminę et scelera urbis,
 Immundi scortatores turpesque cinędi, 35
 Mancipia omnigenum vitiorum sordida, me jam
 Cordatum radunt hominem probrisque laccessunt
 Et falsa injiciunt in me tot crimina, qui sum
 Virtutis rigidę custos purusque columbus.
 Hircorum genus in laqueo et cruce pascere dignum 40
 Corvos atque canes, Deus, hercule, me tenet, illis
 Ne modo dirumpam immani cava tempora saxo
 Perfodiamque latus lethali vulnere." Clamat,
 Eętuat et terram pede pulsat, anhelat, ut illum
 Insanire putes, magnum spectaculum in urbe. 45
 Janiades⁴¹² rabiem simulant mussantque recenti
 Supplicio profugi cincinnatique nepotis.
 Conveniunt sese scelerata fraude tueri
 Occultoque dolo. Hinc cepere fidelibus ambo
 Pręcepta auriculis vafre instillare maligna 50
 Et torquere in collegas obprobria⁴¹³ multa
 Venantes animos patrum memorantque vetusta
 Jurgia nobilium injusto et iudice pęnas
 Immerito inflictas victrici a parte senatus
 Patribus eximiis et acta nefaria, legum 55
 Pręfuit his semper Facenda patrata sub umbra.
 Solus hic audacter sceleratos semper ad ausus
 Exacuit timidas mentes et pectora patrum.

⁴¹¹ fanaticus] fanaticius

⁴¹² Janiades] Janidas

⁴¹³ obprobria] obprobria

Pluribus ille modis cives offenderat aut quod
 Antiquum es repetebant aut quod credere scribere 60
 Decocto renuere novum. Prius ille probato
 Promisit genero natam promissaque scripto
 Firmavit sacro; nunc scindere turpiter instat
 Excerptis putri e lasano rationibus, almo
 Non Themis e cerebro secreta fraude potitus 65
 Ille novo genero, cunctos qui ditior inter
 Est cives atque ut notum, vitiosior una;
 Hunc cupit, hunc laudat, colit hunc et totus in illo.
 Hęc de Monoculo furtim taciteque susurrant
 Plurima litterularum de scriptore. Hic amicos 70
 Absentes rodit,⁴¹⁴ presentibus assentatur,
 Visa foras eliminat et commissa tacere
 Nescit⁴¹⁵. Nunc quod amat, certe cras oderit, aura
 Mobilior tenui pelagique volubilis unda.
 Illecebris, prece, formoso vultu, illius uxor 75
 Quando opus annosos patres, ut aranea muscas,
 Muscipula ut mures, volucres ut noctua, captat
 Conciliatque viro. Sua sic stipendia crescunt.
 At cum alienigenis mulieribus ancillatur
 Bellus homo. Tam est res ridicula atque jocosa, 80
 Ut media Elaphitum famosum ridet amantem
 Illuduntque palam socii furtimque cachinnat
 Infima gens, ita se mordent lacerantque vicissim;
 Jurgia crebrescunt odium quoque gliscit et ira,
 Undique fit strepitus tota et cantantur in urbe. 85
 Monoculum improvisus enim timor occupat, eris
 Offert ille sui quartam. Ast obolum dare nolunt
 Janiades,⁴¹⁶ verbis tantum dicunt dare, non re
 Monoculum; negat ille furens hominesque deosque

⁴¹⁴ rodit] culpat

⁴¹⁵ Nescit] Noscit

⁴¹⁶ Janides] Janidas

Testatur. Tantam nequeunt componere litem 90
Matroneꝝ patresque graves carique sodales;
Quod mirum nec amicarum dulcissima vota
Secreteꝝque faces furtivaque gaudia noctis.

I.3.2.
Ad amicum N. N. F. F. (Benignum Albertinum)
Sermo
(LP 12, f. 379v-382 - P)

Suave peregrinas gentes invisere, suave
Multorum mores populorum noscere, quidquid
Tardus agit nostro⁴¹⁷ dimisus ab orbe Britannus,
Quidquid Gallus amat, quidquid meditatatur Iberus.
Edocet ut fera bellacem Germania pubem 5
Arma capessere et insontem superare inimicum,
Sicut hiperboreꝝ gelideꝝque Erimanthidos Urseꝝ
Silvestres vivunt homines, queꝝ Thracia legum
Jura tenax venerat vel quo commercia pacto
Jungit finitimis, queꝝ sit reverentia divum, 10
Omnia scire placet, placet et conscendere metas
Herculeas et monstra videre natantia magno
Oceano, extremas Americę vectus ad oras,
Queꝝ nova gens qualemque novo sub sidere vitam
Degit, queꝝ leges, qualis cultusque habitusque⁴¹⁸ 15
Cernere jucundum, sed cuique recedere tantum
Non licet a patriis Laribus sedesque remotas
Non datum adire nec equora findere classe
Sors sinit exigua. Hic patrię versatur arena
Se removet, parvo removebitur intervallo, 20
Tecta cito repetens. Ut turtur inops humilisque
Remigio⁴¹⁹ alarum, non alta petit nubesque
Exuperat, tremulis ramos diverberat alis

⁴¹⁷ nostro] nosto

⁴¹⁸ habitusque] habitosque

⁴¹⁹ Remigio] volatu

Nec potis est nido raras extendere plumas.
 Fortuna Illyrica raptum sejunxerat urbe 25
 Et me Felsineo clausit munimine clausum
 Tradidit Hippocrati verbisque affata magistrum:
 "O mihi care quidem primis te semper ab annis
 Excolui, venerande senex, gremioque fovebam!
 Scis bene quod nostro pendent examine fata. 30
 Bella manu telumque⁴²⁰ gero morbosque nocentes
 Et quidquid magis infensum est mortalibus egris.
 Tu mihi lethali toties succurrere succo
 Ausus et invitis animis miscere venena.
 Semper amore meo celebraberis, inclite, semper 35
 Cara deę fuerit reliquorum turba medentum,
 Turba meis quę jam sese devoverat aris
 Hunc juvenem vestras properantem cernere sedes
 Et vestros penetrare aditus⁴²¹ herbasque potentes
 Consociare neci et stimulos superaddere fatis 40
 Excipite⁴²² et vestris non excludetur ab hortis
 Hicque Machaonia nunc est formandus in arte."
 Dixit et Hippocrati protectum numine liquit.
 Jam sex juncta suos explevit Cynthia cursus,
 Jam sol dimidio spatiatum fervidus axe 45
 Quod me Pergameis opus est palescere cartis,
 Hac certare juvat, juvat hac sudare palestra.
 Optavi quoties votis puerilibus esse
 Inter seraficas legiones annumeratum
 Et gerere hirsutas indutus syndone vestes, 50
 Barba mihi rigeat, rigido mihi barba placebit,
 Nudus ero pedibus, nudus contentus habebor.
 Hęc sunt tota equidem, sed tenuia⁴²³ incommoda fratrum.
 Gaudia quis poterit complecti commoda versu

⁴²⁰ telumque] tēlumque

⁴²¹ aditus] aditos

⁴²² Excipite] Excipito

⁴²³ tenuia] tunuya

Quis dignis numerare modis? Sors obtulit illis 55
 (Quo melius nil est) alieno vivere sumptu
 Atque impune alias possunt consumere fruges
 Otia sectantes, metuunt non classica Martis,
 Illos non terrent cęli pelagique tumultus.
 Arma Boristhenides moveant, moveatque⁴²⁴ tyrannus 60
 Odrysius trudetque rudes in bella phalanges,
 Terra cruore rubet, rotat et furor impius ensem
 Germanicum inumeras mittens ad Tartara gentes.
 Armatos patrię cives defendere muros
 Vidimus obsessos et sordida sanguine sparso 65
 Semita terrificis oculos squalloribus implet
 Femina virque gemit percussi funere tanto,
 Vagitu⁴²⁵ resonant puerorum męnia, virgo
 Crinibus avulsis socialia fędera luget.
 Et vos serafico protecti numine cladem 70
 Spernitis horribilem, impavidas nec tangere mentes
 Commune exitium poterit, procul ite dolores,
 Ite procul curę et quidquid mortalia corda
 Perturbare solet. Parvę propugnacula sedis
 Otii amica domus, duros defendere fratres 75
 Sat possunt curisque aditum prebere recusant.
 Intus pontificum consurgunt ordine mense,
 Quas sub rege suo nunquam Trinacria vidit.
 Stare coronatis spumantia cimbria vino
 Cornibus aspicias, quę circum devota juvenus 80
 Sideribus, similis Saliorum, carmina lęta
 Voce canit tremula et placitum versatur in orbem.
 Hic manibus pedibusque sonant sonituque resultant
 Interiora domus. Bromio removetur acerba
 Anxietas animi curisque obsistitur ipsis. 85
 Sunt quos impediunt fędę saltare marisę,

⁴²⁴ moveatque] movetque

⁴²⁵ vagitu] vagita

Sunt quos turpis edit morbi vis improba, cuius
 Ocultat nomen verecundia. Quid faciunt hic,
 Duros si nequeunt lumbos corpusque movere
 Confectum longa macie vel tabe peresum? 90
 Hi lenire solent longo sermone labores
 Ingentem in gyrum nuda tellure jacentes,
 Hic philandrei passim narrantur amores,
 Bella recensentur quę tu, Mambrine, tulisti,
 Quę tulit Hesperius tecum hic panditur, heros 95
 Et ruit adversum constans Caloandrus in hostem,
 Fudit humi inumeras hic Durliadana⁴²⁶ phalanges.
 Effuso Robison circumdatus⁴²⁷ undique ponto
 Urget opus vivitque ignotis naufragus oris.
 Meschini in manibus ululantia monstra videres: 100
 Ille tigres stravit, perfoderat ille dracones
 Ille ... et quis tantas poterit numerare fabellas
 Delectare valent quę cum nutrice pupillum?
 Pars hæc exigua est nec habent gaudia metam.
 Nulla datur sedes, sedes peragrare per orbem 105
 Et modo ad Hesperios de littore pergere Eoo,
 Nunc petere Eþhiopes, borealibus exul ab oris,
 Sic potis est toti miracula cernere mundi,
 Quę Laertiades fatis compulsus iniquis
 Cernere non potuit, multas⁴²⁸ qui viderat urbes, 110
 Dum per lustra decem turbati murmura Nerei
 Et Lęstrigonas sedes et regna Gigantum
 Pertulit insidiasque tuas evasit, filia Solis.
 Quidquid habet rerum magis et spectabile tellus,
 Nil vos præteriit, mihi nec sperare licebit 115
 Talia posse frui, quę sunt communia fratrum.
 Omnis enim vobis aditus patet, omnia tute

⁴²⁶ †Durlindana†

⁴²⁷ circumdatus] circumdatos

⁴²⁸ multas] nullas

Explorare loca est datum et intima matronarum
 Tecta subire, etiam media si nocte placebit.
 Heu quoties vestris studiis operosa Juventus 120
 Quos sevos torquebat amor contenta remansit.
 Hęc sepe incensis⁴²⁹ animis flagrabat amore,
 Sed Veneris numquam potuit conoscere munus,
 Quod vel cura viri aut rigidę custodia matris
 Suripuit. Juvenes jam cingite tempora lauro 125
 Dicite: "Io Pęan", et "io" bis dicite "Pęan"!
 Quod sors suripuit, nunc donavere cuculli.
 O si tanta mihi concedere premia vellent,
 Hos ego perpetuo celebrarem carmine et illos
 Et Tagus et Rodanus Tamesisque et Sequana et Ister 130
 audiet, Eufrates et cum septemlice Nilo
 Tibris et Eridanus flava et Pactolus arena
 Ingeminent, faciam illorum per secula honores.
 Prosequerer, sed me consueta ad munia Cous
 Jam vocat Hippocrates subitoque excedere jussit 135
 Saltibus Aonidum: valeant valeantque Camene
 Et Phebus valeat, cum Phebo, care, valetto!

⁴²⁹ incensis] incensi

I.4. ELEGIJE

I.4.1.

Felix non est qui præcipua caret voluptate⁴³⁰

(AMB 1217; 1261 f. 4; ZKD 393/4 A; LP 12, f. 350v-351 P)

Mirror in Encheliis quod collibus, optime⁴³¹ prætor,

Dicis habere omnes delicias animi!

Nonne tibi cultę semper⁴³² placuere puellę,

Non⁴³³ matronarum nobile servitium?

Hęrebant cordi illecebrę blandique lepores 5

Fęmineoque fluens dulcis ab ore sonus.

Illuc matronę desunt desuntque puellę

Et locus est cultis nudus ab illecebris.

Hoc propter nuto felicem dicere; captum

Ni te blanditiis rustica nympha tenet.⁴³⁴ 10

I.4.2.

De vera senatoris boni felicitate
elegia

(AMB 1217; AMB 1261; ZKD 393/4 - A; LP 12, f. 351-352v - P)

Ut mihi rus notum, ruris sic commoda nosco,

Aeris hic sani lucida⁴³⁵ purities

Pacatusque nitor cęli ridentiaque arva

Multaque quadrupedi semita prona⁴³⁶ tuo.

Et potis urbanis nugarum nexibus expers 5

Suaviter in molli vivere segnitie.

Illuc mane novo non ęra sonantia dulces

⁴³⁰ AMB 1261, f. 4 - bez naslova; LP 12, C. v. f. 350v s naslovom kao 1. pjesma pod naslovom "Carmina ad Matheum Giorgium patricium etc."

⁴³¹ optime] optume (AMB 1261)

⁴³² cultę semper] semper cultę (AMB 1261)

⁴³³ Non] Et (AMB 1261)

⁴³⁴ ZKD 393/4 ispod potpis: " G. H. anno 1795 Octob."

⁴³⁵ lucida] In margine: vivida; LP 12, f. 351-352v poviše lucida napisano vivida

⁴³⁶ prona] aperta (AMB 1261)

Avertunt somnos conciliumque vocant,
 Ire reluctantes ad publica munia, nusquam
 Compellit rubra nuncius in tunica. 10
 Rura ferunt messem, messis tibi congerit aurum
 Et cumulant fructus aurea vina tuos
 Delectasque dapes inter placidumque soporem,
 Hic cute curata tarda senecta venit.
 At⁴³⁷ capit hæc tantum vanas ignavia gentes, 15
 Quas nimio proprius compede vinxit Amor.
 Acriter advortunt animos ad commoda vitę
 Omnia et omnigenas delicias inhiant.
 Noctes atque dies demulcent gaudia sensus
 Privati⁴³⁸ cunctis sollicitudinibus. 20
 Nulla illis patrię cura est et nulla parentum
 Nullaque dilecti cura sodalitiis.
 Nunc oppressa gemit diro res publica morbo
 Et fatum infensis imminet alitibus.
 Undique mortifero vitiorum fluctuat ęstu 25
 Et jam jam extremum labitur in barathrum.
 Spreta jacet penitus legum veneranda potestas
 Sacraque majorum jura sepulta silent.
 Nullaque judiciis vis est, inversa fatiscit,
 Turpibus aut servit noxia divitiis. 30
 Nescia vel rerum laqueis⁴³⁹ fallacibus hæret
 Aut vili cędit vilior obsequio.
 Hinc⁴⁴⁰ magis atque magis petulantia gliscit in urbe,
 Nemo est objecto crimine ut erubeat.
 Abstulit, heu! nobis communia fędera vitę 35
 Nostraque sors duris pendet ab arbitriis.
 Quod pejus, populo desunt alimenta diurna;
 Ingens illorum copia finitimis.

⁴³⁷ At] Sed (*AMB 1261; LP 12, C. v., f. 351*)

⁴³⁸ privati] soluti (*AMB 1261*)

⁴³⁹ laqueis] lacqueis (*AMB 1217*)

⁴⁴⁰ Hinc] Hęc (*AMB 1261; 393/4*); Hoc (*LP 12, C. v., f. 351v*)

Illa vel immani pretio venundat aperte,
 Lege magis pollens turpe monopolium. 40
 Urbis marmoreos fontes, quos struxerat olim
 Cura patrum, limphę⁴⁴¹ destituere suę:
 Arida nam parcis humectant haustibus ora
 Aut limo imbutę viscera fessa gravant
 Immittuntque⁴⁴² luem venis, primordia mortis, 45
 Nos cito quę tristes ducit ad inferias.
 Urbe procul nostros debes sentire dolores,
 Ni tibi cor duro durius est silice.
 Namque innata animis pietas mortalibus insit,⁴⁴³
 Quę sepe alterius congemit icta malis. 50
 At quisquis vitiis motus delevit amicos,
 Hic ferus et vere barbarus esse solet.
 Munus erat sanctum patris boni adire senatum
 Semper et attentis invigilare oculis,
 Fraude mala capiat ne quid res publica damni, 55
 Ne grave pacatis civibus imperium;
 Ut vigeat vetus ordo, ut vellent legibus uti,
 Ferventemque animis fręnet avaritiem;
 Sit modus in cultu, clara nec veste superba
 Lascivos moveat femina fęda sinus; 60
 Ne pudor ęgrotet moribundaque fama vacillet,
 Sumptibus et miserę dilapidentur opes.
 Pars melior patrum nunc abdita tristibus arvis
 Et patrię et nobis rura nociva colit.
 Hic se venatu dedit, hic tantum otia captat, 65
 Hunc Venus, hunc baccis mulcet oliva suis.
 O rus, virtutis patrię crudele⁴⁴⁴ sepulchrum!
 Detestanda patrum et pessima, rus, latebra!
 Ah pereat quicumque fuit, qui tristis ab urbe

⁴⁴¹ limphę] lymphę (AMB 1261; ZKD 393/4)

⁴⁴² Immittuntque] Immittuntque (AMB 1261; LP C. v., f. 351-352v); Immittuntque (ZKD 393/4)

⁴⁴³ Namque innata animis ...] Innata namque animis ... (AMB 1261)

⁴⁴⁴ crudele] infelice (AMB 1261)

Migravit campos primus in herbiferos. 70
Ferreus ille fuit, tantum et sibi commodus uni,
Qui sese cupidis civibus erripuit.
Nam vere felix est⁴⁴⁵ patrię qui subvenit egrę
Et miseris medicas applicat arte manus.

I.4.3.

Multa fiunt impossibilia hominum inertia⁴⁴⁶

elegia ad M. G.⁴⁴⁷

(AMB 1217; AMB 1262 ; ZKD393/4 - A; LP 12, f. 352v-354 - P)

Te vis illa nequit sejungere rure beato,
Vis quę in patricos imperat alte animos
Queque bonos patrio cives incendit amore,
Sepius ut vitę stamina despiciant.
Illa sinu fovit tot magnanimos heroes, 5
Queis fuerat summum patria sola bonum.
Alarum motus varios Romanus haruspex
Nequidquam et cęsas consulisset oves;
Frustra etiam arsisset Vestę sacer ignis in ara,
Civica ni patrius corda moveret amor; 10
Ad primum Romę nutum rus linquit amatum
Clarus in antiqua Quintius historia
Oblitusque sui, culti atque oblitus agelli,
Prepes ad urbanum pervolat hospitium,
Dictator⁴⁴⁸ motę compressit jurgia plebis 15
Bellatorque equos contudit indomitos.
Pređia quotquot habes et quo spectaris honore,
Omnia virtuti debita sunt atavę
Nec posses captare modo hec grata otia ruris,

⁴⁴⁵ felix est] est felix (AMB 1261)

⁴⁴⁶ hominum inertia] hominis segnitie (AMB 1262)

⁴⁴⁷ elegia ad M. G. (AMB 1262)

⁴⁴⁸ Dictator] Hic consul (AMB 1262; ZKD 393/4)

Arcte illos patrius ni tenuisset amor. 20
 Hoc est præcipuum columen virtutis avitę
 Atque hoc subjecto præsidium populo.
 Sed quisquis patrię oblitus sua commoda quęrit,
 Vivit et obscuris abditus in latebris
 Demulcetque suos omni dulcedine sensus, 25
 Privatis tantum deliciis cupidus:
 Hic civis malus est, illum socordia vincit
 Eęstuat aut pravis corde cupidinibus.
 Fervere cum Latium vidit civilibus armis
 Atticus, Italicis aufugit a Laribus 30
 Transtulit et vacuum pectus curaque solutum
 Ignavus fines civis ad Argolicos;
 Oblitum dulcis patrię jucunda voluptas,
 Artes et Greęę surripuere apinę.
 Ut genus hęrbarum quoddam, quod surgit ab arvis, 35
 Omnia vicinis pabula graminibus
 Enecat arboreos fętus hęrbasque salubres,
 Aut morbo aut dira sæpius esurie
 Hic quoque consimili vitę ratione tenetur
 Qui penitus proprium vivit ad arbitrium. 40
 Fonte hoc nostrorum clades deducta malorum,
 Fluxit et in patriam, fluxit et in populum.
 Quod dicis vanum est: "Cupio prodesse, mihi sed
 Defficiunt vires, defficit haud animus."
 Namque ignava malos tot habet modo curia patres 45
 Quorum sancta studet vertere jura furor
 Incensasque faces manibus, queis omnia perdunt,
 Haud ullis potis est artibus erripere.
 Immitis citius compescitur ira leonum,
 Satius et rabidas composuisse tigres, 50
 Quam pravos hominum mentes, quos cęca cupido
 Urbis in exitium pernicioosa movet.
 Difficile est subito tantos sedare tumultus,

Et subito tantam pellere nequitiem.
Sed non humanas superat victoria vires,⁴⁴⁹ 55
Convenit et medicas aplicuisse manus.
Linquere rus juvat et pueriles ponere tricas
Et penitus vanum tollere dissidium.
Hoc⁴⁵⁰ veteres scindit studia in contraria patres,
Queis cordi magis est et patria et populus. 60
Tutius en illis commissa est publica cura
Quos proprio sumptu nutrit avita domus,
Quam quos dura fames et amor sceleratus habendi
Mille modis ad tot probra nefanda adigit.
Ni Ligur Hesperia funem solvisset arena 65
Tiphis ut⁴⁵¹ ignoto se abderet⁴⁵² Oceano
Contempsitque novos immenso in gurgite fluctus
Atque horrenda novis littora naufragiis,
Nunc occulta foret terrę pars maxima et esset
Herculeus⁴⁵³ nautis ultima meta sinus. 70
Nunc etiam tu grande nefas, Europa, putares
Esse quis adversos diceret antipodas.
Quis nostrum cęli nantem in sublime carinam
(Ingens spectaclum) cernere crediderat?
Protulit at geminos audax modo Gallia fratres 75
Aereę primum queis patuere vię;
Ventorum per sedem et nubes desuper altas
It ratis atque oculos attrahit attonitos.
Sic labor assiduus dedit hęc preclara reperta
Et mentes cupide⁴⁵⁴ laudibus eximiis. 80
Ast quicumque animo nimium concedit avaro
Et cupit in media vivere segnitie

⁴⁴⁹ Sed non humanas superat victoria vires] Sed quod difficile est, haud impossibile credo (AMB 1262; ZKD);
Sed quod difficile est, non impossibile credo (393/4)

⁴⁵⁰ Hoc] Quod (AMB 1262; ZKD 393/4)

⁴⁵¹ ut] et (AMB 1262)

⁴⁵² ut ignoto se abderet] daret (ZKD 393/4; LP 12, f. 353v- P; altera manu: AMB 1217)

⁴⁵³ Hercules] Herculeum (AMB 1217; AMB 1262; ZKD393/4; LP 12, f. 352v-354)

⁴⁵⁴ Et mentes cupide] Et cupide mentes (AMB 1262)

Inscius et verę laudis latet abditus arvo,
 Delicias ruris laudat amatque sui:
 Olli, credo equidem, tota est sublata potestas 85
 Afferre oppressis civibus auxilium.
 Otia corrumpunt animos⁴⁵⁵ mortalibus ęgris;
 Nil sine pervigili vita labore dedit.
 Cuncta quidem in duris primum tentamina rebus
 Sunt facienda tibi, maxime Giorgiadum: 90
 Iure decet tantum nobis tunc dicere, vires
 Defficiunt patriis posse juvare malis.

I.4.4.

Purgandus est animus cupidinibus, qui patrię
 vult esse utilis

3°

(AMB 1217 - A; LP 12, f. 354-355v - P)

Surge age, tempus adest urbanam invisere sedem,
 Namque octava suum Cynthia claudit iter.
 Surge age, quotquot habes tua sunt cerealia dona,
 Hęc data sunt longę pręmia digna morę.
 Pompejus victi spoliis orientis onustus 5
 Inclita Romani menia Martis adit;
 Tu tamen Encheliis prętor laudatus ab arvis
 Ad patrios portas munera multa Lares.
 Jam penitus rurale bonum tibi deficit, omnes
 Defficiunt cari ruris et illecebrę. 10
 Amplius haud habet in se pulchrum et amabile quidquam,
 Unde tuos sensus suaviter alliciat.
 Non quia bruma vigens nivibus ventisque geluque
 Horrida vicinis collibus incubuit:
 Sunt tibi ligna quibus frigus mitescere possit 15

⁴⁵⁵ animos] mentem (AMB 1262)

Pulchraque cum multis stragula lodicibus.
 Sunt bona vina domi meliori pressa racemo,
 Quę placide interno membra calore fivent.
 Nec quia colloquiis hominum sejunctus, agrestem
 Obscuro vitam degis in hospitio: 20
 Est tibi, nec fallor, librorum culta supellex,
 Quę fugat infensi tēdia amara soli.
 Denique nec lites, nec villica jurgia desunt,
 Quę Themis alma tuo credidit ingenio.
 Sed quod finis adest preturę lueraque cessant, 25
 Hęc adimunt vitę fulcra beata tuę.
 Nil validum magis est, nihil est speciosius auro,
 Aurum in corda hominum durum habet imperium.
 Pervertitque⁴⁵⁶ omnes sensus, nam quidquid ineptum est,
 Quid rude, fit pulchrum prorsus et eximium. 30
 Qui felix cętu nuper vivebat amico,
 Nunc fugit atque odit dulce sodalitium;
 Fēmineoque choro placitus qui stabat amator,
 Hic modo fēmineum nauseat alloquium.
 In caput iratus Cyane mala multa loquacis 35
 Dicit et antiquas improbat ille faces.
 Tanta hominis levitas solo derivat ab auro,
 Cum posuit cupidos in sua regna pedes.
 Qui cupit et dulci patrię prodesse suisque,
 Blanditias penitus spernere debet opum. 40
 Thybris inops summę tetigit fastigia laudis,
 Gentibus et cunctis Martia jura dabat;
 Postquam⁴⁵⁷ divitias congesserat orbis opimas,
 Externo cepit tunc dare colla jugo.
 Crudelem regem Emathiis e rupibus auri 45
 Sola fames, Tyrium traxit in exitium je li to ipak opći pridjev grimizan?
 Fęcit inauditam cedem cum milite sevo

⁴⁵⁶ Pervertitque] Prevertitque

⁴⁵⁷ Postquam] Posquam

Et rapuit totas sanguinolentus opes.
 Nec satis est istos animo divellere motus
 Tot si aliis tricis implicitus remanet. 50
 Otia tolle prius, tibi nec bene commoda soli,
 Otia subjecto pernicioosa gregi.
 Otia sceptratos reges urbesque beatas
 Duxere extremum turpia ad interitum.
 Tolle quoque et vanę penitus contagia mentis, 55
 Quę retinent scissos in sua damna patres,
 Cumque bonis subito fraternum jungito fędus
 Et vestros moveat publica cura sinus.
 Religionis opus neglectaque jussa Tonantis,
 Pristinus et sacris restituendus honor. 60
 Mox patrias leges maculataque jura parentum,
 Si potis est, prisceę reddite puritię.
 Quod si nulla animis tam clara laude potiri
 Spes insit, nos et tristia fata premunt,
 Est aliquid prodire tenus: compescite duris 65
 Nequitieę efręnam nexibus elluviem,
 Ne malus evertat radicitus omnia civis
 Et penitus vestrum diruat imperium.

I.4.5.

Ad dominum Mateum Georgi⁴⁵⁸ ex preętura Canalensi
 domum redeuntem cum duabus pellibus
 ursinis, quos venatores sui occiderant.

4 °

(AMB 1217 - A; LP 12, f. 355v-356v - P)

Dum redit Enchelia preętura functus in urbem,
 Prosequitur votis rustica turba suis:
 "Vivat io! Vivat longum bene sanus in eęvum

⁴⁵⁸ Ad dominum Matheum Georgi] Ad eumdem (LP 12, f. 355v-356v)

Nec tangat caros anxia cura sinus;
 Et sua permultis rubeant vineta racemis 5
 Annua Palladias et ferat arbor opes,
 Nec provisa domi servarum incuria perdat
 Aut turpis furtim tollat avarities;
 Ad dominam faciles aditus sint semper amanti
 Et Venus ellectis mulceat illecebris, 10
 Imbuat et dulci sepe illum nectare, quando
 Hæret femineo blandiloquus lateri."
 Hęc canit agrestis pubes atque aspera circum
 Antra cavernosis montibus ingeminant
 Nymphę sylvestres et villica numina plaudunt 15
 Et Pan argutis plaudit arundinibus.
 Talibus auspiciis reditus solatur amarus,
 Lenit et ammissi commoda multa soli.
 Insuper et placido miratur lumine lætus
 Celsa quę pendent terga cruenta sude. 20
 Ursibus Enchelios prætor purgaverat agros
 Ne noceant populo ne noceantque gregi.
 Secum dirreptas hirsuto corpore pelles
 Fert modo venatus clara trophea sui,
 Ut quondam Alcides elisa mole leonis 25
 Pillosas dorso gesserat exuvias;
 Sępius his pulchro subridens molliter ore
 Obduxit teneros candida Jole sinus
 Ornatusque rudes fortem ut mulceret amicum
 Prætulit et Eois vestibus et Tyriis. 30
 Sic tua, quęvis erit, magis ut te captet amantem,
 Tot dabit ursino vellere nympha jocos,
 Negliget et prorsus Latios Anglosque lepores,
 Cum valet occisę veste placere ferę.
 Et tibi tunc molles crescent sub pectore tędę 35
 Et nova tunc cordi vincula nectet amor.
 Quot tibi delicias, quot gaudia læta parabit

Quotque magis dulces nectare suaviolos
 Quem circum volitans noctuque diuque Cupido
 Blande festivis obstrepet alitibus, 40
 Scilicet atque uno contentum reddet amore,
 Non amat ulla viros femina multivolos.
 Sic Pelusiaci quondam rex ille Canopi
 Cesarie pulchra conjugis incaluit,
 Quę nunc in tenebris celo micat alta sereno 45
 Pręfulgens aliis addita sideribus.
 Hoc tamen ursinum, monstro quo nescio, vellus
 Surripiet terris mater Acidalia
 Atque inter geminas Ursas nova stella coruscum
 Clare ardens rutilo lumen ab axe dabit: 50
 Propitium sidus, fido cui pectus amore
 Estuat atque unam diligit ex animo;
 Infensum sidus, qui se se mutat in horas,
 Semper et impuro flagrat amore vagus.

I.4.6.

Ad Junium Resti

(AMB 1265 - A; LP 12, C.v., f. 383 - P)

Miror quod media hæc Elaphitum, candide Juni,
 Tam lætum longo detinet hospitio!
 Illa tuum rapuit fallaci pectus amore,
 Te procul et veris traxit ab illecebris.
 Vis solida ingenii, doctrine et multa supellex 5
 Atque opibus dives Cecropiis animus
 Rerum inopes fugiunt nugas et inutilis oti⁴⁵⁹
 Gaudia, principibus perniciose vivis.
 Magnos magna decent, sublimes gloria curru
 Quos vehit et divis inserit ordinibus. 10

⁴⁵⁹ Rerum inopes fugiunt nugas et inutilis oti] Vitat inops nugas rerum atque inutilis oti (LP 12 C. v., f.383)

Grandibus hinc gestis acuit mortalia corda
Ne jaceant molli torpida segnitie.
Dic mihi in Adriaco quę obscurior insula ponto,
Quęve magis caret et fructibus et populo?
Hic tantum atque illic paucis frondescit olivis, 15
Quas domini eximie sędula cura colit.
Incassum plerumque, ardens nam sepius ęstus
Mordet sive gelu tristis adurit hyems.
Errant confectę macie rareque bidentes,
Arida quas sterili vix alit herba soli, 20
Quidquid et humani placat jejunia ventris
Prorsus arenoso deficit in scopulo.
Nullum ibi terra olus emittit lanienaque nulla
Prębet et alituum pabula nulla genus.
Collectant urnis pluvias, nam lymphæ salubris 25
Nusquam muscoso prosilit e lapide.
Est angusta domus, hanc calfacit ignea Phębi
Vis et bruma fero frigore congelat.
Reliquię murorum sparse et diruta tecta
Lętos offendunt aspicientum oculos 30
Infestantque animum magni hęc monumenta doloris,
Dum repetunt veteris tristia damna mali.
Mox quoque luctisono curarum fluctuat ęstu
Submersosque viros ingemit et sobolem.
Improbat et nimbos et quas habet Affrica Sirtes, 35
Improbat et ventos navifragumque mare.
Quippe suis nuribus crudeliter atque puellis
Ingens cura omnes suripuit Veneres.
Tristibus en Elaphis resonat singultibus atque
Ingemit effusis anxia lacrimulis. 40
Nil habet hinc pulchrum nec amabile nilque suave
Queis possit sensus allicere illa tuos.
Horrida sylvarum toties loca prętulit alma
Cypris formosis urbibus Idalię,

Desertas pariter rupes et Latmia saxa 45
 Posthabitis coluit Delia sideribus,
 Ast tunc egroto sub pectore vulnus alebant,
 Acer quod diris figit Amor manibus,
 Altera vividulis adamavit Adonida ocellis,
 Altera purpureis Endimiona genis. 50
 Romam sponte Nero et Mavortia scepra⁴⁶⁰ relinquens
 Mollis in undisona⁴⁶¹ delituit Caprea,
 Hic obscenus Amor, tremule et malesuada senectę
 Gaudia lascivum detinuere senem.
 Te Venus amplexu alloquiisque suaviolisque, 55
 Dulcibus et nullis implicuit laqueis^{462?}
 Attamen urbanę linquis tot commoda vite,
 Commoda deliciis anteferenda tuis.
 Urbis avita domus late ingens prospicit equor,
 Quam nitida auricomus lampade Phębus obit; 60
 Aurea librorum seges hic latet abdita, multis
 Lecta locis, vario partaque ab elloquio.
 Hos tu versabas cupidus noctuque diuque
 Usque novis ditans pectora luminibus.
 Sordescit nigro nunc pulvere docta supellex, 65
 Erosa⁴⁶³ infensis deperit a tineis,
 Lurida vel luteam distendit aranea telam
 Muribus aut fędis tota referta domus.
 Insunt in domina bona tot viventibus urbe,
 Mille fruendi artes milleque lętitie. 70
 Legibus hic locus est, Themis hic, hic magna volutant
 Patres cordato pectore consilia
 Turcarumque minas eludere⁴⁶⁴ sepe laborant,
 Frustrari et Libici regis avaritiem,

⁴⁶⁰ scepra] scepta (*AMB 1265*)

⁴⁶¹ undisona] undissona (*LP 12, f. 484*)

⁴⁶² laqueis] lacqueis (*AMB 1265*)

⁴⁶³ Erosa] Et rosa

⁴⁶⁴ eludere] alludere

Immanisque ferum Scodre lenire tyrannum	75
Assuetum rapto vivere et insidiis.	
Hinc purganda student diris predonibus arva	
Enchelidum, Nigri quos juga Montis alunt,	
Turbatumque animum Calabri componere regis,	
Irasci facilem, difficilem reprimi.	80
Hęc gravia exercent urbanas munia mentes,	
Munia terrigenis dulcia principibus;	
Hic quoque sunt motus animorum vividiores	
Et Fortuna suos hic magis atque magis	
Ostentat lusus, hic et mortalia corda	85
Sunt mage sollicitis icta cupidinibus,	
Unde homines certant impensius ambitione	
Nobilitate, opibus, laudibus, ingenio.	
Cuncta, hęc dum peragrat sapiens vir mente animoque	
Gaudet et hinc mores temperat ille suos.	90
Est mellitus in urbe lepor risusque faceti,	
Insunt atque omnes delicię et veneres.	
Una illic Cyane est; habet urbs et mille puellas	
Prestantes forma blanditiisque pares,	
Queis natura dedit, confert quod plurimum amanti,	95
Mollia et ad teneras cerea corda preces,	
Et quod dulce magis, pulchris lascivia quedam	
Vultibus aridet suaviter atque oculis.	
Cum ducunt choreas, Charites saltare videbis,	
Cumque canunt cynos Idalios simulant.	100
Hic quoque sunt cari, quondam tua cura, sodales,	
Qui desiderii te reducem nimiis	
Exoptant omnesque parant tibi seria mille	
Certatim, totidem ludicra et alloquia;	
Quod si Elaphis posthac te parva morabitur, omnes	105
Irati mutis excipient labiis.	

I.4.7.

(LP 12, Non. 29. P)

Te bimaris Stęi gravis aer morbosaque tellus
 Reddit amicis et neptibus incolumem.
Mactarent vitulum, prohibet tamen usus, amici
 Sugentem et neptes ubera matris ovem.
Sunt mage grata tibi atque diis sua vota tuorum 5
 Dulcis et in puro pectore lętitia;
Vulsa diem celebret melioribus ostrea ramis
 Potaque selecto pocula larga mero.
Quid faciunt tua, dic, nobis vineta, tot annos
 Que nunquam a domino visa fuere suo? 10
Anne tuis recreata oculis nunc illa racemos
 Majoresque dabunt mellifluosque magis?
Conficienda tibi modo sunt nova dolia neve
 Exuperent magnos musta beata lacus?
Vel timet uva malos fures et grandinis ictus 15
 Solis et a nimia ne cadat usta face?
Quod fatale magis, Gallo ne pressa sub ense
 Puteat et plenis restet inempta cadis?

I.4.8.

Wenceslao comiti de Lilienberg

Dalmatię gubernatori, etc. etc.

Ragusam adeunti

(LP 12, C. v., f. 368 - P)

Sternitur unda maris, flabris vix mota secundis
 Et saxosa tacent littora Dalmatię;
Undique crescentes pendent ex arbore fętus
 Atque racemosis fructibus arva tument;
Nunc oleę niveis viduantur fructibus et jam 5
 Exerit innumeros bacca minuta globos.

Hęc cuncta alliciunt naturę dona ferentis⁴⁶⁵
 Equoris et terrę sollicitare vias.
 Dux bone, scande ratem, tuta cui Cęsar habenas
 Adjectę nuper credidit Illyrię 10
 Et cito te Zephyri spirantes molliter aureę
 Deducent nostris finibus incolumem.
 Hic cupide expectans veterumque oblita malorum
 Excipiet placido lęta Ragusa sinu.
 Nam sufulta tuo studio et virtutibus illa 15
 Spem fovet Austriacis posse nitere bonis.
 Luceat ista dies albo signata lapillo,
 Quę nunquam nostris excidet ex animis!
 Hęc benefacta prius veniant a Cęsare tuque
 Cęsare cum magno vota secunda feres. 20

I.4.9.

In obitum ejusdem domine Helene comitisse Bosdarię

Georgii Higgia,

Rhacusini medici,

elegia

(AMB 1570; 1423; 1158 - P)

Ne doleas, Helene, quod primo in flore juventę
 Abripuit vitę stamina Parca tuę;
 Vivere dulce diu est mortalibus, at mage dulce
 In vatum ęternis vivere carminibus.
 Clara jacent tenebris magnorum gesta virorum 5
 Vatibus in vita quod caruere sacris.
 Vivit Nestoreos vates qui contigit annos
 Mente vicens, magno et junctus amore tibi,
 Pallida quem instanti voluisti carmine morte
 Et tremula extremum dicere voce: Vale! 10

⁴⁶⁵ ferentis] ferentes

Ille abiit męstus lacrymisque implevit obortis
 Lumina et infixum pectore vulnus habet.
 Haud mutus vatum dolor est, přecordia Phębus
 Concutit et pleni numine plura canunt
 Castaliisque opibus lucem virtutibus addunt 15
 Lethoque eripiunt facta deũm atque hominum.
 Hunc non longa dies, non cani⁴⁶⁶ in fronte capilli
 Dulcibus a numeris detinuisse valent.
 En Sergi cautes scopulosaque littora Cromeę
 Demulcent docti carmina męsta senis, 20
 Orpheus ut quondam glaciale ad Strimonis undam
 Dulce canens raptam fleverat Eurydicem;
 Ad vada Męandri morti sic proximus ales
 Arguto fundit gutture dulce melos.
 Hic tuus est vates, hic clari nominis auctor 25
 Fovit quem a puero Musa Latina sinu
 Ingeniumque dedit, nitidos dedit atque lepores
 Aonidum et pleno proluit ora lacu
 Inflavitque tubam in Latio felicibus ausis
 Męoniam et gratos edidit illa sonos. 30
 Multaque concinuit (Phębo usque est digna locutus),
 Que nulla ętatum sunt peritura die,
 Famaque sublimem levat a tellure decusque
 Nostrum ingens, nostrę gloria et urbis erit.
 Omnia jam perdat Rhacusa, at scripta suorum 35
 Clara virum laudis sunt monumenta sueę,
 Que nulla annorum series nullusque cruento
 Marte furor cultis eximet ex animis.

⁴⁶⁶ cani] cane (*AMB 1423 i AMB 1570*)

I.4.10.

Ad Urbanum Lampredi melancolico⁴⁶⁷ morbo correptum
elegia

(AMB 1487; AMB 162; LP 12, C. v. f. 363-364; - P)

"Alma salus, soboles divina, Coronide⁴⁶⁸ nata,
 Cui nitet in roseis pulchra juvena genis,
Te, dea, te passim risusque jocique sequuntur
 Et bona⁴⁶⁹ pacatę gaudia mentis alunt,
Languentum quoque⁴⁷⁰ densa cohors tristisque senectus 5
 Invocat, assidua sollicitatque prece!
Nam tu, Phębigeno proles dilecta parenti,
 Morbosos ęstus⁴⁷¹ noscis ut ipse pater,
Noscis et herbarum vires succosque salubres,
 Quos fovet in vasto Dędala terra sinu. 10
Surge, age, diva, veni misero succurrere et atris
 Lampredum curis exime: namque potes!
Fac lethęa rates et turbida⁴⁷² stagna paludis
 Cimerię, caro stent procul a capite!
Surge, age, diva, veni, votis atque annue amicis, 15
 Annue et emeritum sustine, diva, senem
Muneribusque tuis bene fultus vivat ut ante
 Et sua nox placido membra sopore levet,
Imbuat et vigilans exorta luce minores
 Doctrina e puris fontibus elicita, 20
Atque iterum quicumque viri sapientis ab ore⁴⁷³
 Pendeat, epoto nectare nectar amet.⁴⁷⁴
Sic pateant, quoties naturę arcana revolvēt⁴⁷⁵

⁴⁶⁷ melancolico morbo correptum] melanconico morbo detentum (AMB 162)

⁴⁶⁸ Coronide] Corenide (AMB 1487 i LP 12, C. v., f. 363)

⁴⁶⁹ bona] nova (AMB 162)

⁴⁷⁰ quoque] te (AMB 162)

⁴⁷¹ Morbosos ęstus] Ęstus morbosos (AMB 162)

⁴⁷² et turbida] limosaque (AMB 162)

⁴⁷³ Et pateat, quoties naturę arcana revolvēt (AMB 162)

⁴⁷⁴ Suaviloquis nostras versibus auriculas (AMB 162)

⁴⁷⁵ Sic pateant, quoties naturę arcana revolvēt] Et rursus quicumque viri sapientis ab ore (AMB 162)

Impetus ingenii, copia visque sui,⁴⁷⁶
 Mulceat eximius vates velut Orpheus alter⁴⁷⁷ 25
 Suaviloquis nostras versibus auriculas⁴⁷⁸
 Sic ego, tum indulgens celso dea mitis Olympo
 Patre probante⁴⁷⁹ mihi cessit et admonuit.
 Nube latens septa humanoque recondita visu,
 Hęc mihi, nec fallor, verba sonora dedit: 30
 "Cruda gravant stomachum ventisque dolentibus inflant,
 Quę male nervorum mollia fila movent.
 Tunc⁴⁸⁰ cerebrum vanę species simulacraque vana
 Percellunt, vigili concutiuntque metu.
 Hinc⁴⁸¹ magis egrotus quam corpore mente fatiscit 35
 Anxius et circum it limina stultitię.
 Ut tetrum possit citius⁴⁸² deponere morbum
 Atque animum dira solvere męstitia,
 Rura amet et puri largos bibat aeris haustus,
 Roboret et motu viscera, membra, caput. 40
 Sobrius in potu vini,⁴⁸³ frugalis in esu
 Atque adeat lętos sepius ille choros.
 Aufugiat medicos et noxia pharmaca nervis⁴⁸⁴
 Solum vendaci⁴⁸⁵ proficienda viro.
 Sic sensim excedunt morboseę corpore sordes⁴⁸⁶ 45
 Et stimulus nervis quo vitiantur abest.
 Tunc mens ęthereum recipit⁴⁸⁷ festiva vigorem
 Atque ad Palladias strenua surgit opes.
 Rursus et ingreditur sapientum templa metusque

⁴⁷⁶ Impetus ingenii, copia visque sui.] Pendent, epoto nectare nectar amet (AMB 162)

⁴⁷⁷ Mulceat eximius vates velut Orpheus alter] Et rursum quicumque viri sapientis ab ore (AMB 162)

⁴⁷⁸ Suaviloquis nostras versibus auriculas] Pendent, epoto nectare nectar amet (AMB 162)

⁴⁷⁹ probante] favente (AMB 162)

⁴⁸⁰ Tunc] Hinc (AMB 162)

⁴⁸¹ Hinc] Sic (AMB 162)

⁴⁸² Ut tetrum possit citius] Ut citius tetrum possit (AMB 162)

⁴⁸³ Sobrius in potu vini] Sobrius in vini potu (AMB 162)

⁴⁸⁴ noxia pharmaca nervis] pharmaca noxia ventri (AMB 162)

⁴⁸⁵ Solum vendaci] Vendaci tantum (AMB 162)

⁴⁸⁶ Sic sensim excedunt morboseę corpore sordes] Ac veluti in sylvis quercus Iovis igne perusta (AMB 162)

⁴⁸⁷ recipit] reperit (AMB 162)

Spernit et a vanis horret imaginibus." 50

I.4.11.

Ad dominum Antonium Liepopilli elegia
domini doctoris Georgii Higgia, prestantissimi medici
(AMB 1346; ZKD 408, f. 6; LP 12, C. v., f. 375v-377 - P)

Lesbia suaviloquum vatem fecisse Catullum
Fertur blanditiis saucium amore suo;
Et te sollicitum formoso Delia vultu
Compulit in teneros, culte Tibulle, sonos.
Sepe suos ignes recitabat Musa Properti, 5
Cynthia quos tremulis jecerat ex oculis,
Deperit Flaccus Cynaram Gallusque Lycorin⁴⁸⁸,
Nomina ab egregiis cognita carminibus.
Eolię crebro⁴⁸⁹ insonuerunt fila puellę
Mollia, mellifluis⁴⁹⁰ consociata modis. 10
Credidit illecebris Musarum posse Phaonis
In gelido placitam corde movere facem,
At⁴⁹¹ misera incassum valido flagravit amore.
Nam juvenis, saxo durior et calybe,
Quid sit amor nescit dulcesque in pectore curę 15
Nec blandis unquam versibus allicitur.
Hinc virgo aeream conscendit concita rupem,
Saltu et precipiti tristia fata subit
Et vocat illa cadens anima fugiente Phaonem
Atque Phaonem iterant littora pulsa maris. 20
Divinos vates, quos nunc miramur, adegit
In nemus Aonidum fervidus ille puer,
Ille puer soboles Veneris, qui cote cruenta
Exacuit propria spicula acuta manu.

⁴⁸⁸ Flaccus Cynaram Gallusque Lycorin] Flacus Cynare, Gallusque Licoris (LP 12, C. v., f. 375v)

⁴⁸⁹ Eolię crebro] Jurgiter Eolię (LP 12, C. v., f. 375v)

⁴⁹⁰ mellifluis] dulcisonis (LP 12, C. v., f. 375v)

⁴⁹¹ At] Sed (LP 12, C. v., f. 376; ZKD 408/7)

Tu quoque nunc senior cum tarda supervenit ętas	25
Nobis et gelido in corpore ⁴⁹² sanguis hebet,	
Pimplęum rapide ⁴⁹³ voluisti scandere montem	
Carmina et intonso promere digna deo.	
Hic Latii vates accurrunt et tua verba	
Omnes erectis auribus excipiunt	30
Lauricomo et capitis nutu vultuque sereno	
Lętantes taciti dicta Latina probant.	
Mirantur proprię selecta vocabula lingue	
Nunc etiam Illyrici vivere in ore viri,	
Dudum Italos inter, quę jam desueta ⁴⁹⁴ jacebant	35
Heu! misere a duris obruta temporibus.	
Unanimes lęto laudabant sepe susurro	
Dulcia disparibus carmina juncta modis ⁴⁹⁵	
Et magis ante alios gaudebat corde Catullus	
Te numeris numeros conciliasse suis.	40
Hinc ⁴⁹⁶ cum ⁴⁹⁷ Tromboidum laudes et gesta sodalis	
Audiit arguta te celebrasse lyra,	
Protinus in mentem subit illi dulcis imago	
Manli atque antique fędus amicitię,	
Insuper et cari lethum miserabile fratris	45
Post tot seęla novas ellicuit lacrymas.	
Docta cohors mirata magis, quod numen amicum	
Ęvo te vatem deficiente tulit.	
Nam juvenem penitus tenuerunt sancta senatus	
Munia et arcanum patrum opus et patrię;	50
Inde graves curas thalamo lenire jugali	
Eligis, at gravius te premit alterum onus.	
In te innixa ⁴⁹⁸ domus tota est. Nam conjuge adempta	

⁴⁹² gelido in corpore] gelido corpore (LP 12, C. v., f. 376)

⁴⁹³ rapide] cupide (LP 12, C. v., f. 376)

⁴⁹⁴ desueta] contempta (LP 12, C. v., f. 376)

⁴⁹⁵ Dulcia disparibus carmina juncta modis] Aptum carminibus Castalidumquae melos (LP 12, C. v., f. 376)

⁴⁹⁶ Hinc] Hic (LP 12, C. v., f. 376v)

⁴⁹⁷ cum] quum (AMB 1346)

⁴⁹⁸ innixa] enixa (LP 12, C. v., f. 376v)

Vidisti meŝtas protinus inferias⁴⁹⁹.
Hinc remanent trinę dulcissima pignora nate⁵⁰⁰ 55
Heu⁵⁰¹ patri semper sarcina magna suo!⁵⁰²
Postea cum cecidit fato res publica et omne
Antiquum periit gentis et urbis honos⁵⁰³
Et Mars nos barathro dirus demersit acerbo,
Quisque studet vitę querere fulcra suę. 60
Te tabulę invitum abripiunt et nostra tueris
Scriba vigil calamo pređia, rura, domos.
Hoc tibi subsidium pudor et sors pređbet⁵⁰⁴ iniqua
Et sic moroso detinet officio.
Nunc cum longa dies infecit⁵⁰⁵ tempora canis,⁵⁰⁶ 65
Et tua membra senili obriguere gelu,
Incaluit (qua nescio vi) tibi pectus amore
Atque Aganipeo polluis ora lacu
Ut subito eximium plenumque lepore Latino
Effluat e claro gutture dulce melos. 70
Sic duce natura viridis prope stagna Caystri
Argute moriens concinit albus olor.

I.4.12.

Ad eundem Latinos versus scribentem

(LP 12, C. v., f. 377-378 - P)

Carmina que scribis cultę sunt pignora mentis:

His enim inest rerum copia et ordo nitens,
Musęsque lepos verborum et lecta suppelex
Divinusque calor Castalidumque decus.

⁴⁹⁹ inferias] in ferias (LP 12, C. v., f. 376v)

⁵⁰⁰ Hinc remanent trinę dulcissima pignora nate] Hinc remanent trino dulcissima pignora nato (AMB 1346); Hinc remanent gemine dulcissima pignora nate (LP 12, C. v., f. 374v)

⁵⁰¹ Heu] Quod (LP 12, C. v. f. 376v i ZKD 408/7)

⁵⁰² suo] fuit (LP 12, C. v. f. 376v i ZKD 408/7)

⁵⁰³ urbis honos] urbi onos (LP 12, C. v. f. 376v)

⁵⁰⁴ pređbet] pređstat (ZKD 408/7)

⁵⁰⁵ infecit] infaxit (ZKD 408/7)

⁵⁰⁶ canes] canis (LP 12, C. v. f. 376v i ZKD 408/7)

Tu duce natura studiis imbutus amicis	5
Et nemora et sacros pergis adire lacus,	
Ut bene contextum Phębea virgine sertum	
Imponat capiti diva Thalia tuo.	
Falleris, Antonii, tecum illa irascitur et te	
Excitat < ...>	10
Ille tuus sermo est pendens quem ex ubere matris	
Cępisti teneris discere ab unguiculis,	
Qui fuit et puero et juveni tibi semper in usu	
Et cum traxit amor conjugis in gremium.	
Hoc ad virtutes natas, ad munia servas,	15
Et pater et dominus ducere suetus eras;	
Hoc pręcepta dabas parvo contentus et ipse	
Nil frugi vita moribus utilius.	
Venustus sonitus nature et dona parentum,	
Omnis sub viridi tegmine servat avis.	20
Dulce melos, Philomela, tuum non corvus et anser	
Audent e raucis edere pectoribus	
Nec passer gemitum solet unquam imitare columbę	
Et querulo resonat gutture semper ibis.	
Nos homines vano ducti levitatis amore,	25
Nitimur extinctos vivificare sonos.	
Hinc veteres laceramus opes et posse putamus	
Distinctos priscis ire latrociniiis.	
Durum opus aggredieris peregrina scribere lingua	
Que cum Romuleo concidit imperio.	30
E gelido postquam gens effera venit ab axe	
Atque Italam armato milite replet humum,	
Incumbens populo rudis et furiosa Quirino	
Miscuit eheu! Latio barbara verba sono.	
Hinc Musę et Charites et dulcia munera vatum	35
Obruta ab impuris faucibus effugiunt.	
Mascula nunc tantum doctę facundia lingue	
Restat in erosis abdita codicibus.	

Sic versare diu juvat hos noctesque diesque
 Atque animum priscis nobilitare opibus 40
 Ut possis prodire tenus nomenque poetę
 Adpisci⁵⁰⁷ res est plena timore gravi.
 Non quod Phębeo desit tibi pectore virtus
 Osque sonaturum grandia et eximia,
 Sed quia res nostras Romano concinis ore 45
 Quod tot sæcula iners et sine voce jacet.
 Difficile est omnes extincti haurire lepores
 Elloqui et varios mente tenere modos.
 Te patria impellunt fortasse exempla virorum,
 Inter qui vates emicuere Remi. 50
 Contigit id paucis quos Juppiter equus amavit,
 Polluit et Gręco nectare et ambrosia;
 Queis sine non licuit Musas tentare Latinas,
 Nam semper Gręcas perditę amant Charites.
 Felix Chunicius montem conscendit et illi 55
 Proxima succedit Musa, Zamagna, tua.
 Excipiunt læti Enius atque Lucretius eque
 Stajadem docti carminis artificem.
 Ultimus e nostris salibus perfusus Horati
 Eluxit magno Restius ingenio. 60
 Profuit his multum Graję doctrina Camenę
 Et Romę comites et labor assiduus
 Tamque Lojolidum totum difusa per orbem
 Eternare suos ingeniosa viros.
 Cur ego Romulidum tecum sermonibus utor, 65
 Pol miranda est res et tenebrosa tibi.
 Discussio tenebras omnes mirandaque facta
 Dum fateor nullo laudis amore trahi.
 Nec me cura tenet Pimplęum scandere⁵⁰⁸ montem:
 Furcillas metuo flagraque Pieridum. 70

⁵⁰⁷ Adpisci] Ad pisci

⁵⁰⁸ scandere] scadere

Me me pungit amor nostrę et facundia linguę,
 (Si potis) ad patrios te revocare modos.
 Vivit in ore hominum pulcherrima semper et apta
 Exprimere humani consilia alta animi
 Et facilis placitas vires evolvere mentis 75
 Mollia et in tenero pectore corda movet.
 Illa per Europę partes diffunditur omnes
 Ad glaciale salum littore ab Adriaco,
 Quę nunc Odrysios duce Mosco fulminat agros
 Et regit invictę robora militię; 80
 Illaque jam victrix populo dat jura volenti
 Atque Bisantinis imminet ageribus;
 Multę etiam gentes Asię taurique rapaces
 Voces eliciunt fontibus Illyricis.
 Naso Tomitanas quondam compulsus in oras 85
 (Vates Romana clarus in historia)
 Hic pariter nostro scripsit sermone libellum
 Virtutesque Gotis Cęsarıs evoluit.
 Hęc est meta tuę laudis tutissima, surge,
 Surge et maternis utere divitiis! 90

I.4.13.

Ad Antonium Petri Ljepopilli

(ZKD 360/VIII; LP 12, C. v., f. 368v-369v - P)

Amphion sonitu lapides animare solebat
 Et citharę Thebes męnia struxit ope;
 Squammigerumque genus mire mulcebat Arion
 Percurrens tremulę fila canora lyre;
 Threicius vates testudine fesus eburna 5
 Intrepidus manes ivit ad Elysios;
 Delius ipse leves agitabat pollice chordas,
 Miscuit et dulci carmina rara sono:
 Tu tamen, Antoni, vates, citharędus et Arcas

Excute deliciis pectora nostra tuis. 10
 Pendebat clavo quamvis tua barbiton alto
 Muta diu muro pulverulenta domi,
 Intus quam tenuem texebat aranea telam
 Nutribatque suam sedula progeniem,
 Mox tamen ut longo somno excitus, eger et annis 15
 Jam gravis amota pectore segnitie,
 Accipis argutum manibus cum pectine lignum
 Abstergisque cito sordibus omnigenis,
 Concordes subito et nervos impellere plectro
 Incipis et docta sollicitare manu. 20
 Protinus et castę veniunt ad plectra puellę,
 Et sacer ille deo virgineusque chorus;
 Insimul et nexis tunc mollia brachia palmis
 Exercent lętas in numerum choreas.
 Sic tecum longas hiberno tempore noctes 25
 Imminuunt inter crustula,⁵⁰⁹ vina, dapes.
 Prodiit hic etiam lepido Pomponius ore
 Atque aptis renovat scenica facta modis.
 Ingeminant risus adstantes et domus omnis
 Personat ingenti percita lętitia. 30
 Te tamen emeritos inter natura poetas
 Evocat ad fontes et nemora Aonidum
 Ingeniumque dedit magnum mentemque nitentem
 Osque sonaturum grandia et eximia.
 Nescio qua captus modo tu vertigine fędos 35
 Męchorum nisus et mala scorta canis.
 Turpe argumentum ac impurum desine, Pindo
 Ne te furcillis Delius ejiciat:
 Obscenos vates lascivaque carmina Phębus
 A puris arcet fontibus Aoniis. 40
 Nam sacer ille chorus proles divina Tonantis

⁵⁰⁹ crustula]crustuma

Erubet et fēdis aufugit a numeris.

I.4.14.

Consilium medicum ad L ...

(LP 12, C. v., f. 379 P)

Cruda gravant stomachum, tumidis et flatibus implent
Et male nervorum mollia fila movent.
Sic cerebrum vanę species simulacraque vana
Percellunt, vigili sollicitantque metu.
Eger tunc gravius quam corpore mente fatiscit 5
Anxius et circum it limina stultitię.
Ut citius tetrum possit deponere morbum
Atque animum dira solvere męstitia,
Rura amet et puri largos bibat aeris haustus
Roboret et motu viscera, membra, caput, 10
Sobrius in potu vini, frugalis in esu
Atque adeat lętos sepius ille choros;
Aufugiat medicos et pharmaca noxia ventri,
Pharmaca vendaci semper amica viro.
Paullatim excedit morbi sic corpore sordes 15
Et stimulus nervis, quo vitiantur, abest.
Tunc mens ęthereum recipit festosa vigorem
Atque ad Palladias strenua currit opes,
Rursus et ingreditur sapientum templa metusque
Spernit et a vanis horret imaginibus. 20

Ne commune bonum, ne lex veneranda fatiscat
 Obruta ab immani criminis arbitrio.
 Sed jam longa dies fatis urgentibus omnes
 Subvertit leges juraque comminuit.
 Tunc vitiosa cohors terris incumbit aperte, 35
 Inficit et miseros sordida terrigenas.
 Livor, Avarities, Furor et malesuada Libido
 Turpant efrēnis pectora consiliis.
 Dein strepitu armorum Vis nigro enata sub Orco
 Omnia sanguineum traxit in imperium. 40
 Impius, obscurus, nequam, decoctus et audax
 Hanc colit assiduis vilior obsequiis.
 Illa his blandiri solita est, his fidere tantum,
 Hos spoliis alit et spe fovet usque nova.
 Hi quoque vectigal portumque alimenta que curant 45
 Censoresque urbis moribus invigilant.
 His mulctare datum et pēnas infligere cuique
 Aspere et innocuos carpere posse viros.
 Sic scelerata manus servit vi turpiter, equi
 Nescia et ad nutus cuncta facit domine. 50
 Illius utilitas lex, prima hęc regula juris
 Id fons est vitę principiumque boni.
 Nunc licet in proceres meditatam spargere crimen
 Atque suburbano extrudere ab hospitio,
 Cordatosque viros et clari membra senatus 55
 Immerito duris vocibus impetere.
 Criminibus terrere novis et dira minari
 Audet Dalmatico furcifer imperio
 Patricio nuper geminos de sanguine ephebos
 Abdidit insontes carceris in latebras. 60
 Hinc stant impavidi juvenes atque ore sereno
 Dant intermixto ludicra verba joco.
 Hic lenes capiunt somnos, hic ubere mensa
 Vivida purpureo membra colore nitent,

Festivos iterant saltus ridentque vicissim 65

Dulcia et arguto guttura multa canunt,
Ut pueri quondam ardenti in fornace canebant
Intacti flammis carmen ab Assiriis.

Macti animo juvenes, firma hæc sententia cordi

Hæreat: "In solo flagitio esse malum". 70

Quisque bonus tollet vos laude ad sidera, vobis

Infestos meritis deprimet usque probris.

I.5. ODE

I.5.1.

Ode

(AMB 1263 - A; LP 12, C. v., f. 385v-387 - P)

Jam mortale genus sollicitum parum	
In pręsens, avido pectore nititur	
Ardens in venientis	
Ęvi fata recondita:	
Hoc desiderium cordibus intulit	5
Et vitę brevitās sorsque volubilis,	
Quę mortalia cuncta	
Incerto rapit exitu.	
Naturę studium nudaque veritas,	
E cętu penitus dissociabiles	10
Humano, latebrosis	
Degebant tacitę locis	
Et jus terrigenis fraus dabat impium	
Errorumque cohors imperium grave	
Extendens, animorum	15
Vim devinxerat intimam.	
Arbos fatidicis fulsit honoribus	
Primum luco in opaco et latitantia	
Genti oracula cępit	
Molli evolvere cortice	20
Dictabatque sacris a penetralibus	
Mitis dulce gemens fata columbulus	
Et Dodonide ahenus	
Divinum insonuit lebes.	
Vocali tripodes murmure Delphicę	25
Et nervi citharę sculptaque marmora	
Responsis resonabant	
Crebro vaticinantibus	

Mugibatque solum rupe sub aspera, Namque incompta comas, mollis anhelitu,	30
Hic ventura canebat Vates numine percito.	
Reges purpurei turbaque agrestium Castrorumque duces rebus in arduis	
Submissee hæc sacra adibant,	35
Fatorum cupidi, loca.	
Custos vaniloquentis sapientiæ Olim fatidicis muneribus potens,	
Secreta arte movebat ⁵¹⁰ Mentes callidus inscias.	40
Hunc nunquam vetus est ausa repellere Ætas exitiali absque periculo	
Neglectusque frequenter Regum sceptrâ, potentior	
Ictu fulmineo fregit et imbuit	45
Ædes luctisonas sanguine civium Arnavitque cruentos Natos in patrium caput	
Atque immane patrem compulit in scelus.	
Hic guttur juvenile illacrimabilis	50
Natæ, barbaro ad aram Horrendam ense reciderat.	
In terram superis e regionibus Descendit Ratio mitis et aurea,	
Pura luce coruscans	55
Fundit Palladias opes.	
Mox vates, tripodas fataque noxia Errorum et nebulas dissipat ut micans	
Primo Phœbus in ortu Nocturnas tenebras ⁵¹¹ fugat.	60

⁵¹⁰ movebat]movevat (*LP 12, C. v., f. 386v*)

⁵¹¹ tenebras] tenebas (*LP 12, C. v., f. 387*)

I.5.2.
Ode
(ZKD 360/X, f. 1 - A)

Cum te fata adamantina Avulsum patriis, care, penatibus Comisere mari et notis, Vultu Nereides scandere viderant Ridenti fragilem ratem,	5
Humentem placida probens extulit Unda fatidicum caput, (Et sistit pelago squammigerum genus) Indicitque silentia Ventis ut caneret pretereuntibus	10
Eventura recondita. Exactis pelagi læta laboribus Navis finibus Italis Protectum juvenem numine Apollineo Exponet, fidicen lyre	15
Romanę Latiis notus oloribus Notus Castalidum choro Seu fingit lyrico carmina barbiton Seu molles elegos canit Vellet sive novas ludere Anacreon.	20
Hic cantu illacrimabilem ⁵¹² Plutonem poterit flectere et Eæcum. Stix ferugineas aquas Suspendit, Phlegeton turbidus hęsitat. Moto lethiferi tibi	25
Alecto colubres vertice defluunt Serpuntque ad sonitum fides. Leniret rabidum pectora tygrium	

⁵¹² illacrimabilem] illacrimabiem

Vates, monstra ⁵¹³ natantia	
Current Carpatii vel Lybici maris.	30
Erectis Satiri auribus	
Et lasciva manus capripedum audiet	
Aptantem varios modos.	
Alte sub viridi tegmine populi	
Vel sub frondibus illicis	35
Quę crevit fluvii consita margine.	
Illum mollis Hibernia ⁵¹⁴	
Cernes egregiis splendidum honoribus	
Et fama et meritis parem	
Cernes Romuleis surgere vatibus.	40
Tunc tu non maleprovida	
†Damnabis <...> consilium <...>	
Errantemque frustra aliis in regionibus	
Optabis errantem †Laribus reddere patriis?	

I.5.3.

Ode

(ZKD 360/X, f. 2-3 - A)

Intaminatam nulla dies fidem	
Oblivionis gurgite merserit:	
Tellure sublimis patenti	
Ethere non moritura fertur.	
Inter minaces visa satellites,	5
Quam non cruenta casside terruit	
Formidosus Mars et acres	
Non equitum peditumque vultus.	
Hęc ingenti murmura Nerei,	
Depręliantes hęc aquilonibus	10
Tentavit austros, navigantem	
Aspicimus tumidum per equor	

⁵¹³ monstra] mostra

⁵¹⁴ Hibernia] Ibernia

Utrumque tutus dum lateri meo
 Conjuncta stabis, non ego Bosphorum
 Insanientem pertimesco 15
 Nec Siculam metuo Carybdim.
 Mauros adustos ora caloribus
 Adibo solis Danubium et Tigrim,
 Visam pharetratosque Parthos
 Atque Boristenidum pruinas. 20
 Manes nisi ultos Euriali Stige
 Non passa vectari neque pallidas
 Ditis tenebras occupare
 Persephones nec adire iura.
 Vultus decoros gesserat oraque 25
 <....> olim <...>, Dardanium ducem
 Longo faticatum labore
 Dulcibus aloquiis levabas.
 Ėtas voraci cuncta ferit pede
 Sternitque gentes sternit et oppida 30
 Nec parcit intonso Catoni
 Nec Deciis Fabiisque parcit
 Hęc bellicosum cum Capitolio
 Et cum camillis Annibalem obruit
 Cartago quę sedes deorum 35
 Jam Lybicus habitata monstris.
 Pugnacis ubi sunt regna Numantię?
 Ubi Mycenę sunt? Ubi Pergama?
 Delet Canopeasque moles
 Atque Ephesum et bimarem Corinthum 40
 Sed mors, senectus vel fuga temporum
 Amica nunquam pectora dividet,
 Levabit ęternos honores
 Purus amor nitideque tędę.⁵¹⁵

⁵¹⁵ Jedna strofa je u autografu dopisana uz 7. i 8. strofu: Huic unę inexorabilis est datum. | Placare durum pectus Achillei | Hac morte consumptos decenni | Arcolicas renovat phalanges.

I.5.4.

Ad patrem Franciscum Appendini

Ode

(LP 12, C. v., f. 375 - P)

Persico fratrem Jadera apparatu Affluens trino recipit cubiculo Culcitis tribus thalamum paravit Vellere molli.	
Regiē sedes positē renident Ede lucenti pluteusque vitro Clauditur puro, micat hic et illic Lauta supellex.	5
Gallica missus coquus urbe navus Innovet raras epulas Apici. Misceant lēti pueri vetusta Dona Liēi	10
Fallitur quisquis speciosa captans Ponit Urbanum numero beatorum Anxius noctu atque diu potiri Munere tali.	15
Ille virtutis rigidus satelles, Ille doctrinē solidē magister, Inclutus cultor pietatis alme Id facit hilum.	20
Fortis ardentis animi domare Impetus, parvo bene suetus uti Spectat abreptas pelago carinas Tutus ab acta.	

I.5.5.

Carmina⁵¹⁶

In discessu patris Urbani Appendini

(AMB 1492; LP 12, C. v. f. 371-374 - P)

ode I.

Quę vis amicis te rapit aspera
Orbatque nostros lumine puberes,
 Urbane, doctrine nitentis
 Et studio pietatis almę!
Nunc vel pudendo molliter otio 5
Perdet juventam vel sapientię
 Vertiginosę præda, cęcis
 In tenebris miseranda vivet.
Urbs hæc beato libera tempore
Exceptit olim, fovit et hospitem 10
 Carum sinu multos per annos
 Atque animo coluit paterno
Ne te Quiritum vota faventium
Eliminarent moenibus e suis,
 Supplex pię regem cohortis 15
 Sponte adiit precibusque flexit.
Hoc te decorat provida munere
Nodisque vincit corda tenacibus
 Redditque fortunę sequacem
 Inque bonis, trepidisque rebus. 20
Secum cruentam Martis imaginem
Passumque binos fortiter impetus
 Tectoque mutato coegit
 Ferre famem sitiante labro.
Fatum vetustis prorsus honoribus 25
Illam carentem linquere maluit,

⁵¹⁶ AMB 1492 bez Carmina

Dudum inter urbes quę Adrianas
 Lęta locum tenuit secundum,
 Una die hausit nomen, opes, mare,
 Nec non minaci terruit agmine, 30
 Lenire et extremum querelis
 Culpa gravis fuerat dolorem.
 Heu! quę per ęvum commoda comparat,
 Jam pędo secum barbarus abstulit,
 Sunt vel dolosa arte ocupata 35
 Arbitrio domini potentis.
 Spes una mansit Palladis ęgide
 Famam tueri diffugientibus
 Annis, pati et longam probramque
 Pauperiem periente sumptu. 40
 Solus virentem tu poteras chorum
 Recte incohatum⁵¹⁷ perficere, ut tua
 Imbutus aura longum in ęvum
 Ragusias⁵¹⁸ decorare oras.
 Tunc te futuris fama nepotibus 45
 Clararet ęqua laude superstitem,
 Jam grata per nostros ubique
 Commemorans tua gesta fastos.
 Sed jam moventem pectore sanctum opus
 Fervidiori gloria nunc rota 50
 Devexit in duros novosque
 Prepete consilio labores.
 Quo absente vertat nescia, nam preces
 Olim potentes, nunc rapiunt Noti;
 Hinc męsta se involvit dolore 55
 Et tacito premit ore questus.

⁵¹⁷ incohatum] incoatum

⁵¹⁸ Ragusias] Ragusiias

I.5.6.

Ad Rhacusam

ode II.

(AMB 1492; LP 12, C.v., f. 372-373 - P)

Rhacusa, quod nam diffugientibus
Annis malum te pressit acerbius,
 Quando et perculsa acriori
 Ingemuisti alias dolore!
An cum gravi motu intremuit solum 5
Moles et altę templaque diruta,
 Ēdes et everseę sepulchrum
 Civibus innumeris dedere?
Seu cum parabat sub duce barbaro
Bellum rapaci Thracia milite 10
 Ēgreque multato recessit
 Marte tuis spoliis onusto?
Vel cum relictis classe Trionibus
Te bellicoso Moscua turbine
 Involvit iracunda et equor 15
 Omne tuis ratibus negaret?
An cum Pelasgis fertilis artibus
Gallus furens bello insatiabili
 Sceptroque adempto ferre adegit
 Servitium domini superbi? 20
An cincta binis obsidionibus
Et territa armorum strepitu et fame,
 Flens, pallida insomnisque egensque
 Auxilium superum petebas?
Sensim mentis jam fuga temporis 25
Luctus vetustos mentibus eximit
 Ut denique obducto cicatrix
 Vulnere vix dolitura restet.
Jactura p̄sens intolerabilis

Męrore torquet, reddit et anxiam	30
Raptumque crescenti juventę	
Exanimata gemit magistrum.	
Omni ferax culpa hoc grave sæculum	
Cęlum Phlegreęs impetit ausibus,	
Et morte nequam fraudolento	35
Aggreditur metuenda regna.	
Hic te nefanda providus et vigil	
Intaminatam nequitia eripit	
Fulgore doctrine nitentis	
E studio pietatis alme.	40
Prudens virentis nam juvenum choro,	
Exęstuentes corde cupidines	
Fręno coercebat paterno,	
Consilioque potens regebat.	
Quo nemo rectis mollia pulchrius	45
Ornare novit pectora moribus	
Ut divo amore imbuta	
Legibus obsequiosa vivant. ⁵¹⁹	
Hinc puriori fonte scientię	
Plenis levabat sedulus haustibus	50
Et sæpius musis amicus	
Duxit ad Aonios lepores.	
Hoc te decus nunc aufugit ultimum	
Atque immerentem fata potentia	
Heu! prorsus Urbano revulso	55
Conficiunt tenebrisque obumbrant.	

⁵¹⁹ vivant] vivent

I.5.7.

Viri sapientes et virtuosus sunt
urbis potissimum ornamentum

ode III.

(AMB 1492; LP 12, C. v., f. 373-374 - P)

Magni nata Jovis Calliope sacra,
Quę vatum penitis mentibus insides
 Illorumque canoras
 Linguas in numerum moves
Et mendacio ab omni retines procul. 5
 Urbes jam solidis moenibus obsitas
 Sternit tempus edax et
 Herba ignobilis ocupat,
Arcus marmoreos, saxa nitentia,
Heroum effigies conterit ęneas, 10
 Moles delet et altas
 Extractas pelagi fuga.
Urbes egregię sunt ubi? Multaque
Celsis fixa jugis oppida montium
 Clara armis opibusque 15
 Et denso agmine civium?
Illinc vel rabidę nunc catulos ferę
Celant arboreo tegmine frondium
 Seu ętas dente voraci
 Hausit nominaque et loca. 20
Jam confecta secundo alite prelia
Victor divitiis fractus et otio
 Perdit regna beata,
 Turpis preda potentium.
Solus vir sapiens, integer et bonus 25
Fortunę varios despicit impetus
 Pacatusque tuetur
 Divę templa scientię.

Plures unde homines insatiabili Nisu, divitiis, ambitu, honoribus, Luctantes vehementer Cernit propositi tenax.	30
Nervos atque cutem mors adimit cito Inventumque nitens nobilis ingeni Et mentis pia gesta Nigros aufugiunt rogos.	35
Hęrent illa animis fixa tenaciter Humanumque fluunt jugiter in genus Venturosque nepotes Splendore irradiant novo.	40
Urbano orba suo sic modo civitas Insolabilibus męsta gemit modis, Nato ut mater adempto Questus integrat in dies.	

I.5.8.

Ode ⁵²⁰

(LP 12, C. v., f. 387-388 - P)

Nympham in propinqua margine rupium Vidi cacantem, credite posterī, Vulgumque plaudentem atque risu Immodico labra concitantem.	
Eja inquieto pectus anhelitu Pręsente Phębo concutitur mihi, Nunc et reluctantem poetam In numeros agit inquinatos.	5
Te vel decoro finxit amabilis Natura limo vel dedit horridum Turpemque vultum, parce, nympha,	10

⁵²⁰ U prijepisu uz naslov Ode stoji: <- - - > an. 1785.

Putidulo celebranda culo.
Abscondit hunc antiqua severitas
Morum et verecundus pudor, inscius
 Quod multa cęlatur venustas 15
 Parsque tui peritura major.
Fas concacati nunc mihi podicis
Rimam patentem, vellus et hispidum
 Laudare preclarumque fontem
 Stercore fructifero scatentem; 20
Quo sepe fortis villicus imbuens
Glebas inertes efficit uberes
 Atque arva maturis racemis
 Ditat et arboribus Minervę.
Fas levigatas velut ebur nates 25
Intaminata plus nive candidas,
 Queis Socratis divina virtus
 Incaluit sapientis olim.
Rege Hadriano mascula Romuli
Proles, in excelso Capitolio 30
 Vidit triumphantem decoris
 Clunibus Antinorum micare.
His his corusco magnus ab ęthere
Ardet deorumque atque hominum pater,
 Fastidit et dulcis salubres 35
 Nectaris ambrosięque succos.
His his reclusit janua cęlitum
Stellata flavum surripiens Phrygen,
 Mulcere nec dextra recusat
 Fulminea Ganimedidis anum. 40
Neglecta Juno pectore fluctuat
Ęstu minaci, dum vacuo in toro
 Ira furens magna, nefandum
 Conubium reprobatur Tonantis.
Quamvis vetusto tempore fervida 45

Pubes severis orta parentibus

Mirata valde est delicati

Podicis illecebras beatas.

Nunc illa avito sanguine degener

Famosa prorsus gaudia puberum

50

Rejecit et tota in suave

Femineum jaculatur inguen.

I.6. HENDECASYLLABI

I.6.1.

Ad Antonium Sorgum

Hendecasyllabon⁵²¹

(AMB 1154 - A; LP 12, C. v., f. 388v-389 - P)

Quot sunt Illirię juvenulorum,
Antoni optume, magna spes Raguse,
Et spes Sorgiadę domus tueque
Gentis p̄sidium unicumque fulcrum,
Urbem quam unda lavat Tiberis Latini⁵²² 5
Adis nobilis hospes. Hic tenellum
Sit cura ingenium tibi excolendum
Doctrina atque bona eruditione.
Hic et quod mage plurimumque confert
Cura (que potis est) beatiorem 10
Vitam reddere moribus decoris.
Ad hoc conspicuum genus vetusque
Atque exempla tue integella stirpis
Urgent continuo magis magisque.
Non fortuna tuo bonique deerunt 15
Cultores animo: bonis deesse
Nil cultoribus et nihil faventi
Fortune cave. Nam tibi inquietas
Exedet dolor anxior medullas
Et vitam perages amarulentam. 20
I nunc auspiciis bonis valeque
Quot sunt Illirię juvenulorum,
Antoni optume, magna spes Raguse,
Et spes Sorgiadę domus tueque
Gentis p̄sidium unicumque fulcrum. 25

⁵²¹ u AMB 1154 *samo*: Hendecasillabon

⁵²² Urbem quam unda lavat Tiberis Latini] Urbem (Pontificum veneranda sedes)

I.6.2.
(AMB 1154 - A)

Scribis versiculos avesque captas,
Conflagras et amore feminarum
Et fastu nimio ambulas superbus
Teque ipsum facis extimasque pluris.
Scribis versiculos malus poeta 5
Venatorque malus malusque amator.
Raro pennigeras capis volucres,
Semper putidulas⁵²³ amas puellas.
Hoc fastu nimio ambulas superbus
Teque ipsum facis extimasque pluris? 10

I.6.3.
Ad comitem Franciscum Ragnina podagra laborantem
Hendecasyllabon
(LP 12, C. v., f. 388 - P)

Tibi sit male, pessima podagra,
Fecunda omnigenum parens dolorum
Quę diris cruciatibus vicissim
Nunc torques hominum manus pedesque,
Nunc una articulos furens in omnes 5
Sevis supplicio estuosiori.
Nihil tu Hippocratis laboriosi
Succos, ingenium times et herbas.
Namque his applicitis magis magisque
Enerves facis ejulare egrotos. 10
Quod si tacta tuo artubus dolore
Nequam gens misere dolet gemitque
Nepos, mechus, avarus helluoque

⁵²³ putidulas]putitulas

Meus ferre animus potest lubenter.
 At cum frugi hominem obstinata vexas, 15
 Urbis subsidium patrumque lumen,
 Qui magnum decus omnium patronum
 Et cultę pater eruditionis,
 Comis, munificus, sagax, amicus.
 Heu quam fert animus meus dolenter, 20
 Permulta et podagrę mala imprecatur.
 Illa assis facit imprecationes
 Fomentum medicamque ridet artem,
 Contemnit lacrimas gravemque luctum
 Atque ęgri gemitus, et ejulatus. 25
 Tibi sit male, pessima⁵²⁴ podagra,
 Fęcunda omnigenum parens dolorum.

I.6.4.

Ad dominum Joannem Salatich

Hendecasillabon

(LP 12, C. v., f. 382v-383 - P)

Mitte tu modo nuper expetitas
 Thyrreni mihi fabulas poetę,
 Queis nil suavius elegantiusque
 Tuo est iudicio, quod integellum
 Severumque puto extimoque pluris. 5
 Pransus diffugio meridianum
 Somnum, nam capiti gravis nocetque
 Ventri, concoquere haud sinit bene esum,
 Nocturnumque mihi rapit soporem,
 Adjunctus culici malo, moleste 10
 Me tota vigilare nocte cogit.
 Hoc sum tempore lectitare suetus

⁵²⁴ pessima] pessime

Non res difficiles, laboriosas,
 Quę laxare animum solent potenter,
 Sed libros faciles facetiarum 15
 Plenos et salis Attici refertos
 Queis letari animus solet potenter.
 Tui si mihi fabulę poetę
 Somnos abjicient meridianos
 Et ventrem atque caput unum juvabunt 20
 Et noctu placidam dabunt quietem
 His nil suavius elegantiusque
 Erit mi quoque fabulis. Tuumque
 Semper iudicium mage integellum
 Severumque magis palam fatebor 25
 Atque illud mage semper exstimabo,
 Illud si magis exstimare possum.

I.6.5.

Ad Marcum de Desriveaux
 hendecasyllabon
 (LP 12, C. v., f. 366 - P)

Tres clausos cavea bene expolita
 Habes, Marce, cuniculos tenellos,
 Albos caseolo magis recenti
 Et frugi et dociles et innocentes.
 Horum mollia terga blandienti 5
 Palpas sepe manu et suaviorem
 Ipse suppeditas frequenter escam
 Lusuque allicis ad decora vite
 Urbane, ut faciunt boni magistri
 Cum impubes tenero⁵²⁵ instruunt ab ungue. 10
 Hoc solatiolum puellulorum,

⁵²⁵ tenero] tenera

Quod mala haud valet improbare lingua,
 Ego, Marce, puto bonum atque honestum,
 Sed his temporibus periculosum.
 Nam natura genus cuniculorum 15
 Mira composuit ferocitate.
 Tres hę bestiole (licet tenelle)
 Uno, vel citius dabunt in anno
 Natorum innumerabilem catervam
 Atque omnem catulis domum occupabunt. 20
 Marce, tunc tibi maxime cavendum,
 Quod si non facies, rapax, scelesta
 Cohors omnia dente devorabit
 Vastabitque tuum hortulum virentem
 Lactucis raphanisque brassicisque 25
 Formosumque rubentibus racemis.
 At quod prećipuum est, cave, sodalis,
 Illam ne capiat repente magnus
 Libertatis amor tumultuose
 Et democratici cupido juris. 30
 Nam statim aspicias inordinato
 More vivere legibus solutis.
 ⁵²⁶Olim Romulidum ferox juvenus
 Campis in Balearibus voraces
 Sevo Marte cuniculos subegit 35
 Sparsoque imbuit insulas cruore
 Ingentem et peperit sibi triumphum.

⁵²⁶ *Autorova bilješka*: "Plinius: Ad ingentem cuniculorum multitudinem destruendam Balearicos auxilium militare a Divo Augusto petiere."

I.6.6.

In funere

reverendissimi domini Nicolai Ferić, episcopi Tribuniensis

phaleucium

(LP 12, C. v., f. 364 - P)

Vidit Ferrichium suum Rhacusa
Imberbem, juvenem, virum senemque,
Sęcli in colluvie tenebricosa
Ęque moribus aureis nitere.
Hic civis bonus, integer sacerdos 5
Et magnum decus inter infulatos,
Orator patria potens loquela
Dura terrigenum movere corda,
Omni que scelerum inquinata⁵²⁷ sorde
Purgabat validus Dei minister 10
Atque in cęlicolum trahebat ędes.⁵²⁸

I.6.7.

Ad Michaelem Sorgium patricium

(LP 12, C. v., f. 385v, 6. - P)

Ubicumque in honore litterati,
Artes ingenuę scientięque
Scribendique placet vigor leposque,
Illuc culti animi legent volupe⁵²⁹
Laudes Cunichii, optimi poetę, 5
Doctas, ingenuas, lepore plenas,
Quas hic Sorgiades dedit perempto.

⁵²⁷ inquinata] inquinata

⁵²⁸ vel: Trahens ad superum beata regna

⁵²⁹ volupe] volupte

PRILOG II - TISKANE PJESME

II.1.⁵³⁰

(p. VII)

Epitaphium

Detorres jacet hic, gemit Hygia moesta peremptum,
A lacrymis divae noscite qualis erat.

II.2.

Viator et sepulchrum

(p. X)

V. Quis jacet hoc tumulo? S. Detorres. V. Quo patre natus?

S. Paupere, honesto. V. Quae patria? S. Ragusium

V. Quinam mores? S. Aureoli. V. Quale ingenium? S. Acre

Excultum. V. Vitae quae ratio? S. Ars medica

V. Quantus in hac? S. Artis summam contingere metam

5

Ibat, divino et jungier Hippocrati;

Prima ast mors rapuit tectum lanugine et ingens

Secum illa aegrotis praesidium rapuit.

II.3.

Epigramma

(p. XIII)

Hoc tibi, Deturri, ponit Giromella sepulcrum,

Crudeli exesus pectora moestitia;

Ponit et haec addit: "Melior pars abdita nostrae

Secum animae est, anima vivis at ipse mea."

⁵³⁰ Versi in morte di Giorgio Detorres, dottore in filosofia e medicina, presso Antonio Martecchini, Ragusa 1802.

II.4.
Elegia
(p. XIX/XX)

Corporis humani primis Deturrius orsis
Hausit praecupidis intima luminibus.
Munia nervorum, cordis vim et viscera quidquid
Quaeque gerunt acri percipit ingenio,
Linceus hinc omnes morbos causasque latentes, 5
Ut pellucidulo viderat in speculo.
Paeonios didicit succos herbasque salubres,
Quas alit in vasto Daedala terra sinu
Rimaturque animo, quae pharmaca tutius aegros
A nigro Ditis limine restituunt. 10
Detentus studiis, verae et pietatis amore
Longe Italis semper vixit ab illecebris.
Perfacile in vitium juvenilis flectitur aetas,
Semper et in vetitas nititur ire vias.
Cultorem recti, rigidae et virtutis alumnum, 15
Non furor armatae gentis et horridicae
Errorum nebulae atque effraena licentia morum
Turbine communi compulit in barathrum.
Ille vicens florem ducebat puriter aevi
In saeculi vitiosi omnigena eluvie. 20
Dein medicas adhibere manus aegrosque iuvare
Conantem, morbus corripit indomitus.
Febris adest, os pallet mirum, it naribus ater
Sanguis et assiduus membra quatit tremitus
Desaevitque malum et mortis supereminet hora; 25
Ast nil vicino funere sollicitus,
Anxia mens tantum, quod non impendere vitam
Aegris fata sinunt ferrea corporibus,
Quod prohibent meritas Laurenti exsolvere grates,
Ad quae amor et benefacta eximia alliciunt. 30

Has juvenis puro volvens sub pectore curas,
Umbra levis, manes ivit ad Elysios.

II.5.

Epigramma
(p. XXIII)

Immiti Giromella ereptum funere Turrim
Haud luget singultu, haud gemitu, haud lacrymis;
Hoc pueri faciunt, facit hoc muliercula quaeque.
Ille sed immani vulnere sollicitus,
Incidit, moesto defuncti marmore laudes, 5
Ad coelum et donis evehit Aonidum.
His animum studiis demulcet; vatis et instar
Threicii dulcem surripit Orco animam.

II.6.⁵³¹

Epigramma

Acceptum Gallo Marti notumque Minervae
Aptum et difficiles arte regendi homines
Garanidum genus usque bonis mors invida rebus
Ne cito Dalmaticis urbibus eripiat,
Conjugium jungunt communi foedere juncti 5
Divus Hymen, Venus alma Idaliusque puer.
Afflat Amor taedas, formam Venus atque lepores,
Assimilem nuptis spondet Hymen sobolem.

⁵³¹ Per le nozze del signor cavaliere Gianluca Garagnin e della signora Francesca Borelli, Poesie, Ragusa Delle stampe di Antonio Martecchini, 1810. p. XXIII.

II.7.⁵³²

In effigiem Benedicti Stay

Georgius Higgia

Haec est Stayadae magni, nec fallor, imago:

Nosco etiam in tela te, venerande senex.

Quidquid habet pictura tui, labentibus annis

Deteret omnivori temporis invidia.

At vaga dum ceris fulgentia legibus ibunt 5

In gyrum campos astra per arios,

Dum motus Natura suos causasque moventes

Servabit stans firmiter ordinibus,

Aemula divini vivet tua Musa Lucreti,

Romanique lepos nobilis eloquii: 10

Aemula in hoc tantum, in reliquis praestantior: illa

Somnia, at haec magna et vere reperta canit.

II.8.

Ad Urbanum Appendini

(LP 12, Non. 4. *bez naslova*)

In lucem edere, nobilis poeta,

Cur, Urbane, times novum libellum

Conscriptum Latiae lepore linguae,

Musarum auspiciis, favente Phoebos?

Te forsitan cohibet, quod obsoletae 5

Tabescit studium Latinitatis,

Obrutum novitate ineptiisque

Et saeculi vitiis tenebricosi?

Haud mora hic tuus exeat libellus,

Cessabit novitas ineptiaeque 10

⁵³² "Urbani Appendini Carmina. Accedunt Selecta illustrium Ragusinorum poemata". *Typis Martechinianis*, Dubrovnik 1811.: 343-4. (II.7. i II.8.)

Saeculique lues tenebricosi.
Quisquis est solida eruditione
Inbutus, cupido sinu fovebit
Jugiterque leget tuum libellum
Conscriptum Latiae lepore linguae 15
Musarum auspiciis, favente Phoebos.

II.9.⁵³³

D. Georgii Higgiae
epigramma I.

Credo equidem, divino afflatus numine Caesar
 Ingreditur muros, aegra Ragusa, tuos.
Hic tua mox aditu facili vultuque sereno
 Coepit et humana voce levare mala.
Facto opus inceptum (nec me spes fallit inanis) 5
 Perficiet domina justus ab urbe pater.

II.10.

Epigramma II.
(Rhacusam poeta inducit)

Me mala multa premunt denos tolerata per annos;
 Caesare sed viso sunt leviora mihi.

II.11.⁵³⁴

Affulsit Betes terris ope Palladis olim,
 Nunc ope Neptuni fulgeat in pelago.

⁵³³ II.9. i 10.: "Georgii Higgiae Epigramma I"; "Epigramma II (Rhacusam poeta inducit)", *Iscrizioni e poesie allusive alla venuta e al soggiorno in Ragusa delle ll. mm. ii rr. d'Austria Francesco I. e Carolina Augusta*, Dalla stamperia di Antonio Martecchini, 1818.: 37.

⁵³⁴ *Nave Ragusea distinta col nome del celebre antico matematico Marino Ghetaldi, Componimenti Latini, Italiani ed Illirici*, Italia 1819., p. 13 (EPIGRAMMA I., II., III., ovdje: 11.,12.,13.).

II.12.

Ragusam ingenio evexit, magnisque repertis,
Evehat atque auri pondere Senchicidas.

II.13.

Neptunus primum prora cum vidit in alta
Impositam magni stare viri effigiem,
"Salve", ait, "o decus Illyriae lumenque mathesis,
Salve nunc regni gloria facta mei".

II.14.⁵³⁵

Epigramma

del Dottor Giorgio Higgia
(AMB 301, p. 225)

Praeficiunt sacris una te Tiberis et Ister,
Praesul, ad Adriacum quo furit unda Pharum.
Qualis es et quantus rigida virtute satelles
Et quae doctrinae lumina te decorant,
Nunc pudor ipse tuus prohibet me dicere, sed sat 5
Te gemina hoc duro tempore vota canunt.

⁵³⁵ *Pel solenne ingresso alla Chiesa Cathedrale di Lesina dell' illustrissimo e reverendissimo Monsignor Giovanni Scacoz*, presso lo stamp. Martecchini, Ragusa 1823.: 10. U zboniku ti stihovi stoje pod naslovom "Incerti auctoris", a u rukopisu zbornika (AMB 301) pjesma je atribuirana Hidži.

II.15.⁵³⁶

Ad Antonium Chersam
immatura fratris optimi morte dolentem
elegia
(ZKD 393/7, f. 1-3 - P)

Unicus ille tuus medio tibi raptus in aevo
Frater obit, vita carior atque oculis,
Totaque Chersiadum luctu domus ingemit alte,
Tristia et anxiferi signa doloris alit.
Mente animoque jaces et adhuc malo saucius acri 5
Ictu dilectae matris ab interitu;
Matris non ulli pietate et amore secundae,
Virtutis soboli quae sata prima dedit.
En mors fratre novum inflixit tibi vulnus ademto
Expulit atque omnes pectore delicias; 10
Abditus ut tecto, curarum et fluctibus actus,
Dulcia vix sentis dona Heliconiadum.
Hae tibi in adversis dederant solamina rebus
Atque animi vires sustinere tui.
Plura quidem scripsti non inferiora lepore 15
Carmina carminibus, culte Tibulle, tuis.
Plura manent scribenda. Dolor non semper in ore
Stat bene muto. Ubi sunt Gloria, Laudis amor?
Fratrem perpetuus sopor occupat. Occidit eheu!
Occidit, at fletus pluribus ille bonis: 20
Nulli, quam tibi, flebilior; nam perdis amicum
Unanimem et socium praesidiumque domus.
Si mors extinctis, uti somniat impius, aufert
Omnia nec remanet nil nisi sola cinis,
Humectare genas, fletu et tabescere longo 25
Desine, nam cineri vita redire nequit.

⁵³⁶ *In morte di Tommaso Chersa Versi*, per Antonio Martecchini, Ragusa, 1826.: 40-42. (II.15; II.16 i II.17.).

Si tamen, ut verum est, animae post fata supersunt
 Exemptae obscuro carcere terrigenum,
 Quippe tuus frater, vitam qui puriter egit,
 Aetherios vivit nunc sine nube dies. 30
 Est modus, est lacrimis praescriptaque meta dolori.
 Non semper pluvio sub Jove terra madet,
 Usque nec Adriacum vexat mare tristis Orion,
 Ludere sed Zephyri per vada salsa solent.
 Frondibus immiti viduantur frigore sylvae, 35
 At, tepido rursus vere ineunte, virent.
 Sit dolor usque gravis, nubem remove doloris
 Debet vir sapiens consilioque potens.
 Romano Euxinis nil vate dolentius oris,
 Qui Lare, qui nata, conjuge qui caruit 40
 Et tamen immanes inter Bessosque Getasque
 Lenibat curas munere Pieridum.
 Sappho (olli infausto flagrat dum pectus amore)
 Quis magis infelix et mage tristis erat?
 Saepius at, digitis molli testudine mota, 45
 Detinuit Grajas versibus auriculas;
 Sic assueta suum cantu mulcere laborem
 Atque exedentem pellere moestitiam.
 Orpheus erepta post conjuge tristis adibat
 Et nemora et montes et loca dura gelu. 50
 Marmora tum Rhodopes, Haebri et sinuosa fluenta,
 Annosae et quercus et gemina Ursa poli,
 Argutos gemitus divinaque carmina vatis
 Nunc etiam post tot saecula commemorant,
 Omnes insolita rapti dulcedine cantus: 55
 Nam toties miris obstupere modis.

II.16.

Ad Antonium Chersam
epigrammata
(ZKD 393/7 f. 1, I.)

Te immiti excruciat fratris mors, Chersa, dolore,
Quo vivo tibi nil carius ac melius.
Nam mage amicitia studiorum an iunctus amore,
Sanguine seu fuerit, dicere difficile est.
Mitte supervacuos fletus, nam cogimur omnes 5
In loca, quae fratris nunc tenet umbra tui.

II.17.

(ZKD 393/7 f. 1, V.)

Artibus ingenuis excultus, fidus amicis
Et gnati functus, fratris et eximie⁵³⁷
Officiis jacet hic juvenis. Tun' scire, viator
Nomen amas? Thomas Chersius ille fuit.

II.18.⁵³⁸

Elegia

Dum varias terrae partes fera bella fatigant,
Illita et humano sanguine fumat humus,
Austria concordem animos pacemque tuentes
Provida caelesti munere tuta regit.
Excolit ingenuas tecta aegyde Palladis artes 5
Et frugum irriguos ubere ditat agros,
Aggerat et solidis spumantia flumina ripis,
Pellit ab aegrotis stagna refusa vadis.
Illa novos aperit calles pedibusque rotisque
Per juga inaccessis et loca septa rubis 10
Ut quoque Germanus peregrinis mercibus auctus

⁵³⁷ eximie|eximiis (ZKD 393/7 f. 1, V.)

⁵³⁸ "Per giorno natalizio di sua maesta Francesco I. imperatore d'Austria, Versi", Ragusa, 1829.: 8.

Ipse supervacuas vendere possit opes
 Tutaturque suas avido a praedone carinas
 Puppibus armatis per mare velivolum.
 Semovet a pueris Arabi contagia morbi, 15
 Avulsa vaccae pustula ab uberibus.
 Moribus et teneram studet exornare juventam,
 His valide et magnum roborat imperium.
 Tot bona proveniunt miti de pectore regis,
 Quem populus grato fidus amore colit 20
 Et rogat Auroram signatam nomine tanto
 Protrahat ut longos sic reditura dies.
 Illa ortu primo fulsit mortalibus aegris,
 Ceu nautis noctu sidus hyperboreum.
 Nam cumulat large benefactis intima regni 25
 Et fluit aurata dives ut amnis aqua.

II.19.⁵³⁹

Del medesimo⁵⁴⁰

Versione

Jam decorat, Guricaee, tuos sacra infula crines,
 Virtutis meritae pignus et obses erat.
 Hanc Pius et Caesar semper meliora sequuti
 Imposuere suis unanimes manibus.
 Nunc, bone, festina Ragusam invisere, Praesul; 5
 Illa tua, illa tuis indiget auxiliis.
 Nam duce sacrorum plures viduata per annos,
 Institit usque Deum sollicitare prece;
 Rara sacerdotum numero ne templa fatiscant
 Neve cadat sanctae Relligionis honos, 10
 Quo sine mortalis de recto tramite vita

⁵³⁹ "Per solenne ingresso nella sua chiesa dell' illusterrimo e reverendissimo monsignore Antonio Giuriceo vescovo di Ragusa. Versi". *Dalla tipografia Mrtecchini, Ragusa 1831., Del medesimo versione:11-14, ispred latinskih stihova stoji hrvatska verzija teksta.*

⁵⁴⁰ i.e. Georgii Higgiae

Ducitur et caecis fluctuat in tenebris.
Surge, age, spectatam de civibus elige pubem,
Fac legat et casto pectore scripta Dei
Ut sacris imbuta animo quoque numen amicum 15
Sentiat et caeli munera sustineat.
Tunc immite palam per rustica tecta, per urbem
Ut saeculi sordes eluat et vitia.
Nos modo sub magna jam Caesaris aegide tuti
Vivimus, et multas experiemur opes, 20
Sed pietas cultusque Dei tutellaque morum
Est innixa tuis praecipue excubiis.
Quam bene nam virtus, purisque e fontibus hausta
Doctrina et vitae lucidus ordo tuae
Extollunt animos, grata et spe pectora nostra 25
Mulcent venturis exhilarata bonis.
Quo potis heu! propera, crispant dum caerula venti
Leniter et placidi dum jacet unda maris.
Ecce propinquat hyems. Nubes ventosque furentes
Aeolus emittet rupibus Aeoliis. 30
Tunc via difficilis ratibus palletque peritus
Nauta procelloso saepius Adriaco.
Saxea Dalmatiae scopulis sunt littora septa
Pluribus et crebris horrida naufragiis.
Stet longe capite a caro metus atque pericla, 35
Sospitem et excipiat laeta Gravosa sinu.

II.20.⁵⁴¹

Del Sig. Dottor Giorgio Higgia
epigramma

(AMB 1635 f. 68 - A; LP 12 C. v., f. 362v; LP 12, C. v., f. 365; ZKD 393/5 - P)

Romani colles et collibus alta refulgens,
Roma tibi gratum praebuit hospitium.
Illa tuam laudat puris e fontibus haustam
Doctrinam et sacri divitias studii
Largaque facundae miratur munera linguae, 5
Numinis in populo qua duce crescit amor
Et collapsa ruunt malesuadae gaudia vitae
Undique damnosis septa cupidinibus.
Laetor sorte tua: Tybris te noscit amatque,
Fors parat et capiti praemia rara tuo. 10
Sed patrii revocant nunc te, Albertine, penates;
Ad novaserta tibi gloria pandit iter.
Seraphici hic Fratres te animis concordibus omnes
Rectorem Coetu praeposuerunt suo.
Haec est magna seges laudis juvenilibus annis 15
Posse senescentis munia obire viri.

II.21.

Del Sig. Dr. Giorgio Higgia epigramma

Albertine, tui, nova habent coenacula fratres,
Atque exulta tuo munere mensa nitet.
Claustra nitent etiam foedis purgata sepulcris,
Et paries nitidis splendet imaginibus.
Jam vetus et nova librorum delecta supellex 5
Plena coloratis emicat in pluteis.
Et stratum omne tegent cito levia marmora templi

⁵⁴¹ "Del Sig. Dottor Giorgio Higgia epigramma" *Per la fausta elezione a ministro provinciali de minori osservanti di Ragusa del. P. M. R. Benigno Albertini lettore giub. in Sacra teologia e chiarissimo predicatore Versi publicati nell' occasione, che il medesimo con universale applauso compiva per la terza volta nella Chiesa Cattedrale di Cattaro le prediche Quadragesimali*, Ragusa, Tipi di Antonio Martecchini, 1832. p. 11.] Ad Benignum Albertinum Georgii Doctoris Higgie epigramma" (AMB 1635 f. 68); Ad eundem (LP 12, C. v., f. 362v); "Ad eundem" (LP 12, C. v., f. 365); Dr. Higgia ad amicum suum Benignum Albertini (ZKD 393/5)

Nuper ab Alpinis eruta visceribus.
 Et sacrae vestes argento auroque trilices
 Alliciunt festo lumina nostra die. 10
 Jam nova in aërias surgunt crepitacula turre,
 Quae bene concordi murmure dulce sonant.
 Plumbea cannarum series nunc, te auspice, sacros
 Incendit cantus pluribus aucta sonis.
 Albertine, hominum mulces dulcedine sensus, 15
 Injicis et nostris dulcia vincla animis.
 Rex Midas quondam quidquid tangebatur, in aurum
 Divino potuit vertere prodigio:
 Sic opus ad quodcunque manus tu ponis, ab illo
 In genus humanum dulcia mella fluunt. 20

II.22.⁵⁴²

Ferreus ille fuit, medicam qui primus ad artem
 Quaecumque meum compulit ingenium!
 Tunc penitus tota mihi gaudia mente fugavit
 Removitque meis sensibus illecebras;
 Nam me corporibus bene sanum immiscuit aegris, 5
 Jussit et in media vivere tristitia.
 Ante oculos mihi semper adest fera mortis imago,
 Cum macie anxietas mortiferaeque febres
 Et dolor et morbosa fames et turpis egestas
 Terrorisque graves, pallor et interitus, 10
 Assidui gemitus, longa et suspiria ab imo
 Pectore ducta, meum dilaniant animum.
 Me me sic series aliorum immensa malorum
 Moestitiae extremum detulit in baratrum,
 Nam nos usque solent alienae tangere curae 15

542 *Prima*: Antun Kaznačić, "Nešto o Dru. Gjurju Higiju (Hidži)" u *Programma dell' I. R. Ginnasio Superiore di Stato in Ragusa alla fine dell' anno scolastico 1871-72, II*. Ragusa: Tipografia di Carlo Pretner, 1872.: 55-61.
Istu pjesmu, uz neke izmjene donosi i Đuro Karminski, "Posljednji dubrovački latinisti o liječnicima i liječničkom zvanju", *Liječnički vjesnik za godinu 1957.*:277-284.

Cum gerimus tenero mollia corda sinu.
Hoc propter domina nequeo sejungier urbe,
Aegrorumque domos linquere luctisonas,
Queis matres dira puerorum morte dolentes
Turgida habent largis lumina lacrimulis 20
Illarumque gravi resonant laquearia fletu,
Dum natus moestas fertur ad inferias

II.23.⁵⁴³

Uxorem gravidare nequit populusque spadonem
Aestimat, illa alium quaerit amatque marem.
†Ne strepites, fiet gravis, haud tunc umbra mariti
Tutius ast valide paene maritus erit.†

II.24.⁵⁴⁴

Ad Junium sepius mentulam dicentem
(Mem. 103.30.)

Mentula bina tuo e corpore pendet, Juni,
Altera sub ventre est, altera in ore tibi.

II.25.
(LP 12, Non. 24.)

Imperio populos Gallus regit acer in armis,
Non regit, ast vitiat, glubit et excoriat.

II.26.
(LP 12 Non. 76.)

Clauda tibi mulier pectus quod vinxit amore
Nil mirum, tibi nam claudicat ingenium.

⁵⁴³ Preuzeto iz Puratić, Željko. "Poezija Đura Hidže Dubrovčanina na latinskom i narodnom jeziku", *Filozofski fakultet u Sarajevu, Radovi II*, Sarajevo 1964.: 415-435 (II.23.: 427)

⁵⁴⁴ Preuzeto iz: Puratić, Željko, "Poezija Đura Hidže Dubrovčanina na latinskom i narodnom jeziku", *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, Knjiga II*, Sarajevo 1964.: 415-435 (II.24.:424; II.25. i II.26.; 426)

II.27.⁵⁴⁵

Ad N.N. Umblae aestivantem⁵⁴⁶

Carmen 1.

(LP 12, f. 356v-358 - P)

Aestivus calor atque fori strepitus cunctisque molesta
Indago scelerum, demas si e patribus unum
Quem socium bona vel mala sors tibi, nescio, junxit.
Haec te praecipue defessum urbemque perosum
In rus compulerant cara cum conjuge cumque 5
Ingenti librorum arca, quo te tua laetum
Villula frigidulo excepit formosa recessu.
Hanc circum virides frondescunt undique iunci
Et tenuis glaucas frondes extollit arundo.
Rivulus haud procul errumpens e rupibus altis 10
Splendidior vitro, musco circumlitus udo,
Obstrepat et salsum mox sese immittit in aequor.
Piscibus omnigenis locus hic exuberat atque
Fructibus eximiis variisque virescit opimus.
Serius exoriens te ardenti lampade Phoebus 15
Calfacit et citius fugiens se montibus abdit.
Nusquam pampineae te deficit arboris umbra,
Mollibus et Zephiri mulcentes aera pennis,
Valde exoptatum ferventi aestate levamen.
Servabunt haec incolumem sextilibus horis 20
Atque abigent febres aegrotandique timorem
Corporibusque animisque gravem. Sic otia grata
Sectatus, placidae captabis commoda vitae.
Sunt mage vitales ruri mortalibus aerae
Lympharumque magis potu natura salubris, 25
Haud qualem urbanus pariter bibit incola mecum
Quaeque ortu in primo pura est et frigida, sed, dum

⁵⁴⁵ Preuzeto iz: Vratović, Vladimir. "Đuro Hidža" u *Pet stoljeća hrvatske književnosti, Knjiga 3, Hrvatski latinisti II*, Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1970.: 759-763.(II.27. - II.32.)

⁵⁴⁶ aestivantem] aestivanti

Defluit effossi cava per declivia montis
 Aestuat, hanc venali incuria aquarius atque
 Immundum pecus inficiunt vermesque natantes. 30
 Adde etiam (hocque magis cunctis infestius est) quod
 In domina plures exhalant urbe mephites.
 Illa quidem primum nostri taeterrima portus
 Pestis, odor latrinarum foedumque macellum
 Aedibus et divum putrefacta cadavera et atris 35
 Carceribus missa effluvia, auram haec cuncta venenant
 Vitalem, incutiunt morbos et funera adaugent.
 Tecum ego de his huc usque loquaciter, at mihi tu nec
 Verbum de agresti concitu deque Brenensi
 Principe, qui medius summa cervice refulget 40
 Inter silvestres homines a sole perustos,
 Horridulos inter flores ut lene papaver.
 Usque gregi proprio formidandus, premit asper
 Iudex namque malas iligna compede linguas
 Surreptasque novo repetit percallidus astu 45
 Nassas. In rurale scelus tam cernit acutum.
 Ille Umblam venit scriba comitante suisque
 Circumspectus ubique satellitibus roseaeque
 Anteibant hastae, praeclari insignia regni.
 Tu quoque spectatum accessisti, cum sale multo 50
 Cumque jocis variis plenoque leporibus ore.
 O quot ibi lusus, quot ludicra quotque faceta
 Dictaque factaque sunt! Tu si non pandis amico
 Cuncta latent illum penitus semperque latebunt.
 Principis hic uxor facunda, facetus et ille 55
 Giorgiadum maior, lepidis sermonibus ambo
 Alternove sales apti lususque movere,
 Comiter urbaneque palam sunt plura joci.
 Patronus quid, quem urbs Venetum et Germania vidit
 Clara viatoris complentem munus acerbum? 60
 An consanguineo tacitus gaudebat honore

Sceptra animo fraterna potestatemque volutans
 Sive homini emunctae naris risum ellicuere
 Verba rotunda, supercilium grave fronsque severa
 Fratris, dum populo leges et iura novabat? 65
 Nescio quid credam et fluito suspensus et anceps
 Haec salibus conspersa tuis cupide opto videre,
 Seu numeris mage sive lubet sermone soluto.
 Quod tu si facies, sanum servabit Apollo
 Augusti a medio Nonas Septembris ad usque. 70

II.28.
 Questus Ragusae
 elegia
 (LP 12, f. 349 - P)

Forti animo armorum strepitus et Gallica signa
 Intra urbis muros parva Ragusa tuli
 Incensasque domos dire a praedonibus, antra
 Quos misere Nigri Montis et Ascrivium
 Ossaque marmoreis tumulis defossa meorum 5
 Et foedata truci a milite sacra deum.
 Mox fero et ammissa jam libertate sub armis
 Pauperiemque famemque et grave servitium.
 Te ferre haud possum, praetor, quem barbara tellus
 Tragurii obscuris protulit e latebris 10
 Ingenioque rudem, captum et vertigine mentis
 Et pronum natura omnigena in vitia,
 Quae colit assidue recocta ac perdita turba,
 Digna mori palo, carcere, fune, cruce.
 Nec possum tollerare gregem qui te obsidet usque 15
 Assentatori dulcibus alloquiis:
 Aurum corde inhiant turpique hac occupat arte
 Vineta et lucos prediaque atque oleas.
 Heu, dolor immissis penitus me raptat habenis

Et jacet immitis tristitiae in barathrum, 20
Quum conjuncta meae tecum pars pessima gentis
In proprium atque meum confluit exitium.

II.29.

(AMB 180; LP 12, C. v., f. 370v - P)

Vespula de populo primores rodit et idem
De rebus parve cuilibet obloquitur.
Dum potis est, primum sese ipsum curet et ulcus
Tam foedum parvi ne faciat medicus.
Nam secus urbano male tergum fuste dolatus 5
Rure iterum crudas discupiet soleas.

II.30.

(LP 12, Non. 59.)

Tragurio assuetus nudo considerare saxo,
Fessa vel illigno membra levare cado,
Arte mala evectus Galloque favente sub armis,
Nunc sedet in solio, parva Ragusa, tuo.
Ille tuas leges et civica jura ministrat 5
Ignarus, quid lex, quid sacra jura petunt.
Elicit at sapiens mulcta omnem civibus aurum
Ut succum ex uva vinitor elliceret.

II.31.

(LP 12, Non. 63.)

Dalmata gens animis audacibus, acris in armis
Obstat Gallorum subdere colla jugo.
Dalmata sed praetor, sub Gallo degener ense
Vilior et corpus subdit et ipsam animam.

II.32.
(LP 12, Non. 21.)

Responsio⁵⁴⁷

Si pereunt letho tantum mortalia membra

Inque alia immittunt corpora mox se animae,

Bernarde, in te insunt tres certe: Maeonidae una,

Altera Theocriti tertiaque Hesiodi.

⁵⁴⁷ Bernardi Zamagne: Illyrice vellet si carmina pangere Flaccus, | Higgia culte, tuis ille modis caneret. | Vis eadem, numeri, veneres, lepor, omnia: veram | Ut rear in vobis esse palingenesim.

PRILOG III - INCERTA

III.1. EPIGRAMI

III.1.1. SATYRICA ATQUE LUDICRA

III.1.1.1.

Spheram Archimedis Jupiter intuens loquitur

epigramma

(ZKD 393/3, f. 6 - P)

Juppiter ut parva signari vidit Olympum

Mole et distingui sidera, signa, polos,

"Ergo" ait ad superos: "Humana audacia tantum

Crevit ut eximium finxerit artis opus,

Quę potuit nostros imitari dextra labores, 5

Reddita ut augusto sint mea regna situ?

Ergo silens patiar nec surgam seꝑvus in iram,

Cum tam justa mei causa furoris adest?

Cur videre homines dantem Salmonea⁵⁴⁸ pęnas,

Qui finxit nostra fulmina missa manu? 10

Certe hic plus meruit, qui cęlum, ac sidera finxit,

Sic major majus pęna sequetur opus."

III.1.2. SACRA

III.1.2.1.

De diva Theresia et Magdalena de Pazzis

epigramma

(ZKD 393/3, f. 1 - P)

"Sive pati sive opto mori" Theresia clamat

"Quęro pati", clamat Magdala, "nolo mori".

⁵⁴⁸ Salmonea] Salomea

Hęc vota alterius credas contaria votis,
Atamen hęc profert utraque solus amor.
Eęua petunt ambeę, quod poscunt detur utrique: 5
Hęc in amore pati, possit et illa mori.

III.1.2.2.

Divus Petrus de Alcant. sicco vestigio flumen traicit
epigramma
(ZKD 393/3, f. 1 - P)

Flumina preęipiti Petrus manantia cursu
Traicit et rapidas non labat inter aquas.
Sicco igitur gressu figens vestigia in undis
Ac si perpetuo figerit ille solo.
Turba olim eęuoreas stupuit parere Tonanti 5
Undas: en homini paret, ut ante Deo.

III.1.2.3.

De divo Ambrogio
epigramma
(ZKD 393/3, f. 2 -P)

Dum molles infans ducit de pectore somnos
Hujus in ore frequens mellificavit apis.
Proh, quali tam rara fluet facundia melle
Vix modo nascenti, cui mel in ore natat!

III.1.2.4.

In loculo divi Ignatii viseę stelleę micare
epigramma
(ZKD 393/3, f. 2 P)

Ecce interfusis totus collucet in astris
Aurea Lojoleę, quam tegit arca cinis.

Quod cineres, Mausole, tui, quibus innuit orbis?

Hos visura suo sidera missa polo.

III.1.2.5.

De divo Philippo Nerio

epigramma

(ZKD 393/3, f. 2 - P)

Inclusa in medio, quæ pectore flamma latebat

Erupit longas corde perosa moras.

Utque foret citior, costam dirupit utramque

Et lutum gemina⁵⁴⁹ ex parte reclusit iter.

Nempe triumphato geminos sibi sustulit arcus,

5

De Neris victi pectore victor Amor.

III.1.2.6.

De sanctos reges magos

epigramma

(ZKD 393/3, f. 3 - P)

Currite festino Bethleā ad mēnia gressu!

Ite brevis tutum, qua via monstrat iter.

Sed tamen æthereum, cum pervenietis ad antrum,

Munere cum vestro cor quoque ferte meum.

III.1.2.7.

De sancta Catharina Senensi

epigramma

(ZKD 393/3, f. 3 - P)

"Non ardere tuo possum satis," inquit "amore,

Jesu, ni tu aliud cor mihi corde dabis.

Quid faciam votis si tu mea vota moraris,

⁵⁴⁹ gemina]gomina.

Vellem quod toto ex corpore corda forent.
Cum totum ex flammis esset mihi pectus amoris 5
Tecum dulce mihi vivere, dulce mori."

III.1.2.8.

De divo Stanislao

epigramma

(ZKD 393/3, f. 4 - P)

Divino æthereus iuvenis succensus ab igne
Currit ut admotis pectora spargat aquis.
At magis accensus gelidis a fontibus ardor
Æstuat et dulcis pectora pœna tenet.
Nec quicquam tacitam tentas compescere flammam 5
Kostka an mortales illa timebit aquas?
Divinas igne divino jungito limphas,
Quæ misit flammæ dextera, ut ipsa levet.

III.1.2.9.

Diva Barbara patrem inferentem sibi necem alloquitur

epigramma

(ZKD 393/3, f. 4 - P)

Ergo mea infixio tentabis viscera ferro,
Ipse tuo fœdans ultro cruore⁵⁵⁰ manus.
Eja age, sacrilegam jam cautior exue mentem
Et profugus patrio e pectore vincat amor.
Quod si te patrem, me natum nosse recusas, 5
Accipe carnificis nomina pone patris.

⁵⁵⁰ cruore] cuore.

III.1.2.10.

Epigramma In Christi Natali ad ventos et paleas

(ZKD 393/3, f. 37 - P)

En jacet Augusto Jesus Bethlemis in antro

Dat stabulum curas, stramina dura totum,

Quam fera crudeles miscent certamina venti,

Hinc boreas antrum concutit, inde notus.

Parce aquilo, rapido vos parcite flamine venti

5

Nec teneros artus cedite vos, paleę.

Sed quid, luctantes conor compescere ventos?

Aut cur incuso stramina aut paleas?

Haud vos immites, puerum mea crimina lædunt,

A me nato Deo cogaris isto pati.

10

III.1.2.11.

Nascitur Christus

(ZKD 393/3, f. 37 - P)

Amplexus matris cęlestis jam excipit infans,

Jam gestat natum Virginis ulna Deum.

Salve o auguste puer Virgoque puerpera, salve!

Unica vos vitę spesque salusque mee.

III.1.2.12.

Risoluzione di mutar vita

(ZKD 393/3, f. 37 - P)

Ipse gravi firmo vitam sine crimine pacto

Ducendam posthac semper in orbe Pater.

Hęc mea, sed prorsus cerno, nil pacto valebunt

Ni Dius auxilio mea tueare tuo.

III.1.3. MORALIA

III.1.3.1.

Scipio exul secum loquitur

epigramma

(ZKD 393/3, p. 5 - P)

Externas exul Roma dejectus in oras

Ultima in ignoto fata subibo loco.

Ne speres ingrata meum, tu Roma, sepulchrum

Haud nostra invisum contegat ossa solum.

Si quis me patria vellet tellure sepultum

5

In rapidos cinerem cerneret⁵⁵¹ ire notos.

III.1.4. SEPULCRALIA ATQUE LUGUBRIA

III.1.4.1.

Alcinoi epitaphium

(ZKD 393/3, p. 5 - P)

Parva hac Alcinoi jaceo compostus in urna

Quem rapit⁵⁵² in primo mors properata die.

Vix semel Eois mihi sol illuxit ab oris

Et seriem æternis noctibus una dedit.

Nil me flere decet quem nec vixisse putabis,

5

Nec felix potui, nec tamen esse miser.

⁵⁵¹ cerneret] cernere

⁵⁵² rapit] rapuit

III.2. ELEGIJE

III.2.1.

De cordis humani estibus, mundi illecebras secuti

elegia

(ZKD 393/3, pp. 14 - P)

Ante quieturis pellacia risit in undis, Quam perturbatas frangeret Auster aquas; Ante superfusas radianti vidimus auro Currere anhelantes æthere Solis equos Quam super attracti volitarent æthere nimbi	5
Qui puros raperent nube vel imbre dies: Non tamen ante suam sensere humana quietem Pectora, quæ curis mox agitata suis. Ah quanto fervent, quanto jactantur in æstu Illa procellosis irrequieta Notis!	10
An declinatas aliquando sensimus undas, An certis caruit fluctibus ulla dies? Hos et prima parens turbato fervore sensit Pectore, cum Stygiis credidit ⁵⁵³ illa dolis, Pulsaque lethiferum properavit carpere pomum,	15
Stulta, ut contempto par foret ipsa Deo. Hęc ego sollicita dum volvo mente, refugi In sylvam; arboreis clauditur illa comis, In medio sese tollens umbrosa recessu Ingrato dives pondere laurus erat.	20
Ergo soporifera procumbo segnis in umbra, Qua saliens querula fons crepitabat aqua, Rursumque humanę discrimina volvere sortis Incipio et dubias mente agitare vices. Ecce labant oculi, nutat caput, ipse reluctor,	25
Somnumque innumeris pellere certo modis;	

⁵⁵³ credidit] credidit

Sed mihi nec vires ullę valuere nec artes,
 Ne subitus premeret languida membra sopor.
 Iamque vel invitos ducebam e pectore somnos,
 Aurata juvenis cum stetit⁵⁵⁴ ante coma, 30
 Ille Deo similis, rari cui gratia vultus,
 Et grave majestas auxerat ore decus.
 Spectabam attonitus juvenem dubiusque trementes
 Conabar cęssa fundere voce sonos.
 At subito terrere metu et labentia⁵⁵⁵ visus 35
 Verba locuturo detinuisse pudor.
 Tum mihi subridens: "Ignaros pelle timores
 Et nostros," dixit, "tu lege pone gradus."
 Surgo ducemque sequor, cum abrupto vertice clivum
 Et media inspicio surgere rupe domum. 40
 Hunc ego festino properabam scandere cursu,
 Nec mihi veloces saxa morata pedes.
 Hic prima juvenes tectos lanugine vultus
 Et cano licuit crine videre senes.
 Extremis alii pavidi radicibus herent 45
 Et montis spectant triste supercilium;
 Vix alii medię superarant ardua rupis
 Cum fessi exosa procubuere via.
 Hos inter plures fastigia summa tenebant,
 Iam breve gavisi quod superesset iter; 50
 At dum vicinę spectarent lumina sedis,
 Prolapso visi precipitare pede:
 Sic quoque vicino dum gaudet navita portu,
 Protinus adversis pellitur inde Notis.
 Emenso multos per mille pericula cursu 55
 Optatam vidi vix tetigisse domum.
 Ardua bisseis inititur illa columnis,
 Æratasque aperit porticus ampla fores.

⁵⁵⁴ stetit] setit

⁵⁵⁵ labentia] labentea

Ingredimur, media cum forte apparet in aula
 Bina soror, binas disceris esse deas. 60
 Utraque celsa sedet fulvoque recumbit in arvo,
 Utraque fert hilares imperiosa genas.
 Hęc ostentat opes et junctis sceptrā coronis,
 Humanum extensa cor tenet illa manu.
 Heu mihi quot jaculis transfixum quotque pettum 65
 Vulneribus, quęvis pars repetatur, erat!
 Parvula telorum visa est frondescere sylvā
 Atque unum inter tot vulnera vulnus erat.
 Illi turba⁵⁵⁶ frequens juvenum famulatur, in omne
 Intenta obsequium, nec minor inde senum. 70
 Hi vix emenso post mille pericula Marte
 Utro sibi dominas constituere deas.
 Hęc ego spectabam pavidus timidusque stupebam
 Quę domus atque deę quis comes ille foret.
 Tunc mens sollicitos hausit turbata timores 75
 Et genua incerto visa labare pede.
 Nutantem retinens confirmatumque sereno
 Aspiciens vultu: "Cur" ait "ille timet?
 Me duce ne metuas, quamvis hic improba Circe
 Vel foret anguineis torva Medusa comis. 80
 Sat nota ambitio terris, sat nota voluptas;
 Hic ambę socios constituere Lares.
 Nescis utra suas amat crudelius iras,
 Nescis utra magis seviat, utra minus.
 Vidisti quantam post se trahat utraque turbam 85
 Quotque animo hęc curas, vulnera corde gerat.
 Humanę indignor memorans ludibria sortis
 Et pudet in tantis vos recubare malis.
 Excute tu saltem captivos, excute nexus,
 Nec servile tuo cor sine corde geras! 90

⁵⁵⁶ turba] turbam

Vana voluptatis sunt gaudia, vana voluptas,
 Vilis honor, viles ambitionis opes.
 Si nasci cęlo nescit, cor crescere cęlo
 Discat, sic illi vivere atque sibi.
 Urgeat hęc stimulis et inanes misceat ęstus, 95
 Tela eblanditis torqueat illa dolis;
 Tu missas nunquam sensurus sperne sagittas,
 Pallida melior, quę tegat, ęgis erit.
 Sit comes una tuę virtus fidissima pugnę,
 Spem tamen et vires augeat ipse Deus." 100
 Dixit et accensas in pectore subdidit iras,
 Ut meritos odio persequar inde deos.
 Iamque indignatos dum volvo mente furores
 Et dum ferventes excitat ira faces,
 Ecce in me versum soror altera dirigit arcum, 105
 Adducta meditans vulnera certa manu.
 Inspexi pavidus an dum vidisse putabam
 Ecce volat celeri missa sagitta sono.
 Hoc declinato dum vito poplite vulnus,
 Excitor atonitum cor patiente metu. 110
 Huc illuc vertor; mons ille domusque comesque
 Vanescunt, mansit quod fuit ante nemus.
 Nec mora, cum somno primi fugere dolores
 Grataque pacato pectore nata quies.
 Sic quoque fluctivagos ubi comprimit unda furores, 115
 Sternitur et placidis littora lambit aquis.
 Tunc ego: "Venturos" dixi, "firmentur in annos
 Hęc ducta auspiciis omina fausta bonis!"
 Ergo vale nostrę quęcumque adversa quieti
 Cura trahis tardos et sine pace dies! 120
 Inde mihi patrio detur jam vivere cęlo
 Atque illic⁵⁵⁷ vita deficiente mori.

⁵⁵⁷ illic] illi

At cum deficiet, brevia hæc mansuraque⁵⁵⁸ nostro
 Fas tumulo incisis tradere verba notis:
 "Hic jaceo primis mundi contemptor ab annis 125
 Quem novi innumeris posse nocere dolis.
 Qui legis hæc, verè si queris gaudia pacis
 Fac sis divini semper amoris amans."

III.3. ODE

III.3.1.

Ad nymphas Adriatici maris ut prædones furant
 ode
 (ZKD 393/3 pp. 20-22 - P)

Ergo supino semper in otio
 Perdetis annos, Nereides deę,
 Diuque prædonum furores
 Adriacę patientur unde.
 Pressosne turpi pondere navium 5
 Secura fluctus, Cymothoe⁵⁵⁹, tuos
 Audis et jussas per undas
 Se movet in numerum Thalia?
 At non decorum est vestra quod Africus
 Iam decolorata equora sanguine 10
 Aut Eurus atollat Notusque
 Threiciisque Aquilonis aura
 Non incruentis littora Maxica
 Flagellet undis. Vincula conjugis
 Natique fata urget querelis 15
 Lente diem vindicata conjux
 Luctuque fratrum jam resonantia
 Sentimus arva et Tartareo gregi

⁵⁵⁸ mansuraque] mensuraque

⁵⁵⁹ Cymothoe] Cimonthoe

Tumultuosas imprecantur	
Equoris indomiti procellas.	20
Quem plurima auri, quem pepulit fames	
Ut primus iret per vetitum nefas,	
Sensisset iras et rotantem	
Flumina certa manum Tonantis.	
Toto aut renatum pectore vulturem	25
Paveret aut non dissociabilem	
Audiret Allecto cruentam	
Angvineos agitare crines.	
Frustra subimis provida montibus	
Natura pressit divitias, genus	30
Mortale securum laboris	
Viscera vulnerat et parentis.	
Frustra inquieto cinxit opes mari,	
Gemmasque Erithræo occuluit freto:	
Scit naufragam videre Scyllam	35
Vorticibusque avidam Charibdim.	
Iam vidit Indus, vidit et Æthiops	
Fecunda gemmis arva dehiscere,	
Mersas et undis puppes, sed ipsa	
Funera dant animum et ruine.	40

III.3.2.

Ad musarum cultor belli, alique temporum incomoda nihil sentientem
ode

(ZKD 393/3 pp. 22-25 - P)

Heu mihi cælum tonat atque nimbos	
Jupiter dextra quatiens Tonanti	
Diva promittit ruitura nostras	
Flumina sedes.	
Quę patris ferti jaculata dextra	5
Proruent turre humilique jungent	
Quę caput celsum tenuere nuper	

Tecta ruina.
 Præliis secum sine more certet
 Fortis in cędem mediam juvenus, 10
 Fervidus motis furat inde Mavors
 Concitus armis.
 Quid times? Laurus capiti coronam
 Quę tuo textit, procul hinc fugatos
 Qui tibi vellent nocuisse, pellit 15
 Fluminis ictus.
 Qui bibit sacras Heliconis undas
 Ille nec tristi quatitur timore
 Nec foveat terras placidus sereno
 Pectore curas. 20
 Quantam nos circum mala pertinaci
 Impetu cingunt, glomerata quantam
 Pulveris tollunt nebulam occupatis
 Agmina campis.
 Cincta tristi Tisiphone flagello 25
 Motat angues funereasque tędas
 Quassat incensisque animis latentes
 Excitat iras.
 Vis opum, larga cumulata dextra
 Aut potens aurum vel opima 30
 Impos est tantis retinere cursum
 Copia damnis.
 Qui colit sacros tibi Phębe montes
 Fontis et multo trepidantis haustu
 Gaudet, hic spernit sociata ramo 35
 Arma tumultu.
 Aurea hac olim melioris ęvi
 Sorte fluxerunt sine cęde sęcla,
 Tuta cum nullis raperent quietem
 Tempora bellis. 40

III.4. EKLOGA

III.4.1.

Tirtulus et Damon alter venatoris,
piscatoris alter artem laudat.

egloga

(ZKD 393/3 pp. 7-13 - P)

Forte suburbano veniebat ab equore Damon
Et studio fessus, piscandi fessus et estu
Sederat et varios referebat in ordine pisces.
Hic simul Icaros frangebat Tirtulus estus.
Tirtulus in sylvis, quo non studiosior alter 5
Aut acres venatur apros aut retia figit.
Ut piscatorem conspexit, Tirtulus inquit:
Tirt: Fortunate puer, vix retia in equore mergis,
Vix tenues longo demittis littore nassas
Et faciles ultro veniunt ad retia pisces 10
Et pingui tenues gravitant sub pondere nasse.
Quid referam varias artes quidve era, quid escas,
Queis pecus equoreum, mutos et fallere pisces
Edocuit prede teneris amor improbus annis?
Ante pererrato discedet vesper Olympo, 15
Nos miseri postquam totos erravimus agros,
Nullam jactamus predam comitumque dolemus
Effusos visus nomenque subimus inertis.
Vos, dure rupes montanaque culmina, testor
Me quoties leporesque sequi vel figere dammas 20
Aut laqueos celeres vidistis fallere cervos
Cum mihi vel saltu lepores fugere procaci
Aut nemorum volucres ceçis latuere sub umbris?
Dam: Innumeram semper solus mihi, Tirtule,⁵⁶⁰ predam
Obicis et miserum simulato nomine jactas 25

⁵⁶⁰ Tirtule] Tirtale

Felicem, heu quoties me Phēbus vidit anhelos
 Immersurus equos in cęrula ponere nassas.
 Inde ubi flava comas tenebris aurora fugatis
 Sollicitum dubio rupisset pectore somnum,
 Luctantem mediis quoties invenit in undis, 30
 Cernentem hic vacuas, exeso hinc pumice ruptas!
 Spes iterum melior primos solata labores
 Tentatum suasit circumdare retibus ęquor,
 Nil posuisse juvat, virides hęsere per algas,
 Aut humidis quando jacuere retorta procellis. 35

Tir: Irrita tum fuerint, veniens aurora redemit
 Ingrata, Damon, passum tibi nocte laborem.
 Ipse fatiscentem magno sub pondere cimbam
 Vidi, cum per transtra lupus patulo ore vomebat
 Undas et cirucm mugiles nullique bilibres 40
 Et rhombi et sargi et rutilo trepidabat in auro
 Denticus ad lautas prima inter fercula mensas.
 Ast ego cum vacuos lustravi cursibus agros
 Sole sub ardenti, merces mihi venit alauda.

Dam: Ardentes quereris soles? Tibi robore quercus 45
 Antiquo, medios cum sol accenderit ęstus,
 Tendit lata comas ingentesque explicat umbras.
 At mihi nulla patent crepitantibus arbuta ramis,
 Nulla jacet lenis zephyrorum murmure ripa.
 Ęstum sed patior? Quoties tamen alta pererro 50
 Ęquora, cum subitis assurgunt aspera ventis,
 Et miser heu focis jacuissem pręda marinis,
 Ni facilis Nerei servassem numen amicum.

Tir: Ista tamen vigilis vitat solertia nautę,
 Sicut enim nullum piscanti clauditur ęquor, 55
 Sic dives nullo cohibetur tempore quęstus
 Quid quod blanda frequens ponti pellacia ridet
 Atque serenato Phēbus micat aureus igne
 Et leni crepitant zephyri per cęrula flabro.

	Tum juvat et positis fallaces condere in hamis	60
	Escas et certo juvat indulgere labori.	
	Mensibus at paucis summo mihi vertice montes	
	Exiguam vendunt per mille pericula prędam.	
Dam:	Credere se dubiis qui, Tirtule, ⁵⁶¹ fluctibus audet,	
	Ille leves credet pelago discurrere cervos	65
	Littoraque emersos cognata relinquere pisces.	
	Ausus sum placido quondam me credere ponto,	
	Cum subito efusi veniunt e nubibus imbres,	
	Spumeaque irati convolvunt equora venti	
	Ipsē metu exanimis ⁵⁶² victam jam turbine cimbam	70
	Lapsuram vasti sub gurgitis ima putabam.	
	Quas ego fundebam męsto tunc ore querelas	
	Et quot sollicitis flectebam numina votis;	
	Horreo, cum repeto, lacrymas, suspiria, luctus!	
Tir:	Ast ego, si quererer quę magna pericula sylvis	75
	Passus, nulla foret nostris puto meta querelis.	
	Nondum luce nova replentur cornua lune,	
	Non expectatum dexterę cum vulnus adegit	
	Fistula in adversas subito fracta impete partes.	
	Inspice si qua fides, nondum est obducta cicatrix.	80
	Quid doleam vepres fęcundaque sentibus arva	
	Ardentemque labore sitim et damna improba ventris,	
	Jejuna exercet longo quę viscera morsu!	
	Quam dum frugali solvunt mihi fercula mense	
	Turba cenam patulo circumstat gutture et auras	85
	Latratu ferit assurgens prędamque reposcit.	
Dam:	Torrīda labra siti aut duri jejunia ventris	
	Quid doleat Damon; facilem me reddidit usus.	
	Quamvis non ita sub mediis fervoribus usta	
	Ardet humus pluvioque Iovi sic supplicat herba.	90
	Quantum ego, dum lassis vox arida faucibus hęsit,	

⁵⁶¹ Tyrtule] Tyrtale

⁵⁶² exanimis] ex animis

Optatum siccis excepto faucibus imbrem?
 Illud ego queror aduersę dum oblector arenę
 Naufraga sub transtris aperitur cimba solutis
 Meque reluctantem mediis exponit in undis. 95

Tir: Nereidum te cętus amat, te numen aquarum
 Impellitque tuam, Triton, per cęrula puppim.

Dam: Sed tibi plus nemorum cultrix Latonia virgo
 Plusque favet certis instructus Apollo sagittis.

Tir: Carmine quis certet, Damon, non si afforet ipse 100
 Et certare paret tecum Timbręus Apollo?
 Nempe hoc cum pecudes traheret Venusinus ad undas
 Pastor "nemo sua" dicebat "sorte beatus".
 Nunc quoniam Phębus crescentes duplicat umbras,
 Advenias, quęso, nostrę in consortia pręde. 105

Dam: En veniam, pręde partem sibi sumat Apollo,
 Munere nec nostro vacuus Neptunus abibit.

PRILOG IV - KAZALA

IV.1. Kazalo incipita

Incipit:	Red. br.	Knjiž. vrsta	Broj stihova
<...> tibi junior jam scriba – medullas	I.1.1.101.	Epigr. sat.	6
Acceptum Gallo Marti notumque Minerve	II.6.	Epigr. sat.	8
Ad sponsam gemini lectica mane gerebant	I.1.1.42.	Epigr. sat.	6
Aestivus calor atque fori strepitus cunctisque molesta	II.27.	Sermo	70
Affulsit Betes terris ope Palladis olim,	II.11.	Epigr. enc.	2
Africa dat tigres, America immania cete,	I.1.1.91.	Epigr. sat.	4
Albertine, tui, nova habent coenacula fratres,	II.21.	Epigr. enc.	20
"Alma salus, soboles divina, Coronide nata,	I.4.10.	Eleg.	50
Ambitione tumet fastuque superbit agresti	I.1.1.70.	Epigr. sat.	6
Amphion sonitu lapides animare solebat	I.4.13.	Eleg.	42
Amplexus matris celestis jam excipit infans,	III.1.2.11.	Epigr. sac.	4
Anglia dives opum, valido et subnixa tridenti	I.1.1.87.	Epigr. sat.	8
Ante quieturis pellacia risit in undis,	III.2.1.	Eleg.	128
Ante tui ajebas, Sigismunde, funera patris:	I.1.1.8.	Epigr. sat.	6
Armatos contra consurgit Dalmata Gallos,	I.1.5.8.	Epigr. mor.	4
Arnus ovans, primos vidit qui Cęsarıs orsus	I.1.2.20.	Epigr. enc.	16
Artibus ingenuis excultus, fidus amicis	II.17.	Epigr. sep.	4

Aurea composuit Raimundus carmina et usque	I.1.2.2.	Epigr. enc.	4
Avulsum sacro e solio cum turbine belli	I.1.4.18.	Epigr. sep.	14
Bellica nunc tormenta tonant in turribus altis,	I.1.1.68.	Epigr. sat.	8
Carmina composuit, laudat sua carmina Flaccus	I.1.1.26.	Epigr. sat.	4
Carmina quę scribis cultę sunt pignora mentis	I.4.12.	Eleg.	90
Carpitur in vestris vester preceptor, Juni,	I.1.1.39.	Epigr. sat.	2
Cerne, precor, binos quos reddit Thuscia fratres:	I.1.1.107.	Epigr. sat.	2
Clauda tibi mulier pectus quod vinxit amore	II.26.	Epigr. sat.	2
Claviger eximię clarus virtutis alumnus	I.1.4.19.	Epigr. sep.	6
Consedere viri magnoque sedilia gyro	I.1.1.30.	Epigr. sat.	19
Consult arteriam aegrotę Fastidius Anne,	I.1.1.41.	Epigr. sat.	4
Corporeos sensus infirmaque membra reliquit	I.1.4.11.	Epigr. sep.	6
Corporis humani primis Deturrius orsis	II.4.	Eleg.	32
Crassior est culta mater pinguissima porca	I.1.1.14.	Epigr. sat.	4
Credo equidem, divino afflatus numine Caesar	II.9.	Epigr. enc.	6
Cruda gravant stomachum, tumidis et flatibus implent	I.4.14.	Eleg.	20
Cum faber arboreum scindit prope littora truncum	I.1.1.61.	Epigr. sat.	4
Cum te fata adamantina	I.5.2.	Ode	44
Cur, pater, assiduo turgent tibi lumina fletu?	I.1.4.16.	Epigr. sep.	6
Currite festino Bethlea ad męnia gressu!	III.1.2.6.	Epigr. sac.	4
Cynthia ventorumque pater Neptunus et ipse	I.1.1.55.	Epigr. sat.	4
Dalmata gens animis audacibus, acris in armis	II.31.	Epigr. sat.	4

Dalmata quisque domum redit ad sua munia, nuper	I.1.1.82.	Epigr. sat.	4
Deficis incepto, cunctis dum magna professus	I.1.1.20.	Epigr. sat.	4
Detorres jacet hic, gemit Hygia męsta peremptum,	II.1.	Epigr. sep.	2
Discessu, Albertine, tuo tristantur amici	I.1.2.6.	Epigr. enc.	10
Divino ęthereus iuvenis succensus ab igne	III.1.2.8.	Epigr. sac.	8
Doctorum depicta virum si vendidit ora,	I.1.1.111.	Epigr. sat.	2
Doctrina, ingenium, mores et copia rerum	I.1.1.92.	Epigr. sat.	6
Ductores belli diros plebecula laudat	I.1.2.22.	Epigr. enc.	6
Ductores multi furtim cum milite Gallo	I.1.1.64.	Epigr. sat.	6
Dum cunctis medica mediocris in arte videris,	I.1.1.28.	Epigr. sat.	4
Dum Mars sanguinea involvit caligine mentes	I.1.2.15.	Epigr. enc.	10
Dum molles infans ducit de pectore somnos	III.1.2.3.	Epigr. sac.	4
Dum nostri vigiles exercent munera sensus	I.2.1.	Epist.	164
Dum patria et patrię leges et jura vigeant	I.1.1.115.	Epigr. sat.	12
Dum redit Enchelia prętura functus in urbem	I.4.5.	Eleg.	54
Dum te, Mosetide, laudat sermone Latino	I.1.1.113.	Epigr. sat.	6
Dum tua scepra tenet Gallo, Ragusa, sub ense	I.1.1.79.	Epigr. sat.	4
Dum vacuus curis Dubę vineta pererras	I.1.1.54.	Epigr. sat.	6
Dum varias terre partes fera bella fatigant	II.18.	Eleg.	26
Dum vixit Gallos mores imitata Licoris	I.1.1.58.	Epigr. sat.	4
E tumulo recitas alienos, Gaure, labores.	I.1.1.13.	Epigr. sat.	4
Ecce interfusis totus colucet in astris	III.1.2.4.	Epigr. sac.	4

Ecce novus nostram Galli dux missus in urbem	I.1.1.59.	Epigr. sat.	6
Ēgrotos sanare datum est homines tibi, Juli,	I.1.2.27.	Epigr. enc.	12
Eleonora, tuam repetas desiderat eđem	I.1.1.3.	Epigr. sat.	6
Eleonora, tuos, dic, quid conturbat ocellos	I.1.1.6.	Epigr. sat.	4
Elloquium Gallae gentis priscisque novisque	I.1.1.62.	Epigr. sat.	8
En iterum tormenta tonant in turribus altis	I.1.5.11.	Epigr. mor.	4
En jacet augusto Jesus Bethlemis in antro	III.1.2.10.	Epigr. sac.	10
Ergo mea infixo tentabis viscera ferro,	III.1.2.9.	Epigr. sac.	6
Ergo supino semper in otio	III.3.1.	Ode	40
Et dolet et queritur noctuque dieque fatigat	I.1.1.43.	Epigr. sat.	8
Et genus et commune odium mentisque tenebreę	I.1.5.9.	Epigr. mor.	4
Eva, si fuerat venturi conscia fati,	I.1.1.2.	Epigr. sat.	4
Ex agris dominam Marcus cum pergat in urbem	I.1.1.60.	Epigr. sat.	4
Ex veterum dictis tibi sunt epigrammata multa	I.1.2.14.	Epigr. enc.	8
Excipit exanimem natum Lacedemona mater	I.1.4.9.	Epigr. sep.	12
Exiguum hoc templum struxit gens Restia quondam	I.1.2.21.	Epigr. enc.	8
Externas exul Roma dejectus in oras	III.1.3.1.	Epigr. mor.	6
Extrudunt regno proceres sceptroque potiti	I.1.1.104.	Epigr. sat.	6
Fama est corporeis solvi compagibus artus	I.1.2.16.	Epigr. enc.	8
Felicem multi dicunt Christi genitricem	I.1.1.25.	Epigr. sat.	4
Femina vestitu es, Michael, mas corpore, corpus	I.1.1.37.	Epigr. sat.	2
Ferreus ille fuit, medicam qui primus ad artem	II.22.	Eleg.	22

Fessus Amor tremulum ex humeris suspenderat arcum	I.1.1.11.	Epigr. sat.	12
Filius Adam, Abel, gelida hac requiescit in urna.	I.1.4.6.	Epigr. sep.	2
Finibus extorres patriis tectisque carentes	I.1.1.72.	Epigr. sat.	8
Fis dominicanus, clero, Marine, relicto.	I.1.1.22.	Epigr. sat.	8
Flexa genu, bene compta coma, Paulina, coronam	I.1.1.24.	Epigr. sat.	4
Flumina præcipiti Petrus manantia cursu	III.1.2.2.	Epigr. sac.	6
Forte suburbano veniebat ab equore Damon	III.4.1.	Eclog.	107
Forti animo armorum strepitus et Gallica signa	II.28.	Eleg.	22
Fortunam a Gallis professus Pæonis artem	I.1.1.102.	Epigr. sat.	4
Frigus erat tenebreque augebant frigora, ventus	I.1.1.40.	Epigr. sat.	8
Frons rugosa tibi, canum caput et sine dente	I.1.1.46.	Epigr. sat.	6
Fulgebas titulo patris dum curia stetit,	I.1.1.51.	Epigr. sat.	2
Ga[ragnine], tibi subsellia prima theatro	I.1.1.80.	Epigr. sat.	6
Gallia amare timet, studiose flagrat amari	I.1.1.63.	Epigr. sat.	4
Gallia Germanas acies dum fulminat armis	I.1.1.86.	Epigr. sat.	6
Gallia Germanos bello dum fulminat acri,	I.1.1.67.	Epigr. sat.	4
Gallia, Marce, tibi patria est, regio illa leporum	I.1.1.48.	Epigr. sat.	4
Gallica te nimium delectat, Pontia, lingua,	I.1.1.35.	Epigr. sat.	4
Gallicus Illyricis miles discedit ab oris	I.1.1.65.	Epigr. sat.	4
Gallię olim genti leges et jura dedere	I.1.1.71.	Epigr. sat.	6
Garagnine, tibi rus patria, sęmina sulcis	I.1.1.75.	Epigr. sat.	4
Germanis, Venetis, scortis et Dalmata mater	I.1.1.69.	Epigr. sat.	2

Hac te, Petre, tenuis tulerat vix patria scribam	I.1.1.96.	Epigr. sat.	4
Hęc est Stayade magni, nec fallor, imago:	II.7.	Epigr. enc.	12
Helles pontiaci salvere jubemus alumnum	I.2.4.	Epist.	63
Heu mihi cęlum tonat atque nimbos	III.3.2.	Ode	40
Hispida seraphicos stringit patientia fratres,	I.1.1.29.	Epigr. sat.	4
Hoc tegit ossa tui saxum lacrimabile fratris	I.1.4.10.	Epigr. sep.	4
Hoc tibi, Deturri, ponit Gromella sepulorum,	II.3.	Epigr. sep.	4
Hoc tumulo recubat Genitrix et Virgo Maria,	I.1.4.8.	Epigr. sep.	4
Hos Nemesi libros Petrus tibi dedicat omnes	I.1.1.99.	Epigr. sat.	4
Ille tuus prestantans forma plumisque decorus	I.1.1.112.	Epigr. sat.	18
Illyricę dudum cum me rapuere Camenę	I.1.2.11.	Epigr. enc.	8
Imberbis Michael, muliebri veste decorus,	I.1.1.36.	Epigr. sat.	4
Immiti Giromella ereptum funere turrim	II.5.	Epigr. sep.	8
Imperio populos Gallus regit acer in armis:	II.30	Epigr. sat.	2
Imperium, mare divitias divumque Sebasten,	I.1.5.13.	Epigr. mor.	4
In lucem edere, nobilis poeta,	II.8.	Hend.	16
In rus Marcus abit ne quidquam ruris in urbe	I.1.1.56.	Epigr. sat.	2
In tumulo Buchae, tristi Lascivia vultu	I.1.4.4.	Epigr. sep.	4
Incedens incauta pedem pede pressit amica	I.1.1.52.	Epigr. sat.	6
Inclusa in medio, quę pectore flamma latebat,	III.1.2.5.	Epigr. sac.	6
Incultum, Joachime, librum cui deficit omnis	I.1.1.16.	Epigr. sat.	4
Indulge offusis lacrymis, indulge dolori:	I.1.5.7.	Epigr. mor.	4

Ingenium, Raimunde, ingens moresque pudicos,	I.1.2.4.	Epigr. enc.	4
Innumeros scopulos et naufraga littora ponti	I.1.2.26.	Epigr. enc.	6
Institor, infamis, fraudator, navita, sutor,	I.1.1.100.	Epigr. sat.	6
Insuber ancillas vates dum laudat acervat	I.1.1.45.	Epigr. sat.	6
Intaminatam nulla dies fidem	I.5.3.	Ode	44
Inter matronas femellam e sanguine vili	I.1.1.103.	Epigr. sat.	4
Inter melitas alieno pergravis ere	I.1.1.38.	Epigr. sat.	4
Ipsa gravi firmo vitam sine crimine pacto	III.1.2.12.	Epigr. sac.	4
Ira Dei, vitiosa cohors et vota scelestum,	I.1.1.77.	Epigr. sat.	4
Iste infelicis tumulus premit ossa Caini,	I.1.4.5.	Epigr. sep.	6
Iupiter ut parva signari vidit Olimpum	III.1.1.1.	Epigr. sat.	12
Jam decorat, Guricee, tuos scra infula crines,	II.19.	Eleg.	36
Jam Mediteraneas Orlow cum classe per undas	I.1.5.2.	Epigr. mor.	8
Jam mortale genus sollicitum parum	I.5.1.	Ode	60
Jam senior, Lamprede, tuos invisere alumnos	I.1.2.23.	Epigr. enc.	12
Laudibus extollunt multi te, Claudia, vultus	I.1.1.27.	Epigr. sat.	6
Lesbia suaviloquum vatem fecisse Catullum	I.4.11.	Eleg.	72
Longe abeat Titii potor, qui cortice tantum	I.4.15.	Eleg.	72
Magni nata Jovis Calliope sacra,	I.5.7.	Ode	44
Magnum inter scribas urbis certamen obortum est.	I.3.1.	Sermo	93
Mane mihi dixti Benedicti sumere vestem,	I.1.1.10.	Epigr. sat.	8
Me mala multa premunt denos tolerata per annos;	II.10.	Epigr. enc.	2

Me multi interrogant: "Quantum vis scire, Georgi,	I.1.1.31.	Epigr. sat.	4
Mentula bina tuo e corpore pendet, Juni,	II.24.	Epigr. sat.	2
Mirror in Encheliis quod collibus, optume p̄tor,	I.4.1.	Eleg.	10
Mirror quod media hęc Elaphitum, candide Juni,	I.4.6.	Eleg.	106
Mitte tu modo nuper expetitas	I.6.4.	Hend.	27
Molia sunt equidem scribis quę epigrammata, Juni.	I.1.1.5.	Epigr. sat.	6
Mons et juncta simul verbo, dux, lilia in uno	I.1.1.106.	Epigr. sat.	4
Moribus impuris depicto femina curru	I.1.1.108.	Epigr. sat.	4
Munus onoratum renuisti sumere, Giorgi,	I.1.1.4.	Epigr. sat.	6
Naturam et cęca causas sub nocte latentes	I.1.2.7.	Epigr. enc.	12
Natus Tragurio, Veneto sub fornice mores	I.1.1.76.	Epigr. sat.	4
Ne doleas, Helene, quod primo in flore juventę	I.4.9.	Eleg.	38
Ne sit deformis vultu nec corpore pinguis	I.1.5.3.	Epigr. mor.	8
Nec pudor est, nec cura mihi, rudis atque pusillus	I.1.5.6.	Epigr. mor.	4
Neptunus primum prora cum vidit in alta	II.13.	Epigr. enc.	2
Nequam hominum genus et pollutum crimine, in urbem	I.1.5.12.	Epigr. mor.	4
Nicon, tempus abit viridisque elabitur ętas	I.1.1.116.	Epigr. sat.	10
"Non ardere tuo possum satis," inquit "amore,	III.1.2.7.	Epigr. sac.	6
Non augusta domus multis suffulta trophęis,	I.1.2.19.	Epigr. enc.	8
Non Melitę nemora et fruges vinetaque prorsus	I.1.2.8.	Epigr. enc.	10
Non opus est lacrimis nec tristia verba decent, nunc	I.1.4.3.	Epigr. sep.	4
Nuper rhetoricę fueras suadeque magister	I.1.1.88.	Epigr. sat.	4

Nympham in propinqua margine rupium	I.5.8.	Ode	52
O Davi! O scurre! et quotquot versare macellum	I.1.1.110.	Epigr. sat.	6
Obtestabaris totum, Francisce, senatum	I.1.1.18.	Epigr. sat.	4
Occidis, o Resti, Sophię thesaurus et omnis	I.1.4.17.	Epigr. sep.	6
Odit natalis, pretor, te Dalmata tellus	I.1.1.81.	Epigr. sat.	6
Omne, Rhacusa, tibi studiorum Jadera fulcrum	I.1.2.25.	Epigr. enc.	6
Oro dic, quid adhuc tardas comittere luci	I.1.2.13.	Epigr. enc.	6
Pacem festivus pretor divulgat in urbe	I.1.1.73.	Epigr. sat.	4
Parva hac Alcinous jaceo compostus in urna,	III.1.4.1.	Epigr. sep.	6
Pauper erat Phebeę artis suadeque magister	I.1.1.89.	Epigr. sat.	4
Pellit ab ede tuus genitor te, Marce, maritum	I.1.1.33.	Epigr. sat.	2
Perjuro promisisti sponsalia primum,	I.1.1.17.	Epigr. sat.	4
Persico fratrem Jadera apparatu	I.5.4.	Ode	24
Petre, tibi est conjux, plures de conjuge natę.	I.1.1.97.	Epigr. sat.	4
Plures fabellas faustis Georgius ausis	I.1.2.12.	Epigr. enc.	6
Plures Rullus emit libros dum doctus haberi	I.1.1.44.	Epigr. sat.	8
Pone modum numeris seges est uberrima, vivent	I.1.5.5.	Epigr. mor.	8
Post sex lustra abiit nostra hac Urbanus ab urbe,	I.1.2.24.	Epigr. enc.	8
Prandet perque domos alienas perque popinas	I.1.1.57.	Epigr. sat.	6
Preficiunt Galli legum Themidosque ministrum	I.1.1.95.	Epigr. sat.	4
Preficiunt sacris una te Tibris et Tiber	II.14.	Epigr. enc.	6
Privatas, mercede haud ulla, dare castra per edes	I.1.1.84.	Epigr. sat.	8

Progenies dilecta Jovis Tymbreus Apollo	I.2.2.	Epist.	114
Protinus excelsum tabulatum Dalmata prętor	I.1.1.90.	Epigr. sat.	8
Quandocumque tuum pertingit femina lumen	I.1.1.34.	Epigr. sat.	8
Quatuor en campis flavae renovantur aristae,	I.1.5.1.	Epigr. mor.	8
Que vis amicis te rapit aspera	I.5.5.	Ode	56
Queris cur fossum contempserat Ario corpus	I.1.1.9.	Epigr. sat.	4
Quis jacet hic, Dole, clausum latro cui abstulit aurum	I.1.4.2.	Epigr. sep.	2
Quis jacet hoc tumulo jam pridem conditus? Eva,	I.1.4.1.	Epigr. sep.	4
Quisque tuos cupide versus, Raimunde, legebat	I.1.2.3.	Epigr. enc.	4
Quo solii fastus? Quo mulctę? Edictaque crebra	I.1.5.10.	Epigr. mor.	6
Quod clerum antistes, plures queruntur, in horam	I.1.1.15.	Epigr. sat.	6
Quod male de multis crebro pedebat in urbe,	I.1.1.12.	Epigr. sat.	4
Quod noctu clausum Galla violaverat aurum	I.1.1.32.	Epigr. sat.	4
Quot sunt Illirię juvenulorum,	I.6.1.	Hend.	25
Ragusam ingenio evexit, magnisque repertis,	II.12.	Epigr. enc.	2
Rhacusa, quod nam diffugientibus	I.5.6.	Ode	56
Romani colles et collibus alta refulgens,	II.20.	Epigr. enc.	16
Rura petit prętor curaque solutus ab omni	I.1.1.85.	Epigr. sat.	4
Rustice vivebas, Sarraca, rure per annum	I.1.1.23.	Epigr. sat.	4
Sancta ex Illyrio puppi vehebatur ad oras	I.1.3.1.	Epigr. sacr.	12
Scis quod magnanimi servatur lingua Quirini	I.1.2.28.	Epigr. enc.	10
Scortum inhians frater dorsali tabe laborat,	I.1.1.78.	Epigr. sat.	6

Scribis versiculos avesque captas,	I.6.2.	Hend.	10
Sepe, puer, tacita frustra dum mente revolvi,	I.1.1.21.	Epigr. sat.	6
Sępius ancilae formosos, Gelia, vultus	I.1.1.7.	Epigr. sat.	4
Sęva tenens claram Ciceronis Fulvia linguam	I.1.1.1.	Epigr. sat.	8
Si inflixit colaphum miles tibi serva macello,	I.1.1.109.	Epigr. sat.	4
Si pereunt letho tantum mortalia membra	II.32.	Epigr. enc.	4
Sicut tibi plebejus genitor plebejaque mater,	I.1.1.50.	Epigr. sat.	4
"Sive pati sive opto mori" Theresia clamat	III.1.2.1.	Epigr. sac.	6
Sors inimica tibi rapuit bona cuncta, Ragusa,	I.1.4.14.	Epigr. sep.	12
Sternitur unda maris, flabris vix mota secundis	I.4.8.	Eleg.	20
Stulle, arces vigilans dirę contagia pestis,	I.1.1.98.	Epigr. sat.	4
Stullia nunc proles abjecto e sanguine creta	I.1.5.14.	Epigr. mor.	8
Suave peregrinas gentes invisere, suave	I.3.2.	Sermo	137
Suaviolos tacito mores et dulcia vivi	I.1.2.1.	Epigr. enc.	6
Sum nimium felix, namque hic recubaverat olim	I.1.4.7.	Epigr. sep.	4
Surge age, tempus adest urbanam invisere sedem	I.4.4.	Eleg.	68
Tam dulci fertur qui murmure, dulcia rivus	I.1.2.18.	Epigr. enc.	6
Te bimarıs, Stei, gravis aer morbosaque tellus	I.4.7.	Eleg.	18
Te fletu exanimas fratris post funera fratris	I.1.4.12.	Epigr. sep.	4
Te immiti excruciat fratris mors, Chersa, dolore	II.16.	Epigr. sep.	6
Te sponso Augusti junxerunt, Anna, Calendę	I.1.1.19.	Epigr. sat.	4
Te vis illa nequit sejungere rure beato,	I.4.3.	Eleg.	92

Tęda tibi facies atque os gestusque modique	I.1.1.49.	Epigr. sat.	2
Tempore solstitii exurit dum Sirius agros	I.1.1.53.	Epigr. sat.	12
Testamenta dolo quisquis venatur opesque	I.1.1.93.	Epigr. sat.	4
Tibi sit male, pessima podagra,	I.6.3.	Hend.	27
Tragurio assuetus nudo considerare saxo	II.30.	Epigr. sat.	8
Tres clausos cavea bene expolita	I.6.5.	Hend.	37
Tromboides obiit longo consumptas ab ęvo,	I.1.1.66.	Epigr. sat.	6
Tu me, Urbane, mones versu et compellis amico	I.1.2.9.	Epigr. enc.	8
Tu qui componis, iudex spectande, tribunal,	I.1.1.114.	Epigr. sat.	8
Ubicumque in honore litterati,	I.6.7.	Hend.	7
Ultima credideram nostrę querimonia museę	I.2.3.	Epist.	54
Unda vorax ignisve furens vel barbarus hostis,	I.1.2.5.	Epigr. enc.	8
Unicus ille tuus medio tibi raptus in ęvo	II.15.	Eleg.	56
Urbanus, Francisce, ratem conscendit et ęgre	I.1.4.13.	Epigr. sep.	4
Urbe diu hac nostra vixit citharedus et audax	I.1.1.47.	Epigr. sat.	8
Ut mihi rus notum, ruris sic commoda nosco,	I.4.2.	Eleg.	74
Ut tam principium sermonis quam exitus, ęque	I.1.2.17.	Epigr. enc.	10
Utilitas quem sola movet nec noscit honestum	I.1.1.94.	Epigr. sat.	8
Uxorem gravidare nequit populusque spadonem	II.23.	Epigr. sat.	4
V. Quis jacet hoc tumulo? S. Detorres. V. Quo patre natus?	II.2.	Epigr. sep.	8
Vere ineunte novis foliis et floribus aucta,	I.1.2.10.	Epigr. enc.	4
Vespula de populo primores rodit et idem	II.29.	Epigr. sat.	6

Vidit Ferrichium suum Rhacusa	I.6.6.	Hend.	11
Vina fimumque ferens rigido audax tempore brumę	I.1.1.83.	Epigr. sat.	6
Vinosi proavi vinosaque Dalmata pubes,	I.1.1.105.	Epigr. sat.	8
Vix ego gustavi Veneris libamina prima,	I.1.5.4.	Epigr. mor.	4
Vixit Hiella parum, tantum qui tempora viteę	I.1.4.15.	Epigr. sep.	4
Vos natale solum, vos dulces linquitis oras	I.1.1.74.	Epigr. sat.	6

IV.2. Metričko kazalo

Elegijski distih: I.1.1.1.-29.; I.1.1.31.-116; I.1.2.1.-28.; I.3.1.; I.1.4.1.-19; I.1.5.1.-15.; I.4.1.-15.; II.1.-7.; II.9.-26.; II.28.-32.; III.1.1.1.; III.1.2.1.-12.; III.1.3.1.; III.1.4.1.; III.2.1.

Heksametar: I.1.1.31; I.2.1.-4.; I.3.1.-2.; II.27.; III.4.1.

Hendekasilabi: I.6.1.-7.; II.8.

Alkejska strofa: I.5.3., 5.,6. i 8.; III.3.1.

Asklepijadaska strofa od dva stiha: I.5.2.

Druga asklepijadaska (asklepijadsko-glikonejska) strofa: I.5.1. i 7.

Sapfička strofa: I.5.4.; III.3.2.

IV.3. Kratice

Arhiv Male braće: AMB

Bilješka: bilj.

Confer (usporedi): *cf.*

Croatian Academy of Science and Arts: CASA

Državni arhiv Dubrovnik: HR-DADU

folium: *f.*

HR-DADU 283 Osobni fond don Luka Pavlovića knj. br. 12: LP 12

HR-DADU 283 Osobni fond don Luka Pavlovića knj. br. 14: LP 14

HR-DADU 62 (21.2.) *Memoriae*, br. 103: *Mem.* 103

HR-DADU LP 12, *Carmina varia doctoris Georgii Higgię*: LP 12, C. v., f. 361r-389r

HR-DADU LP 12, *Nonnulla epigrammata Georgii Antonii Higgię*: LP 12, Non.

Opus citatum: op. cit.

Opera citata: opp. citt.

Pagina (stranica); *paginae* (stranice): *p.*; *pp.*

Pjesme bez zajedničkog naslova HR-DADU LP 12, f. 349-359v: LP 12, f. 349-359v

rukopis: rkp.

stranica: str.

To jest: tj.

Yugoslavian Academy of Science and Arts: YASA

Znanstvena knjižnica Dubrovnik: ZKD

IV.4. Index nominum

A

- Abel I.1.4.6 *lemm.*; I.1.4.6.1; I.1.1.52.3;
I.2.1.145
- Acidalius I.2.1.134; I.4.5.48
- Adam I.1.4.6.1
- Adonis I.4.6.49
- Adriacus I.1.1.71.3; I.1.1.83.2; I.1.2.7.5;
I.1.2.23.4; I.4.6.13; I.4.12.78; I.14.2;
II.15.33; II.19.32; III.3.1.4
- Adrianus I.5.5.27
- Adriaticus I.1.3.1. *lemm.* III.3.1. *lemm.*
- Aeolius; Aeolus II.19.30
- Africa I.1.1.91.1; I.4.6.35
- Africus III.3.1.9
- Aganipeus I.4.11.68
- Agyrta I.1.1.90.7
- Albertinus (Benignus) II.20.11; II.21.1;
II.21.15
- Alcides I.4.5.25
- Alcinous III.1.4.1; III.1.4.1.1
- Alecto (Allecto) I.5.2.26; III.3.1.27
- Alexander I.1.1.30.9; I.1.1.30.16
- Alexandrinus I.1.1.30. *lemm.*
- Alpinus II.21.8
- Amathuntis I.2.1.138
- Amazonis I.2.1.147
- Ambrogius (sanctus) III.1.2.3
- America I.1.1.91.1; I.3.2.13
- Amor I.1.1.11.1; I.1.1.21; I.1.1.21.6;
I.4.2.16; I.4.6.48; I.4.6.53; II.6.7;
III.1.2.5.6
- Amphion I.4.13.1
- Amphitroniades I.2.1.151
- Anacreon I.5.2.20
- Anglia I.1.1.87.1
- Anglus I.4.5.33
- Anna I.1.1.19. *lemm.*; I.1.1.19.1; I.1.1.19.2;
I.1.1.19.4; I.1.1.41.1
- Annibal (Hannibal) I.5.3.34
- Antinous I.5.8.32
- Antonius (Resti) I.1.4.17. *lemm.*
- Antonius (sanctus) I.1.2.21. *lemm.*
- Antonius Chersa II.15. *lemm.*; II.16. *lemm.*
- Antonius (Petri) Liepopilli I.1.2.28; I.4.11.
lemm.; I.4.12.9; I.4.13. *lemm.*; I.4.13.9
- Antonius Sorg(i)us (Luc. f.) I.1.1.111;
I.6.1. *lemm.*; I.6.1.2; I.6.1.23
- Aonides I.1.1.102.2; I.1.5.5.8; I.3.2.136;
I.4.9.28; I.4.11.22; I.4.13.32; I.5.6
- Aonius I.1.2.18.4; I.4.13.40; I.5.6.52
- Apicius I.5.4.10.
- Apol(l)ineus I.1.1.45.4; I.5.2.14.
- Apollo I.2.2.1; II.27.69; III.4.1.64;
III.4.1.99; III.4.1.101; III.4.1.106;
- Aquilo III.3.1.12
- Arabus II.18.15
- Arcas I.4.13.9
- Archimedes III.1.1.1
- Argivus I.2.2.68

Argolicus I.2.2.71; I.4.3.32
Ario I.1.1.9. *lemm.*; I.1.1.9.1; I.1.1.9.3;
 I.1.1.55.4; I.1.2.20.12; I.4.13.3
Aristoteles I.1.1.31.2; I.1.1.31.4
Ascrivium II.28.4
Asia I.4.12.83
Assirius I.4.15.68
Athesis I.1.2.20.10
Atrides I.2.1.97
Atticus I.4.3.30; I.6.4.16
Aurora II.18.21
Ausonia I.1.2.27.5; I.1.4.9.10
Ausonius I.1.4.14.12; I.3.1.15
Austria I.1.1.65.3; I.1.2.20; II.18.3
Austriacus I.4.8.16
Auxonia v. Ausonia
Avarities I.4.15.37

B

Bacchus I.11.84.8
Bajamontius (Julius) I.1.2.27. *lemm.*;
 I.1.2.27.1
Balearis I.6.5.34
Barbara (sancta) III.1.2.9. *lemm.*
Batavus I.3.1.22
Benedictus (sanctus) I.1.1.10.1
Benedictus, v. Stay (Benedictus)
Benignus, v. Albertinus (Benignus)
Bernardus, v. Zamagna (Bernardus)
Bessi II.15.41
Betes II.11.1
Bethlem III.1.2.10.1
Bisantinus I.4.12.82
Bistonis I.1.5.1.3

Boristenis (Borysthenis) I.3.2.60; I.5.3.20
Bosphorus I.5.3.14
Brenensis II.27.39
Briseis I.1.1.52.6; I.2.1.98
Britannus I.3.2.3
Bromius I.3.2.84
Bucha I.1.4.4. *lemm.*; I.1.4.4.1

C

Caesar, v. Çeşar
Cainus I.1.4.5. *lemm.*; I.1.4.5.1
Calaber I.4.6.79
Calliope I.5.7.1
Caloandrus I.3.2.96
Camena I.1.2.11.1; I.4.12.61; I.2.4.9;
 I.1.2.24.3; I.3.2.136
Canalensis I.4.5. *lemm.*
Cancer I.1.1.22.7
Canopeus I.5.3.39
Canopus I.4.5.43
Capitolium I.5.3.33; I.5.8.30
Capreus I.4.6.52.
Carpatius (Carpathius) I.5.2.30
Carthago I.5.3.35
Carybdim (Charybdim) I.5.3.16
Castalis I.5.2.17; I.4.12.4
Castalius I.4.9.15; I.2.2.34
Catharina Senensi III.1.2.7. *lemm.*
Cato I.5.3.31
Catullus I.4.11.1; I.4.11.39
Caystrus (-os) I.4.11.71
Cecropius I.1.1.53.7; I.1.2.3.2; I.1.2.10.3;
 I.1.2.14.2; I.4.6.6
Çeşar I.1.1.115.8; I.1.2.19.4; II.1.2.20.1;

I.1.2.20.14; I.4.8.9; I.4.8.19;
 I.4.8.20; II.9.1; II.10.2; II.19.3;
 II.19.19
 Charibdis (Charybdis) III.3.1.36
 Charis I.4.12.54; I.1.2.13.4; I.1.2.15.10;
 I.4.6.99; I.4.12.35
 Chariteus I.2.2.15
 Chersa II.16.1
 Chersiades II.15.3
 Christus I.1.1.25.1; I.1.1.25.3; III.1.2.10;
 III.1.2.11
 Chunicus I.4.12.55
 Cicero, v. Marcus Tullius Cicero
 Circe I.2.3.41; I.2.3.43; III.2.1.79
 Claudia I.1.1.27.1
 Clemens I.1.1.12. *lemm.*
 Corinna I.2.3.26
 Corinthus (-os) I.5.3.40
 Coronis I.4.10.1
 Corsicus I.1.4.18.5
 Costonides I.1.1.67.2
 Cous I.3.2.134
 Croma I.4.9.19
 Cunichius (Raimundus) I.1.2.1.2; I.1.2.2.1;
 I.1.2.3.1; I.1.2.4.1; I.1.2.5.2; I.6.7.5
 Cupido I.1.1.11. *lemm.*; I.4.5.39; I.2.1.134;
 I.2.2.39
 Cyane I.4.4.35; I.4.6.93
 Cybele I.1.1.35.3
 Cymothoe III.3.1.6
 Cynara I.4.11.7
 Cynthia I.1.1.55.1; I.3.2.44; I.4.4.2;
 I.4.11.6
 Cypris I.1.1.11.2; I.1.4.3.3; I.1.5.4.3;

I.4.6.44; I.2.4.52
 Cyprius I.2.2.15
 Cythere, (Cytherea) I.2.1.153; I.2.2.20
D
 Daedalus, v. Dēdalus
 Dalmata I.1.1.62.4; I.1.1.68.6;
 I.1.1.79.2; I.1.1.82.1; I.1.1.84.3;
 I.1.1.90.1; I.1.5.8.1; II.31.1;
 II.31.3
 Dalmatia I.1.1.106. *lemm.*; I.1.2.20.16.
lemm.; I.4.8. *lemm.*; I.4.8.2; II.19.33
 Dalmaticus I.1.1.91.3; I.1.1.70.2; I.1.1.83.4;
 I.1.2.25.4; I.1.5.12.2; I.4.15.58; II.6.4
 Dalmatus I.1.1.69.1; I.1.1.74.3; I.1.1.81.1;
 I.1.1.105.1; II.31.1
 Damon III.4.1. *lemm.*; III.4.1.1; III.4.1.37;
 III.4.1.88; III.4.1.100
 Danubius I.5.3.18
 Dardanius I.5.3.26
 Davus I.1.1.110.1
 Decius I.5.3.32
 Dēdalus I.1.2.10.2; I.1.5.6.3; I.4.10.10;
 II.4.8
 Delia I.1.1.45.2; I.4.6.46; I.4.11.3
 Delius I.4.13.7; I.4.13.38
 Delphicus I.1.1.64.4; I.5.1.25
 Detorres I.1.4.9.5; II.1.1; II.2.1; II.3.1;
 II.4.1; II.5.1
 Deturris, v. Detorres
 Deturrius, v. Detorres
 Deus I.1.1.2.2; I.1.1.22.4; I.1.1.68.4;
 I.1.1.77.1; I.1.4.7.3; I.1.4.8.2;
 I.2.1.20; I.2.4.19; I.2.4.35; I.3.1.41;

I.1.4.8.3; I.6.6.10; I.19.8; II.19.14;
II.19.21; III.1.2.2.6; III.1.2.10.10;
III.1.2.11.2; III.2.1.16; III.2.1.31;
III.2.1.100; I.2.4.29

Didoneus I.2.4.59

Dione I.2.4.41

Dis II.4.10

Dodonis 1.5.1.23.

Doleus I.1.4.2; I.1.4.2.1; I.1.4.2.2

Dominicus (sanctus) I.1.1.22

Druide, v. Druides

Druides I.1.1.71.2; I.1.1.71.6

Duba I.1.1.54.1

E

Eacides I.1.1.52.6

Ēacus I.5.2.22

Egnatius I.1.1.10.3

Elaphis, v. Elaphites

Elaphites I.3.1.81; I.4.6.1; I.4.6.39;
I.4.6.105

Elaphiteus I.2.3.14

Eleonora I.1.1.3; I.1.1.3.1; I.1.1.6; I.1.1.6.1

Elysus I.4.13.6; II.4.32

Emanthus I.4.4.45.

Emphiricius (Sextus) I.2.1.18;

Enchelius I.4.1.1; I.4.4.7; I.4.5.1; I.4.5.21

Enchelides I.4.6.78

Endimion (Endymion) I.4.6.50

Enius I.4.12.57

Ēolius I.1.1.83.6; I.4.11.9

Eous I.1.2.16.3; I.2.2.66; I.3.2.106;
I.4.5.30; III.1.4.1.3;

Ephesus I.5.3.40

Epidaurum(us) I.1.1.69.2

Eridanus I.1.2.20.9; I.3.2.132

Erimanthis I.3.2.7

Eritreus (Erythreus) III.3.1.34

Ēsopus I.1.1.113.4

Ēthiops I.3.2.107; III.3.1.37

Etruria I.1.1.107

Eufrates I.3.2.131

Eurialus (Euryalus) I.5.3.21

Euridice I.4.9.22

Europa I.4.3.71; I.4.12.77

Eurus III.3.1.11

Eusebius I.1.1.38.2

Euxinus II.15.39

Eva I.1.1.2.1; I.1.4.1; I.1.4.1.1; I.1.4.1.3

F

Fabius I.5.3.32

Facenda I.3.1.4; I.3.1.56

Fama I.1.2.6.9

Fastidius I.1.1.41; I.1.1.41.1

Felsineus I.3.2.26

Ferri I.1.1.20; I.1.1.20.2

Ferrichius (Georgius) I.1.2.11.4; I.1.2.12.1;
I.6.6.1

Fides I.4.15.21

Flaccus I.1.1.26.1; I.1.1.26.3; I.1.1.26.4;
I.4.11.7

Fortuna I.1.5.10.5.; I.4.6.84

Francesco I I.1.2.19. *lemm.*

Franciscus (sanctus) I.1.1.10.2; I.1.1.30.10;
I.1.4.18

Franciscus (Sorgo-Bobali) I.1.1.18;

I.1.1.18.1
Franciscus (Appendini) I.1.2.26. *lemm.*;
I.1.2.26.3; I.1.4.13. *lemm.*;
I.1.4.13.1; I.5.4. *lemm.*
Franciscus I I.1.2.20. *lemm.*
Franciscus Ragnina I.6.3. *lemm.*
Franciscus Stay I.1.2.18. *lemm.*
Fulvia I.1.1.1; I.1.1.1.1
Furor I.4.15.37

G

Galla I.1.1.32; I.1.1.32.1; I.1.1.40.3
Gallia I.1.1.48.1; I.1.1.58.4; I.1.1.63.1;
I.1.1.64.3; I.1.1.67.1; I.1.1.71.4;
I.1.1.71.6; I.1.1.86.1; I.1.1.115.4;
I.1.1.115.6; I.1.5.13.2; I.4.3.75
Gallicus I.1.1.65.1; II.28.1
Gallus I.1.1.35.2; I.1.1.35.3; I.1.1.35.4;
I.1.1.54.2; I.1.1.58.1; I.1.1.58.2;
I.1.1.59.1; I.1.1.62.1; I.1.1.62.3;
I.62.7; I.1.1.64.1; I.1.1.66.3;
I.1.1.66.5; I.1.1.71.1; I.1.1.74.3;
I.1.1.76.4; I.1.1.79.1; I.11.86.2;
I.1.1.86.3; I.1.1.87.2; I.1.1.87.7;
I.1.1.88.2; I.1.1.95.1; I.1.1.102.1;
I.1.1.104.2; I.1.1.112.11;
I.1.1.112.17; I.2.1.105; I.2.1.111;
I.2.1.115; I.2.1.118; I.1.4.19.5;
I.1.5.8.1; I.2.2.66; I.2.3.39; I.3.1.22;
I.3.2.4; I.4.7.17; I.4.11.7; II.6.1;
II.25.1; II.30.3; II.31.2; II.31.3;
Ganimedis (Ganymedis) I.5.8.40;
I.1.1.91.4
Garagninus I.1.1.75.1; I.1.1.80.1; I.1.1.91.4

Garainus, v. Garagninus
Garanides II.6.3
Gaurus I.1.1.8.2; I.1.1.9; I.1.1.9.2;
I.1.1.9.4; I.1.1.13; I.1.1.13.1;
I.1.1.13.2; I.1.1.13.4; I.1.1.34;
I.1.1.34.5
Gelia I.1.1.7; I.1.1.7.1; I.1.1.17; I.1.1.17.4;
I.1.1.25; I.1.1.25.4
Genuina I.1.1.43
Georgiades I.1.1.53.2
Georgius, v. Ferrichius (Georgius)
Georgio Higgia, v. Georgius Higgia
Georgius, v. Georius Higgia
Georgius Higgia I.1.1.31.1; I.1.2.18.
lemm.; I.1.2.20. *lemm.*; I.1.2.23. *lemm.*;
I.1.4.15 *lemm.* ; I.1.4.18 *lemm.*; I.1.4.19
lemm.; I.4.9. *lemm.*; I.4.11 *lemm.*; II.7.
lemm.; II.9. *lemm.*; II.14. *lemm.*; II.20.
lemm.
Germania I.3.2.5; II.27.59
Germanicus I.3.2.63
Germanus I.1.1.67.1; I.1.1.69.1; I.1.1.86.1;
I.1.1.115.8; I.1.2.20.5; II.18.11
Getae II.15.41
Gigantes I.3.2.112
Giorgiades I.4.3.90; II.27.56
Giorgius I.1.1.4. *lemm.*; I.1.1.4.1
Giromella I.1.4.9.5; II.3.1; II.5.1
Giuriceus II.19.1
Goti (Gothi) I.4.12.88.
Grajus, v. Gręcus
Gratianus I.1.1.28.2
Gravosa II.19.36
Greculus I.1.1.43; I.1.1.43.2; I.1.1.43.6;

I.1.1.43.7;
Graecus (Graecus) I.1.1.62.5;
I.4.3.34; I.4.12.52; I.4.12.54;
I.4.12.61; II.15.46
Gusmanus I.1.4.14.11
Gygeus I.2.1.154

H

Hadrianus I.5.8.29
Haebrus (Hebrus) II.15.51
Helena Bosdaria I.1.4.15; I.4.9. *lemm.*;
I.4.9.1
Helene, v. Helena Bosdaria
Helicon III.3.2.17;
Heliconiades I.1.4.17.2; II.15.12
Hellespontiacus I.2.4.1
Herculeus I.3.2.12; I.4.3.70
Herculeus, v. Herculeus
Hesiodus II.32.4
Hesperia I.1.2.16.4
Hesperius I.1.1.43.2; I.1.1.43.5; I.3.2.95;
I.3.2.106; I.4.3.65
Hesperius, v. Hesperius
Hiella I.1.4.15.1; I.1.4.15.4
Hippocrates I.3.2.27; I.3.2.43; I.3.2.135;
I.6.3.7; II.2.6
Horatius I.4.12.59
Hyades I.2.1.52
Hydra I.1.4.18.5; I.2.1.157
Hygia II.1.1
Hymen II.6.6; II.6.8;
Hymeneus I.1.1.116.8

I

Ibernia (Hibernia) I.5.2.37
Iberus I.3.2.4
Icelos I.2.2.103; I.2.2.105
Idalia I.4.6.44; I.2.1.139.
Idalius I.4.6.100; II.6.6;
Iesus Christus I.1.4.7; I.1.4.7.2; I.1.4.7.3
Ignatius III.1.2.4;
Illiria, v. Illyria
Illyria I.1.2.7.12; I.4.8.10; I.6.1.1; I.6.1.22;
II.13.3
Illyricus I.1.1.65.1; I.1.2.12.2; I.1.2.16.8;
I.3.2.25; I.4.11.34; I.4.12.84
Illyrium I.1.3.1.1
Indicus I.1.2.13.6
Indus (flumen) III.3.1.37
Irus I.1.1.59.2
Israelitanus I.1.1.19.4
Ister (flumen) I.3.2.130; II.14.1
Italia I.1.2.23.2;
Italicus I.4.3.30
Italus I.1.1.6.5; I.1.1.62.6; I.4.11.35;
I.4.12.32; II.4.12
Iupiter, v. Iuppiter
Iuppiter III.1.1.1; III.1.1.1.1; II.15.32;
III.4.1.90

J

Jadera I.1.2.6.2; I.1.2.25.2; I.1.2.26; I.5.4.1
Janides I.3.1.46; I.3.1.88
Jesus III.1.2.7.2; III.1.2.10.1
Joachimus I.1.1.16. *lemm.*; I.1.1.16.1;
I.1.1.16.3;
Joannes Salatich I.6.4. *lemm.*
Joannes Tromba I.1.1.115. *lemm.*

Jole I.4.5.28
Jona I.1.1.55.4
Jozephus Papus I.1.2.21. *lemm.*
Julius, v. Bajamontius (Julius)
Junius I.1.1.5. *lemm.*; I.1.1.5.1; I.1.1.5.5;
I.1.1.12.2; I.1.1.39.1; II.24. *lemm.*;
II.24.1
Junius, v. Restius (Junius)
Juno I.5.8.41
Jupiter, v. Juppiter
Juppiter I.2.1.158; I.2.2.1; I.4.12.51;
I.4.15.20; I.5.7.1; III.3.2.2

K

Kostka III.1.2.8.6

L

Lacedemon (Lacedemon) I.1.4.9.1
Laeartes I.3.2.109
Lais I.2.3.24
Lampredus I.1.2.23.1; I.4.10.12
Lampsacides I.2.4.8
Lapsacides, v. Lampsacides
Lar I.1.1.65.2; I.1.1.72.3; I.1.1.74.4;
I.1.4.14.12; I.1.5.12.2; I.3.2.17;
I.4.3.30; I.4.4.8; I.5.2.44; II.15.40;
III.2.1.82
Lascivia I.1.4.4.1; I.2.4.46
Latinitas II.8.6
Latinus I.1.1.62.5; I.1.1.113.1; I.1.2.11.2;
I.1.2.16.5; I.3.1.15;
I.4.9.26; I.4.11.32; I.4.11.69;
I.4.12. *lemm.*; I.4.12.53; I.4.12.56;
I.6.1.5

Latium I.4.9.29
Latus I.1.2.10.3; I.1.2.11.4; I.1.2.11.6;
I.1.2.14.2; I.1.2.16.7; I.1.2.28.8;
I.4.3.29; I.4.5.33; I.4.11.29;
I.4.12.34; I.5.2.16; II.8.3; II.8.15

Latmius I.4.6.45

Latonia III.4.1.98

Laurentius II.4.29

Lerneus I.2.1.157

Lesbia I.4.11.1

Lęstrigonius I.3.2.112

Lięus I.5.4.12

Libicus, v. Lybicus

Libido I.4.15.37

Licoris, v. Lycoris

Ligur I.4.3.65

Livor I.4.15.37

Lojola, v. Loyola

Lojolides, v. Loyolides

Loyola III.1.2.4.2

Loyolides I.4.12.63

Lucianus, v. Nico Pozza Sorgius L. filius

Lucretius I.4.12.57; II.7.9

Lybicus I.4.6.74; I.5.2.30; I.5.3.36

Lycoris I.1.1.58.1; I.4.11.7

Lynceus I.1.2.7.2

M

Machaonius I.3.2.42

Maeonides II.32.3

Magdala (Magdalena) III.1.2.1.2

Magdalena de Pazzis III.1.2.1. *lemm.*

Malphum I.1.2.21. *lemm.*

Mambrinus I.3.2.94

Manlius I.4.11.44
 Marcus I.1.1.33.1; I.1.1.48.1; I.1.1.56.1;
 I.1.1.60.1
 Marcus Bruerius Desriveaux I.1.1.112.
 I.6.5 *lemm.*; I.6.5.2; I.6.5.13; I.6.5.21
 Marcus Tullius Cicero I.1.1.1. *lemm.*;
 I.1.1.1.1; I.1.1.1.5
 Maria (Sancta) I.1.1.24.3
 Maria Virgo I.1.4.8. *lemm.*; I.1.4.8.1
 Marinus I.1.1.22; I.1.1.22.1; I.1.1.31;
 I.1.1.31.3; I.3.1.14.
 Marmonides I.1.1.103.2.
 Maro I.1.1.10.; I.1.1.10.7.
 Mars I.1.1.47.5; I.1.1.65.2; I.1.1.67.3;
 I.1.1.72.6; I.1.1.77.2; I.1.1.79.3;
 I.1.1.84.2; I.1.1.99.5; I.1.1.104.5;
 I.1.1.111.2; I.1.2.15.1; I.2.2.21;
 I.2.2.72; I.3.2.58; I.4.4.6; I.4.9.38;
 I.4.11.59; I.5.3.7; I.5.5.21; I.5.6.12;
 I.6.5.35; II.6.1.; III.2.1.71
 Martius I.1.1.71.4; I.4.4.42
 Massicus (Maxicus) III.3.1.13
 M(atheus) G(eorgi) I.4.3. *lemm.*
 Mateus Georgi I.4.5. *lemm.*
 Mathesis I.1.2.24.4
 Maurus I.5.3.17
 Mausolus III.1.2.4.3
 Mavors III.3.2.11
 Mavortius I.4.6.51
 Męander I.4.9.23
 Mecenás (Męcenás) I.1.1.30.5.; I.1.1.30.13
 Mediter(r)aneus I.1.5.2.1
 Medoacus I.1.2.20.9
 Medusa III.2.1.80
 Melita I.1.2.7.5; I.1.2.8.1
 Melite I.1.1.71.3; I.1.2.17.8; I.1.2.26.5
 Męonius I.4.9.30
 Mes(s)alina I.2.1.67
 Meschinus (Mischinus) I.3.2.100
 Michael I.1.1.36.1; I.1.1.37.1
 Michęł Sorgius I.6.7. *lemm.*
 Michaele Sörgo I.1.2.1. *lemm.*
 Midas II.21.17
 Minerva I.1.1.62.3; I.5.8.24; II.6.1
 Mnemosine I.2.2.38
 Monoculus I.3.1.27; I.3.1.69; I.3.1.86;
 I.3.1.89
 Morpheus I.2.2.102; I.2.2.104
 Moschua I.1.1.91.2
 Moscua I.5.6.14
 Moscus I.1.5.1; I.1.5.1.2; I.4.12.79
 Mosetidus I.1.1.113.1
 Mulciber I.2.2.21
 Musa I.1.2.9.4; I.1.2.28.8; I.2.3.1; I.4.9.26;
 I.4.11.5; I.4.11.11; I.4.12.35;
 I.4.12.53; II.7.9; II.8.4; II.8.16
 Musęus I.4.12.3; I.1.2.5.8
 Museus, v. Musęus
 Mycenę I.5.3.38

N
 Narona I.1.1.73.3; I.1.2.20.11
 Natura II.7.7
 Neleius I.2.2.62
 Nemesis I.1.1.99.1; I.1.4.3.3
 Nemeęus I.2.1.156
 Neptunus I.1.1.55.1; I.1.3.1.7; I.1.3.1.9;
 II.11.2; II.13.1; III.4.1.107

Nereis I.1.1.55.3; I.5.2.4; III.3.1.2;
 III.4.1.96
 Nereus I.1.1.53.5; I.3.2.111; I.5.3.9;
 III.4.1.53
 Nerius (Philippus) III.1.2.5.6
 Nero (Tiberius) I.4.6.51
 Nestor I.2.1.99
 Nestoreus I.4.9.7
 Nicolaus I.1.2.22.3
 Nicolaus Ferić I.6.6. *lemm.*
 Nico Pozza Sorgius L. filius I.1.1.116.
lemm.; I.1.1.116.1; I.1.1.116.9.
 Niger Mons I.4.15.3; I.4.6.78; II.28.4
 Nilus I.3.2.131
 Notus III.3.1.11.
 Numantia I.5.3.37

O

Oceanus I.1.1.87.3; I.3.2.13; I.4.3.66
 Odrysius I.3.2.61; I.4.12.79; I.1.4.14.10.
 Olympus I.4.10.27; III.1.1.1.1; III.4.1.15;
 Omphale I.2.1.154
 Ongaricus I.1.3.1.2
 Orcus I.4.15.39; II.5.8
 Orion II.15.33
 Orlow I.1.5.2.1; I.1.5.2.8
 Orpheus I.1.1.47.8
 Orpheus I.4.9.21; I.4.10.25; II.15.49

P

Pactolus I.3.2.132
 Palladius I.1.2.24.8; I.4.10.48; I.1.2.17.6;
 I.1.4.14.5; I.4.5.6; I.4.14.18;
 I.5.1.56

Pallas I.1.1.54.5; I.1.2.1.6; I.2.1.163;
 I.5.5.37; II.11.1; II.18.5;
 Pan I.4.5.16
 Pannonius I.1.3.1.2
 Paphius I.2.4.53
 Parca I.4.9.2
 Parnassus I.2.2.2
 Parthenope I.1.2.23.7; I.1.2.23.8
 Parthi I.5.3.19
 Paulina I.1.1.24. *lemm.*; I.1.1.24.1;
 I.1.1.24.4
 Paulus I.1.2.8.7
 Pax I.1.4.14.3
 Pëan I.3.2.126
 Pegaseus I.1.2.9.2
 Pelasgi I.5.6.17
 Peleus I.2.1.98
 Pelides I.2.2.145
 Pelusiacus I.4.5.43
 Penates I.1.2.6.9; II.20.11
 Penthesilea I.2.1.146
 Pëon I.1.1.102.1; I.1.2.27.2
 Pëonius I.1.5.14.4
 Pergama I.5.3.38
 Pergameus I.3.2.46
 Persephone I.5.3.24
 Peterbourgh I.1.5.1.7
 Petrus. v. Stullus (Petrus)
 Petrus de Alcant III.1.2.2. *lemm.*;
 III.1.2.2.1
 Phantasos I.2.2.103; I.2.2.105
 Phaon I.4.11.11; I.4.11.19; I.4.11.20
 Pharus II.14.2
 Phëbeus I.1.1.89.1; I.4.12.7; I.4.12.43

Phębigenus I.4.10.7.
 Phębus (i Phoebus) I.2.2.35; I.3.2.137;
 I.4.6.27; I.4.6.60; I.4.9.13; I.4.9.31;
 I.4.13.39; I.4.15.7; I.5.1.59; I.5.8.6;
 II.8.4; II.8.16; II.27.15; III.3.2.33;
 III.4.1.26; III.4.1.58; III.4.1.104
 Phędrus I.1.2.12.6
 Philippus Nerius III.1.2.5
 Philomela I.4.12.21
 Phlegeton (Phlegethon) I.5.2.24
 Phlegreus I.5.6.34
 Phrygis I.5.8.38.
 Phrigius I.1.2.12.5; I.2.1.164
 Pierides I.1.2.9.6; I.4.12.70; II.15.42
 Pietas I.4.15.21; I.5.6.40
 Pimpleus I.4.11.27; I.4.12.69
 Pindos (-us) I.4.13.37
 Pius II.19.3
 Pius VII. pont. max. I.1.4.18. *lemm.*
 Pluto I.1.1.79.3; I.5.2.22
 Plutus I.1.1.95.3
 Pompejus I.1.5.2.7; I.4.4.5
 Pomponius I.4.13.27
 Pontia I.1.1.35; I.1.1.35.1; I.1.1.35.2;
 I.1.1.35.3; I.1.1.35.4
 Pozza, v. Nico Pozza Sorgius, Luciani
 filius
 Priapus I.2.3.11; I.2.4.12; I.2.4.22
 Propertius I.4.11.5
 Pudor I.4.15.21
 Pyrrhoniacus I.2.1.17
 Pythagoreus I.1.2.16.3
Q
 Quintius (Quinctius) I.4.3.12
 Quirinus I.1.2.28.1; I.4.12.33
 Quirites I.5.5.13
R
 Ragusa I.1.1.72.2; I.1.1.76.3; I.1.1.78.3;
 I.1.1.79.1; I.1.1.81.3; I.1.1.84.3;
 I.1.4.14.1; I.4.8; I.4.8.14; I.6.1.2;
 I.6.1.23; II.9.2; II.12.1; II.19.5;
 II.28. *lemm.*; II.28.2; II.30.4
 Ragusinus I.1.1.70.6; I.1.1.108.2
 Ragusium II.2.2
 Ragusius I.5.5.44
 Raimundus, v. Cunichius (Raimundus)
 Ratio I.5.1.54
 Redanus I.1.1.6; I.1.1.6.3
 Remus I.1.2.28.10; I.4.12.50
 Resti, v. Restius
 Restius (Junius) I.1.2.21.1; I.1.4.17. *lemm.*;
 I.1.4.17.1; I.2.1.25; I.2.2.43; I.2.2.67;
 I.2.2.111; I.2.3.5; I.2.4.28.; I.2.4.57;
 I.4.12.60; I.4.6. *lemm.*; I.4.6.1
 Rhacusa I.1.2.25.1; I.1.4.14; I.4.9.35; I.5.6;
 I.5.6.1; I.6.6.1; II.10
 Rhacusinus I.4.9. *lemm.*
 Rhacusium I.1.2.20; I.1.4.18; I.1.1.111;
 I.1.4.18
 Rhodope II.15.51
 Righius I.3.1.7
 Robinson I.3.2.98
 Rodanus I.3.2.130
 Roma I.1.2.4.2; I.1.2.4.3; I.4.3.11; I.4.6.51;
 I.4.12.62; II.20.2; III.1.3.1.1;
 III.1.3.3
 Romanus I.2.1.105; I.1.2.9.8; I.4.3.7;

I.4.4.6; I.4.12.45; I.4.12.86;
II.7.10; II.15.39; II.20.1
Romuleus I.4.12.30; I.5.2.40
Romulides I.4.12.65; I.6.5.33
Romulus I.5.8.29
Rullus I.1.1.44.1

S

Salii I.3.2.81
Salmoneus III.1.1.1.9
Sappho II.15.43
Sarraca I.1.1.23; I.1.1.23.1
Satiri (Satyri) I.5.2.31
Sauromates I.3.1.23
Scipio III.1.3.1
Scodra I.4.6.75
Scylla III.3.1.35
Sebaste I.1.5.13.1
Senchicidę II.12.2
Senensis I.1.1.107. *lemm.*
Sequana I.3.2.130
Seraphicus II.20.12
Sergius I.4.9.19
Sextus, v. Emphiricius
Siculus I.5.3.16.
Sidonius I.1.1.30.6.
Sigismundus I.1.1.8.; I.1.1.8.1
Simonides I.1.2.5.8
Siren I.1.2.23.9
Sirius I.1.1.53.1
Sirtes (Syrtis) I.4.6.35
Slavus I.1.2.7.4
Socrates I.1.1.31.2; I.1.1.31.4; I.5.8.26
Sol I.3.2.113; III.2.1.4

Sophia I.1.2.24.4; I.1.4.17.1
Sorgiades I.1.2.2.4; I.1.2.4.3; I.1.2.5.6;
I.6.1.3; I.6.1.24; I.6.7.6
Sorgius I.1.1.116; I.1.1.116.9
Spartanus I.1.5.5.5
Stagyreus I.2.1.127
Staiades (Stajades, Stayades) I.1.1.42.2;
I.1.2.18.2; I.4.12.58; I.1.5.6.4; II.7.1
Stanislaus (Kostka) III.1.2.8
Stay (Benedictus) II.7. *lemm.*
Stephanus (sanctus) I.1.3.1
Stęum (Stagnum) I.1.1.53.6; I.4.7.1
Steus (Stęus) I.1.1.18.1
Stix I.5.2.23; I.5.3.21
Strimo (Strymo) I.4.9.21
Stullius I.1.5.14.1
Stulli(us) (Luca) I.1.1.113. *lemm.*;
I.1.1.113.2; I.1.1.102.3
Stullius (Petrus) I.1.1.96.1; I.1.1.97.1;
I.1.1.99.1
Stullus (Blasius) I.1.1.98.1
Stygius I.1.1.58.4; III.2.1.14
Suavitas I.1.2.24.4
Syren I.2.3.42

T

Tagus I.3.2.130
Tamesis I.3.2.130
Tarprejus I.1.1.64.4
Tartara I.3.2.63
Tartareus III.3.1.18
Teutonicus I.1.1.16.2
Thalia I.2.4.17; I.4.12.8; III.3.1.8
Thebe I.4.13.2

Themis I.1.1.79.3; I.1.1.95.1; I.1.1.99.5;
I.1.5.14.5; I.3.1.65; I.4.4.24;
I.4.6.71; I.4.15.17; I.4.15.27
Theocritus II.32.4
Theresia, v. Theresia de Pazzis
Theresia de Pazzis III.1.2.1. *lemm.*;
III.1.2.1.1
Thomas Chersius II.17.4
Thracia I.3.2.8; I.5.6.10
Threicius I.4.13.5; II.5.8; III.3.1.12
Thuscia I.1.1.107.1
Thybris, v. Tibris
Thyrrenus I.6.4.2.
Tibris (Thybris, Tybris) I.1.4.18.2;
I.3.2.132; I.4.4.41; I.6.1.5; II.14.1;
II.20.9
Tibullus I.4.11.4; II.15.16
Tigris I.5.3.18.
Tillurus (flumen) I.1.2.20.11
Timavus (flumen) I.1.2.20.9
Timbreus III.4.1.101
Tindalidus (Tyndaridus) I.2.1.100
Tiphis I.4.3.66
Tirtulus III.4.1. *lemm.*; III.4.1.4; III.4.1.5;
III.4.1.7; III.4.1.24; III.4.1.64;
Tisiphone III.3.2.25
Titius (i Titium) I.1.2.20.11; I.4.15.1
Tomitanus I.4.12.85.
Tonans I.4.4.59; I.4.13.41; I.5.8.44;
III.1.2.2.5; III.3.1.24; III.3.2.2
Tragurium I.1.1.76.1; I.1.1.78.2; II.28.10;
II.30.1
Tribuniensis I.6.6. *lemm.*
Trinacria I.3.2.78

Triones I.1.5.1.3
Triton III.4.1.97
Tritonius I.2.1.163
Trojanus I.2.1.146; I.2.1.147
Tromboidanus I.1.1.115.2
Tromboides I. 1.1.66.1; I.4.11.41
Turca I.4.6.73
Turris, v. Detorres
Tybris, v. Tibris
Tymbreus I.2.2.1
Tyrius I.4.4.46; I.4.5.30
Tyrrhenus I.1.2.23.7; I.1.2.23.10

U

Ulysses I.1.2.23.11
Umbla II.27. *lemm.*; II.27.47
Ungaria I.1.1.4.2
Ungheria I.1.3.1
Urbanus Appendini I.1.2.7.3; I.1.2.8.2;
I.1.2.9.1; I.1.2.24. *lemm.*; I.1.2.24.1;
I.1.4.13. *lemm.*; I.1.4.13.1; I.5.4.14;
I.5.5. *lemm.*; I.5.5.3; I.5.6.55;
I.5.7.41; II.8. *lemm.*; II.8.2.
Urbanus Lampredi I.1.2.23; I.4.10
Ursa I.4.5.49; II.15.52

V

Venceslaus de Lillienberg, v. Wenceslaus
de Lillienberg
Venetus I.1.1.69.1; I.1.1.76.1; II.27.59
Venus I.1.1.11.7; I.1.1.65.4; I.1.1.76.2;
I.11.84.8; I.1.1.116.3;
I.1.2.13.2; I.1.5.4.1; I.2.2.39;
I.2.2.62; I.3.2.123; I.4.2.66;

I.4.5.10; I.4.6.38; I.4.6.55;

I.4.11.23; II.6.6.; II.6.7

Venusinus III.4.1.102

Vesta I.4.3.9

Victoria I.2.2.108

Virgo (intacta) I.1.4.7.2.; I.1.4.8.3

Virgo (Maria) III.1.2.11.2; III.1.2.11.3

Virtus I. 1.1.66.6; I.3.1.39.

W

Wenceslaus de Lilienberg I.1.1.106; I.4.8.

lemm.

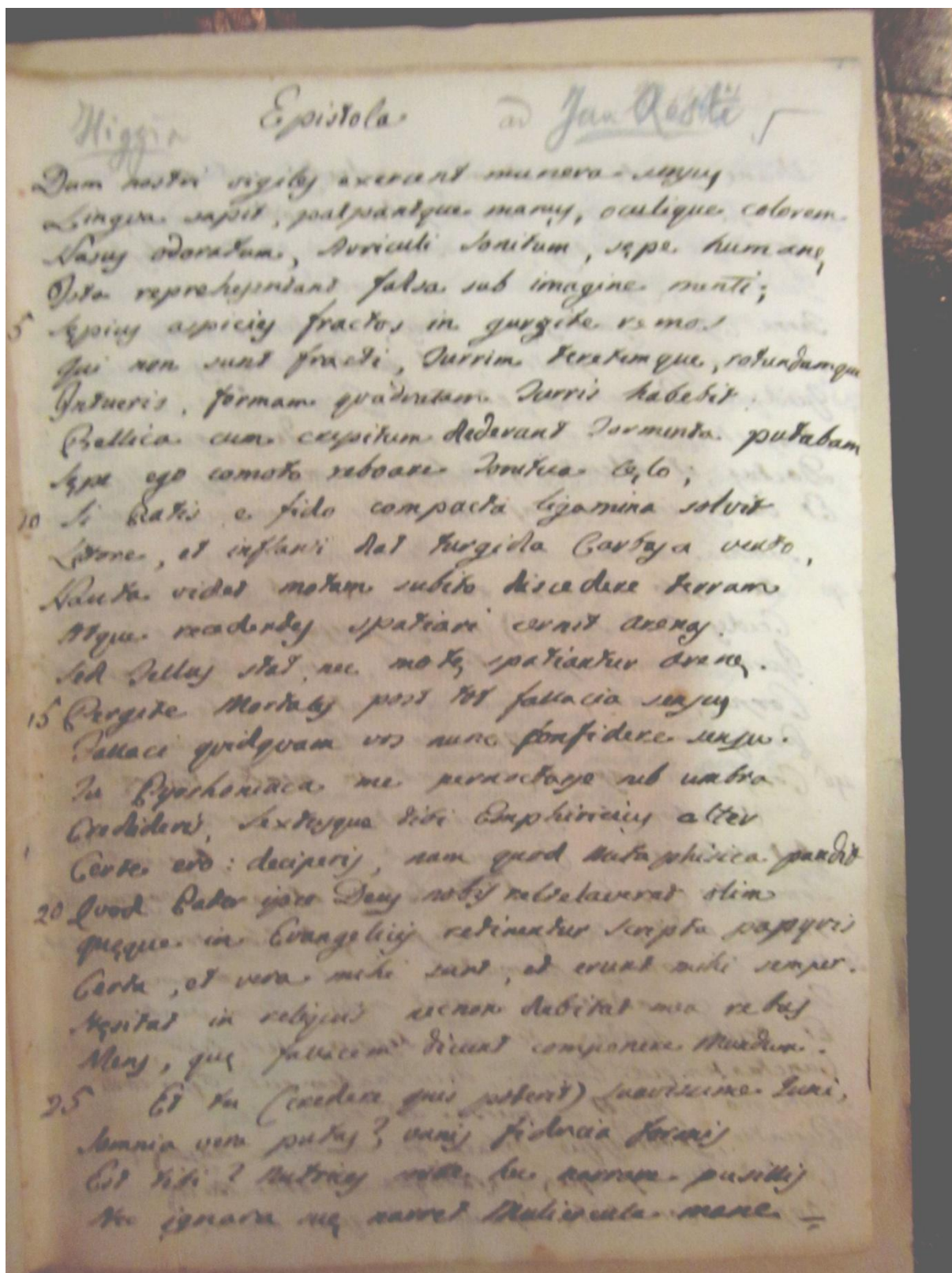
Z

Zamagna (Bernardus) I.1.2.16.5; I.4.12.56;

II.32.3

Zephyri I.4.8.11; II.15.34; II.27.18

IV.5. Ilustracije



Slika br. 1 - ZKD 433, Epistola, p. 1

Autografo del ¹⁷¹¹ ~~1712~~
103 Liber Secundus 68.
S. Stephani Regis Ungarica dextram
Dum portabat navis magna tempestate
in Adriatico Capta fuerat.
1
Sancta ex Miris Rappi utebatur ad oras;
Ongarici Regis, dextera Pannonias.
Insurgunt venti, feruit mare, fulmina strident
Turbida coepta verberat unda ratis.
Pallescunt Nautes, et tenent ad sidera palmis
Eterni implorant numinis auxilium.
Pone iras, Neptune, et ventos compece juvenes
Nam nos ignoras quid velit ista ratis.
Sic Nautes; at contra Neptunus talia refert
Non ignoramus quid velit ista ratis.
Nautes pone metus, nam non irascitur unda
Gaudia sed proprio concipit illa sinus.
2
Fulvia. M. J. Ciceronis linguam acu purgat.
Sua tenet Claram Ciceronis, Fulvia, linguam
Plurima subtili vulnere fecit acu,
quod scelus agerebis, quid demens femina tentas
Vis punire tuo dicta probrosa viro?
Laudabunt omnes Ciceronis scripta nepotes
Sannabuntque tuum secula cuncta Iulius.
Hec lingua quoniam victura meretur honores
Illius eque tua gloria crejat acu.

Slika br. 2 - LP, Mem. 103, Liber primus, f. 1r

De vera Senatoris boni felicitate.

Nr. 393/4

1

Ut mihi vas notum, ruris sic commoda nosco;
Aeris hic sari lucida purities,
Bacatusque nitore celi, videntiaque aura,
Multaque quadrupedi semita ^{prona} ~~repente~~ tua.
Et potis urbanis nugarum nexibus experta
Suaviter in molli vivere segnitie.
Illic mane novo non grae sonantia dapes
Avertunt somnos, conciliumque vocant,
Ite reluctantes ad publica munia, nunquam
Compellit rubra nuncius in tunica.
Rura ferunt messem, majus tibi congerit avrum,
Et cumulant fructus aureas vira tuos.
Delectaque dapes, inter, placidumque soporem
Hic ante curata tarda senectas venit.
Sed capit haec tantum vanae ignavia genter,
Quas nimis proprius compeda vinxit amor.
Acriter advertunt animos ad commoda vite,
Omnia, et omnigenas delicias inhiant;
Noctes atque dies demulcent gaudia sensus,
Privati cunctis sollicitudinibus.
Nulla illis patria cara est, et nulla parentum,
Nullaque dilecti cura sodalium.
Nunc oppressa gemit divo res-publicas morbo,
Et fatum inferis imminet alitibus.

Miggi



1154

BIV.

Aendea pillabon

Quot sunt. ^{offit} Illius Juvenaliorum
 Antoni optime; magna spes haque,
 Et spes longiade domus, tuoque
 Gentis proquidum unicuique fulvum
 Urbem ^{Patricium} ~~urbem~~ ^{vergeranda sedes}
 Adis nobilij hospes. hic tenellam
 sit cura ingenium tibi excellendum
 Doctrina, atque bona eruditione;
 hic et quod magis plurimumque confert
 Cura (que potis est) beatiorum
 Vitam reddere moribus decoris.
 Ad hoc conspicuum genus, utique
 atque exempla ^{paucis} integella ^{stirpe}
 Ugeat continuo magis, magisque
 Non fortuna tuo, bonique ^{deceat}
 Cultores animo: bonij deesse
 Nil cultoribus, et nihil ^{tauenti}
 Fortune case; nam ^{sibi} inguitor
 Exeret dolor anxior medalla,
 Et vitam perages amarulandam.

1154

Slika br. 4 - AMB 1254

(1263)

Higj. J. J.

B IVT,

32

Ode

~~Ipse montale genus eductum parum~~
~~Pandem super te adlectum parum~~

In prosera; arido pectora nititur
ardens in venientij
Eri fata recordata:

Hoc desiderium cordibus intulit,
Et Vita brevitatis, longaque volubilibus,
que mortalia cuncta
Incerto rapit impetu existit

Nature studium, nudaque veritas,
Et Cætu peritibus dissociabiles
Humano, latebentibus

Degebant tacita lovis;
Et suis terrigenis fraus debet impium,
Eunumque cohort imperium grave
Extendens, animorum
Vim devinxerat intimam.

Arbor fatidicus fulsit honoribus
Primum lucis in opaco; et latentia
Senti oracula capis
Molli evolvere cortice.

Dictabatque sacris e penetralibus
Mitis dulci gemens fata Colombalus;
Et Dodonide abanur

Divinam injonitibus Lebor;
Vocali Dripidon murmure Delphicæ,
Et nervi Citharæ, sculptaque marmora,
Responsis resonabant
Cæcis vaticinantibus.

1263

Slika br. 5 - AMB 1263

Ode



Nr. 360/X

Cum se fata adamantina
Aulicum patrij, Casu, penatibus
Comijere Mori, et Notij;
Vultu Nereidy scandere viderant;
Bridanti fragilem Gratam;
Humentem placida Proteus exstulit
Unda fatidicum Cypat,
(~~Exstulit~~ pelago Syronnigerum genus)
Indicisque silentia
Vestij, ut caneret pectoreantibus
Eventura recondita.
Exactij pelagi leta laboribus
Navi finibus Italis
Protectorum Duvenem numine Apollineo
Exponet; Fidicem Cypru
Romane patrij notos Notitos
Notos Castalidum Choro
Seu fingit Cypru carmina ^{barbiton} pectore
Seu molles Elegos canit
Velle live novay ludere Anaxxon.
Hic cantu illaorinationem
Plutonem poterit fletere, et Caecum.

Slika br. 6 - ZKD 360/X p. 1

Ode

Inamiatam nulla dies Idem
Oblivioni gurgite merserit:
Tellure sublimis patenti
Ethere non moritura festur.

Indes minaces visa satellites,
Quam non Cruenta Capide terruit
Formidolosus Mars, et acres
Non Equidum, Pedibusque cultos.

Hec ingrediti murmura Nerei,
Depreliaete hec Aquilonibus
Tentavit Austros, navigantem
Aspicimus tunidom profueqfor

Utumque ticty dum lateri meo
Conjuncta. Nabis: non ego Bosphorum
Insarientem perkinsco
Nec Siculam mltuo Carybdis.

Mavros aduytos oro caloribus
Adibo solij, Danubium, et Tigrim,
Visam, pharetratosque Parthos
Atque Boribenedum peruinay.

Slika br. 7 - ZKD 360/X p. 3

CURRICULUM VITAE

Jadranka Bagarić rođena je 2. siječnja 1953. u Čeljevu, Bosna i Hercegovina. Gimnaziju je završila u Čapljini, a na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1976. diplomirala francuski jezik i književnost i latinski jezik.

Školsku godinu 1977./78. radi na zamjeni u Gimnaziji u Ivanić Gradu. Od 1977. do 1989. radi u turizmu. Od 1. 9. 1989. godine do umirovljenja, 31. 8. 2014., neprekidno radi kao nastavnik latinskog i francuskog jezika u Gimnaziji Dubrovnik. Od 2000. do 2002. predsjednica je *Hrvatskog društva klasičnih filologa*. 2001. dobitnica je *Ministrova priznanja* za uspješan, kvalitetan i kreativan rad u nastavi i promovirana u zvanje savjetnika.

Od 2001. do 2011. delegat je HDKF-a u *Euroclassica*, europskom udruženju nacionalnih udruženja profesora klasičnih jezika, a od 2003. do 2011. kao članica *Izvršnog odbora Euroclassica* sudjeluje u izradi novog europskog kurikula za klasične jezike. Od 2007. do 2011. obnaša dužnost dopredsjednice *Euroclassica*. Od 2001. do 2014. voditeljica je Međužupanijskog stručnog vijeća nastavnika klasičnih jezika za Dalmaciju. Pokretač je i predsjednica Organizacijskog odbora međunarodnog kongresa *Patrimonium in manuscriptis conservatum* održanog u Dubrovniku od 29. 3. do 2. 4. 2005. Članica je Organizacijskog odbora međunarodnog znanstvenog skupa *Povijest medicine Mediterana - Đuro Baglivi*, 28. - 30. 4. 2007. Od 2009. voditeljica je proljetne škole *Euroclassica Academia Ragusina*, koja se bijenalno održava u Dubrovniku. Trenutno je kao gost angažirana u svojstvu asistenta na kolegijima *Lektira* za studente III. i *Translacija* za studente IV. godine na Katedri za latinski jezik i rimsku književnost Sveučilišta u Mostru.

Profesionalni interesi: modernizacija metoda poučavanja klasičnih jezika i rad na djelima hrvatskih pisaca latinskoga izraza.

Popis objavljenih radova:

Udžbenici i priručnici

Bagarić, J. *Linguae Latinae Elementa*, Školska knjiga, Zagreb (I. izdanje 1997., XV. izdanje 2014.), udžbenik za dvogodišnje učenje s radnom bilježnicom, ISBN 953-0-20937-1.

Bagarić, J. *Linguae Latinae Elementa*, Školska knjiga, Zagreb, 2004. Priručnik za nastavnike uz udžbenik latinskoga jezika, ISBN 953-0-50178-1.

Bagarić, J. *Latinski jezik 1-2*, udžbenik latinskog jezika za srednje škole, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2004. (I. izdanje), ISBN 9958-21-337-0.

Radovi publicirani u zbornicima radova na znanstvenim skupovima s međunarodnom recenzijom

Bagarić, J. "Les écrivains classiques approchés aux élèves", *Zbornik radova*

Colloquium didacticum classicum XVI. Zagradiense, 2. - 5. V. 1997., ur. Olga Perić, L&G - Odsjek za klasičnu filologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu - Hrvatsko društvo klasičnih filologa, Zagreb 2000.: 257-259.

Bagarić, J. "Raymundus Cunichius – Satira semper viva", *Zbornik radova znanstvenog simpozija AETERNITAS ANTIQUITATIS - ANNUAL EUROCLASSICA CONFERENCE*, ACPH Antika & Faculty of Philosophy, Skopje 2010.: 108-119.

Bagarić, J. "Roman lyrics in the Latin class", *Zbornik radova znanstvenog simpozija Reception and spread of the classical culture - Annual EUROCLASSICA conference*, Vilnius 2012.

<https://www.edugroup.at/praxis/portale/euroclassica/links/detail/annual-euroclassica-conference-vilnius-2012.html>. (pristupljeno: siječanj 2013.)

Radovi u časopisima

Bagarić, J. "Kazalište - izraz čovjekove težnje za savršenstvom", *NVNTIUS XXII*, glasnik Hrvatskog društva klasičnih filologa, Zagreb, 2002.:2-5.

Bagarić, J. "Scenski izraz uz službi civilizacijskih sadržaja i gramatičkih struktura", *NVNTIUS XXII*, glasnik hrvatskog društva klasičnih filologa, Zagreb, 2002.: 21-30.

Bagarić, J. "Vladimir Vratović – pedagog", *NVNTIVS XXV*, glasnik Hrvatskog društva klasičnih filologa, Zagreb 2003.:30-35.

Prikaz knjige

Bagarić, J. "*Versifikacija hrvatskih latinista*. Književni Split, 2001." - *Latina & Graeca*, Institut za klasične jezike i antičku civilizaciju, XXIV/2005, broj 7, Zagreb: 167-171.